DANTE'S
GODDELIKE KOMEDIE

DANTE'S GODDELIKE KOMEDIE

VERTAALD DOOR P. Fr. C. KOPS, O.F.M.

UITGEVERIJ DE TORENTRANS
UTRECHT

HET VAGEVUUR

Om koers te zetten over stiller watren,[1] 1
hijst 't scheepje van m'n geest nu blij de zeilen,
de zee van 't bitterst leed[2] voorgoed ontvarend.

En zingen zal ik van die àndre wereld,[3] 4
waar zich de mense-ziel in tranen loutert
en waardig wordt haar vlucht tot God te nemen.[4]

Herleve hier de poëzie der doden,[5] 7
wijl ik ù toebehoor, gewijde Muzen!
En hoger zweve hier Calliopeia,[6]

om aan mijn lied die diepe toon te lenen, 10
wiens kracht de onzalige Eksters[7] ondervonden,
zodat niet één nog op genade hoopte. —

De tedre kleur van Oosterse saffieren,[8] 13
die uitgespreid lag over 't open wezen
der reine lucht, tot de eerste Hemel-gordel,[9]

ontstak in de ogen weer 'n blije tintling, 16
zohaast ik uit de dode lucht[10] ontsnapte,
die me oog en borst zo heftig had gepijnigd.

1. Het Vagevuur. — 2. De Hel. — 3. Het Vagevuur. — 4. Volgens de Katholieke geloofsleer is het Vagevuur 'n plaats van straf en loutering voor diegenen, die weliswaar in Gods vriendschap stierven, maar op aarde de straffen nog niet uitboetten, die ze om hun zonden verdienden. — 5. „De poëzie der doden" d.w.z. dezelfde schone en verheven poëzie, waarmede Dante het lot der geestelik-doden of verdoemden heeft bezongen in z'n Inferno. 6. De leidster of de voornaamste der negen Muzen is Calliopé, de Muze van het heldendicht of de epiese poëzie in 't algemeen. — 7. „De onzalige Eksters" zijn de z.g. Piëriden of dochters van Piëreus, 'n koning van Thessalië. In hun overmoed daagden ze eens de Muzen uit tot 'n zangwedstrijd. Natuurlik werden ze overwonnen en door Apollo tot straf in eksters veranderd. — 8. De saffier is 'n prachtige, blauwkleurige edelsteen. — 9. „De eerste hemel-gordel" d.i. de eerste hemel of hemel-kring van de negen koncentriese sferen, waarmee volgens het Ptolomëiese wereldstelsel de aarde is omgeven. Volgens sommigen zou met deze eerste hemel-gordel de kristalhemel, of het z.g. Primum-Mobile, bedoeld zijn. Vanaf de aarde gerekend is deze hemel echter de negende. Waarschijnliker is dus bedoeld de maanhemel. — 10. De zwarte levenloze lucht onder de oppervlakte van de aarde,

De schone ster, die 't hart ontvonkt in liefde,[11] 19
deed de Ooster-hemel als 'n glimlach stralen,
doch doofde 't licht der Vissen, haar geleiders.[12]

Ik wendde rechts[13] mij heen en staarde peinzend 22
naar de andre pool[14] en zag daar nu vier starren,[15]
alleen aanschouwd door 't oog der eerste mensen.[16]

De hemel scheen verrukt door hun geflonker.... 25
O Noorden als 'n uitgestorven woning,
daar nooit hun licht uw ogen tegenstraalde![17] —

Toen aan hun pracht m'n oog zich had verzadigd 28
en 'k even weer naar de andre pool[18] mij keerde,
waar reeds de Wagen[19] neerzonk in de diepte,

vooral in de Hel. — 11. De planeet Venus. — 12. „Venus staat als morgenster in het sterrebeeld van de Vissen; dit teken uit de Dierenriem gaat onmiddellik vooraf aan dat van de Ram. In de tijd van de dag- en nachtevening staat de Zon in de Ram. Het is nu derhalve ongeveer twee uur vóór zonsopgang." (Witte). Dante's chronologie schijnt hier 'n weinig in de war. 13. Zoals blijkt uit v. 19—20, stond Dante met 't gezicht naar 't Oosten. Als hij zich rechts keert, ziet hij dus naar 't Zuiden. — 14. De Zuidpool. 15. Of Dante bij deze vier sterren gedacht heeft aan 't sterrebeeld het Zuider-kruis, is onzeker. Symbolies bedoelt hij er mede de vier kardinale deugden (Voorzichtigheid, Rechtvaardigheid, Matigheid en Sterkte.), in tegenstelling met de drie goddelike deugden (Geloof, Hoop en Liefde.) ook de vier zedelike deugden genoemd. Dat Dante het symbolies werkelik zo bedoelde, blijkt duidelik uit Vagev. Z. XXXI, 106, waar de vier allegoriese vrouwefiguren, die de vier zedelike deugden verbeelden, zelf zeggen: „Hièr zijn we, nymfen, aan de hemel sterren." — 16. „Der eerste mensen" d.w.z. van Adam en Eva met hun onmiddellike nakomelingen. Op de top van z'n Louteringsberg (het Vagevuur) plaatste Dante het aards paradijs. Volgens sommige kerkelike tradities zou het aards paradijs op 'n hoge berg gelegen hebben. Dante bekroonde z'n Louteringsberg met het aards paradijs, omdat hij de Louteringsberg gebruikt als 'n dichterlik beeld en symbool van het menselik leven, en omdat de mens, eer hij zich weer geheel met God kan verenigen, eerst moet terugkeren tot de oorspronkelike onschuld, zoals die in 't aards paradijs z'n deel was geweest. — 17. Denk aan de allegoriese zin. De zedelike deugden waren in West-Europa zo goed als onbekend. Altijd volgens Dante! Vgl. Vag. Z. XVI, 50. — 18. De Noordpool. — 19. Het sterrebeeld de grote Beer, dat nu onder Dante's horizon lag.

zag ik opeens 'n grijzaard aan m'n zijde,[20] 31
die door z'n aanblik reeds zo'n eerbied wekte,
als zelfs geen kind zijn vader is verschuldigd.

Hij droeg 'n lange baard met wit doorsprenkeld, 34
in kleur gelijkende op de lange lokken,[21]
die in twee golven op z'n schouders vielen.

De stralen van het heilig vier-gestarnte 37
omvonkten 't aangezicht met zulk geschitter,
alsof de zonne zelf zijn hoofd omstraalde.

„Wie zijt gij, geesten, die langs 't blinde stroompje[22] 40
naar boven komt gevlucht uit de eeuwge kerker?"[23]
vroeg ons de schim, zijn achtbre lokken schuddend.

„Wie was uw leidsman of wie was uw fakkel, 43
om uit de diepe nacht omhoog te stijgen,
die 't Helle-dal omfloerst met eeuwig duister?

Zijn de Afgrondswetten dan door u geschonden? 46
Of is er iets veranderd in de hemel,
dat gij, verdoemden! doordringt tot mijn grotten?"[24]

20. Zoals uit v. 73—79 zal blijken, is deze grijzaard Cato de Jongere, of Cato van Utica. Dante noemt hem, ofschoon hij bij z'n dood eerst vijftig jaar oud was, 'n grijzaard om z'n beproefde deugd en diepe levenswijsheid. Daar Dante naar 't Oosten gekeerd stond, moet Cato van links verschenen zijn, als blijkt uit v. 20—23. — 21. Z'n baard en hoofdhaar grijsden dus al. 22. „'t Blinde stroompje" d.i. de Lethe. Zie Hel Z. XXXIV, 130 en Vag. Z. XXXVIII, 127, 128 en 130. Dante noemt het „blind", omdat het stroomt door de diepste schemeringen. Zie Hel Z. XXXI, 10 en Z. XXXIV, 127 vlgg. — 23. De Hel. — 24. Cato wil zeggen: „Hebt ge door uw vlucht de wetten overtreden, die gelden voor de Hel, of heeft God de wet, dat de verdoemden de Hel nooit mogen verlaten, opgeheven? — Cato hield Dante en Vergilius blijkbaar voor twee verdoemden. — De grotten, waar Cato over spreekt, zijn misschien holen of spelonken aan de onderkant van de Louteringsberg, die Cato nu en dan tot verblijfplaats dienden.

Toen greep de Gids me driftig bij de schouders 49
en drong met woorden, handen en gebaren
m'n knieën en m'n hoofd tot eerbetuiging.[25]

En dan tot hem:[26] „Ik kwam niet eigenmachtig: 52
van boven daalde 'n Vrouwe,[27] op wier gebeden
ik deze als gids ter hulpe ben gekomen.

En is 't ùw wil om meer van ons te horen, 55
wilt gij van ons de volle waarheid weten,
dan kan 't mìjn wil niet zijn u dit te weigren.

Nooit stond mijn metgezel aan 's levens einde,[28] 58
doch kwam het zo nabij door zijn verdwazing,
dat hem maar luttel tijds tot inkeer restte.

Toen, als ik zei, ben ik hem toegezonden 61
ter redding; en geen andre weg[29] lag open
dan 't gruwzaam pad, dat ik ben ingeslagen.

Ik deed hem zien de wereld der verdoemden; 64
en tans wil ik die zielen hem nog tonen,
die hier zich loutren als uw onderdanen.[30]

Te lang zou 't zijn, u heel de tocht te schildren. 67
Mij helpt 'n hoger kracht[31] om hem te leiden,
opdat zijn oog u zie, zijn oor u hore!

O laat zijn komst u dan 'n vreugde wezen. 70
De vrijheid zoekt hij, 't kostbaarst pand op aarde,
als ieder weet, die goed en bloed haar wijdde.

25. Vergilius deed Dante hoofd en knieën buigen voor Cato. — 26. Cato. 27. Beatrice, die neerdaalde uit de hemel. Zie Hel Z. II, 53. — 28. Uit de volgende verzen blijkt duidelik, dat hier niet zozeer sprake is van 'n lichamelike dan wel van 'n geestelike en eeuwige dood. — 29. De Hel. — 30. Zie Z. II, 119—124. — 31. Bijstand uit de hemel. Zie v. 53.

Dit weet ook gìj, vol vreugde om haar gestorven
in Utica,[32] waar ook het kleed[33] bleef liggen,
dat op de grote Dag[34] zo rijk zal schittren.[35]

Geen Godsbesluiten zijn door ons geschonden,[36]
daar déze leeft en Minos mìj niet kerkert;
want ik behoor de Kring,[37] waar Marcîa's[38] ogen,

zo rein en kuis, u nog te smeken schijnen,
o nobel hart, haar als uw vrouw te erkennen.[39]
Wees ons dan welgezind om zoveel liefde!

32. „Utica": stad in Afrika. — 33. 't Lichaam. — 34. De laatste Oordeelsdag. 35. De verzen 73—76 zien op Cato's zelfmoord. Cato zelfmoordde zich, omdat hij, als overtuigd en vurig republikein, de vrijheid van de Republiek vernietigd achtte door de overwinning van Julius Caesar. Waarom echter stelde Dante deze zelfmoordenaar aan tot bewaker van de Louteringsberg? Ofschoon Cato bij de h. Vaders en de Middeleeuwers goed aangeschreven stond, is hij hier wellicht niet zozeer op te vatten als 'n bepaalde historiese persoonlikheid dan wel als de zinnebeeldige personifikatie van 'n verheven denkbeeld n.m. dat de vrijheid ons gaan moet boven het leven. De Louteringsberg nu is de plaats, waar onze ware geestelike en zedelike vrijheid begint, en om die reden moet de vurige, vrijheidslievende Cato daar als bewaker optreden. Men herinnere zich nog, dat op het schild, door Venus aan Aeneas vereerd, Cato Uticensis stond afgebeeld als bewaker van de deugdzame afgestorvenen. Zie Verg. Aen. b. VIII, 670. 'n Tweede vraag is hier: hoe kon deze zelfmoordenaar eens zalig worden, zoals Dante duidelik te kennen geeft in v. 75? Om hiervoor 'n oplossing te geven, moeten we aannemen, dat Cato op een of andere wijze onmiddellik voor z'n dood deelachtig is geworden aan de genade van 'n levend geloof in Kristus. Het genadeproces kan nog tussen aanslag en dood voltrokken zijn. De zelfmoord aan goddelike inspiratie toeschrijven, zoals dat bij sommige heilige maagden wordt aangenomen, om ontering te voorkomen, lijkt geheel onmogelik, daar Cato's motief niet bovennatuurlik, maar zuiver natuurlik was en hij dan al in de hemel moest zijn. Het makkelikst wordt de zelfmoord wellicht nog verklaard door goede trouw. — 36. Zie v. 46. — 37. De Limbus of eerste Helle-kring. Vgl. Hel Z. IV, 34—42 en 52—61. Over Minos' ambt zie nog Hel Z. V. 38. Marcîa: Cato's vrouw. Als deugdzame Romeinse matrone bevindt ook zij zich in de eerste Helle-kring of Voorgeborchte. Zie Hel Z. IV, 128 vgl. en Vagev. Z. XXII, 109—114. — 39. Vers 79 en 80 (en waarschijnlik ook v. 87.) zien op het volgende: Toen Cato al lang met Marcia getrouwd was, gelastte hij haar (volgens heidense gebruiken en zeden.) zich van hem te schei-

Vergun ons 't gaan door al uw zeven rijken:[40] 82
en dankbaar breng ik haar uw naam eens over,
als gij herdacht wilt zijn in de onderwereld." —

— „Zo lief was eenmaal Marcîa in mijn ogen," 85
hernam de schim, „toen ik daarginds[41] nog toefde,
dat, al wat zij me vroeg, haar werd geschonken.

Maar nu ze woont, de boze golven[42] over, 88
vermag zij langer niet mijn hart te ontroeren,
wijl nieuwe wet mij bindt, sinds ik daar scheidde.[43]

Doch als 'n Hemel-vrouwe[44] uw gangen regelt, 91
zoals gij zegt, is ook geen vleitaal nodig:
't genoegt dan reeds, in háar naam mij te vragen.

Welnu, ga tans uw metgezel omgorden 94
met 't gladde riet,[45] en reinig hem de wangen,
en zorg, dat alle rook en damp verdwijne.

den en te trouwen met z'n vriend Hortensius. Het staatsbelang eiste n.l. dat Hortensius kinderen zou krijgen; toen deze evenwel kinderloos overleed, vroeg Marcia aan Cato, haar weder als z'n wettige vrouw terug te nemen, welk verzoek Cato dan ook aanstonds inwilligde. — 40. Evenals de Hel heeft ook het Vagevuur 9 Kringen of afdelingen. De eerste Kring is 't z.g. Voor-Vagevuur (vier onderafdelingen); de negende Kring is de top van de Louteringsberg, waarop het aards paradijs. De zeven andere Kringen vormen het z.g. eigenlike Vagevuur. Van 't aards paradijs is Cato vanzelf nièt de bewaker; wèl natuurlik ook van 't Voor-Vagevuur, ofschoon dit er niet bij genoemd wordt. Vgl. Z. II. — 41. Op de bewoonde wereld. — 42. De Acheron. Zie Hel Z. III. 48 vlgg. — 43. Volgens Dante mag er hoegenaamd geen gemeenschap of genegenheid meer bestaan tussen de hemelingen en de bewoners van 't Vagevuur enerzijds en degenen die uitgesloten blijven van de eeuwige zaligheid. Waarom dit ook zou gelden moeten voor degenen die in de Limbus verblijven, zoals de deugdzame heidenen, begrijp ik niet. Trouwens prakties komt Dante enigszins in konflikt met z'n eigen uitspraak, wanneer hij, zoals we later zullen zien, de dichter Statius (in 't Vagevuur.) z'n genegenheid laat betonen aan Vergilius (Z. VI, 72 vlgg.), ofschoon deze toch ook van de hemelse zaligheid blijft uitgesloten. — 44. Beatrice. — 45. Het gladde en buigzame riet is het zinnebeeld van deemoed en gehoorzaamheid, noodzakelike voorwaarde voor onze geestelike bekering.

Het zou niet voegen, de eerste dier gezanten, 97
die 't eeuwig licht van 't Paradijs omschittert,[46]
te ontmoeten, de ogen nog door rook ontluisterd.

Dit eiland — 't is maar klein — draagt langs z'n oevers, 100
daar waar op 't strand de zware golven breken,
'n krans van riet op zijn doorweekte bodem.

Geen plant die pronken zou met loof en blaren 103
of harde stam, zou 't leven er behouden,
wijl hij niet meegeeft aan 't geweld der branding.

Naar hier behoort ge straks niet weer te keren.[47] 106
De zon, aan 't stijgen reeds, zal u wel tonen,
waar 't lichtst uw voet de Berg-wand kan beklimmen."

Zo ging hij heen; en zwijgend rees ik weder[48] 109
en drong met alle spoed naar mijn Geleider,
en hief mìjn ogen vragend naar zìjn ogen.

En hij nu sprak: „O zoon, mìj nagetreden! 112
En keren wij weer om, daar hier de vlakte
zich langzaam neerbuigt naar z'n laagste zomen."[49] —

De dageraad verwon het uchtend-grauwen, 115
dat ijlings vlood, zodat ik al van verre
het flikren zag der eindeloze baren.

We gingen voort door de uitgestorven vlakte, 118
als een, die 't goede pad tracht wéer te vinden,
doch eer hij 't vindt, vergeefs schijnt rond te dolen.

46. „De eerste engel of hemel-bode" die de beide Dichters op de Louteringsberg zullen aanschouwen. — 47. Dante moet door het Vagevuur verder gaan en het eens verlaten langs 'n geheel andere weg. — 48. Dante was dus blijkbaar al die tijd in knielende houding gebleven. Zie v. 51. — 49. Vergilius bedoelt: Hier nu terug, hier is de gemakkelikste weg naar het strand, waar het riet groeit.

En toen we kwamen, waar de dauw van de uchtend 121
nog worstelt met de zon, en, om de koelte
en schaduw van het oord, slechts traag vervluchtigt,

zag ik m'n Meester de uitgespreide handen 124
heel zachtjes op de groene zoden drukken.
En daar ik wel begreep, wat hij bedoelde,

hief ik m'n wangen op, nog nat van tranen. — 127
En weer erlangden zij door mijn Geleider
de kleur, die hun de Hel zo lang verhulde.[50] —

Toen wij ten laatste 't eenzaam strand bereikten, 130
dat nooit 'n mens z'n watren zag doorploegen[51]
die 't ook verstond vandaar terug te keren,

werd ik omgord, zoals die Andre[52] 't wilde. — 133
O wonder! Zie, dezelfde schaamle stengel,
die hij zich koos, ving plots weer aan te groeien,

juist waar hem 's Meesters hand had afgebroken.[53] 136

50. Vergilius hergaf Dante z'n natuurlike gelaatskleur, die de Helle-damp zo lang verborgen had gehouden. — 51. De enige die 't gewaagd had hierheen te komen, was Ulysses geweest. Maar op die tocht kwam hij volgens Dante jammerlik aan z'n einde. Zie Hel Z. XXVI, 137 vlgg. — 52. Cato. 53. Deze uitgetrokken rietstengel die dadelik weer begint te groeien, is 'n letterkundige navolging van de gouden tak, die Aeneas plukte in de onderwereld en waarvoor ook aanstonds 'n nieuwe tak in de plaats kwam. Zie Verg. Aen., b. VI, 143—144. In zedelike zin wil Dante met dit alles te kennen geven, dat Gods genaden, of welke geestelike zaken dan ook, nooit verminderen, aan hoevelen zij ook worden weggeschonken.

HET VAGEVUUR ZANG II

De Zonne was ter kimme reeds gekomen,
wier middagkreits[1] met 't hoogste van z'n spanning
Jeruzalem bedekt;[2] — en uit de Ganges

— doch dan langs de overzijde, en 't zonlicht tegen —
verrees de Nacht,[3] de beide Schalen[4] torsend,
die hem ontglippen, als zijn uren lengen.[5] —

Zò zag ik, waar ik stond, de beide wangen
der schone Aurore,[6] eerst wit, dan rose-kleurig,
en na verloop van tijd in goud-glans schitrend.[7]

En steeds nog toefden wij nabij de golven,
en droomden als de man die wil gaan reizen:
wiens hart reeds gaat, al dralen nog de voeten.

1. De meridiaan. — 2. Dante wil met deze verzen eigenlik alleen maar zeggen, dat de zon opging. Hij drukt z'n gedachte evenwel uit door 'n tegenstelling. Hij zegt n.l. dat de zon onderging voor Jeruzalem. Aangezien Dante zich de Kalvarieberg (Jeruzalem) en de Louteringsberg denkt als tegenvoeters (zie Hel Z. XXXIV, 112—113 en Vagev. Z. IV, 68 vlgg.), hebben zij één horizon, doch als voor Jeruzalem de zon ondergaat, komt hij op voor de Louteringsberg. — 3. De Nacht beweegt zich om de aarde in tegenovergestelde richting als de Zon. Dus van het Westen naar het Oosten. (v. 4). Misschien nog in aansluiting met 'n heel oude geografiese opvatting dacht Dante zich de Ganges en Cadix (of de zuilen van Herkules.) aan de uiteinden van dezelfde horizontale lijn en beiden (geheel foutief vanzelf.) op 90° afstand van Jeruzalem en de Louteringsberg. (dus ook weer als elkanders antipoden.) Daar het nu in Jeruzalem avend werd (v. 1), was het aan de Ganges, 90° meer ten Oosten, juist middernacht. — 4. „De beide Schalen": het sterrebeeld de Weegschaal. — 5. Bij de dag- en nachtevening in de lente staat de zon in 't sterrebeeld de Ram. De nacht staat dus in die tijd in het tegenovergestelde sterrebeeld n.l. de Weegschaal. Zohaast echter de nacht langer wordt („als zijn uren lengen"), gaat het sterrebeeld de Weegschaal al lang vóór middernacht onder, en komt het volgende sterrebeeld n.l. de Schorpioen in de meridiaan. Dante drukt dit laatste sterrekundig verschijnsel beeldrijk uit door te zeggen, dat de schalen de hand van de Nacht ontglippen. — 6. De dageraad. — 7. Voor onze smaak misschien wat al te sterke beeldspraak. Dante schildert hier het voortschrijden van de morgen, door het aangeven van diens opeenvolgende licht- of kleuraspekten: wit, rood en goud.

En zie, zoals bij 't nadren van de morgen 13
de rode gloed van Mars de mist doorschittert,
laag in het Westen,[8] op der golven spiegel,

aldus verscheen — moog' 't mij nog eens verschijnen! — 16
'n licht,[9] dat langs de golven vloog zo haastig,
dat vogels zelfs zijn vlucht niet evenaren.

Toen 'k even mij ter zijde had gebogen, 19
wijl ik me vragend wendde tot de Leider,
geleek het mij nog stralender en groter.

En toen ontplooide zich aan beide zijden 22
ik weet niet wat voor wits,[10] en ook van onder
zag ik allengs 'n ander wit[11] verschijnen.

En steeds nog stond de meester stil en zwijgend, 25
toen de eerste witte glansen vleuglen bleken;
maar toen hij zag, wie daar kwam aangevaren,[12]

riep hij met klare stem: „O buig de knieën 28
en vouw de handen, want Gods engel nadert.
Zo heerlik zullen àl Gods boden blinken!

Zie hem versmaden ieder menslik middel: 31
geen riem, geen ander zeil zelfs dan zijn vleuglen
verlangt z'n hart op zulke brede watren.[13]

Zie hem de vleugels recht ten hemel houden. 34
Stil gaan ze door de lucht die eeuwge wieken,
die nooit verandren als der mensen lokken.[14]

8. „Als de planeet in het Oosten gestaan had, zou hij door het licht van de zon onzichtbaar gebleven zijn." (Bassermann) — 9. Zoals uit de volgende verzen duidelik zal worden, is dit licht het stralend gelaat van 'n engel. — 10. Dit wit zijn de twee witte vleugels. Zie v. 26. — 11. Het witte kleed van de engel. — 12. Met 'n enkel woord geeft de Dichter hier al te kennen, op welk wijze de engel naderde n.l. in een of ander vaartuig. — 13. Zoals uit v. 101 zal blijken, komt de engel met z'n bootje heel van de Tiber-monding. — 14. De vleugels van 'n engel blijven altijd schoon en glanzend, de haren van 'n mens vergrijzen dikwels vóór hun tijd.

En altijd nader kwam tot ons Gods vogel,[15] 37
en altijd feller schitterde zijn luister,
zodat m'n ogen 't langer niet verduurden.

Ik sloeg ze neer. En de engel kwam naar de oever 40
in zulk 'n snel en licht en zwevend bootje,
dat van zijn kiel de golven niets verslonden.[16]

De hemel-stuurman stond op de achtersteven; 43
de glans van 't Paradijs blonk in z'n ogen;
en 't bootje droeg wel meer dan honderd zielen.

„In exitu Israël de Egypto,"[17] 46
zo zongen zij in koor, op éne wijze;
en heel de Psalm-zang zongen zij ten einde.

En de engel maakte 'n kruis toen over allen: 49
en al de schimmen stortten zich op de oever;
en snel, gelijk hij kwam, verdween Gods bode.

Het schimmen-volk, dat achter was gebleven, 52
scheen onbekend met 't oord en keek verwonderd,
als lieden die voor 't eerst wat nieuws aanschouwen.

De morgen straalde alreeds naar alle kanten, 55
nadat de Zon met goed-gerichte pijlen
van 's hemels top de Steenbok had verdreven,[18]

15. D.i de engel uit de hemel. — 16. Het wonderbare bootje liep zo snel en was zo licht, dat het als 't ware plat op het water scheen te liggen. Vgl. De Hel Z. III, 93. — 17. „In exitu Israël de Egypto" (spreek uit: In exitoe Iesraël de Edzjiepto.") d.w.z. toen Israël uit Egypte trok." Deze woorden zijn 't begin-vers van de 113de psalm. Heel van pas zingen de schimmen juist deze psalm, want ze zijn op weg uit Egypte (de zondige wereld) naar het beloofde land (de hemel). — 18. Het sterrebeeld de Steenbok staat 90° verder dan dat van de Ram. Toen dus de Zon (in de Ram staande.) aan de horizon verscheen, stond de Steenbok in het zenith („'s hemels top"), maar daalde, naarmate de Zon steeg. De Zon had hem dus met z'n goed gerichte pijlen (z'n stralen) van de hemel verjaagd.

toen 't nieuwe volk op ons de blikken richtte
en tot ons sprak: „Als 't u bekend mocht wezen,
wijst ons het pad, om op de Berg te stijgen."[19]

Toen sprak Vergilius: „Gij schijnt te menen,
dat wij reeds vroeger in dit oord vertoefden;
doch wij, zowel als gij, zijn vreemdelingen.

We zijn iets eer dan gij hier aangekomen
langs wegen, die zo steil en moeilik waren,[20]
dat 't klimmen hier ons kinderspel zal lijken." —

En daar de schimmen aan mijn ademhaling
alreeds gebleken was, dat ik nog leefde,
verbleekten ze allen louter van verbazing.

En als om boden, die de olijftak zwaaien,[21]
het volk zich samendringt, om nieuws te horen,
en niemand schroomt zich in 't gedrang te wagen,

zo drong die schaar van uitverkoren zielen[22]
zich ijlings om mij heen en staarde.... en staarde,
alsof zij aan geen loutering meer dachten.

En eén van hen zag ik naar voren dringen,
om mij te omarmen met zo groot 'n liefde,
dat hij me drong zijn voorbeeld na te volgen.

O schijn-gestalten, slechts geen schijn voor de ogen!
Driemalen sloeg ik de armen om zijn schouders,
en driemaal hield ik eigen borst omstrengeld.[23]

19. De schimmen, pas aangekomen, hielden Dante en Vergilius voor boetende zielen, die zich al langer op de Louteringsberg bevonden. — 20. De weg door de Hel. — 21. In de M. E. droegen de boden of afgezanten, die de vrede kwamen aanbieden, 'n olijftak in de hand. — 22. „Uitverkoren zielen." Want ofschoon ze nog moeten lijden en boeten, zijn ze niettemin verzekerd van hun zaligheid. — 23. In z'n ontroering had Dante er niet aan gedacht, dat de schimmen slechts schijn-lichamen hadden. Omdat hij dus 'n ontastbaar wezen omarmde, vielen z'n armen telkens op z'n borst terug.

Ik gis, dat door de schrik mijn wang verbleekte: 82
glimlachend toch ontweek de schim naar achter;
en ik, hem volgend, drong opnieuw naar voren.

Zacht vroeg hij mij niet nader meer te komen. 85
Toen zag ik, wie hij was,[24] en vroeg ik dringend,
'n wijle stil te staan en wat te spreken.

En hij tot mij: „Zoals ik eens u minde 88
in 't sterflik vlees, bemin ik u ontbonden.[25]
Ik blijf dan ook; doch wàt beweegt ùw voeten?[26]

Casella,[27] vriend," sprak ik, „om wéer te keren, 91
waar tàns ik toef,[28] is deze tocht begonnen.
Doch wat hield u zo lang van hier gescheiden?"[29]

En toen de schim: „Geen onrecht deed mij de engel, 94
die 't „wie" en ook 't „wanneer" beslist naar keuze,[30]
als hij me de overtocht zo vaak ontzegde.

Rechtvaardig is de Wil[31] waar hij naar handelt. 97
En waarheid is 't, dat de engel sinds drie maanden[32]
gewillig opneemt wie wenst in te stijgen.

Deze verzen zijn 'n navolging van Vergilius. (Aen. b. II, 792 en b. VI, 700.) Ook Tasso heeft deze plaats van Vergilius nagevolgd in z'n „Jeruzalem Verlost" Z. XIV. — 24. Zie v. 91. — 25. D.w.z. ontbonden van m'n stoffelik lichaam, dus na m'n dood. — 26. D.i. om welke reden komt gij hier? 27. „Casella": 'n vriend van Dante en beroemd musicus. — 28. N.l. op de Louteringsberg. Dante hoopt na z'n dood minstens in het Vagevuur te komen. Vgl. v. 16. — 29. Dante toont zich verbaasd, Casella nù eerst op de Louteringsberg te zien verschijnen. Casella is dus blijkbaar al enige tijd vóór 1300 gestorven (vgl. nog v. 98 vlg.). De reden, waarom hij niet eerder op de Louteringsberg kwam, wordt gegeven in de volgende verzen. — 30. D.i. de engel, die naar welgevallen in 't bootje opneemt, *wie* en *wanneer* hij wil. 31. Gods Wil. Ofschoon de engel dus opneemt of afwijst, wie hij wil, handelt hij toch altijd rechtvaardig, omdat zijn wil altijd in overeenstemming is met de wil van God, die in 't uitdelen zijner gunsten absoluut souverein blijft. — 32. Sinds Kerstmis (1299) was te Rome het grote jubilee begonnen. (zie Hel Z. XVIII, 29.) Omdat er toen vele aflaten verdiend werden voor de afgestorven gelovigen, konden alle schimmen, die dit verlangden,

Ook ik dan, die nog steeds langs de oever doolde,
waar 't zout der zee zich mengt met 't Tiber-water,[33]
werd minzaam door Gods engel opgenomen.

Tans wendt hij weer de wieken naar de monding,[34]
waar uur aan uur de schimmen zich verzaamlen,
wier voeten niet naar de Acheron zich wenden.[35]

En ik: „Indien geen nieuwe wet u roofde
òf ziele-beeld òf toon van 't lied der liefde,[36]
dat eens de vreugde was van al mijn dromen,

o wil mijn ziel dan door uw lied verkwikken,
daar zij, beladen met haar stoflik hulsel,
vermoeid en afgemat is hier gekomen."

„O liefde, die zo zoet in 't harte fluistert,"[37]
hief hij toen aan; en 't klonk zo zacht en teder,
dat ik het lieve lied nòg meen te horen.

onmiddellik door de engel in de boot toegelaten worden. Zo was ook Casella opgenomen (v. 100—102), die anders waarschijnlik nog langer van de overtocht verstoken zou zijn gebleven. — 33. Het strand of de oever, waar de Tiber in zee valt. (de haven van Ostië.) De zielen, bestemd voor het Vagevuur, moesten zich bij Rome inschepen, omdat Rome het centrum en het hart der Kerk is, en de Paus, als Petrus' opvolger, de sleutels van Hemel en Vagevuur zijn toevertrouwd. — 34. De monding van de Tiber of de haven van Ostië. — 35. Allen dus, die niet naar de Hel verwezen worden. Zie Hel Z. III v. 71 en 78. — 36. Casella schijnt vooral uitgeblonken te hebben als toonzetter van minneliederen. — 37. Begin-regel van één van Dante's eigen en meest bekende Canzonen. Het lied is te vinden in „Il Convito" (Het Gastmaal) tratt. III. Dante legt Casella dit lied in de mond, niet, zoals enkele kommentators wel wat naief opmerken, uit 'n zekere ingenomenheid met eigen werk, maar ten eerste, omdat Casella, als Dante's vriend, de Dichter als zodanig 'n kleine attentie wilde bewijzen en Casella het lied blijkbaar zelf op muziek had gezet; en ten tweede haalt Dante deze Canzone hier waarschijnlik aan, omdat het gedicht handelt over de geestelike en goddelike liefde, en dus z'n inhoud geheel in overeenstemming is met de plaats van handeling. Het Vagevuur symbolizeert immers onze opstanding uit de zonde of onze geestelike terugkeer tot God. De eerste regel van het fraaie gedicht luidt in 't oorspronkelike: „Amor che nella mente mi ragiona."

Mijn Meester en ik zelf, en ook de schimmen, 115
ze schenen zo verrukt en zo betoverd,
of aller hart om niets zich meer bekreunde.

Als roerloos stonden we allen daar te luistren, 118
toen zich de noble grijzaard[38] weer vertoonde
en luide riep: „Hoe nu, gij trage geesten!

Wat voor nalatigheid is dit! Wat dralen! 121
Voòrt naar de Berg en rukt de blinddoek[39] neder,
die u weerhoudt Gods aangezicht te aanschouwen."

Gelijk, wanneer de duiven, op 'n akker 124
naar graan of onkruid pikkend, stil en rustig,
en zonder hun gewone trots te tonen, —

zohaast ze iets zien, wat hun het hart beangstigt, 127
in allerijl het voedsel achterlaten,
besprongen als ze zijn door zwaarder zorgen:

zo zag ik ook de pas verschenen schimmen, 130
't gezang ontvluchtend, naar de Berg-rand ijlen,
als zij die vluchten, maar het doel niet weten....

En vast niet trager vluchtten ook wij beiden.[40] 133

38. Cato van Utica. — 39. Met deze blinddoek bedoelt Dante de tijdelike straffen, die de schimmen nog moeten ondergaan, en die hun beletten God te zien in de hemel, zoals Hij is. — 40. Dante en Vergilius.

Ofschoon de geesten bij hun schielik vluchten 1
langs alle zijden naar de Berg zich repten,[1]
de Berg, die Rede zelf ons noopt te zoeken,[2]

drukte ik mij vast aan mijn getrouwe Leider.[3] 4
En hoe was zonder hem de weg gevonden?
Wie had me omhoog gevoerd, de Berg-top tegen?

Mijn Leidsman scheen door zelfverwijt gefolterd.[4] 7
O nauwgezet, o vlekkeloos geweten,
hoe wordt geringe feil u bittre wroeging! —

En toen de voeten niet die haast meer toonden, 10
die de edle zwier ontneemt aan iedre handling,
hernam mijn geest, eerst roerloos en gebonden,[5]

z'n vrije loop, als smachtend van verlangen; 13
en 'k zond m'n blikken langs de Berg naar boven
die 't hoogst van allen uit de golven steigert.[6]

De zon, ver achter ons in rode vlammen,[7] 16
lag vòor mij door mijn schaduwbeeld gebroken,
daar ik gelijk 'n schild zijn stralen stuitte,

1. Zie vorige Zang vanaf 118 totaan het einde. — 2. De Rede of het natuurlik Verstand zelf drijft ons al naar de Louteringsberg d.w.z. de Rede zelf doet ons al inzien, dat we uit de zonde moeten opstaan en door boete tot God gaan. Dante spreekt hier over de Rede in 't algemeen. — 3. Voor Dante persoonlik is Vergilius de vertegenwoordiger van Dante's eigen natuurlik verstand. Daarom blijft hij zo dicht mogelik bij hem. — 4. Hoe kon Vergilius, zoals gezegd, de representant en 't symbool van de menselike rede, nog door zelfverwijt gefolterd worden? Omdat de zinnelikheid ieders persoonlik verstand nog kan verschalken, zoals blijkt uit 't gedrag van Vergilius zelf, die, in plaats van Dante aan te sporen om dadelik naar de Berg te gaan, met Dante en de andere schimmen vol welgevallen bleef luisteren naar het zoete gezang van Casella. (zie Z. II, 115—119.) — 5. Dante had bij de algemene vlucht naar de Berg nergens anders meer aan gedacht dan om ook te vluchten. Zijn geest was ten opzichte van alle andere dingen als slapend of gebonden. (zie Z. IV, 1—12.) Langzaam echter hervond hij z'n aandacht en belangstelling voor al de nieuwe dingen, die hem omringden. 6. De Louteringsberg was volgens Dante de hoogste van alle bergen. (zie Parad. Z. XXVI, 139.) — 7. De beide Dichters gaan dus altijd van het

Ik zag ter zijde uit vrees te zijn verlaten,
wijl ik opeens bespeurde, hoe de bodem
alleen vóor mìj door schaduw werd verduisterd.[8]

En mijn Vertrooster, als in diep gemijmer,
begon te spreken: „Waarom zo mistrouwig?"
„Gelooft ge niet, dat ik uw Gids zal blijven?

Het avendt reeds, waar 't lichaam ligt begraven,[9]
dat ook mijzelf eens schaduw af deed werpen.
Brindisi hàd het, en nu héeft het Napels.[10]

Als dus vóor mìj geen stukje gronds verduistert,
verbaze 't u niet méer dan dat de heemlen
elkanders stralen-licht niet onderscheppen.[11]

Vatbaar voor koude en hitte en folteringen
maakt de Oppermacht lichamen als het mijne:
doch hòe Hij 't doet, blijft voor ons oog versluierd.[12]

Oosten naar het Westen, en de Zon was nog roodachtig, omdat hij pas boven de horizon was. Heeft Dante hier vergeten, wat hij zeide in Z. II, *7—9*? 8. Toen Dante vóór z'n eigen voeten schaduw zag, maar niet vóór de voeten van Vergilius, dacht hij er zo gauw niet aan, dat het schim-lichaam van Vergilius geen schaduw afwierp, en daarom vreesde hij 'n ogenblik door z'n Gids verlaten te zijn. — 9. Weer 'n omschrijvende tijdsaanduiding: „In Zuid-Italië," zegt Vergilius, „daalt de avond al", d.w.z. naar Middeleeuwse spreekwijze. Het is dus op aarde ongeveer drie uur in de namiddag. 't Is nu op de Louteringsberg ongeveer negen uur in de morgen. — 10. Vergilius was gestorven in Zuid-Italië n.l. te Brindisi, het oude Brundisium; maar op bevel van keizer Augustus werd z'n lijk overgebracht naar Napels, waar het in 'n grot werd begraven. Zie Z. VII, 6. — 11. Men hield de negen koncentriese hemelsferen van het Ptoloméiese wereldstelsel in Dante's tijd voor doorzichtig, zodat het licht van de ene hemel door dat van de andere drong. — 12. Vergilius wil zeggen: Behalve doorschijnend maakte God de lichamen van de schimmen ook nog vatbaar voor hitte, koude en lijden, maar hoè Hij het doet, blijft het menselik verstand verborgen. Vgl. echter Z. XXV, 88 vlgg., waar over het ontstaan en de aard van schim-lichamen wordt gesproken.

'n Dwaas is hij die hoopt, dat onze rede
doorlopen zou de nooit te meten banen
van één Zelfstandigheid in drie Personen.

O mens, wees met het „quia"[13] dan tevreden;
want als uw geest zich alles had veroverd,
waartoe had dan Maria nog te baren?[14]

Zo peinsden zonder baat de diepste denkers.
En zeker zou verzadigd zijn hùn honger,
die tans in eeuwigheid hun zielen pijnigt.[15]

13. De betekenis van de voorafgaande terzine en deze versregel is: Al de werken (de nooit te meten banen.) van de Drie-énige God vermag onze eindige rede niet te begrijpen. Wees daarom tevreden, o mens, dat gij van vele goddelike dingen en werken slechts bewijzen kunt, *dat ze zijn*, en niet *hoe ze zijn*. In v. 37 staat het Latijnse woordje *„quia"*, en Dante doelt hiermede op 'n filosofiese vak-term van de M. E. scholastiek n.l. op de z.g. demonstratio quia *(dat)*, in tegenstelling met de demonstratio „propter quid" *(hoe)*, wat, zoals we boven al aanduidden, dus zoveel zeggen wil als bewijzen, *dat* iets is, en bewijzen *hoe* iets is. Volgens de tegenwoordige filosofiese terminologie zouden wij hier spreken van 'n bewijsvoering a posteriori en 'n bewijsvoering a priori, d.w.z. 'n bewijsvoering uit de gevolgen tot de oorzaak en omgekeerd: uit de oorzaak tot de gevolgen. — 14. De zin is: als uw verstands teeds alles had kunnen achterhalen uit zich zelf, als het dus niet verduisterd was door de val van Adam, m.a.w. had Adam niet gezondigd, dan was het ook niet nodig geweest, dat Kristus uit Maria werd geboren om ons te verlossen en door openbaring en geloof vele goddelike geheimen te leren. — 15. Met deze verzen wil Vergilius zeggen: Uit het voorafgaande (v. 38—39) blijkt, dat, om verschillende waarheden te kennen, 'n bovennatuurlike en goddelike openbaring nodig was. Het is dus geen wonder, dat de grootste vernuften der oudheid, zoals Aristoteles, Plato en anderen, die door hun genie de waarheid zeker gevonden zouden hebben, niettemin tevergeefs naar de volledige waarheid gestreefd en verlangd hebben, omdat ze buiten het Kristendom stonden. En juist die honger naar de waarheid, dat heimwee naar God, is volgens Dante voor de geesten, die overigens deugdzame mensen waren, het enig lijden, dat zij te verduren hebben in het Voorgeborchte of de eerste Kring van de Hel. Zie Hel Z. IV, 25 vlgg.

Ik spreek van Aristoteles en Plato, 43
en van vele andren nog." — En bij die woorden
boog hij z'n hoofd en zweeg en stond verslagen.[16]

Intussen waren wij de Berg genaderd, 46
maar vonden er de Rots van zulk 'n steilte,
dat ook de rapste voet er niet zou baten.

Gewis, van Lerici totaan Turbìa[17] 49
is zelfs de steilste en meest geschuwde helling
bij deze steilte 'n brede trap te noemen.

„Wie weet, aan welke hand de steilte mindert," 52
vroeg nu de Meester, die z'n tred vertraagde,
„zodat, wie vleugels mist, hier tòch kan stijgen?"

Terwijl m'n Gìds het oog hield neergeslagen 55
om naar de richting van het pad te zoeken,
en ìk rondom de Berg naar boven staarde,

vertoonde zich van links 'n drom van geesten, 58
die met de voeten zich naar ons bewogen,
doch 't ging zo traag, dat wij het nauw bespeurden.

„Hef de ogen op!" richtte ik mij tot de Meester: 61
„Ziedaar 'n volk dat zeker raad zal schaffen,
als niet uw eigen brein ons weet te helpen."

Toen zag hij me aan en zeide mij rondborstig: 64
„Daarheen, daarheen, wijl zij zo langzaam nadren.
En gij, geliefde zoon, o blijf vertrouwen!"

16. Vergilius toonde zich zelf eensklaps hevig ontroerd, omdat hij zelf ook tot de grote geesten der oudheid behoorde, die van de bovennatuurlike openbaring verstoken bleven. Vgl. Hel Z. IV, 39 vlgg. — 17. „Lerici (spreek uit: Lèrietsjie.) en „Turbia" (spreek uit: Toerbìa.) twee kleine plaatsen aan de tegenovergestelde uiteinden van de golf van Genua. Lerici in 't Oosten aan de bocht van Spezia, Turbia in 't Westen bij Monaco. De gehele kuststrook tussen beide plaatsjes was 'n uiterst woest en steil bergland.

Nog was de schimmen-schaar van ons zo verre 67
— ik zeg: na duizend stappen ònzer voeten —
als kundig slingraar met de hand zou werpen,

toen ze allen naar de steile rots-wand weken 70
en roerloos stonden en opeengedrongen,
als een die weiflend staan blijft om te kijken.[18]

„O goed-gestorven, uitverkoren zielen," 73
aldus Vergiel, „ik bid u bij die vrede,
die, naar ik gis, u allen wacht daar boven:

o meldt ons, waar de Berg-wand minder steigert 76
en ons 'n pad of weg biedt om te klimmen,
want tijdverlies kwelt meest die 't meeste weten."[19]

Gelijk de schaapjes uit de schutskooi komen 79
— soms één, soms twee of drie — doch de andre treuzlen,
vreesachtig oog en bek ter aarde richtend,

totdat, als 't eerste gaat, ook de andre volgen, 82
doch blijft dìt staan, zich langs z'n rug verdringen,
onnozel en gedwee, 't waarom" niet wetend:

zo zag ik traagzaam in beweging komen 85
de spits dier schaar van uitverkoren zielen,
zo zedig in hun gang als in hun trekken.

Nauw zagen de eersten nu, hoe op de bodem 88
het licht gebroken lag ter rechterzijde,[20]
zodat mijn schaduw op de rotswand trilde,

18. De twijfel van de schimmen vond wellicht z'n grond in het feit, dat de beide Dichters de tegenovergestelde richting ingingen als zij zelf, en zich dus juist van de ingang tot het eigenlike Vagevuur verwijderden, zoals verderop zal blijken. — 19. Juist ernstige en geleerde mensen betreuren verlies van tijd, omdat ze zich van diens waarde zo goed bewust zijn. — 20. Om de schimmen tegemoet te gaan, hadden de beide Dichters zich links gewend. (zie v. 58.) Ze moesten de Berghelling dus aan hun rechterhand hebben.

of stilstaand deinsden ze achteruit, heel even.
En zij die volgden, deden als de voorsten,
schoon niemand hunner wist, waaròm ze 't deden.

„Eer gij nog vraagt, wil ik u reeds verklaren,
dat dit 'n mens is in zijn stoflik hulsel;
en door zìjn lichaam wordt het licht gebroken.

Weest niet verbaasd, doch weest er van verzekerd,
dat hij, niet zonder hulp vanuit de hemel,
langs deze steile Berg tracht op te klimmen."

Aldus de Meester. En die achtbre zielen,
ons met de rug der hand 'n teken gevend,[21]
antwoordden: „Keert tans om en loopt dan mede!"

„Wie ge ook moogt zijn," hief een toen aan te spreken,
„houd onder 't gaan op mij de blik gevestigd,
en tracht te zien, of gij me ook ginds[22] al kende."

Ik wendde mij naar hem en keek aandachtig:
blond was de schim en schoon, met noble trekken;
doch door 'n zwaardslag was één brauw gespleten.

En toen ik had gezegd, maar zeer bescheiden,
hem niet te kennen, klonk het: „Zie dan even!"
En bovenop zijn borst zag ik 'n wonde.

„'k Ben Manfred,"[23] sprak hij met 'n vriendlik lachje,
„'n kleinzoon van de keizerin Constance.
Ik smeek u: keert gij ooit ter wereld weder,

21. De Italianen hebben de eigenaardige gewoonte iemand te wenken met 'n tegenovergesteld gebaar als het onze. Ons wenken om naar onze kant te komen (dus met de rug van de hand naar de persoon, die wij wenken.) betekent bij hen 'n verwijderingsgebaar of 'n gebaar van doorlopen. — 22. D.i. op de bewoonde wereld. — 23. De schim die spreekt is Manfred, koning van Puglië en Sicilië. Hij was 'n natuurlike zoon van keizer Frederik de Tweede. Daarom misschien verzwijgt hij de naam van z'n vader en noemt zich 'n kleinzoon van keizerin Constance, de vrouw van z'n grootvader Hendrik de Zesde. Constance moet 'n uitmuntende vrouw geweest zijn.

ga tot mijn schone dochter; ze is de moeder 115
van de eer van Arragon en van Sicielje:[24]
en spreek de waarheid, als ze ònwaarheid spreken[25]

Toen ik geveld lag door twee felle slagen,[26] 118
en sterven ging, gaf ik me in tranen over
aan Hem, die alle schuld liefst wil vergeven.

Mijn zonden waren groot en afschuwwekkend, 121
maar groter toch zijn de armen van Gods Liefde,
daar ze allen, die haar zoeken, houdt omstrengeld.

Had eens Cosenza's herder,[27] uitgezonden 124
door Clemens[28] om het vorstlik wild te zoeken,
'n blik geslagen in het boek der liefde,[29]

't gebeente van m'n lichaam zou nog rusten 127
nabij het bruggehoofd van Benevento,
beveiligd door de sterke en zware stenen.[30]

24. „De schone dochter" van Manfred, eveneens Constance geheten (zie v. 143 van deze Zang.), was de vrouw van Peter van Arragon, en de moeder van Jakob, die koning van Arragon en ook van Frederik, die koning van Sicilië werd, nadat hun beider vader Peter van Arragon gestorven was. Manfred noemt hem „de eer van Arragon en van Sicielje," ofschoon Dante zelf over hen niet zo biezonder goede gedachten had. — 25. Daar Manfred gestorven was in de kerkelike ban, kon men op de aarde allicht menen, dat hij zich in de Hel bevond. — 26. N.l. door 'n zwaard-houw over zijn gelaat en over zijn borst. Zie v. 108 en v. 111. Manfred vond de dood in de slag bij Benevento (1266), waarvan de slag van Ceperano (1265) het voorspel was. Over deze laatste slag zie Hel Z. XXVIII, 15. — 27. „Cosenza's herder" is de kardinaal-aartsbisschop van die plaats: Bartolomeo Pignatelli, pauselik legaat in het leger van Karel van Anjou. — 28. „Clemens" d.i. paus Clemens de Vierde. Dat Clemens de Vierde genoemde aartsbisschop last gegeven zou hebben, het lijk van Manfred weer op te graven en buiten het pauselik gebied te brengen, wordt door sommige geschiedschrijvers betwijfeld. — 29. D.w.z. als Pignatelli geweten had, dat God mij in m'n laatste ogenblikken genadig is geweest, dan zou hij niet zo gehandeld hebben. — 30. Bij de brug over de Calore bij Benevento (spreek uit: Bènevento.) had Karel van Anjou Manfreds lijk laten begraven — wel niet met kerkelike plechtigheden, omdat hij in de ban was — maar toch met 'n zekere luister.

Nu plaagt het wilde wind en kille regen, 130
niet eens in eigen land, doch bij de Verde,[31]
waar hij[32] het bracht met uitgebluste fakkels.[33]

Doch priestervloek kan nimmer zò verdoemen, 133
of de eeuwge Liefde weet terug te keren,[34]
zolang eén enkel blad van hoop blijft groenen.

't Is waar, dat wie uit 't leven scheidt, weerspannig 136
aan Kristus' Kerk, ook bij berouw in 't einde,
rondom de voet van deze Berg moet dwalen,

juist dertig maal de tijd dat hij op aarde 139
halstarrig bleef, als niet dit strenge vonnis
'n korter duur erlangt door vrome beden.[35]

Over de plaats waar hij neergelegd werd, stapelden n.l. de franse ridders bij wijze van gedenkteken 'n laag grote en zware stenen, die het lijk tegen weer en wind en roofvogels konden beveiligen. — 31. Met de Verde is hoogst waarschijnlik bedoeld de rivier Castellano; om z'n groenachtig water oudtijds ook wel de „Verde" genoemd d.i. de groene Rivier. „Daar deze stroom de grensrivier is tussen het koninkrijk Napels en de Marken, bevond zich Manfred daar juist buiten het eigenlik pauselik gebied en buiten z'n eigen rijk." (Bassermann). — 32. „Hij" d.i. Cosenza's herder Bartolomeo Pignatelli of paus Clemens de Vierde. — 33. Bij de begrafenis van iemand, die in de kerkelike ban gestorven was, gebruikte men uitgedoofde fakkels of kaarsen die ten onderste boven werden gehouden. — 34. Het banvonnis der Kerk verhindert vanzelf niet, dat 'n geëxkommuniceerde in z'n laatste ogenblikken nog berouw kan hebben en dus door God begenadigd kan worden. 35. De betekenis van deze en voorafgaande terzine is de volgende: Alwie sterft in opstand tegen de Kerk d.i. alwie sterft in de kerkelike ban, ook al heeft hij in z'n laatste ogenblikken berouw, moet dertig maal zo lang als hij op aarde in de ban was, rondom de Louteringsberg dwalen, alvorens hij deze mag beklimmen, om tot het eigenlike Vagevuur (op 'n hoger gedeelte van de Berg.) te worden toegelaten, tenzij deze straftijd verkort wordt door 't gebed van vrome zielen op de bewoonde wereld. Behalve de geëxkommuniceerden worden nog drie soorten van zielen niet onmiddellik tot het eigenlike Vagevuur toegelaten. Deze vier klassen vullen het z.g. Voor-Vagevuur, dat gevormd wordt door de onmiddellike omgeving rondom de voet van de Berg en door drie opeenvolgende ronde terrassen rondom het beneden-gedeelte van de Berg zelf. Rondom de voet van de Berg bevinden zich dus de geëxkommuniceerden. (1e afdeling van het Voor-Vagevuur) Op het

Zie dus, of gij me blijde weet te maken 142
door te openbaren aan m'n goede dochter,[36]
waar gij me vondt en *wat* me bleef onthouden.[37]

Hier immers stroomt van dàar 'n bron van vreugde."[38] 145

eerste plateau rondom de Berg-wand zijn diegenen, die hun bekering uitstelden tot hun sterfuur. (2de afdeling) Zie Z. IV. Op het tweede plateau zijn degenen, die 'n gewelddadige dood stierven. (3de afdeling) Zie Z. V en VI. Op het derde plateau bevinden zich vorsten en aanzienlike personen, die door aardse beslommeringen hun geestelik heil verwaarloosden. (4de afdeling) Zie Z. VII en VIII. In 't Voor-Vagevuur bevinden zich dus in 't algemeen zij die heel laat hun zondig leven betreurden. Vgl. Z. XVII, 132. Evenals de Limbus is 't Voor-Vagevuur maar 'n dichterlik fiktie. Al degenen, die Dante er naar verwijst, kunnen door 'n volmaakt berouw zelfs onmiddellik tot Gods aanschouwing worden toegelaten. — 36. „M'n goede dochter" d.i. Constance. Zie v. 115. — 37. Dante had Manfred aangetroffen pas aan de voet van de Louteringsberg; en wat hem nog onthouden bleef, was de toelating tot het eigenlike Vagevuur. — 38. D.w.z. in het Vagevuur wordt het lijden verkort door het gebed van vrome zielen op aarde.

Wanneer de ziel door vreugden of door smarten,
die één van haar vermogens overmeestren,
in deze kracht geheel wordt saamgedrongen,

schijnt zij als blind en doof voor de andre krachten;
en dit weerspreekt de dwaling die verkondigt,
dat in ons lichaam meerdre zielen wonen.[1]

Indien we dus iets horen of aanschouwen,
waar onze ziel met kracht wordt heen getrokken,
vervliegt de tijd, ofschoon we 't niet bespeuren.

'n Andre kracht is die waar wij mee luistren,
'n andre die van loutre zielservaring;
is de eerste als vrij, de tweede is als gebonden.[2]

De waarheid van dit feit is mij gebleken,
toen ik die geest[3] aanhoorde vol verbazing:
de zonne toch steeg zeker vijftig graden,[4]

1. Met deze twee terzinen wil Dante zeggen: Wanneer een van onze zielsvermogens hetzij door vreugde hetzij door smart op krachtige wijze in werking is gebracht, schijnen de andere vermogens in 't geheel niet te werken. Dit nu is 'n bewijs, dat we maar één ziel bezitten. Bij het aanwezig zijn immers van meer zielen, zouden hun verschillende werkingen zeer goed naast elkaar kunnen bestaan. Het boven vermelde feit weerlegt dus de mening diergenen, die leren, dat wij meer zielen hebben. Zeer waarschijnlik doelt Dante hier op Plato's leer, die drie zielen in ons aannam. — 2. Met deze en voorafgaande terzine wordt bedoeld: Terwijl de ziel geheel bezig is met het uiterlik vermogen om te luisteren of te zien, heeft ze geen aandacht voor het innerlik vermogen om het voortgaan van de tijd waar te nemen. Het vermogen om te luisteren is 'n zintuigelike werking, het vermogen om het voortgaan van de tijd te kontroleren is van zuiver intellektuële aard. Terwijl het eerste vermogen volop in werking is, als 't ware volle vrijheid heeft om al z'n kracht te ontplooien, is het tweede in rust, kan niet werken, en is als 't ware gebonden. (vgl. Z. XIII, 75) — 3. Manfred. — 4. De zon stijgt 15° in het uur. Dus 50° in drie uur en twintig minuten. Deze tijd is te nemen vanaf zonsopgang. Het is dus ruim negen uur in de ochtend. Blijkbaar was Dante al 'n geruime tijd met Manfred in gesprek geweest.

schoon ik niets had bespeurd, aleer wij kwamen, 16
waar als uit éne mond de schimmen riepen:
„Dit is het pad, de weg van uw verlangen".[5]

Vaak vult de landman met 'n handvol doornen 19
'n wijder oopning in de lover-hagen
— ten tijde dat der druiven kleur verdonkert[6] —

dan 't smalle wegje was, dat wij bestegen, 22
wij tweeën maar: de Gids en ik, hem volgend,
zohaast de schimmen uit ons oog verdwenen.

Klim naar Sanleo[7] op, daal néer naar Noli;[8] 25
bestijg Bismàntova[9] tot in de wolken,
't gaat àl te voet, doch hièr behoeft ge vleugels,

de vlugge vleugels en de forse pennen 28
van sterk begeren,[10] om die Gids te volgen
die 't hart van hoop, de geest van licht verzadigt.

We zwoegden door de rots-spleet[11] almaar hoger, 31
waarin van alle kant ons de engte plaagde;
en onder was èn voet èn hand zelfs nodig.

En toen we waren aan het boven-einde 34
van 't lange rotspad, op 'n open ruimte,
zei 'k: „Meester, wat voor weg tans ingeslagen?"

5. N.l. het pad om op de Berg te klimmen. Zie v. *76—77* van de vorige Zang. 6. De openingen in de heggen of muren om de wijngaarden werden in de Herfst dikwels dichtgemaakt met doornbundels uit vrees voor druivedieven. — *7.* „Sanleo": 'n stadje in 't hertogdom Urbino, op 'n hoge steilte gelegen. — 8. „Noli": stadje en zeehaven in 't Genuaanse tussen Finale en Savona; men moest er van de landzijde naar afdalen langs hoge en steile bergen. — 9. „Bismantova" (spreek uit: Biesmàntowa.): 'n hoge berg in 't land van Reggio in Lombardije. — 10. Sanleo, Noli, Bismantova, deze plaatsen zijn alle moeilik te bereiken, maar de Louteringsberg is nog veel moeiliker te beklimmen. Men zou vleugels nodig hebben om er op te komen. Niet zozeer werkelike vleugels als wel figuurlike, n.l. de vleugels van 'n groot verlangen en sterke wil. (Om zich te bekeren heeft men wilskracht nodig.)
11. Met deze rots-spleet is bedoeld het pad van v. 22.

En hij tot mij: „Geen stap nu meer naar onder. 37
Gestadig achter mij de Berg bestegen,
tot ergens zich 'n goed geleide tone."

De Berg-top steeg omhoog, mijn oog verwinnend; 40
de flank was steiler dan de lijn, getrokken
uit 't half kwadrant naar 't midden van de cirkel.[12]

'k Was uitgeput, toen 'k aanhief met de woorden: 43
„O keer u om, bedenk toch, lieve Vader,
dat ik alleen blijf, zie ik ù niet blijven." —

— „O zoon," sprak hij, „tracht u tot ginds te sleuren," 46
toen wees hij naar 'n Omgang,[13] even hoger,
die langs die zijde heel de Berg omgordde.

Zijn woorden waren mij tot zulk 'n prikkel, 49
dat ik geweld mij deed hem na te klautren,
totdat mijn voeten vast op de Omgang stonden.

We zetten ons toen neer, om wat te rusten, 52
de blik naar 't Oosten heen, vanwaar we kwamen:[14]
wie ziet niet gaarne weer zijn oude wegen?

Ik zond m'n blikken eerst naar lager punten; 55
toen zag ik naar de zon en was verwonderd,
dat ons van links zijn stralen tegenflitsten.

12. Toen de beide Dichters uit de rots-spleet te voorschijn traden, kwamen ze op 'n open ruimte, omdat de Berg hier voor het eerst insprong, doch blijkbaar met 'n sterk hellend vlak. De Berg-wand helde n.l. nog meer dan de lijn, getrokken uit de helft van 'n cirkel-kwadrant naar het middenpunt van de cirkel d.w.z. dus meer dan 45°. Dit hellend vlak voert naar 'n horizontaal plateau of terras rondom de Berg. (zie v. 46) Deze eerste cirkelvormige weg rondom de Berg is de tweede afdeling van 't Voor-Vagevuur. Hier vertoeven de zielen, die uit achteloosheid of traagheid hun bekering uitstelden tot hun sterfuur. — 13. Het eerste terras om de Berg. (tweede afdeling van 't Voor-Vagevuur.) — 14. Zie Z. I, 22.

De Dichter zag wel, hoe ik schier verbijsterd 58
zat op te staren naar de Zonne-wagen,
waar deze omhoog steeg tussen ons en 't Noorden.[15]

„Als Castor tans en Pollux,"[16] sprak de Meester, 61
„te samen waren met de grote spiegel[17]
die licht uitzendt naar boven en beneden,[18]

zoudt gij de Zodiak, die schijnt te vlammen,[19] 64
nog dichter draaien zien bij 't Beer-gestarnte,[20]
mits de eeuwenoude baan niet werd verlaten.[21]

En wenst ge hier de reden van te weten, 67
stel u dan voor, hoe Sion[22] ginds op aarde
déez' Berg[23] zò tegenover is gelegen,

dat beiden maar éen horizon bezitten 70
bij ànder halfrond;[24] en ge zult begrijpen,
altans indien uw geest 't vermag te volgen,

15. Dante toonde zich verbaasd, omdat hij naar 't Oosten gekeerd, de zon aan z'n linkerzijde zag; dus tussen het Oosten en het Noorden, en niet tussen het Oosten en het Zuiden. Vergilius zal hem aanstonds de oorzaak van dit verschijnsel verklaren. Men herinnere zich hier vast, dat de Dichters zich onder het zuidelik hemel-halfrond bevonden. — 16. „Castor en Pollux", ook de Dioskuren of Tweelingen genoemd. „Castor en Pollux" is de naam van het sterrebeeld, dat in de Diereriem verder of noordeliker ligt dan de Ram, waar de zon nu in stond. Tussen Ram en Tweelingen ligt nog de Stier. — 17. „De grote spiegel" d.i. de zon. Dante noemt de zon 'n spiegel, zoals hij ook de Tronen in het hemels Paradijs (Par. Z. IX, 61.) spiegels noemt n.l. omdat ze Gods luister en geestelik licht als spiegels weerkaatsen. — 18. D.i. naar de hogere en de lagere hemelen en naar de aarde. Van de negen koncentriese hemel-sferen was de zonne-hemel juist de middelste d.i. de vijfde. 19. De Zodiak of Diereriem schijnt te gloeien en te vlammen, omdat hij de zonne-weg is. — 20. „'t Beer-gestarnte" d.w.z. de grote en de kleine Beer. 21. De zin van v. 61 tot v. 67 komt dus hierop neer: Ge zijt er verwonderd over, de zon tussen Oost en Noord te zien (v. 60); ge zoudt nog meer verwonderd wezen, als de Zon, in plaats van in de Ram, in de Tweelingen stond, want dan zoudt ge hem nog verder naar het Noorden zien, tenzij hij van z'n gewone baan (de Diereriem of Ekliptika.) zou afwijken. — 22. „Sion" d.w.z. Jeruzalem, of, nog juister, de Kalvarieberg. — 23. De Louteringsberg. — 24. Zoals al meer gezegd werd, dacht Dante zich de Kalvarieberg (of Jeru-

hoe 't pad, door Faëton zo slecht bereden,[25]
voor deze Berg[26] aan deze kant moet lopen,
maar voor de tweede[27] juist aan de overzijde." —

— „In waarheid, Meester," zeide ik, „nooit of nimmer
schouwde ik zo klaar als ik nu hier mag schouwen,
waar eigen inzicht altijd scheen te hinken.

De Midden-ring van 't hemels ommezwaaien,
die we in de wetenschap[28] de Equator noemen,[29]
en die steeds stand houdt tussen zon en winter,[30]

strekt zich van hier,[31] om de aangevoerde reden,
zo ver ten Noorden uit, als eens de Joden
hem dichter zagen naar de zonne-landen.[32]

Doch, als het u behaagt, wenste ik te horen,
hoe lang de weg nog is: de Berg toch steigert
veel hoger dan mijn oog vermag te klimmen."

zalem.) en de Louteringsberg als antipoden; ze hadden dus één horizon, maar 'n verschillend halfrond. — 25. „'t Pad, door Faëton zo slecht bereden," is vanzelf de zonneweg. Over Faëton zie Hel Z. XVII, 107. — 26. De Louteringsberg. — 27. De Kalvarieberg. — 28. „In de wetenschap" d.i. in de kosmografie of astronomie. — 29. Zoals uit 't voorafgaande vers blijkt, bedoelt Dante de hemel-equator of hemel-evenaar. Hij noemt deze de Midden-ring of Midden-cirkel van de hemel-beweging, omdat volgens het Ptoloméiese wereldstelsel de aarde het onbewogen middelpunt is van het heelal; om welk punt de negen koncentriese hemelen of sferen zich wentelen. De hemel-equator ligt dus juist in het midden van de hemelen, en snijdt ze als 't ware midden door. — 30. „Tussen zon en winter" d.w.z. tussen zomer en winter of tussen de keerkringen; als de zon n.l. op het ene halfrond komt, is het daar zomer en op het andere winter. Uit deze en volgende verzen schijnt te blijken, dat Dante hemel- en aard-equator identificeert. Aangezien de aard-equator koncentries is met de hemel-equator, maakt dit feitelik geen verschil. — 31. „Van hier" d.w.z. vanaf de Louteringsberg. — 32. „De zonne-landen" d.w.z. de warme landen of het Zuiden. De zin van deze gehele terzine is: De Equator ligt voor de Louteringsberg zo ver naar het Noorden als voor Jeruzalem of de Kalvarieberg naar het Zuiden. Jeruzalem is hier omschrijvend aangeduid n.l. daar waar eens het Joodse volk woonde.

En hij tot mij: „De Berg is zo geschapen, 88
dat we aan z'n voet het klimmen moeilik achten,
doch minder zwaar, wanneer we hoger komen.[33]

Zohaast hij u dus liefliker gaat schijnen 91
en 't klimmen voor uw voet zo licht zal wezen
als 't voor 'n bootje is om stroom-àf te drijven —

dàn zijt ge 't einde van uw weg genaderd, 94
waar zoete rust u wacht na 't moeizaam zwoegen.
Meer zeg ik niet, doch wat ik zeg, is zeker." —

En nauw had nog de Leider uitgesproken, 97
of bij ons klonk 'n stem: „'t Kon wel gebeuren,
dat ge eerder reeds gedwongen werdt te rusten."[34]

We keken beiden om bij deze woorden, 100
en zagen links 'n rotsblok, groot en machtig,
dat ìk noch mijn Geleider eer bespeurde.

We richtten ons er heen en vonden lieden, 103
die achter 't rots-blok in de schaduw toefden,[35]
als zij die uit gemakzucht staan te leunen.

En een van hen, die moede scheen te wezen, 106
zat op de grond met de armen om de knieën,
en met het hoofd daartussen naar beneden,

„O goede Heer," sprak ik, „kijk eens naar deze, 109
die vadsiger zich toont in heel z'n houding
dan of de Luiheid zich zijn zuster noemde."

Hij draaide zich naar ons en werd oplettend, 112
en hief z'n blik iets hoger dan de dijen,
en zeide: „Vlug, jij rap-voet, vlug naar boven!"

33. De allegoriese of morele zin is: Het begin van onze bekeringsweg valt altijd moeilik, maar gaandeweg wordt hij gemakkeliker. — 34. De tocht zal nog zo zwaar zijn, dat Dante genoodzaakt zal wezen onderweg wellicht al te rusten, alvorens hij voorgoed rusten mag. — 35. Zoals we al opmerkten, zijn deze zielen de tweede kategorie uit het Voor-Vagevuur.

Toen zag ik, wie hij was;[36] en die benauwing, 115
die nog 'n weinig de adem mij versnelde,
hield mij toch niet terug; doch bij mijn nadren

hief hij ternauwernood het hoofd wat hoger 118
en sprak: „Ei, hebt ge wel gezien, hoe Phoebus[37]
z'n rossen voortjaagt aan uw linkerzijde?"[38]

Zijn loom gebaar en afgemeten woorden 121
bewogen reeds m'n lippen tot 'n lachje.
Toen zeide ik hem: „Belacqua,[39] zonder zorgen

ben ik om u;[40] maar zeg eens: om wat reden 124
zit gij toch hier? Wacht ge op 'n gids-naar-boven?
Of heeft weer de oude kwaal[41] uw ziel vermeesterd?"

En hij: „Wat baat het, broeder, hier te klimmen, 127
daar mij ter boete toch niet toe zou laten
Gods engel, boven bij de Poort gezeten![42]

Eerst moet de hemel zoveel malen wentlen, 130
nu 'k bùiten 't leven ben, als eerst ìn 't leven,
— daar ik aan 't einde pas mijn kwaad betreurde —

tenzij 'k eens hulpe vind door smeekgebeden, 133
ontrezen aan 'n hart in Gods genade.[43]
Wat baat 'n bede, als God er niet naar luistert?"

36. Zie v. 123. — 37. „Phoebus" d.i. de Zonne-god. — 38. Zie v. 57 vlgg. De vraag van de vadsige schim aan de ijverige en weetgierige Dante, die eerst niet goed begrepen had, waarom hij de zon links zag, is niet zonder humor en uitermate karakteristiek zowel voor vrager als ondervraagde. — 39. „Belacqua" (spreek uit: Belakkwa.): 'n toonkunstenaar of vervaardiger van muziekinstrumenten, maar tevens 'n befaamde luiaard. — 40. Omdat ik u in het Vagevuur zie, en er dus zeker van ben, dat ge zalig zult worden. 41. De luiheid. — 42. „Gods engel" enz. n.l. de engel, die als bewaker gezeten is bij de Poort van het eigenlike Vagevuur. Zie Z. IX, 76 vlgg. — 43. De zin van v. 130 tot v. v. 135 is deze: Daar wij door luiheid of onachtzaamheid of onverschilligheid onze bekering uitstelden tot ons sterfuur, worden wij na ons leven zoveel jaren niet tot het eigenlike Vagevuur toegelaten als wij op aarde jaren oud zijn geworden. De duur van 'n hemelwenteling toch

En vóor mij steeg de Dichter reeds en zeide:
„Kom mede en zie: de Zonne is nu gekomen
ten middagkreits;[44] en aan de Westerstranden

zet reeds de Nacht de voeten op Marokko.”[45]

bedroeg één jaar. Maar de voorbede van ’n levende, die in staat van genade is, kan de straf-tijd van ’t Voor-Vagevuur verkorten, zodat ’n ziel uit het Voor-Vagevuur eerder tot de eigenlike boete kan worden toegelaten. 44. De zon komt op de Louteringsberg in de meridiaan en ’t is daar dus middag. — 45. Maar als het op de Louteringsberg middag is, dan is het in Jeruzalem juist middernacht, terwijl aan de uiterste West-kant van ’t noordelik halfrond de nacht of avend aanvangt, d.i. te Gibraltar en Marokko.

Ik was al verre reeds van gindse schimmen[1]
en volgde opnieuw de schreden van m'n Leider,
toen eén van hen me nawees met de vinger

en riep: „Ziet eens, hoe 't licht niet schijnt te stralen
links van degeen, die 't laagste loopt van beiden[2]
en in z'n doen gelijkt op hen die leven."

Ik wendde 't hoofd òm bij de klank dier woorden
en zag de schimmen kijken in verbazing,
alleen naar mij en 't licht dat lag gebroken.

„Waarom komt uw gemoed toch in beroering,"
vroeg mij de Meester, „dat ge uw gang vermindert?
Wat deert het u, dat zij daarginds wat fluistren?

Treed in mijn spoor en laat de schimmen praten.
Sta vast zoals 'n toren staat, wiens spitse
niet beeft en trilt bij storm en onweersvlagen.

Steeds verder dwaalt de mens van zijn bedoeling,
als maar gedachten kiemen uit gedachten,
zodat ze elkanders kracht en vuur verstikken."

Wat kon ik anders dan: „Ik kom" doen horen.
Zo deed ik dus, dìe kleur reeds op m'n wangen,
waarom somtijds vergifnis wordt bekomen.[3] —

Inmiddels staken dwars de helling over,
maar even voór ons uit, zeer vele lieden,[4]
die vers na vers het Miserere[5] zongen.

1. Zie vorige Zang v. 103 vlgg. — 2. Daar Dante achter Vergilius naar boven ging, was hij de laagste van beiden. — 3. Dante bloosde dus van schaamte. Waarom? Waarschijnlik omdat hij zich gevleid voelde door de verbazing en belangstelling der schimmen, terwijl hij, omdat er geen voldoende reden tot stilstaan was, zonder opzien z'n weg (de weg ter volmaaktheid.) had moeten vervolgen. — 4. Terwijl de Dichters het pad naar boven (zie Z. IV, 136.) bijna ten einde waren, zagen zij, vlak voor zich uit, op 'n hoger gedeelte van de Berg en even boven zich, talrijke schimmen dwars de helling van de Berg oversteken. Deze schimmen, zoals blijken zal uit

En toen ze zagen, hoe de zonnestralen 25
niet door mijn lichaam wisten heen te breken,
werd plots hun lied 'n „O".... gerekt en schorrig.

En zie, daar kwamen twee van hen als boden 28
reeds naar ons toegesneld, terwijl ze vroegen:
„O laat ons van u beiden toch iets horen!"

Toen sprak de Gids: „Ge kunt nu wederkeren 31
en melden aan degenen, die u zonden,
dat waarlik vlees is 't lichaam van mijn makker.[6]

En deed zijn schaduw-beeld alleen hen dralen, 34
naar ik vermoed, dan antwoordde ik voldoende.
Men ere hem, die 't eens hun kan vergelden."[7] —

Nooit sneller zag ik, als het duister daalde, 37
ontvlamde gassen[8] 't open luchtruim klieven,
noch bij zonsondergang de Augustus-wolken

dan dezen[9] vliegensvlug naar boven ijlden, 40
en weer van daar met de andren tot ons keerden,
als ruitervolk, voortrennend zonder teugel.

„Groot is de drom, die ginds komt aangevlogen. 43
Ze willen u iets vragen," sprak de Dichter,
„Ga dus wel voort, maar zò, dat ge altijd luistert."

v. 52 vlgg., zijn degenen die 'n gewelddadige dood stierven, maar aan het einde van hun leven nog de staat van genade verkregen. Deze helling, of dit tweede hellend gedeelte van de inspringende Berg (zie Z. IV, 41—42.), voert dus tot de derde afdeling van het Voor-Vagevuur. — 5. „Het Miserere" d.i. de 50e psalm van David, één van de zeven boetpsalmen. „Miserere" is het aanvangswoord van de psalm en betekent hier: „Ontferm u over ons." — 6. De schimmen hadden Dante tot nog toe ook voor 'n schim aangezien. Vergilius zegt hun nu, dat z'n metgezel 'n waarachtig-levend menselik lichaam heeft. — 7. D.w.z. door eigen gebed of dat van anderen. — 8. Met die „ontvlamde gassen" bedoelt Dante het weerlicht en vallende sterren of meteoren. — 9. De twee schimmen uit v. 28.

„O ziel, die opvaart tot de hemel-vreugde 46
in 't zelfde vlees, waarmee ge zijt geboren,
vertraag uw stap,"[10] zo riepen zij bij 't nadren.

„Zie toe, of ge één der onzen ooit aanschouwde, 49
zodat ge eens nieuws van hem naar ginds[11] kunt dragen. —
Waartoe toch stéeds te gaan en nòoit te rusten?[12]

We kwamen allen door geweld om 't leven,[13] 52
en bleven zondaars tot de laatste stonde.
Toèn bracht het hemels licht[14] ons tot bezinning:

en vol berouw en vreugdevol vergevend,[15] 55
verscheidden wij, verzoend met onze Schepper,
die hier ons straft met heimwee naar de hemel."

En ik tot hen: „Al schouw ik u in de ogen, 58
'k herken er geen; doch blijft er iets te wensen
wat ik vermag, ten-heil-geboren zielen,

uw wens zal ik vervullen bij die vrede,[16] 61
die mij in 't spoor van zulk 'n wijze Leider,
doet klimmen uit de hel tot naar de sterren."[17]

En een[18] hief aan: „We hopen en vertrouwen, 64
ook zonder eed, op uwe gunstbewijzen,
als onmacht maar uw goede wil niet hindert.

10. Daar de schimmen door Vergilius' woorden (van v. 32 tot v. 36.) enigermate begrijpen of vermoeden konden, dat Dante wel naar de hemel zou gaan, maar niet zoals zij eenmaal *voor goed,* omdat hij nog 'n gewoon, levend mens was (v. 33 en 47), wilden zij zich van Dante's hulp en voorspraak verzekeren, ook als deze weer eens naar de bewoonde wereld zou terugkeren. (v. 50) — 11. „Naar ginds" d.i. de bewoonde wereld. — 12. Dante heeft dus blijkbaar gehoor gegeven aan Vergilius' vermaning om niet stil te staan, maar steeds voort te gaan. (zie v. 10 vlgg.) — 13. Deze schimmen zijn dus de gewelddadig-gestorvenen, die de derde Ronde van het Voor-Vagevuur bevolken. — 14. D.w.z. het licht der genade. — 15. N.l. aan hun moordenaars of de bewerkers van hun dood. — 16. D.i. de vrede met God. Nog beter wellicht: God zelf. — 17. Van de bodem der Hel stijgt Dante naar het Empyreüm of de hoogste hemel om God te zoeken en de vrede te vinden. — 18. Deze schim is Jakob van Cassero uit Fano.

Ik, die tot u tans spreek in naam van de andren, 67
smeek u, mocht ooit uw oog het land aanschouwen,
dat tussen Karels rijk[19] ligt en Romagna,[20]

gedenk mij dan in Fano[21] door uw liefde, 70
zodat uit menig hart 'n bede rijze,
en ik mijn zware feilen uit mag boeten.[22]

Ik was van daar;[23] dan ach, de diepe wonden, 73
waar 't bloed uit vloot dat eens mijn leven voedde,[24]
ontving ik in de schoot der Antenoren,[25]

daar waar ik dacht veel veiliger te wezen. — 76
Aanstichter van de moord was die van Esti,[26]
in feller gramschap dan het Recht[27] gedoogde.

Doch als ik toen naar Mira was gevloden, 79
toen 't moordgespuis me zag bij Oriaco,[28]
nòg zou ik zijn bij hen, die ademhalen.[29]

Ik ijlde naar 't moeras,[30] waar 'k vastgeraakte 82
in 't slijkrig riet; en 'k viel, en uit mijn adren
zag ik 'n beek van bloed langs de aarde stromen."[31]

19. „Karels rijk" d.i. het rijk van Karel van Anjou n.l. Puglia. — 20. „Romagna". (spreek uit: Romanja.) Het land, dat tussen Puglia en Romagna ligt, is de z.g. Mark van Ancona. — 21. „Fano": stad in de Mark van Ancona en geboorteplaats van Jakob van Cassero. — 22. D.w.z. dat ik uit het Voor-Vagevuur moge komen in het eigenlike Vagevuur. — 23. N.l. Fano. 24. In de M. E. meende men, dat de ziel vooral was in het hart of in het bloed. — 25. „De schoot der Antenoren" d.i. het gebied van Padua. De Antenoren zijn de afstammelingen van de Trojaan Anténor, die Padua gesticht zou hebben. — 26. „Die van Esti": daarmede is bedoeld Markies Azzo de Achtste uit het geslacht der Esti's of Este's. — 27. God. — 28. „Oriaco": 'n plaatsje bij Padua. „Mira" insgelijks 'n kleine plaats bij Padua, maar in 'n andere richting. — 29. D.w.z. ik zou nog onder de levenden zijn. — 30. De omgeving van de Brentano-beek bij Padua, waar de grond uiterst moerassig is. — 31. Zoals gezegd, had Jakob van Cassero zich de haat op de hals gehaald van Azzo de Achtste, markies van Ferrara (zie Hel Z. XII, 112.), en wel omdat hij, als podestà (burgemeester) van Bologna, zich verzet had tegen diens plannen aangaande deze stad. Terwijl hij op reis was naar Milaan, werden door Azzo moordenaars op hem afgestuurd, die de ongelukkige

Toen sprak 'n tweede schim: „Ziet ge eens bevredigd 85
de wens, die langs de Berg u drijft, stéeds hoger,
o toon dan ook erbarming met de mìjne.[32]

Ik ben Bûonconte en was uit Montefeltro;[33] 88
aan mij denkt niemand meer, ook niet Johanna:[34]
zo dwaal ik hier maar rond, het hoofd gebogen."[35]

En ik tot hem: „Wat macht of toeval sleurde 91
u toch zo verre weg van Campaldino,[36]
dat niemand ooit uw laatste rustplaats kende?" —

— „Ach," zeide hij, „bij Casentino's heuvlen[37] 94
bruist door het dal 'n stroom, de Archîaan[38] geheten,
die bij de Kluis[39] ontspringt in de Apennijnen.

Daar waar de stroom geen naam meer heeft te dragen,[40] 97
kwam ik te voet gevlucht, de keel doorstoken,
en overal de grond met bloed besmeurend.

Ik zag niet meer; doch van m'n lippen vloeide 100
als allerlaatste zucht de naam „Maria".[41]
Ik stierf. — Verlaten bleef m'n lijk daar achter.

bij Oriaco achterhaalden. In plaats van b.v. naar Mira te vluchten, vluchtte hij naar de Brentano-beek, waar hij in 't moeras zakte en door z'n achtervolgers van kant werd gemaakt. — 32. „De mìjne" d.w.z. mijn wens om tot de eigenlike boete te worden toegelaten. Dante kan de schim hierbij helpen door z'n gebed. — 33. De schim, die nu spreekt, maakt zich bekend als Buonconte (spreek uit: Bwonkonte.) uit Montefeltro; hij was 'n zoon van graaf Guido van Montefeltro. (Hel Z. XXVII) — 34. „Johanna": de vrouw van Buonconte. — 35. De schim schaamt zich voor z'n medelotgenoten over de ondankbaarheid van z'n familie en vrienden. — 36. In de slag van Campaldino (1289) vocht Buonconte tegen de Florentijnse Welfen. Hij werd gewond en stierf in de slag. Z'n lijk werd niet teruggevonden. Wat er na z'n verwonding met hem gebeurde, verhaalt hij hier aan Dante. — 37. „Casentino's heuvlen": het heuvelachtig einde van 't Arno-dal. — 38. „De Archiaan" (spreek uit: Arkjaan.): 'n zijrivier van de Arno; hij loopt dwars door 't Arnodal. — 39. „De Kluis", zo heette 'n klooster der Camaldulen, hoog in de Apennijnen. — 40. D.w.z. daar waar hij zich verenigt met de Arno en in deze wordt opgenomen. — 41. Buonconte's laatste woord was: „Maria," als 'n verzuchting om voorspraak bij haar goddelike Zoon.

Ik meld u waarheid tans, meld gij ze ginder:[42] 103
'n engel hief mij op, 'n duivel brulde:
„Waarom die roof, gij afgezant der heemlen?

Neemt gìj van hem, wat nooit vermag te sterven,[43] 106
om éne traan, waardoor hij mij ontglipte,
ìk zal met 't lijk m'n eigen spel wel spelen."[44] —

Ge weet, hoe in de lucht de natte dampen 109
zich samenpakken en tot vocht verdichten,
zohaast ze omhoog in koude lagen komen.

En 's duivels[45] hart, op 't boze steeds verslingerd, 112
verbond zich met z'n brein, en riep nu wolken
en winden op, uit kracht van eigen wezen.[46]

Zo hulde hij, toen 't daglicht was gestorven, 115
het Pratomagno-dal tot 't Hoog-gebergte[47]
in dikke mist; toen werd de lucht er boven

zo zwaar, dat hij in water zich verkeerde. 118
De regen viel; en 't water, dat de bodem
niet meer verzwelgen kon, liep naar de beken.

En toen de beken groeiden tot rivieren, 121
vlood alles naar de Koning onzer stromen;[48]
en geen geweld had hun geweld weerhouden.

42. D.w.z. op de bewoonde wereld. — 43. D.i. zijn ziel. — 44. In de volgende verzen wordt verhaald, wat hij met het lijk deed. De twist van 'n Helle-geest met 'n Hemelgeest is 'n tegenhanger van de schildering in de Hel Z. XXVII, 112—124. De vader ging verloren, de zoon wordt zalig n.l. graaf Guido van Montefeltro (de vader), en Buonconte van Montefeltro (de zoon). — 45. De duivel uit v. 104. — 46. De duivelen behielden hun engelen-natuur ook in zoverre, dat ze nog macht konden uitoefenen over de stoffelike schepping. 47. Met „het Pratomagno-dal (spreek uit: Pratomanjo.) tot 't Hoog-gebergte" is bedoeld het Casentijns gedeelte van de Arno-vallei. Protomagno is 'n uitloper van de Apennijnen; met het Hoog-gebergte zijn de Apennijnen zelf bedoeld. — 48. De Arno.

M'n lijk, alreeds verstijfd, vond in z'n monding 124
de schuimende Archiaan en sleurde 't mede
naar de Arno, rukte 't kruis wèg, dat mijn armen

nog vormden, toen berouw m'n ziel vervulde;[49] 127
ik werd gesleurd langs de oevers en de bodem,
totdat me wier en slijk geheel verzwolgen."

— „Och, als ge eens weergekeerd zijt in de wereld,[50] 130
en rusten zult na 't lang en moeizaam zwerven,"
hernam 'n derde schim nu na de tweede,

„wees dan ook mij, die Pia[51] heet, indachtig. 133
Siëna gàf, Maremma nàm mij 't leven.
Dit weet de man, die me eertijds aan de vinger

de trouwring stak met flonkerend gesteente." 136

49. Toen de stervende Buonconte berouw gevoelde over z'n zonden, had hij de armen als 'n kruis over de borst gelegd. — 50. D.i. op de bewoonde wereld. — 51. „Pia", waarschijnlik Pia de vrouw van 'n zekere Paganello of Nello de'Pannochiëschi, naar 'n kasteel „della Piëtra", ook kortweg Nello della Piëtra genoemd. In Dante's tijd schijnt deze edelvrouw, geboren te Siëna, zo algemeen bekend geweest te zijn, dat het voldoende was haar alleen bij de voornaam aan te duiden. Pia dankte haar algemene bekendheid aan 'n romanties volksverhaal. Volgens dit verhaal moet de ongelukkige vrouw in het kasteel della Piëtra, in de Maremma gelegen, op last van haar adellike echtgenoot, om de een of andere liefdeshistorie, uit de weg zijn geruimd. Omtrent de juiste tekst der twee laatste verzen hebben we geen zekerheid.

Wanneer na 't Zara-spel[1] de spelers scheiden, 1
blijft hij die 't spel verloor al mokkend achter
en werpt opnieuw en oefent zich mistroostig.

Met hem die won gaan al de kijkers mede. 4
Déez' gaat hem vòor, die vat hem bij de schouders,
'n derde trekt zijn aandacht van ter zijde.[2]

Hij[3] blijft niet staan, doch blikt van de een naar de ander. 7
Wie hij de hand toesteekt,[4] laat hem met vrede:
zo weet hij van 't gedrang zich los te maken.

Ìk deed niet anders in 't gewoel dier schimmen: 10
en links en rechts mij wendend met beloften,[5]
wist ik in 't eind de dichte drom te ontglippen.

Ik zag daar de Aretijner,[6] eens gestorven 13
door Ghin di Taco's woeste roversarmen,[7]
en de andre die verdronken is bij 't vluchten.[8]

Daar smeekte mij met uitgestrekte handen 16
Frerik Novello[9] naast de man uit Pisa,
wiens dood Marzucco's heldendeugd deed schitren.[10]

1. 'n Dobbelspel, dikwels op straat gespeeld, waarbij met drie stenen werd geworpen. — 2. Hij vraagt n.l. om 'n klein drinkgeld. — 3. De overwinnaar. 4. Zie noot 2. — 5. Dante beloofde de schimmen, dat er voor hen gebeden zou worden. (zie vorige Zang v. 130—133.) — 6. 'n Bewoner van Arezzo n.l. de rechtsgeleerde en rechter Benincasa. — 7. „Ghin di Taco" was 'n berucht straatrover, die Benincasa het hoofd afhieuw, omdat deze als podestá of als baljuw van Siëna 'n paar bloedverwanten van de rover veroordeeld had. Over deze Ghin di Taco spreekt Boccaccio in z'n 92e novelle. — 8. Met „de andre" d.i. met de andere Aretijner Cione of Guccio Tarlati di Piëtremala, die na de nederlaag der Aretijners te Bibiëna, bij de achtervolging door de vijand, met z'n paard in de Arno sprong en verdronk. In strikte zin is hier dus eigenlik geen spraak van 'n gewelddadige dood. — 9. „Frerik Novello" is 'n minder bekend edelman, 'n zoon van graaf Guido da Battifolle en vermoord door 'n zekere Bostoli. — 10. „De man uit Pisa" is Farinata Scornigiani, vermoord door 'n zekere Beccio uit Caprona. Marzucco (spreek uit: Marzoekko.) was de vader van de vermoorde. Toen z'n zoon vermoord werd, was hij al Minderbroeder en spoorde hij de bloedverwan-

Graaf Orso[11] zag ik; en de ziel gescheiden
van 't lichaam, niet om kwaad door haar bedreven,
alleen door haat en nijd, naar ze ons verhaalde.

'k Meen: Peter de la Brosse.[12] En Brabants Vrouwe,[13]
ze moge toezien in dit aardse leven,
eens niet bij bozer scharen[14] te belanden. —

Toen ik mij aan de schimmen had ontworsteld,
die maar alleen gebed van andren vroegen,
om eerder tot de zaligheid te komen,

nam ik het woord en sprak: „Eén uwer verzen,
o gij, mijn Licht,[15] schijnt krachtig te weerspreken,
dat Gods besluit door bidden wordt veranderd.[16]

En toch niets anders vragen deze geesten.
Zou dan hun hoop steeds ijdel moeten blijven?
Of mis ik 't zuiver inzicht uwer woorden?"

En hij tot mij: „Wat ik eens schreef, is helder.
En ook dier schimmen hoop wordt niet bedrogen,
mits gij mijn vers met helder brein kunt lezen.

ten aan om de moord niet te wreken. Volgens sommigen zou hij zelfs tot teken van vergevingsgezindheid de hand van de moordenaar gekust hebben. 11. Over deze graaf Orso is verder niets met zekerheid bekend. — 12. „Peter de la Brosse" (spreek uit: de la Bros.), geheimschrijver en gunsteling van Frankrijks koning, Filips de Derde. Zijn benijders en vijanden beschuldigden hem bij z'n meester van hoogverraad en Filips liet hem ter dood brengen. (1276) Dante met anderen schijnt hem voor onschuldig te houden. — 13. „Brabants Vrouwe" is Maria van Brabant, Filips' tweede gemalin. Ze wordt verdacht 'n groot aandeel gehad te hebben aan de dood van de la Brosse. Daar Maria van Brabant pas gestorven is in 1321, heeft ze nog geruime tijd haar profijt kunnen doen met Dante's vaderlike vermaning! 14. D.w.z. bij de verdoemden. — 15. Vergilius. — 16. In de Aeneïs b. VI, 376 laat Vergilius de Sibylle zeggen: „Desine fata Deum flecti sperare precando!" d.w.z. Zie af van de hoop, dat de besluiten der Goden door gebeden worden veranderd.

De hoogheid van het recht wordt niet vernederd, 37
als liefdegloed volbrengt in één sekonde,
wat hier 'n ziel soms jaren heeft te boeten.[17]

Doch daar, waar u mijn uitspraak is verkondigd,[18] 40
werd nimmer schuld geboet door smeekgebeden,
wijl nooit 'n bee de Godheid kon bereiken.[19]

Nochtans vermoei met zulk 'n diepe twijfel 43
u zelf niet meer, alvorens heeft gesproken:
Zìj die uw geest ter waarheid voor zal lichten.[20]

Verstaat ge mij? Ik spreek van Beatrice. 46
Hoog op de Berg zult gij haar straks aanschouwen,[21]
glimlachend en van hemel-glorie stralend."

En ik: „O sneller, sneller, lieve Leider. 49
Ik ben al niet zo moe meer als te voren.
O zie de Berg reeds schaduw van zich werpen."[22] —

— „Zolang het dag blijft, zullen we aldoor klimmen," 52
hernam de Gids, „zo ver als wij vermogen.
Doch langer dan ge denkt zal 't stijgen duren.[23]

17. Met deze verzen bedoelt Vergilius: aan het goddelik oordeel, ten opzichte van de straffen voor de zielen in het Vagevuur, wordt door gebeden geen afbreuk gedaan, daar dit oordeel altijd conditionaliter of voorwaardelik wordt geveld. De zielen zullen n.l. 'n bepaalde straftijd hebben, mits die straftijd niet bekort wordt door de liefde der levenden, die de vermindering der straffen kunnen verwerven door hun gebeden. — 18. D.i. in de Onder-wereld, hier door Dante geïdentificeerd met de Hel. — 19. Dante wil zeggen: het gebed van 'n verdoemde in de Hel, het rijk van de haat, wordt niet verhoord en kan dus geen verandering brengen in Gods oordeel. Voor de verdoemden is Gods oordeel absoluut in betrekking tot gebeden dòòr hen of vòòr hen. — 20. Zoals blijkt uit v. 46 is met die „zij" bedoeld Beatrice, die als symbool van de theologie en de openbaring Dante de goddelike of de hoogste waarheden zal leren, waartoe Vergilius (symbool van de natuurlike rede.) niet in staat is. — 21. Zie Zang XXX en volgende. — 22. Daar de beide Dichters de Berg bestegen van het Oosten naar het Westen (vgl. Z. IV, 53.), dus met de zon meegingen, kon de Berg eerst tegen de avend schaduw op hen werpen. — 23. Aan de tocht langs de Louteringsberg besteedden beide Dichters vier dagen en vier nachten.

Eer ge aan de top zijt, ziet ge wederkeren
die nu nog schuil gaat achter deze helling,
zodat ge tans zijn stralen niet kunt breken.[24]

Doch zie daarginds 'n schim, geheel verlaten
en eenzaam, staag in onze richting turen;
hij weet ons wis de kortste weg te wijzen."

We naderden. — O geest uit Lombardije,[25]
hoe fier en hoe hooghartig was uw houding!
Wat kalmte en waardigheid straalde uit uw blikken! —

De schim sprak niet 'n woord, doch liet ons beiden
stil verder gaan en bleef maar dromend staren,
'n leeuw gelijk, wanneer hij ligt te rusten.

Toen ging Vergiel tot hem, terwijl hij smeekte
het beste pad naar boven ons te tonen.
En ònbeantwoord liet hij 's Meesters bede,

maar vroeg ons naar ons land en naar ons leven.
„Uit Mantua".... begon de goede Leider.
En zie, de schim, eerst in zich zelf verzonken,

kwam snel, van waar hij stond, als aangevlogen
en riep: „O Mantuaan, ik ben Sordello,
uw landgenoot." — En de een omhelsde de ander....[26]

24. Om Dante's ijver te matigen, herinnert Vergilius hem er aan, dat zij, eer de tocht ten einde is, de zon zullen zien verschijnen en verdwijnen. De oorzaak hiervan ligt in het feit, dat de Dichters bij 't bestijgen van de Berg telkens van richting veranderden. Zie Z. IX, Z. XIX en Z. XXVII. — 25. Zoals uit v. 74 zal blijken, is deze schim de dichter Sordello de'Visconti, geboren in Goïto bij Mantua in Lombardije. Hij behoorde tot de meest bekende Provençaalse dichters van z'n tijd. (1184—1280?) Dante vermeldt zijn naam in z'n werkje „De Vulgari Eloquio" (Over de Volkstaal) b. I hfdst. XV. — 26. De hartelike begroeting tussen Sordello en Vergilius geeft Dante gelegenheid voor 'n prachtige boet-predikatie aan 't adres van Italië en Florence om hun ongehoorzaamheid aan de keizer en om de onderlinge twisten en de partijschappen, die hun burgers verdeelden en verscheurden. (van v. 76 tot v. 151.)

Wee, slaafs Italië, huis aller smarten, 76
schip zonder stuurman[27] in de wilde stormen,
geen landsvorstinne, doch 'n veile deerne!

Hoe was die noble ziel opeens zo vurig 79
— toen hij dat zoete „Mantua" maar hoorde —
om daar[28] z'n landgenoot zo blij te onthalen.

En tàns zijn zij die leven op uw bodem 82
nooit zonder strijd, en de een verslindt er de ander
bij hen die éne muur en gracht omgordelt.[29]

Zoek, o rampzalige, langs al uw kusten, 85
zoek in uw binnenland met arendsblikken,
of enig oord op vrede nog mag bogen.

Wat baatte 't al, of eertijds Justinîanus 88
de toom herstelde, als 't zadel leeg moet blijven.
Ach, zonder hem ware ook uw schande minder.[30]

O volk,[31] dat in gehoorzaamheid moest leven 91
en Caesar plaats moest gunnen in het zadel,
stond Gods bevel u klaar genoeg voor ogen:[32]

27. Met „de stuurman" bedoelt Dante de keizer van het heilige Roomse Rijk. 28. D.i. in 't Vagevuur. — 29. D.w.z. de bewoners en burgers van een en dezelfde stad. — 30. Dante vergelijkt Italië bij 'n ros, dat door de keizer bereden en in bedwang moet worden gehouden. Onder de teugel verstaat hij de staatkundige wetten en voorschriften. Wat gaf het nu al, dat keizer Justinianus in de zesde eeuw de wetgeving hernieuwde, daar er geen keizer meer is om het ros te mennen. Juist omdat Justinianus Italië eens goede wetten geschonken heeft, is er de wetteloosheid nu des te schandeliker. — 31. Hier wendt Dante zich meer in 't biezonder tot de Welfen, de eigenlike tegenstanders van keizer en keizerschap. — 32. Volgens Dante's ideale staatkundige theorie behoorde er in de Kristenheid maar één paus te zijn en één keizer. De eerste de opperleider in geestelike, de tweede in maatschappelike zaken. Dit was volgens Dante de enige algemene wereldorde door God zelf gewild en bevolen.

zie, hoe het ros als razend springt en steigert, 94
omdat het door geen sporen wordt bedwongen,
sinds gij de breidel greept met eigen handen![33]

Verlaten hebt ge, o Albert van Germanje,[34] 97
het edel dier,[35] tans door geen macht te temmen:
en toch moest gij zijn zadelboog omspannen.

Gerechtig oordeel[36] dale van de sterren 100
op uw geslacht; en 't zij zo klaar en open,
dat wie ten troon u volgt,[37] van schrik verstijve.

Aan u de schuld, aan u en aan uw vader 104
— omdat u ginds[38] de hebzucht hield gekluisterd —
dat tans de tuin van 't Rijk geheel verwildert.[39]

Kom, zie de Capelletti's en Montecchi's, 106
gij licht-hart!-Filippeschi's en Monaldi's:
gene al in rouw en deze nog in zorgen.[40]

33. Dante wil zeggen: Sinds gij zelf (de Welfen) naar de macht hebt gegrepen, is het met strenge tucht en orde gedaan. Het ros (Italië) voelt nooit meer de scherpe sporen van de krachtige ruiter (de keizer). — 34. „Albert van Germanje" is Albert van Oostenrijk, zoon van keizer Rudolf de Tweede; hij werd in 1290 tot Rooms koning gekozen en als zodanig in 1303 door Bonifacius de Achtste bevestigd. Hij liet zich nooit zien in Italië. — 35. Italië. 36. Mogelik 'n zinspeling op Alberts gewelddadige dood. Hij is n.l. vermoord door z'n neef Johannes Parricida in 1308. — 37. „Wie ten troon u volgt" d.w.z. uw opvolger als keizer, n.l. Hendrik de Zevende van Luxemburg. — 38. In Duitsland. — 39. De zin van deze terzine is de volgende: Uit bezorgdheid voor uw eigen bezittingen in Duitsland, zijt gij noch uw vader Rudolf ooit naar Italië gekomen. Als 't schoonste land van Europa noemt Dante het de tuin van het rijk. — 40. „De Cappelletti's, Montecchi's (spreek uit: Montekki's.), Filippeschi's (spreek uit: Filieppeski's.) en Monaldi's waren beroemde Gibellijnse adel-geslachten in Verona en Orviëto. Van deze keizersgezinde families heeft de eerste twee het ongeluk al getroffen en voor de andere dreigt het in de naaste toekomst. En gij, hun heer en keizer, blijft maar verre!

Kom, wreedaard, kom en zie, hoe heel uw adel 109
gekweld wordt en geknecht,[41] genees zijn wonden!
En zien zult ge ook de vrede in Santafìore.[42]

O kom uw Rome zien, van elk verlaten. 112
Hoor, hoe zij dag en nacht wanhopig jammert:
„Waarom toch laat ge mij alleen, mijn keizer?"[43]

Kom zien, hoe burgers hier elkaar beminnen! 115
En wordt ge om ons door deernis niet bewogen,
kom tòch, en schaam u om uw kroon en zetel.[44]

En — als ik spreken mag — o God der goden,[45] 118
op aarde voor ons allen eens gekruisigd,
richt Gij tans elders uw rechtvaardige ogen?[46]

Of is in de afgrond uwer raadsbesluiten 121
het een of ander goed in voorbereiding,
voor ons begrip nog heel en al versluierd?

Geheel Itaalje wemelt van tierannen; 124
en voor Marcellus[47] speelt tans iedre vlegel,
die tot partijhoofd zich wist op te stuwen.

O mijn Florence, gìj kunt rustig slapen:[48] 127
deze uitval geldt niet u, dank zij uw burgers,
die zo hun best doen om zich braaf te tonen.

41. De Italiaanse adel was grotendeels Gibellijns of keizersgezind. — 42. „Santafiore," graafschap in 't gebied van Sièna. In Santafiore werden de Gibellijnen biezonder verdrukt en hadden onophoudelik terechtstellingen plaats. Dante spreekt dus sarkasties. — 43. Haghebaert merkt bij deze verzen terecht op: „Dat is heel schoon gezegd, maar vele Romeinen hadden andere gedachten." — 44. D.w.z. als ge geen medelijden voelt, voel dan tenminste schaamte om uw keizerlike waardigheid. — 45. „God der goden" d.i. hoogste God of Opperheer. — 46. Wellicht wil Dante zeggen: „Verdienen wij 't misschien, dat Gij het oog van ons afwendt en ons geheel schijnt te vergeten?" — 47. „Marcellus" daarmede is waarschijnlik bedoeld Cajus Marcellus, 'n bekend Romeins konsul en partijman bij 't begin van de strijd tussen C. J. Caesar en Pompejus. In deze strijd koos hij partij tegen Caesar. 48. Van v. 127 tot het einde van deze Zang richt Dante zich rechtstreeks tot Florence en meestal met bitter sarkasme.

Nog minnen velen 't Recht, doch zij verlangen 130
niet onbezonnen 't op hun boog te nemen.[49]
Uw burgers dragen 't op de rand der lippen.[50]

Nog weigren velen de ambtelike lasten, 133
maar de uwen zijn er allen op verslingerd
en tieren, ongevraagd: „Ziehier mijn schouders!”

O juich dan toch: tot juichen hebt gij reden! 136
Zijt gij niet rijk, niet wijs, niet vredelievend?....
Of 'k waarheid spreek, zal ons de toekomst leren.

Athene en Sparta, die in de oude tijden 139
de wetten maakten en beschaving kweekten,
ze zijn in staatsmanswijsheid toch maar dwergen,[51]

gesteld naast u, die al uw wetsbesluiten 142
zo fijn en kunstig weeft, dat half-November
niet haalt wat in Oktober werd gesponnen.

Hoe menigmaal hebt ge in de laatste jaren 145
uw wet en munt, uw ambten en gebruiken,
uw burgers zelfs, veranderd en verwisseld.[52]

En als ge dit bedenkt en kunt begrijpen, 148
dan zult ge uw beeltnis zien in de arme zieke,
die zelfs in 't zachte dons geen rust kan vinden,

doch door gewoel z'n pijn tracht af te wentlen. 151

49. Het uitoefenen van recht in 't algemeen wordt vergeleken bij 't afschieten van 'n pijl van 'n boog. — 50. Met deze terzine bedoelt de Dichter waarschijnlik: Velen hebben de gerechtigheid innerlik lief, maar ze aarzelen dikwels lang haar te uiten of uit te oefenen, uit vrees van te dwalen. Gij echter, Florence, spreekt voortdurend over recht en rechtvaardigheid, doch in uw hart zijn zij niet. — 51. Spottend vergelijkt Dante Florence met Athene en Sparta of Lacedaemon, op 't gebied van kultuur en wetgeving vooral. In Athene en Sparta waren goede, duurzame wetten; in Florence werden telkens nieuwe onverstandige wetten en verordeningen uitgevaardigd. — 52. Dante verwijt hier Florence haar wispelturigheid en ongedurigheid, niet alleen in wetgeving, maar ook in allerlei andere maatschappelike zaken.

Nadat het eerbaar en verrukt omarmen, 1
drie, vier maal was herhaald door beide Dichters,[1]
week plots Sordell' terug en vroeg: „Wie zijt ge?"[2] —

— „Eer zich naar deze Berg de zielen wendden,[3] 4
die waardig zijn, om eens tot God te stijgen,
schonk Octavîaan 'n graf aan mijn gebeente.[4]

Ik ben Vergilîus; en wijl 'k niet geloofde,[5] 7
dàarom alleen derf ik de hemel-glorie."
Dit was het antwoord, door m'n Gids gegeven.

En als de man, die plots iets komt te aanschouwen, 10
dat hem verbaasd doet staan, en, als gelovend
en nìet gelovend, „ja" en „neen" doet roepen:

zò scheen Sordell'; en 't hoofd in schroom gebogen, 13
ging hij weer tot de Dichter, hem omarmend
daar waar de knecht de meester pleegt te omvatten.[6]

Toen zeide hij: „O roem der Italîanen, 16
in wie de kracht van onze taal zich toonde,[7]
onsterflik licht uit 't land van mijn geboorte,[8]

om wat verdienste of gunst mag 'k u aanschouwen? 19
O zeg me, als ik verdien uw stem te horen,
of ge uit de Hel komt, en uit welke Cirkel?"[9] —

1. Vergilius en Sordello. Zie vorige Zang v. 75. — 2. Sordello wist wel, dat hij sprak met 'n ziel uit Mantua, maar hij wist nog niet, dat dit Vergilius was. — 3. „Voór Kristus' dood", schijnt Dante te willen zeggen, „bevonden zich geen brave zielen op de Louteringsberg, maar alleen in de Limbus of het Voor-geborchte." — 4. Vergilius, te Brindisi overleden, werd op last van keizer Octavianus overgebracht naar Napels en daar in 'n grot begraven. Zie Z. III, 27. — 5. D.w.z. daar ik het ware geloof nooit heb gehad. Vgl. Hel Z. IV, 34—42. — 6. Gelijken pleegden elkaar te omhelzen door de armen om elkanders schouders te slaan; 'n mindere omvatte de knieën of voeten van z'n meerdere. — 7. Sordello beschouwde, evenals de officiële letterkunde uit het toenmalig Italië, het Latijn nog als dé taal van hun land. — 8. Het gebied van Mantua. — 9. D.w.z. uit welke Kring van de Hel.

— „Door al de kringen van het Rijk der tranen," 22
sprak hij tot hem, „ben ik hierheen gekomen
en kon het dòor en mèt 'n kracht-van-boven.[10]

Ach, niet door *doen,* door *niet doen*[11] moet ik derven 25
die hoge Zon,[12] waar hier uw hart naar hunkert
en die ik zelf, helaas, te laat[13] ontdekte.

Beneden is 'n oord, dat niet het lijden, 28
maar 't duister droevig maakt en waar de klachten
geen woeste kreten zijn, doch stille zuchten.[14]

Daar toef ik bij de schuldeloze kleinen, 31
die door de muil des doods al zijn gegrepen,
eer Adams vloek[15] van hen werd weggenomen.

Ook zìj zijn daar, die nooit het feestkleed sierde 34
der hogre deugden, schoon ze, vrij van zonden,
wel de andre deugden kenden en beminden.[16]

10. „'n Kracht-van-boven" d.w.z. 'n bovennatuurlike kracht of bijstand uit de hemel. — 11. N.l. doordat ik niet geloofde. Vgl. v. 7 en 8. — 12. D.i. God. — 13. N.l. na de dood, in de Hel. — 14. Vgl. Hel Z. IV, 26. Vergilius omschrijft met deze woorden de eerste Kring van de Hel of het Voorgeborchte. Het is 'n plaatselike aanduiding in 't algemeen. In de twee volgende terzinen zal hij zeggen, welke schimmen zich daar bevinden. — 15. „Adams vloek" d.w.z. de erfzonde. Dante spreekt hier dus over die kleine kinderen, die zonder doopsel stierven. Volgens het algemeen gevoelen der M. E. theologen genieten deze zielen 'n natuurlik geluk. — 16. „Ook zij zijn daar" d.w.z. de deugdzame heidenen. Zie Hel Z. IV. Zij misten weliswaar de drie goddelike deugden: geloof, hoop en liefde, die altijd bovennatuurlik zijn, doch ze leefden volgens de natuurwet, bedreven geen groot kwaad en beoefenden de natuurlike deugden. De M. E. theologen onderscheidden meestal twee limbi of voorgeborchten: eén voor de Oudvaders en 'n andere voor de ongedoopte kinderen. Dante neemt blijkbaar eén Limbus aan voor beiden, waar hij ook de deugdzame heidenen plaatst. In dit laatste punt wijkt hij af van 't gevoelen van St. Thomas, die meent, dat deugdzame heidenen op een of andere wijze aan de bovennatuurlike genade deelachtig worden en dus naar de hemel gaan.

Doch, als ge 't weet en kunt, geef dan 'n teken, 37
hoe wij wat spoediger het punt bereiken,
waar 't Vagevuur z'n eigen poort pas opent."[17]

En hij: „Geen vaste plaats werd ons gewezen. 40
Ronddolen mag ik hier en zelfs nog hoger:
zover ik kan, zal ik u dus geleiden.

Doch zie, hoe reeds de dag begint te dalen; 43
en in de nacht vermag men niet te stijgen.
't Is goed dus aan 'n nachtverblijf te denken.

'n Weinig rechts van hier verwijlen schimmen.[18] 46
Als gij 't beaamt, zal 'k u erheen geleiden:
hun aanblik immers zal 'n vreugde u wezen." —

— „Hoe?" riep de Gids, „wanneer ik 's nachts wou stijgen, 49
zou dit verhinderd worden door 'n ander?
Of kan men 't niet door eigen onvermogen?"

En de edle schim Sordell' streek met de vinger 52
langs de aarde en sprak: „Als 't daglicht is verdwenen,
zoudt gij deez' smalle streep niet overschrijden.

En toch niets anders dan het nachtlik donker 55
zou u verhindren naar de top te klimmen.
Dìt houdt de wil in onmacht als gebonden.

Wel kan men in de nacht omlaag weer keren, 58
en hèr en dèr rondom de helling dwalen,
zolang de kim het daglicht houdt verborgen." —

17. De beide Dichters bevinden zich altijd nog in 't Voor-Vagevuur. — 18. Deze schimmen zijn degenen, die door aardse beslommeringen het uur van hun bekering uitstelden tot het einde van hun leven. Het zijn vooral de aanzienliken en groten van deze wereld (zie v. 47 vlgg.) en ook zij die tot hun omgeving behoorden. Van Sordello is bekend, dat hij veel aan vorstelike hoven vertoefde. Zoals uit v. 68 vlgg. zal blijken, is het eigenlik verblijf van deze schimmen 'n lieflik dal, dat zich in de opstijgende wand van de Berg bevindt. Dit dal is de vierde en laatste afdeling van het Voor-Vagevuur.

En als verwonderd[19] zeide mijn Gebieder: 61
„O leid ons dan, waar, naar uw eigen woorden,
't ons zoet zal zijn 'n weinig rust te nemen."

We waren nog maar even voortgewandeld, 64
toen ik de Berg-wand daar zag ingezonken,
zoals zich hier[20] valleien openspreien.

„We zullen," sprak de schim, „ons ginds begeven, 67
waar zich de helling uitholt tot 'n diepte;
daar willen wij de nieuwe dag verbeiden."

En schuin omhoog van vlakke grond tot steilte 70
bracht ons 'n pad bezijden van de delling,
waar meer dan half z'n rand lag weg te sterven.[21]

Puur goud, fijn zilver, loodwit en scharlaken 73
en Indies hout,[22] dat helder glanst en schittert,
smaragd zo fris en flonkrend als bij 't kloven,[23]

dit alles zou bij 't kruid en bij de bloemen 76
uit deez' vallei in kleurepracht verbleken:
zò moet het laagste voor het hoogste wijken.

19. Natuurlik toonde zich Vergilius 'n ogenblik verwonderd: Waarom kan men in het donker niet hoger klimmen langs de Berg, maar wel dalen en om de helling blijven rondzwerven? Maar deze Berg is het symbool van onze bekering en voortgang in de deugd. Het duister is 'n zinnebeeld van de zonde, het licht het symbool van de genade. Zonder het licht (de genade), zonder de zon (Kristus) kunnen wij niets in de bovennatuurlike orde; zonder het licht van Kristus, kunnen wij zelfs geen stap hoger komen (v. 52—53), wel echter doelloos rondzwerven of zelfs achter uitgaan. — 20. D.i. op de bewoonde aarde. — 21. Met deze regels wordt bedoeld: Van de vlakke grond van het plateau, waar de dichters zich bevonden, voerde 'n schuinoplopend pad naar de wand van de Berg. Dit pad bracht hen bij het dal, en wel daar, waar de stenen omranding van de vallei op meer dan de helft van z'n hoogte afgebrokkeld was. Zie Z. VIII, 97 vlgg. — 22. Waarschijnlik bedoelt Dante hier het prachtig Indies ebbenhout, waarvan Vergilius ook al sprak: Georg. II, 116 vlg. — 23. Smaragd schittert vooral op 't ogenblik, dat het gekloofd of gebroken wordt.

Natuur had niet alleen het dal beschilderd, 79
doch mengde er ook wel duizend zoete geuren
tot iets zo heerliks als ik nimmer kende.[24]

En op 't bebloemde gras zag 'k schimmen rusten, 82
die allen saâm „Salve Regina"[25] zongen
en buiten 't dal voor 't oog onzichtbaar bleven.

„Eer 't laatste daglicht neerzinkt in z'n sponde,"[26] 85
begon de Mantuaner, die ons leidde,[27]
„wil mij niet vragen, u tot hen te voeren.

Van deze hoogte zult gij aller schimmen 88
gelaat en houding beter onderscheiden
dan als ge zelf in 't dal waart in hun midden.

Die 't hoogst gezeten is en laat vermoeden, 91
dat hij verzuimde, wat zijn plicht eens vergde,
en die bij aller lied de mond niet opent,

was keizer Rudolf,[28] die had kunnen helen 94
de wonden, waar Itaalje aan is gestorven,
zodat haar niemands hulpe meer kan baten.[29]

Die hem met de ogen troost, was eenmaal koning, 97
waar 't water welt,[30] dat eerst de Moldau voedend,
dan de Elbe naar de verre zee doet stromen.[31]

24. Het dal is waarschijnlik zo rijk en weelderig om de aanzienlike schimmen, die er vertoeven. — 25. „Salve Regina" (spreek uit: Salve Redzjina.) dit betekent: „Wees gegroet, koningin." Deze woorden zijn de aanhef van een der schoonste kerkelike lofzangen ter ere van Maria. — 26. De dag was haast ten einde. — 27. Sordello. — 28. „Keizer Rudolf" d.i. Rudolf de Tweede van Habsburg. (1218) Hij zingt niet mee met de andere schimmen, wijl hij verdiept schijnt in treurige herinneringen, omdat hij z'n hoge keizerlike plichten verwaarloosde. Zie Z. VI, 103. — 29. Misschien 'n zinspeling op de vergeefse pogingen van de latere keizer Hendrik de Zevende van Luxemburg. Vgl. Parad. Z. XXX, 136—138. — 30. Bohemen. — 31. De Moldau en de Elbe zijn de twee grote rivieren van Bohemen.

Hij heette eens Ottocar en in de windsels 100
was hij meer waard dan Wenzel als gebaarde,
z'n boze zoon, in weelde en luiheid zwelgend.[32]

De Mops-neus,[33] naar het schijnt, druk in berading 103
met hem, wiens aangezicht van goedheid schittert,[34]
stierf eens als vluchteling en Lelie-schenner.[35]

Ziet hem rouwmoedig op de borst zich kloppen.[36] 106
Ziet ook naar de andre[37] die met pijnlik zuchten
z'n hand tot kussen voor de wang doet dienen.[38]

Hun zoon en schoonzoon was de vloek der Fransen.[39] 109
Tans kennen zij diens leven, zwart en zondig;
vandaar het snijdend leed, dat beiden martelt.

En die zo zwaar gebouwd schijnt[40], en te samen 112
met de Arends-neus[41] daarginds, z'n lied laat horen,
omgordde zich weleer met alle deugden.

32. Met „Ottocar" is bedoeld Ottocar de Tweede, koning van Bohemen en eens de grote tegenstander van keizer Rudolf de Tweede. Dante zegt, dat hij als kind in de wieg van meer betekenis was dan z'n zoon Wenzel de Vierde als volwassen man. Waarom Dante de vader hier ten koste van de zoon zo sterk in de hoogte steekt, is niet zeker. Zowel over de vader als over de zoon is het oordeel der geschiedkundigen nog al uiteenlopend. — 33. „De Mops-neus" d.i. Filips de Derde of de Stoutmoedige, koning van Frankrijk. (1270—1285) — 34. De schim, met wie de Mops-neus zich zo druk onderhoudt, is Hendrik de Derde, koning van Navarra, 'n broer van „de goede koning Thibout." (zie Hel Z. XXII, 52) — 35. Filips de Derde, door Rutger Doria, admiraal van Peter de Derde van Arragon op zee verslagen, vluchtte naar Perpignan. Door z'n nederlaag had hij schande gebracht over de franse vlag, waarop de Lelieën stonden. Van ergernis stierf de koning in Perpignan. — 36. Om z'n schandelike vlucht of om 't wangedrag van z'n zoon, waaraan hij zich misschien mede schuldig voelde. Zie v. 109. — 37. Hendrik van Navarra. — 38. Hij liet het hoofd op de hand rusten. — 39. Het onderwerp van het bewogen gesprek tussen beide bovengenoemde schimmen was blijkbaar Filips de Vierde of de Schone, koning van Frankrijk. (1285—1314) Filips de Derde was z'n vader, Hendrik de Derde z'n schoonvader. Dante noemt deze beruchte vorst de vloek der Fransen. Vgl. Hel Z. XIX, 87 en Vagev. XX, 91 vlgg. — 40. „En die zo zwaar gebouwd schijnt" hiermede is bedoeld Peter de Derde, koning van Arragon. Hij moet

FILIPS DE DERDE VAN FRANKRIJK, Zang VII, Vers 103.

En was na hem als koning eens gehuldigd 115
de jongeman, tans achter hem gezeten,[42]
nog werd de deugd van vat in vat gegoten.[43]

Niet zeggen kan ik dit van de andere erven: 118
Jakob en Frerik[44] sieren koningskronen,
doch géen werd erfgenaam van betre schatten.[45]

Maar zelden stijgt de deugd van stam naar twijgen. 121
De Gever aller deugd heeft dùs besloten,
opdat men haar zìjn gave alleen zou noemen.[46]

Ook de Arends-neus[47] bedoel ik met mijn woorden 124
(niet minder dan zijn medezanger Peter[48])
wijl hem Provence en Pulîe reeds bewenen.[49]

'n fors gebouwd, schoon en uiterst deugdzaam man geweest zijn. Peter de Derde en z'n zoon Alfons de Weldadige (zie v. 115—117.) stonden als uiterst deugdzaam bekend. Waarom plaatst Dante ze dan in 't Vagevuur en nog wel bij hen die hun bekering uitstelden? Misschien om te kennen te geven, dat uiterlike deugd of uiterlike bekering niet altijd 'n waarborg zijn van innerlike deugd en innerlike bekering. — 41. „De Arends-neus" is Karel de Eerste van Anjou, koning van Napels en Sicilië. Over hem spreekt Dante ook nog in Z. XX, 67 en Parad. Z. VIII 72. — 42. Die jongeman is Alfons de Weldadige, oudste zoon van Peter de Derde van Arragon. Hij stierf jong, vóór hij z'n vader kon opvolgen. — 43. D.w.z. dan zou nog de deugd van vader op zoon overgaan of evenals Peter, zou ook Alfons 'n deugdzame opvolger gehad hebben. — 44. De twee andere zoons van Peter de Derde n.l. Jakob, die koning van Arragon, en Frederik, die koning van Sicilië werd. Manfred had hen „de eer van Arragon en Sicilië" genoemd. (zie Z. III, 111—116.) Dante schijnt niet zo goed over hen te denken. — 45. D.w.z. huns vaders deugd hebben ze niet geërfd. — 46. Volgens Dante komen van brave ouders zelden brave kinderen, opdat men niet zou denken, dat de deugd 'n aangeboren gave is, maar opdat men haar steeds zou beschouwen voor wat zij werkelik is n.l. 'n vrije genade-gave van God. — 47. Karel de Eerste van Anjou. — 48. Peter de Derde van Arragon. — 49. Dante wil zeggen: Provence en Pulië, het gebied van Karel de Eerste van Anjou, wenen reeds om diens dood, daar z'n zoon, Karel de Tweede, de landen lang zo goed niet bestuurde als z'n vader.

Zozeer is van z'n zaad de plant verwilderd[50]
als, meer dan Beatrice en Margaretha,
steeds nog Constance op hàar gemaal mag roemen.[51]

Beschouw de vorst, van levenswijs zo sober,
Hendrik van England, eenzaam neergezeten;
hij plukte eens betre vruchten van zijn loten.[52]

En die het laagste zit van al die schimmen
en staag omhoog schouwt, is markies Wilhelmus,
om wie nog Alexandria met krijgers

èn Monferrato kwelt èn 't Cannovese."[53]

50. Het „zaad" is Karel de Eerste, de „plant" Karel de Tweede. — 51. „Constance" was de gemalin van Peter de Derde, koning van Arragon. In 't jaar 1300 was zij nog in leven. Beatrice, 'n dochter van graaf Reinoud van Provence, en Margaretha, 'n dochter van Euda, hertog van Bourgondië, waren respektief de eerste en tweede gemalin van Karel de Eerste van Anjou. Dante wil dus eigenlik zeggen: Karel de Tweede staat in deugd zoveel lager dan Karel de Eerste, als deze staat beneden Peter van Arragon. — 52. „Hendrik van Engeland" d.i. Hendrik de Derde. (1206—1272) Volgens velen 'n onbeduidend vorst, maar 'n vroom en eenvoudig man. Hij had deugdzamer kinderen dan Karel de Eerste van Anjou en Peter de Derde van Arragon. — 53. Omdat hij slechts markies was, zat Willem van Monferrato het laagst tussen al die voorname schimmen. Hij was 'n befaamd Gibellijn, die door de inwoners van Alexandria in Piëmont gevangen genomen, achttien maanden lang, als 'n dier, in 'n kooi werd rondgevoerd, tot hij in 1292 van verdriet en ergernis stierf. Door deze smaad, hem aangedaan, ontstond 'n oorlog tussen Alexandria aan de ene en Monferrato en 't Cannovese aan de andere kant. 'n Gedeelte van het oude markgraafschap Monferrato heette „het Cannovese." Deze oorlog verliep uiterst ongunstig voor de bewoners van Monferrato.

Het uur brak aan, dat bij de schepelingen 1
het heimwee wekt en 't harte hun vertedert
de dag, als zij van lieve vrienden scheidden;

het uur, waarin de pelgrim trilt van liefde, 4
als hij, pas héen, 'n verre klok hoort luien,
die droef te klagen schijnt om 't zonne-sterven.

Ik sloeg geen acht meer op Sordello's woorden,[1] 7
doch tuurde naar 'n ziel,[2] die, opgerezen,
mij met de hand tot luistren scheen te noden.

Hij vouwde en hief omhoog z'n beide handen 10
en richtte strak z'n blikken naar het Oosten,[3]
als zeide hij tot God: „Gij zijt mij alles!"

„Te lucis ante"[4] ruiste 't van zijn lippen, 13
zo zacht en zoet en zo vol vrome wijding,
dat mij de zang als aan mezelf ontrukte.

En de andren zongen even zoet en stichtend 16
geheel de lofzang met de schim ten einde,
hun blikken richtend naar de hoge kreitsen.

O lezer, tracht de waarheid hier te raden: 19
der verzen sluier is hier zo doorzichtig,
dat 't oog er lichtelik doorheen kan dringen.[5] —

1. Vgl. vorige Zang v. 85. — 2. Deze schim, zoals blijken zal uit v. 53, is Nino de'Visconti uit Pisa. — 3. „Het Oosten" is de heilige hemelstreek, omdat in het Oosten de zon opkomt (symbool van Kristus) en Kristus zelf ook uit het Oosten kwam. — 4. „Te lucis" (spreek uit: tè loetsjies.) ante." Achter deze woorden behoort nog te volgen het woord „terminum". Deze woorden tesamen betekenen: „Voor het einde van de dag (smeken wij) u" en vormen de aanvangsregel van de hymne uit het Completorium of 't avendgebed der Kerk. Het lied wordt door sommigen toegeschreven aan de H. Ambrosius, door sommigen (b.v. door Schulte: „Die Hymnen des Breviers") aan de H. Gregorius de Grote. — 5. Dante vestigt hier weer de aandacht van de lezer op de diepere of eigenlike zin van z'n gedicht. (vgl. nog Hel Z. IX, 61—63.) Evenals bij de aanvang van de tocht (Hel Z. I, 32—60) de drie symboliese dieren, zo vertoont zich bij de ingang van het eigenlike

Ik zag de legerschaar dier noble geesten 22
als stom en sprakeloos ten hemel schouwen,
of ze iets verwachtte, ootmoedig en bekommerd.

En uit de hemel zag ik nederdalen 25
twee englen met twee vlammend-rode zwaarden,
waaraan 'n deel der kling en 't spits ontbraken.[6]

Groen was hun kleed als 't eerste lentelover, 28
en door de forse slag der groene vleuglen
bewoog de lange sleep zich waprend mede.[7]

'n Weinig boven ons kwam de ene zweven 31
en de andre daalde neer aan de overzijde,
zodat de schimmen in het midden waren.

Klaar onderscheidde ik beider blonde schedel, 34
doch 't oog bezwijmde voor hun aangezichten,[8]
als 't zintuig dat te heftig wordt gespannen.

„Ze komen uit Maria's schoot deze englen,"[9] 37
sprak weer Sordell', „als hoeders van de delling,
wanneer terstond de Slang[10] komt aangeschuifeld."

Ik, die niet wist, van waar 't Gedrocht zou nadren, 40
liep hèr en dèr, en rillend van ontzetting
klampte ik me vast aan die beproefde schouders.[11]

Vagevuur de slang (symbool van de duivel of de bekoring.) als 'n belemmering voor onze bekering. Hier brengt echter niët Vergilius hulp, maar twee engelen uit de hemel. — 6. De zwaarden zijn wellicht gebroken en afgeknot, omdat ze alleen maar dienen ter afweer. Heel duidelik is de symboliek niet. — 7. Groen is de symboliese kleur van de hoop. Hier moet gedacht worden aan de hoop op de overwinning. — 8. Dante wil zeggen: „Mijn gezichtskracht bezweek voor het al te sterke en overvloedige licht, dat hun gelaat uitstraalde." — 9. D.w.z. de beide engelen komen uit de hemel op voorspraak van Maria. Vgl. De Hel Z. II, 94 vlgg. — 10. Zie v. 95 en 99—100. — 11. De schouders van Vergilius.

Sordello toen: „En tans omlaag getreden 43
en ginds de hoge schimmen toegesproken!
Wel zal er vreugde zijn, als ze u aanschouwen."

Drie stappen en niet meer, had ik te dalen, 46
en 'k was benêen — en 'k zag 'n schim die tuurde
alleen naar mij, als keek hij wie 'k mocht wezen. —

't Was reeds zo laat, dat 't licht des daags verflauwde, 49
niet zo nochtans, of zìjn oog en het mìjne
erkende toch wat we eerder nìet ontwaarden.

Hìj liep naar mìj en ìk naar hèm en 'k zeide: 52
„O Nino,[12] noble rechter , welk 'n vreugde,
dat ik u bij de zondaars niet aanschouwde!"

Geén hoofse groet bleef tussen ons verzwegen. 55
Dan vroeg hij: „Sinds wanneer zijt gij gekomen
op deze Berg, de brede watren over?"[13] —

— „O," zeide ik hem, „ik kwam door 't Rijk der smarten 58
deze uchtend[14] aan; schoon nog in 't eerste leven,[15]
zoek ik het tweede[16] toch langs deze paden."

Ternauwernood had ik dit woord gesproken, 61
toen ik Sordell' met hèm terug zag deinzen
als lieden plots verslagen en verbijsterd.[17]

12. „Nino" d.i. Nino de'Visconti uit Pisa, 'n neef van graaf Hugolino (Hel Z. XXXIII) en gouverneur van het rechtsgebied Gallura op Sardinië. Dante had gevreesd hem te zullen aantreffen bij „de zondaars" d.i. bij de verdoemden in de Hel; misschien omdat Nino de wapens had opgenomen tegen z'n eigen vaderstad. (volgens Dante zonder voldoende reden.) — 13. Nino meende in Dante 'n schim te zien, die als boeteling in het bootje van de Engel (zie Z. II.) van de Tiber-monding naar de Louteringsberg was gekomen. — 14. Vgl. Z. I, 19. — 15. „Het eerste leven" d.i. het tijdelike of aardse leven. — 16. „Het tweede leven" d.i. het eeuwige of hemelse. Dante wil dus zeggen, dat hij juist door z'n wonderbare tocht eens in de hemel hoopt te komen. — 17. Ook Sordello had tot dan toe niet bemerkt, dat Dante 'n levend mens was.

Déez'[18] zag Vergilîus aan; en géne[19] 'n derde,
terwijl hij riep: „Vlug, Koenraad,[20] opgerezen!
O kom en zie, wat Gods genade wrochtte!"[21]

En toen tot mij: „Uit dank voor al het goede
— dat Hij u schonk, die „'t eerst Waarom"[22] der dingen
zo diep verbergt, dat 't nooit 'n wadde kende —

keert ge eens naar de overzij der brede watren,[23]
smeek mijn Johanna[24] dan voor mij te bidden
daar waar men antwoordt op der onschuld beden.

Haar moeder, vrees ik, is me allang vergeten,
sinds zij heeft afgelegd de witte sluier,
die ze in haar leed weer moet terug verlangen.[25]

In haar wordt zonne-klaar opnieuw bewezen,
hoe kort de liefde duurt in vrouweharten,
als oog en hand het vuur niet stadig voeden.

Nooit zal haar zerk zo luistervol versieren
de slang-op-de-oorlogsvaan der Milanezen
als hem de haan gesierd had van Gallura."[26]

18. „Deez" d.i. Sordello. — 19. „Gene" d.w.z. Nino de'Visconti. — 20. „Koenraad" d.w.z. Koenraad Malaspina. Zie v. 118 van deze Zang. — 21. N.l. hoe God Dante als 'n levend mens Hel en Vagevuur liet bezoeken. — 22. De diepste beweegreden van Gods handelingen. — 23. D.w.z. keert gij eens terug naar de bewoonde wereld. — 24. „Johanna" de naam van Nino's jeugdig en onschuldig dochtertje. — 25. Nino spreekt hier over z'n vrouw Beatrice, markiezin van Este. Volgens sommigen zou zij na Nino's dood (omstreeks 1300.) hertrouwd zijn, niet tot haar geluk, met Galeazzo Visconti van Milaan. Het zwarte kleed en vooral de witte sluier waren in Dante's tijd in Italië de dracht der weduwen. — 26. Het geslachtswapen der Visconti's uit Milaan droeg 'n adder, die ook op Milaans oorlogsstandaard prijkte. Dat der Visconti's uit Pisa was 'n haan. Nino was rechter in 't distrikt Gallura (spreek uit: Galloera.) op Sardinië. Vgl. Hel Z. XXII, 81—82. Nino wil dus zeggen, dat het voor Beatrice eervoller geweest zou zijn, als zij gestorven was als zijn weduwe.

Zo sprak de schim; en al z'n trekken droegen 82
het stempel van die ware zielenijver,
die 't hart ontvonkt, doch in gepaste mate.

M'n blikken vlogen gretig op ten hemel 85
daar waar in trager gang de sterren draaien,[27]
zoals bij de as 'n wiel àl trager wentelt.

„O zoon, wat staart ge omhoog?" vroeg mijn Geleider. 88
En ik tot hem: „'k Blik naar de drie flambouwen,[28]
waardoor hier heel de pool[29] in vuurgloed schittert."

En hij tot mij: „Het flonkrend vier-gestarnte,[30] 91
in de uchtend-stond aanschouwd, ligt ginds verzonken,
en deze[31] blinken, waar eerst gene praalden."

En schoon m'n Gids nog sprak, trok hem Sordello 94
tot zìch en riep: „Ziet onze tegenstander!"[32]
En met de vinger wees hij, waar te kijken.

En langs die zijde, waar de kleine delling 97
geen schutmuur had, zag ik 'n slang verschijnen,
wellicht, die Eva 't bitter ooft deed plukken.[33]

Door gras en bloemen kroop het Ondier nader, 100
de kop soms draaiend en de rug zich lekkend
zoals 'n dier, dat met de tong zich reinigt.

27. N.l. bij de pool: hier de Zuidpool. — 28. D.w.z. drie sterren. Deze drie sterren in letterlike zin zijn de z.g. drie Alfa's der sterrebeelden: Schip, Zwaard en Eridanus. In symboliese zin betekenen zij de drie goddelike of theologiese deugden. — 29. De Zuidpool. — 30. De vier sterren, waarover in Z. I, 23: symbolies de vier zedelike deugden. Deze vier laatste sterren zien we bij de aanvang van de dag, de drie eerste bij 't begin van de nacht, omdat zij zoals gezegd de zedelike en de goddelike deugden voorstellen en volgens sommigen de eerste meer behoren tot het werkende leven (voorgesteld door de dag.) en de laatste meer behoren tot het beschouwende leven (voorgesteld door de nacht.) — 31. De drie sterren uit v. 89. — 32. De slang, symbool van de duivel, of misschien de duivel zelf. Zie v. 99. — 33. Dante noemt de paradijs-appel „'t bitter ooft," omdat het eten van de verboden vrucht zulke rampzalige gevolgen heeft gehad.

Ik zag wel niet en kan 't dus niet verhalen, 103
hoe zich de hemel-valken[34] opwaarts hieven,
maar wèl zag ik ze beiden, toen ze al vlogen.

Zohaast het ruisen klonk der groene vleugels, 106
ontvlood het boos Serpent, en de Englen keerden
in éender vlucht weer naar hun plaats daarboven.

De schim,[35] die tot de Rechter[36] was gekomen, 109
toen deze riep, hield onverpoosd z'n blikken
op mij gericht,[37] zolang als de aanval[38] duurde.

„O moog de lamp,[39] die 't pad u wijst naar boven, 112
steeds in uw wil zo rijklik voedsel vinden
als gij behoeft om Eden te bereiken,"[40]

dus hief hij aan. „En hebt ge nieuws te melden 115
van Valdimagra of zijn grensgebieden,[41]
verhaal het mij: eens toch was ik er machtig.

In 't leven heette ik Koenraad Malaspina: 118
niet de oude ben ik, doch eén van z'n spruiten;
en 'k boet hier voor de liefde tot de mijnen." —[42]

34. „De twee hemel-valken" d.w.z. de twee Engelen. — 35. Koenraad Malaspina. — 36. Nino de' Visconti. — 37. Zie v. 65. — 38. N.l. de aanval van de twee Engelen op de Slang. — 39. D.w.z. de goddelike genade. — 40. De zin van deze terzine is dus: Moge uw vrije wil zo medewerken met de genade, dat ge 't aards Paradijs (Eden) moogt bereiken. Want als Dante daar aangekomen is, zal hij geheel gelouterd zijn en geheel gereed om ten hemel te stijgen. — 41. Met „Valdimagra" is bedoeld de landstreek Lunigiana, waartoe behoorde het dal van de Magra ('n rivier). De aangrenzende gebieden zijn Genua en Toskane. Zie Parad. Z. IX, 89 vlg. — 42. De schim, die hier spreekt, is Koenraad Malaspina (gestorven in 1294.), heer van Lunigiana en markies van Villafranca. Hij was 'n kleinzoon van Koenraad Malaspina, bijgenaamd de Oude, eveneens heer van Lunigiana. (gest. omstreeks 1250.) Koenraad Malaspina, die hier spreekt, verwaarloosde wellicht zijn bekering door z'n zorgen om z'n geslacht groot te maken.

— „O," zegde ik hem, „nooit toefde ik in uw landen,[43] 121
doch wáar in heel Europa, woont er éne,
die in paleis of stulp hun naam niet hoorde?

De faam, die uw geslacht vermeldt met ere, 124
zingt ze ook niet van uw grond en van uw vorsten?
En wie hen nimmer zag, moet tòch ze kennen.

Ik zweer u dus, zowaar ik stijg naar boven,[44] 127
dat uw gevierde stam zijn oude luister
van beurs en zwaard[45] ook heden niet ziet tanen.

Gewoonte en aanleg schenken hem die zegen; 130
en al verleidt het zondig Hoofd[46] de wereld,
uw huis alleen blijft braaf en haat de zonde."

En hij: „Nu ga, want nog geen zeven malen 133
betrekt de Zonne weer dat deel des hemels,
waarop de Ram staat met z'n sterke poten,[47]

of deze uw heuse en hoffelike mening 136
staat midden in uw voorhoofd ingehamerd
met forser naglen nog dan mensewoorden,

wanneer de loop van 't Recht niet wordt weerhouden."[48] 139

43. D.w.z. tot 't jaar 1300 was Dante nooit in Lunigiana geweest. — 44. Zowaar ik ook de hemel zal bezoeken. — 45. De Dichter wil zeggen: „uw geslacht is nog altijd beroemd door zijn vanouds bekende edelmoedigheid (of rijkdom?) en ridderzin." — 46. „Het zondig Hoofd": misschien keizer Albert van Oostenrijk. Waarschijnliker: paus Bonifacius de Achtste, Dante's nachtmerrie. In het laatste geval is het zeer opmerkelik, dat Dante hem zonder meer „het Hoofd" noemt. — 47. Deze terzine wil zeggen: Geen zeven malen zal de zon in 't sterreteken van de Ram staan (zie Hel Z. I, 38.) d.w.z. nog geen zeven jaren zullen verlopen, of.... — 48. De zin van v. 136—139 is deze: Van deze uw gunstige mening omtrent het geslacht Malaspina zult ge eens nog dieper doordrongen worden; niet door woorden, maar door daden. Immers in 1306 zou Dante als balling 'n toevluchtsoord vinden bij de Malaspina's n.l. bij Moroëllo Malaspina, tenminste als de gebeurtenissen hun vastgestelde voortgang zouden hebben.

ZANG IX

Des ouden Tithons schone bedgenote
vertoonde zich alreeds aan de Oosterkimme,
ontglipt aan de armen van haar zoete liefste.[1]

Haar voorhoofd werd omstraald door edelstenen,[2]
die 't sterrebeeld van 't kil gedierte[3] vormen,
dat met z'n scherpe staart de mensen geselt.[4]

Van de uren, waar de Nacht mee komt gerezen,
had ze er reeds twee vertoond waar wij nu toefden,
terwijl ook reeds het derde henen wiekte,[5]

toen ik, nog zuchtend onder Adams hulsel,[6]
door slaap vermand, in 't gras mij nedervlijde,
daar waar wij alle vijf[7] gezeten waren.

1. Weer 'n echt-Danteske, astronomiese omschrijving om aan te duiden, hoe laat het is n.l. ongeveer kwart voor negenen in de avend. Dat deze tijd bedoeld wordt, blijkt uit v. 5. en v. 7—9. De gehele aanhef van deze Zang (van v. 1 tot v. 10.), behoort tot de moeilikste plaatsen uit de gehele Commedia. Met terzijdelating van allerlei geleerde disputen volgen wij de mening van Philalethes, die op zijn beurt de alleroudste kommentators volgde. Onder Aurora, de schone bedgenote van de oude Tithon, moet dan verstaan worden de z.g. maan-Aurora of de heldere glans aan de hemel, die het opkomen van de maan onmiddellik voorafgaat. Zoals men weet, was Aurora, of de godin van de dageraad, de gemalin van Tithon, 'n zoon van koning Laomedon en broer van Priamus, de bekende koning van Troje. Van Zeus had Aurora voor haar gemaal de onsterfelikheid afgesmeekt, maar ze vergat te vragen, dat hij ook eeuwig jong zou blijven. Uiterlik verouderde hij dus steeds. Vandaar z'n naam „de oude Tithon." Dante neemt nu, naast de eigenlike Aurora, voor Tithon òfwel nog 'n tweede vrouw aan n.l. de z.g. maan-Aurora ofwel hij brengt de mythologiese gegevens van Aurora en Tithon, om hun gelijkenis, eenvoudig over op de lichtende glans, die, zoals gezegd, voorafgaat aan het opkomen van de maan. — 2. „Edelstenen" d.w.z. sterren. — 3. „Het sterrebeeld van 't kil gedierte" d.i. het sterrebeeld van de Schorpioen; aldus genoemd, omdat de schorpioen 'n koud-bloedig dier is. — 4. De scherpe staart van de Schorpioen is bekend genoeg. Denk aan de uitdrukking: „Met schorpioenen geselen." Ook werd beweerd, dat het sterrebeeld „de Schorpioen" allerlei ziekten en ongelukken veroorzaakte. 5. Daar de zon om zes uur ondergegaan was, moest het nu ongeveer half negen zijn; de maan kwam op, en aan de hemel vertoonde zich de Schorpioen. 6. „Adams hulsel" d.i. het stoffelik lichaam, onderworpen aan vermoeienis-

In 't uur, wanneer vóor 't rozig morgen-gloren 13
de klene zwaluw droef begint te klagen,
— misschien herdenkt ze dan heur vroegre smarten[8] —

in 't uur waarin de geest, van 's lichaams boeien 16
méer los en mìn gekweld door aardse zorgen,
in helderziendheid schier de Godheid nadert,[9]

meende ik in droom 'n adelaar te aanschouwen, 19
hoog in de lucht, met glanzend gouden veren,
de wieken uitgespreid als om te dalen.

En dàar scheen ik te zijn, waar Ganymedes 22
weleer de zijnen achter had gelaten,
als hij ontvoerd werd naar 't paleis der goden.[10]

'k Dacht in mij zelf: „Misschien is 't zijn gewoonte 25
hìer neer te dalen en versmaadt hij 't elders
z'n buit omhoog te dragen in z'n klauwen."

Toen was 't, of de adelaar na kort gecirkel 28
opeens omlaag schoot, vreeslik als 'n bliksem,
en naar de sfeer van 't vuur mij met zich voerde.[11]

sen enz. — 7. T.w. Dante, Vergilius, Sordello, Nino de'Visconti en Koenraad Malaspina. — 8. 'n Mythologiese zinspeling: Filomela, 'n dochter van Pandion, koning van Athene, was door haar zwager Tereus onteerd en hierom van haar tong beroofd. Haar zuster Procne besloot die smaad op bloedige wijze te wreken. Zij met Filomela brachten Tereus' zoontje om het leven en gaven de vader z'n eigen kind te eten aan 'n gastmaal. Tot straf voor dit gruwelstuk werd Filomela in 'n nachtegaal en Procne in 'n zwaluw veranderd. (zie Ovid. Metamorph. b. VI, 424 vlgg.) Volgens sommige schrijvers echter werd Filomela in 'n zwaluw en de woeste Procne in 'n nachtegaal veranderd. Ook Dante schijnt deze laatste mening te houden, als blijkt uit Z. XVII, 19—21. — 9. Zinspeling op het voorspellend karakter van dromen in de ochtend. Zie Hel Z. XXVI. 7. — 10. Dante meende zich te bevinden op de berg Ida bij Troje, waar eens Ganymedes, 'n schone knaap, door Jupiter in de gedaante van 'n arend geschaakt was, en meegenomen om de schenker te worden der Olympiese goden. — 11. Volgens Dante's tijdgenoten bevond zich tussen de aarde en de maan de zetel van het vuur, de z.g. vuur-sfeer.

Daar schenen hij en ik in vlam te vliegen, 31
en de ingebeelde brand was zo geweldig,
dat ik wel mòest ontwaken uit mijn dromen.

Niet anders huiverde weleer Achilles,[12] 34
rondstarend met de ontwaakte kinderogen
en niet begrijpend in wat oord hij toefde,

toen Thetis hem, stil sluimrend in haar armen, 37
van Chiron weg, naar Scyros had gedragen
— vanwaar de Grieken later hem ontvoerden[13] —

als ik verschrok, zohaast de slaap ontvluchtte 40
van mijn ontsteld gelaat — en ik verbleekte
als een, die plots van schrik zich voelt verstijven. —

Geheel alleen stond naast me mijn Vertrooster.[14] 43
Twee uren ruim was reeds de zon aan 't stijgen;[15]
en naar de zee gericht hield ik mijn ogen.

„Maak u zo bang toch niet," „sprak mijn Gebieder, 46
„wees kalm, daar wij 'n goede plaats bereikten:
uw moed niet uitgedoofd, doch aangewakkerd!

Tans zijt gij eerst het Vagevuur[16] genaderd: 49
zie 't rots-terras, dat overal 't omgordelt;
zie de ingang, waar de rotswand schijnt gespleten.

Nog in de scheemring, bode van de morgen, 52
toen in het dal de slaap uw geest omhulde
op 't bloem-tapijt, waarmee zijn bodem schittert,

12. De bekende Griekse krijgsheld. — 13. Deze verzen zien op het volgende: Achilles' moeder, Thetis, bracht eens haar kind, uit angst dat het deel zou moeten nemen aan de Trojaanse oorlog, uit Thessalië, waar het werd opgevoed bij de Centaur Chiron, (zie Hel Z. XII, 72.) naar het eiland Scyros. De sluwe Ulyses ontdekte Achilles' schuilplaats en nam hem mede naar de Grieken vóor Troje. Zie Hel Z. XXVI, 61—62. — 14. Vergilius. — 15. Het was dus ruim half negen in de ochtend van 28 Maart 1300. — 16. D.w.z. het eigenlike Vagevuur.

verscheen 'n Vrouwe en sprak: „Ik ben Lucìa.[17] 55
Laat ik hem slapend in mijn armen beuren
en door mijn hulp zijn zware weg verlichten." —

„Ginds bleef Sordell' en de andre hoge schimmen.[18] 58
Zìj nam u op: en toen de morgen straalde,
verhief zij zich, terwijl ìk haastig volgde.

Hìer legde zij u neer; doch met hare ogen, 61
als sterren glanzend, wees ze me eerst de Poorte:
toen, mèt uw droom is ook zij zelf verdwenen."

Als een die zekerheid erlangt na twijfel, 64
en vrees en angst in blijdschap ziet verkeren,
zohaast zijn oog de waarheid wordt ontsluierd,

zo ging het mij; en toen m'n Gids bespeurde, 67
dat ik geen zorg meer had, steeg hij naar boven,
naar 't rots-terras, en volgde ik op zijn schreden.

— Ge ziet, o lezer, hoe 'k tot stouter hoogten 70
mijn Muze voer; toon u dan niet verwonderd,
als ik met groter kunst haar tracht te dienen.[19] —

17. „Lucia" (spreek uit: Loetsjìa.) d.i. de H. Lucia, de bekende beschermheilige van Syracuse, de patrones voor oogziekten en de biezondere patrones van Dante. Zij is het symbool van de verlichtende en meewerkende genade. (vgl. Hel Z. II, 97 vlgg.) Misschien werd deze heilige vrouw verbeeld door de gouden droom-adelaar, die Dante gezien had. (v. 19.) — 18. N.l. Nino de'Visconti en Koenraad Malaspina. — 19. De Dichter wil zeggen: „Mijn onderwerp wordt verhevener. Ik moet dus meer zorg en kunst aanwenden." In deze Zang zal Dante gaan spreken over het eigenlike Vagevuur, of over onze definitieve bekering en ons voortgaan in de volmaaktheid. Dat Dante hier uitsluitend de geestelike kant van z'n schepping op het oog heeft, de breder en weidser gedachten-vlucht, hogere verheffing van het gevoel, blijkt wel uit het feit, dat de uiterlike poëtiese waarde der verzen van de voorafgaande en de volgende zangen geen noemenswaardige verschillen toont.

We kwamen nader dus; en toen we stonden, 73
daar waar ik eerst 'n rots-spleet dacht te ontwaren,
zoals 'n scheur 'n muur verdeelt in tweeën,[20]

zag ik 'n poort,[21] waarheen drie treden voerden, 76
wier kleuren onderling verschillend waren,
en ook 'n Wachter,[22] die geen woord nog zeide.

En toen m'n ogen wijder zich ontsloten, 79
zag 'k, hoe hij neerzat op de hoogste trede
zo schitrend van gelaat, dat 't mij verblindde.

En in de hand droeg hij 'n blote degen,[23] 82
die ons zo fel z'n stralen tegenkaatste,
dat ik mijn ogen telkens af moest wenden.

„Gij daar," begon de Wachter nu te spreken, 85
„wat is uw wens, en waar is uw geleide?[24]
Zorgt, u geen leed te doen door hier te komen."[25]

Toen zeide hem de Gids: „'n Hemel-vrouwe,[26] 88
bestraald door hoger licht, heeft juist gesproken:
„Ginds is de Poort, wendt daarheen dus uw schreden." —

20. Wil Dante misschien zeggen, dat de toegang zich midden in de rotswand bevond? — 21. Deze poort is de toegang tot het eigenlike Vagevuur, de Poort van Sint Pieter, waarover in Hel Z. I, 134. — De poort symbolizeert, zoals verder verklaard zal worden, het sakrament van de biecht. — 22. Die Wachter is 'n engel, 'n verbeelding van de priester als biechtvader. — 23. Symbool van 's priesters rechter-ambt. — 24. Tot het eigenlike Vagevuur (of volmaakte bekering.) kan men niet komen zonder bovennatuurlike bijstand. Hier was dat bovennatuurlik geleide de H. Lucia geweest, maar deze was bij Dante's ontwaken verdwenen. — 25. De vermaning zal wel voornamelik gericht zijn geweest tot Dante, en in diepere zin betekent ze: zorg, dat uw bekering oprecht zij, anders zal ze u meer tot nadeel strekken dan tot voordeel. — 26. Deze Hemel-vrouwe is de h. Lucia, die de zielen moet verlichten, om zich te bekeren. (St. Lucia: symbool van de verlichtende genade.)

— „Moge u haar gunst eens veilig verder leiden,"[27]
sprak andermaal de heuse Poort-bewaker;
„Welaan, treedt beiden nader onze treden!"

We kwamen dan; en de eerste tree was marmer,
zo helder-wit en met zo'n kunst geslepen,
dat ik, gelijk ik was, me zag weerspiegeld.[28]

De tweede, donkerder dan 't diepste purper,
was ruige en ruwe steen, in 't vuur geblakerd,
gebersten over heel z'n lengte en breedte.[29]

De derde, die op de andre lag gestapeld,[30]
scheen mij porfier te zijn, zo rood en gloeiend,
als bloed dat opspuit uit 'n open ader.[31]

En op de laatste hield de beide voeten
Gods afgezant, gezeten op de drempel,
die, naar me leek, van diamant moest wezen.[32]

Vol ijver voerde mij de goede Meester
de treden op en sprak toen deze woorden:
„Vraag nedrig, dat hij u de Poort ontgrendel."

Deemoedig knielde ik aan de heilge voeten
en smeekte als gunst, voor mij de Poort te ontsluiten;
maar eerst klopte ik me driemaal op de boezem.[33]

27. Ook al zal zij Dante niet *zichtbaar* meer begeleiden, haar bijstand moet daarom toch doorwerken. — 28. Zoals gezegd, verbeeldt de Poort het sakrament van de biecht. De drie treden, die er heen leiden, betekenen de drie vereiste gesteltenissen van de ziel. De eerste trede, van glanzend wit marmer, betekent het gewetensonderzoek of de belijdenis, waarin de mens zich zelf moet zien en zich zelf moet geven, zoals hij is. — 29. De tweede trede van ruwe steen, in 't vuur geblakerd en overal gebarsten, betekent het berouw en de vermorzeling van het hart. — 30. Wellicht wil Dante te kennen geven dat de treden als losse blokken op elkaar gestapeld lagen. — 31. De derde trede, rood-gloeiend als porfier, betekent het voornemen, om de boete te volbrengen uit liefde tot God. — 32. De diamanten drempel, waar de engel met de voeten op rust, duidt aan de onschatbare en oneindige verdiensten van Kristus, waardoor ons onze zonden vergeven worden. — 33. Zoals

En met de spits van 't zwaard schreef 's Heren Engel
mij zeven P's op 't voorhoofd en hij zeide:
„Zorg, dat in 't Vagevuur uw wonden helen!"[34]

Als as of aarde, aan droge grond ontgraven,
zo'n kleur droeg het gewaad van 's hemels bode;[35]
en uit zijn kleding haalde hij twee sleutels.

De een was van goud en de ander was van zilver.[36]
Eerst met de witte en daarna met de gele[37]
deed hij iets aan de Poort, wat mij verblijdde.[38]

„Zo vaak," sprak hij, „een dezer sleutels weigert,
omdat hij niet, als voegt, in 't slot zich wentelt,
blijft deze Poort gegrendeld en gesloten.[39]

in het „Confiteor", of de schuldbelijdenis in de biecht, waarbij we, tot teken van berouw, driemaal op de borst kloppen. — 34. Deze zeven P's betekenen de zeven hoofdzonden, die in zeven afzonderlike Kringen in het eigenlike Vagevuur worden uitgeboet. In die hoofdzonden liggen alle andere zonden opgesloten. Op de weg der volmaaktheid moeten de wonden, door de zonde ons toegebracht, geleidelik genezen. Dit moet wel voornamelik gebeuren door Gods genade, al moeten we zelf ook medewerken. Zoals we later zullen zien, neemt niet Dante zelf, maar 'n engel achtereenvolgens de zeven wond-tekenen weg van zijn voorhoofd. De P. is de begin-letter van het Latijnse woord: „Peccatum", wat „zonde" betekent. — 35. De Engel draagt 'n kleed, dat de kleur heeft van as of droge aarde, omdat dit de symbolen zijn van boetvaardigheid. — 36. De zinnebeelden van de priesterlike macht. 37. De gouden sleutel betekent de macht, die de priester, krachtens z'n waardigheid zelf, bezit om zonden te vergeven of te houden: volgens de term der school de z.g. „potestas judicandi." (de macht om te vonnissen.) De zilveren sleutel betekent de kunde en kennis, in de priester als biechtvader vereist, om het ène geval van het andere, en waardigen van onwaardigen te onderscheiden: de z.g. potestas of scientia discernendi (de kennis des onderscheids.) Vgl. voor deze passus St. Thomas, Summa Theologica P. III Suppl. Quaest. XVII Art. 3, — 38. D.w.z. de Engel ontsloot de Poort, ofschoon hij hem nog niet opende. Uit de aard der zaak gaat de z.g. potestas discernendi vooraf aan de potestas judicandi. — 39. Zo dikwels naar de gewone loop van zaken bij de uitoefening dezer machtsbevoegdheden iets essentieels ontbreekt, hetzij van de kant des priesters, hetzij van de kant des biechtelings, volgt er geen vrijspraak van zonden door de biecht als sakrament.

Is de een meer waard in zìch, de tweede vordert 124
veel kunde en kennis, eer de Poort zich opent:
alleen wie déez' bezit kan vonnis strijken.[40]

Sint Pieter schonk ze mij[41]; en 'k mocht eer dwalen — 127
zo klonk zijn raad — door oopnen dan door sluiten,
als maar de zondaars knielen aan mijn voeten."[42]

Toen werd de heilge Poort voor mij ontsloten; 130
en de engel sprak: „Gaat in, doch blijft gedachtig,
dat al wie omziet, ook terug moet keren."[43]

En toen op hun scharnieren zich bewogen 133
de sterke spillen van de Poort der boete,
toen hoorde ik de ijzren spillen snerpend knarsen.[44]

— Tarpeija's[45] poort-deur knarste niet zo toornig, 136
toen de edle held Metellus van haar drempel
werd weggesleurd en 't Staatsgeld werd gestolen. —

40. De ene sleutel (de gouden) of de z.g. potestas judicandi, is in zich van hoger orde en verhevener waarde, doch de andere sleutel (de zilveren) is bij de gewone gevallen van biecht-horen van meer onmiddellik prakties belang, en eist de nodige kennis van de theologie. Door die potestas discernendi kan de priester het geval van de biechteling volkomen begrijpen en de moeilikheden van het geding oplossen. — 41. Vgl. Matth. XVI, 19. — 42. De zin is, dat de biechtvaders eerder mogen dwalen door te grote barmhartigheid dan door te grote gestrengheid. — 43. Dit is 'n vrije vertaling van het bekende Bijbelwoord: „Niemand, die de hand aan de ploeg slaat en achterwaarts ziet, is geschikt voor het rijk Gods." Luk. IX, 62. — 44. Het hevig knarsen betekent, hoe moeilik bekering en boete is, vooral bij het begin. (Haghebaert) — 45. „Tarpeia": 'n personifikatie van de Tarpeïese rots, waarop zich de tempel bevond, waarin de staatskas bewaard werd. Dante zinspeelt hier op de volgende gebeurtenis uit de Romeinse geschiedenis. Toen Caesar Pompejus overwonnen had en van Brindisi naar Rome was getrokken, wilde hij zich de staatskas toe eigenen. De volkstribuun Metellus, die als bewaker van de tempel en de staatsgelden was aangesteld, verzette zich hiertegen, maar werd met geweld weggesleept en de staatskas werd meegenomen. (zie Lucanus Pharsal. III, 154 vlgg.) De tempelpoort knarste geweldig bij het openrukken, omdat hij zo zelden ontsloten werd. Evenzo, zegt Dante, wordt de Poort tot 'n oprechte bekering

Wat mij van binnen toeklonk deed me luistren,
want 't was of stemmen het „Te-Deum" zongen,[46]
in samenklank met zoet geruis van snaren.

En in m'n geest verwekte, wat ik hoorde
'n indruk als we hier te ontvangen plegen,
wanneer er bij het orgel wordt gezongen,

en wij om beurten 't lied en 't orgel horen.

tegenwoordig zelden geopend. De z.g. dichterlike overdrijving wordt er bij Dante nog al eens dik opgelegd! — 46. „Te Deum (laudamus)": U, o God loven wij. Deze woorden zijn de aanhef van de bekende lof- en dank-hymne, toegeschreven aan de H. Ambrosius en de H. Augustinus. Zeer zinrijk wordt dit loflied hier aangeheven bij 't begin van onze bekering.

HET VAGEVUUR — ZANG X

Nadat we door de Poort getogen waren,
waarheen de mens niet komt door slechte liefde,[1]
daar deze 't kromme pad ons recht doet schijnen,[2]

hoorde ik aan 't knarsen, dat ze werd gesloten.
En had ik toen maar even omgekeken,
hoe was m'n ziel van deze fout gezuiverd?[3]

We klommen door 'n rots-gang nu naar boven,
die kronkelde van de een naar de andre zijde,
zoals de golf die vlucht en dan weer nadert.[4]

„'t Zal goed zijn hier 'n weinig kunst te tonen",
begon de Gids, „om, alnaar 't pad zich slingert,
ons nu eens rechts en dan weer links te wenden."

Het kronklend pad deed ons zo moeizaam klimmen,
dat reeds de schijf der maan de kimme raakte,
als wilde zij gaan rusten op heur sponde,

eer wij uit 't oog der naald te voorschijn traden.[5]
Doch toen we weer de vrije lucht aanschouwden,
daar waar de Berg 'n breed terras omgordde[6] —

1. „Verkeerde liefde" d.i. zonde. Zoals uit Z. XVII, 103—105 zal blijken, brengt Dante alle deugd en ondeugd, of zonde, terug tot de liefde, ofwel goede ofwel verkeerde liefde. — 2. Dante wil zeggen: „De verkeerde of valse liefde doet de mens het kromme pad d.i. het pad der ijdele vermaken, het pad der zonde aanzien voor de ware weg naar het geluk en daarom leidt zij de mens niet naar de Poort der boete d.w.z. brengt zij de mens niet tot bekering." — 3. Zie vorige Zang v. 132. — 4. Het nauwe rotspad ging dus zigzagsgewijs omhoog. — 5. Vanaf v. 14 tot v. 16 wordt bedoeld: Door de moeilikheid van de weg waren wij genoodzaakt zo langzaam te klimmen, dat, toen we de uitgang van de smalle rotsweg („het oog der naald") bereikt hadden, de afnemende maan juist zou ondergaan. De zon stond al vier uur boven de horizon en de Dichters hadden bijna twee uur nodig gehad om door de enge rotsspleet naar boven te komen. — 6. Omdat de nauwe spleet hier ten einde was. — De Dichters zijn nu op het eerste cirkelvormig plateau of in de eerste Kring van het eigenlike Vagevuur. Hier boeten de zielen, die zich schuldig gemaakt hebben aan hoogmoed.

ik ademloos,[7] en beìden nog in twijfel 19
omtrent de weg — betraden wij 'n vlakte,
nog stiller dan de wegen in woestijnen.

Vanaf de zoom, die aan de diepte paalde, 22
totaan de voet der Rots, àl hoger steigrend,
besloeg de weg de lengte van drie mannen.[8]

Zover mijn blik in vrijheid uit kon vliegen: 25
nu eens ter linker dan ter rechterzijde,
scheen mij de ronde weg[9] van eender breedte.

En eer wij onze voeten nog verhieven, 28
ontwaarde ik, hoe de Rotswand, die naar boven
terecht geen opgang bood,[10] aan alle kanten

bekleed was met wit marmer en zo schitrend 31
met beeldhouwwerk[11] versierd, dat Polycletus,[12]
maar ook Natuur beschaamd het hoofd zou buigen.

Hij die weleer de boodschap bracht op aarde, 34
dat na de tijd van tranen en gebeden
de vrede opnieuw de hemel had ontsloten,[13]

verscheen ons daar, zo heel en al 'n engel, 37
zo levensecht in 't marmer uitgehouwen,
dat hij geen zwijgend beeld meer scheen te wezen.

7. Dante, in tegenstelling met Vergilius, was doodmoe, omdat hij z'n aards lichaam had mee te dragen. — 8. De breedte van de weg was dus ongeveer achttien voet. — 9. „De ronde weg'' d.i. het eerste terras, of de eerste Kring, van het eigenlike Vagevuur. — 10. De rotswand ging hier steil omhoog, waarschijnlik omdat men dan beter het beeldhouwwerk zou kunnen beschouwen waarmede de rotswand versierd was. Zie de volgende verzen. 11. Zoals gezegd, bevinden zich in de eerste Kring van het eigenlike Vagevuur de zielen die boeten voor hun hovaardigheid. Tot opwekking dier boetende zielen zijn op de rotswand allerlei taferelen van eenvoud en nederigheid afgebeeld. Dante geeft er hier drie voorbeelden van. — 12. „Polycletus'': 'n beroemd Grieks beeldhouwer uit de vierde eeuw v. Kr. — 13. „Hij, die'' enz. d.i. de aartsengel Gabriël.

Men had gezworen, dat hij „Ave"[14] zeide:
want in het marmer stond het beeld gebeiteld
van Haar, die 't schrijn ontsloot der hoogste Liefde.[15]

En zo volmaakt scheen zij door heel haar houding
het woord te spreken: „Ecce ancilla Dei,"[16]
als vaak in was figuren staan gestempeld.

„Beperk uw aandacht niet tot één dier beelden,"
zei zacht de lieve Meester, die mij stadig
die kant liet houden, waar men 't hart voelt kloppen.[17]

Naar elders richtte ik nu het oog: en achter
het beeld der Moeder Gods[18] (dus aan die zijde,[19]
waar zich de geest bevond, die mij vermaande)[20]

zag ik 'n nieuw verhaal op 't rotsgesteente;
en langs Vergilius heen trad ik wat nader,
opdat het beter tot mijn oog zou komen.

Dàar nu was voorgesteld in 't zelfde marmer
de kar met de ossen, die de Bondskist trokken:
waar ongeroepenen nog steeds om huivren.[21]

14. D.w.z. „wees gegroet." — 15. In 't marmer stond dus afgebeeld de Boodschap van de Engel aan Maria. Luk. I, 28. Door haar vrijwillig medewerken aan de menswording van Kristus, ontsloot Maria ons de rijkdommen der goddelike Liefde. — 16. „Ecce ancilla Dei" (spreek uit: Etsj' antsjiella Dèi.) d.w.z. „Zie de dienstmaagd van God." Bij Luk. I, 38 staat eigenlik: „Zie de dienstmaagd des Heren." — 17. Dante wil zeggen, dat hij stond aan de linkerzijde van Vergilius: Gewoonlik zegt men, dat het hart zich links in de borst bevindt. — 18. D.i. de beeldgroep, de Boodschap des Engels voorstellend. — 19. Als Vergilius Dante had aan de linker-, dan had Dante Vergilius vanzelf aan de rechterzijde. — 20. D.i. Vergilius, volgens v. 46. — 21. Dit ziet op het tweede boek der Koningen hfdst. VI, toen de Verbondsark van Cariathiarim werd vervoerd naar Jeruzalem. Toen op 'n gegeven ogenblik de kar met de Ark erop wankelde, sloeg de leviet Oza de hand aan de Ark, maar viel meteen dood neer. Op zich zelf was Oza's daad niet kwaad bedoeld: Jehova trof hem met de dood, om de Joden de hoogste eerbied in te prenten voor heilige zaken. Oza is nog altijd 'n afschrikwekkend voorbeeld voor hen die zich onbevoegd in geestelike zaken mengen.

Voorop liep 't volk, verdeeld in zeven koren,
zodat twee van mijn zinnen[22] dapper twistten:
„Ze zingen nìet," zei de een; „Wèl waar," riep de ander.

En eveneens ging 't met de wierookdampen
daar afgebeeld, zodat mijn neus en ogen
ook al om „ja" en „neen" in strijd geraakten.

Vòor de Arke ging, 't gewaad omhoog getrokken,
de nedrige Psalmist,[23] van vreugde dansend;
en méer en mìnder was hij daar dan koning.[24]

En uit 'n groot paleis er tegenover
keek Michol[25] door 'n venster naar beneden,
gelijk 'n vrouw vol honende verachting. —

'k Bewoog de voeten weer, van waar ik toefde,
om van nabij 'n nieuw tafreel te aanschouwen,
dat achter Michol praalde in 't witte marmer.

Daar stond in steen de schone daad vereeuwigd
van die Romeinse vorst, wiens hoge deugden
Gregorîus[26] tot z'n „hoge zegen"[27] leidden.

22. N.l. gehoor en gezicht. Het gehoor zei: „Ze zingen niet"; het gezicht: „Ze zingen wèl." — 23. „De nedrige Psalmist" d.i. koning David, die het grootste aantal Psalmen dichtte. — 24. In 't oog der mensen was David vóor de Ark dansend mìnder, maar in 't oog van God méer dan koning. — 25. „Michol", Davids hoogmoedige vrouw. Ze was ten uiterste verbolgen om dat dansen van de koning. Zie Kon. II hfdst. VI. — 26. „Gregorius" d.i. Paus Gregorius de Eerste of de Grote. (paus van 590—604.) — 27. In z'n leven van Gregorius de Grote" verhaalt Paulus Diaconus, dat de heilige Paus eens het verhaal las van keizer Trajanus en de arme weduwe (zie v. 76—93), en zo getroffen werd, dat hij God vroeg, de gestorven heidense keizer alsnog in de hemel op te nemen. Dit zou inderdaad gebeurd zijn, en Trajanus zou uit de Limbus, of 't Voorgeborchte van de Hel, in de Hemel zijn opgenomen. Dit zou Gregorius' hoogste roem geweest zijn. Vgl. nog Parad. Z. XX, 44—45 en v. 106 vlg.

'tIs van Trajaan, dat 'k spreek: de grote keizer; 76
en vóor zijn strijdros stond 'n weduwvrouwtje,
door leed gebroken en in tranen badend.

Rondom de keizer woelde 'n drom van ruiters, 79
en boven hunne hoofden zag men wapren
de vaandels met de gouden adelaren.[28]

En de arme vrouw scheen tussen al die krijgers 82
de vorst te smeken: „Heer, schenk mij voldoening!
Vermoord ligt ginds m'n zoon. Ik sterf van smarte."

En hij, naar 't scheen, tot haar: „Toef nog 'n wijle, 85
totdat ik wéderkom." Maar zij, als zielen
wier leed niet wachten kan: „Zo gij, mijn keizer,

niet wederkeert?" — En hij: „Dan zal u helpen 88
die na mij komt." Maar zij: „Of deugd van andren
ons helpen zou, als we eigen deugd vergeten!" —

En hij toen: „Wees getroost, want 't is mij nodig, 91
niet heen te gaan, eer ik mijn plicht vervulde:
zo vraagt het Recht, zo dringt het Mededogen."[29] —

Hij voor wiens oog zich nooit iets nieuws ontsluiert:[30] 94
Hij was de Schepper van dit zichtbaar spreken,[31]
gans nieuw voor ons, wijl 't hier[32] niet wordt gevonden.

28. De veldtekenen van het M. E. keizerrijk waren zwarte vaandels met 'n gouden arend. De veldtekenen van het oude Rome waren massief gouden arenden op verguld bronzen of zilveren stangen. Of Dante daar niet aan gedacht heeft, of bewust 'n anachronisme gebruikt, is onzeker. Sommigen menen, dat er in v. 80—81 wel degelik gesproken wordt van de oude Romeinse veldtekenen. Maar dan heeft Dante zich toch heel vreemd uitgedrukt. — 29. Het hier verhaalde zou volgens velen niet gebeurd zijn met keizer Trajanus, maar met keizer Hadrianus. Dante houdt zich echter aan zijn bron d.i. aan Paulus Diaconus, die het gebeurde toeschrijft aan keizer Trajanus. — 30. N.l. God. — 31. D.w.z. van dit beeldhouwwerk, dat als 't ware spreekt. — 32. „Hier" d.w.z. op de bewoonde wereld.

Terwijl ik in de aanschouwing mij verheugde
dier beelden, die van zoveel deemoed spraken
en ieders blik verdienden om hun Schepper,

sprak fluisterend de Dichter: „Zie van ginder,[33]
doch traag van treden, vele schimmen komen:
zìj zullen ons de hoge trappen[34] wijzen."

Mijn ogen, steeds geneigd om rond te schouwen,
daar zij gestaag naar nieuwe dingen haakten,
zij richtten zich niet traagzaam tot de Dichter.

— Ik wil niet, lezer, dat ge u af laat houden
van uw bekering, als ge hier zult horen,
hoe God verlangt, dat we onze schuld betalen.[35]

Let niet zozeer op de aard der martelingen
als op wat volgt;[36] bedenk, dat zij ten hoogste
maar duren tot de dag van 't grote Vonnis.[37] —

„Mijn Meester," hief ik aan: „Wat ik zie nadren,
gelijken mij geen menselike wezens,
doch 'k weet niet wàt: zò falen hier mijn ogen."

En hij tot mij: „De lasten, die ze torsen,
doen hen zo diep het hoofd naar onder neigen,
dat ook mìjn ogen eerst in tweestrijd waren.

33. D.w.z. van links, daar Dante Vergilius nagelopen is. Zie v. 53. — 34. In het eigenlike Vagevuur stijgt men, van 'n lagere Kring naar 'n hogere, niet langs moeilike rotspaden, maar langs aangelegde trappen. Hiermede wordt beduid, dat de weg van onze bekering hoe langer hoe gemakkeliker wordt. 35. D.w.z. hoe wij in 't Vagevuur onze zonden moeten uitboeten. — 36. D.w.z. de eeuwige zaligheid. — 37. „Het grote Vonnis" d.w.z. het laatste Oordeel. Nu Dante in de volgende zangen de straffen van het eigenlike Vagevuur gaat schilderen, vermaant hij de lezer, toch niet mismoedig te worden en af te zien van z'n bekering en goede voornemens; want de straffen in het Vagevuur duren hoogstens tot het laatste Oordeel.

Maar kijk nu ginds en tracht door 't oog te ontdekken, 118
wat onder zulke steengevaarten nadert.
Reeds kunt ge zien, hoe ze allen zuchtend zwoegen."[38]

O trotse kristenen, zo broos en nietig, 121
gij, die door zwakte van uw geestvermogens
vertrouwen stelt in uw verkeerde wegen![39]

Beseft ge niet, dat wij de rups gelijken, 124
waaruit de hemel-vlinder zich ontwikkelt,
die onverhuld ten oordeel op moet stijgen?[40]

Wat kraait gij als 'n haan van hoogmoed barstend? 127
Insekten zijt ge, maar nog vol gebreken.
Op rupsen lijkt ge, nog maar half voldragen!

Zoals, om zoldering of dak te schoren, 130
als kraagsteen menigmaal figuren dienen,
die tot de borst hun knie naar boven trekken,[41]

zodat, bij wie ze ziet, hun schijnbaar lijden 133
vaak echte pijn verwekt:[42] zò saamgekrompen
zag ik de schimmen daar bij scherper schouwen.

Wel liep déez' méer, dìe mìnder diep gebogen, 136
alnaar hun lasten méer of minder drukten;
maar die het meest geduld in houding toonde,

scheen droef te klagen nog: „Ik kan niet verder." 139

38. De schimmen, die hier naderen, diep gebogen onder zware steenklompen, zijn de schimmen van hen, die op aarde zich schuldig maakten aan de zonde van hoogmoed. Vgl. Luk. XIV, 11: „Wie zich verheft zal vernederd worden." — 39. De hoogmoed verblindt de mens zodanig, dat hij meent vooruit te gaan, terwijl hij door z'n hoogmoed juist achteruit gaat. — 40. De hemel-vlinder is de ziel, die, òf ontdaan van haar lichaam, òf zo ellendig als zij is (onverhuld), voor de hemelse Rechter moet verschijnen. — 41. De bekende steun- of schoorbeelden uit Oudheid en Middeleeuwen, de z.g. Karyatiden. — 42. De beelden zijn vaak zo levensecht, dat hun smart-in-schijn echte droefheid verwekt.

„O onze Vader, in de heemlen wonend,[1] 1
niet door omgrenzing, maar door meerdre liefde
tot de eerste schone wezens van daarboven,[2]

geheiligd zij uw naam en uw vermogen 4
door ieder schepsel, want de tederheden
van uw genade moet men dankend loven.

De vrede van uw Rijk[3] dale in ons neder, 7
daar wij door eigen kracht hem niet verovren —
als hij niet komt tot ons — hoe 't brein ook zwoege.

Zoals uw englen bij 't Hosanna-jublen 10
U van hun wil 'n heilig offer maken,
moge ook de mens U hart en vrijheid offren.

O geef ons heden ook het daagliks manna;[4] 13
want die 't in deze woestenij[5] moet derven,
gaat achterwaarts, hoe meer hij voort wil komen.[6]

En evenals wij ieder 't kwaad vergeven, 16
ons aangedaan, o schenk ook Zelf genade
en denk niet aan de straf, die wij verdienden.

1. Van v. 1 tot en met v. 21 geeft Dante 'n parafrase van het Onze-Vader. 2. God woont in de hemel, niet alsof Hij door 'n bepaalde ruimte daar begrensd of aan 'n bepaalde plaats gebonden zou zijn, maar alleen omdat Hij daar op 'n biezondere wijze blijk wil geven van zijn liefde voor z'n eerstgeschapen wezens of schepselen n.l. de engelen, in of mèt de hemelen het eerst geschapen. — 3. Dat is de vrede en rust van het rijk der hemelen. — 4. „Het daagliks manna" betekent hier Gods bijstand, die de zielen iedere dag nodig hebben om zich van hun vlekken te zuiveren. — 5. „In deze woestenij." De schimmen noemen het Vagevuur 'n woestenij of woestijn, in vergelijking met de hemel, die voor hen het beloofde Land is. — 6. Strikt gesproken, kan men in 't Vagevuur niet meer in deugd achteruitgaan. Dante heeft hier dus meer 't oog op 't menselik leven, waarvan de Louteringsberg het symbool is. Als God ons op de weg naar het bovennatuurlik goed zijn genade geheel onttrok, dan zouden wij geen bovennatuurlik goed meer kunnen verrichten, hoezeer we ons ook op bloot natuurlike wijze zouden inspannen. Stilstaan, ook in de natuurlike orde, betekent verzwakking of verslapping d.i. achteruitgang.

Leid onze deugd, die ach, zo lichtlik struikelt, 19
niet in gevaar door de oude Tegenstander,[7]
maar red ons van de prikkel der bekoring.

O lieve Heer, de laatste dezer beden 22
rijst niet om ons, daar wij ze niet behoeven,
doch om de zielen, die ginds achterbleven."[8] —

Zo baden voor zichzelf en ons die schimmen 25
om goede reis,[9] zich krommend onder lasten,
als wij soms dragen in benauwde dromen.

En ongelijk belast, doch allen hijgend, 28
doorloopt geheel de schaar deze eerste Cirkel,[10]
om van der wereld smetten zich te zuivren. —

Wordt dáar[11] voor òns ten goede steeds gesproken, 31
wat kan dan hìer[12] voor hèn niet doen en vragen
hij die geworteld staat in Gods genade?[13]

O helpt ze dan de smetten af te wassen 34
van 't aardse stof, zodat ze licht en heilig
vermogen op te gaan naar 't rijk der starren. —

7. „De oude Tegenstander" d.i. de Duivel. — 8. De zielen in het Vagevuur kunnen niet meer bekoord worden zoals de levende mensen op de bewoonde wereld. In afwijking van St. Thomas (Summa Theologica 2da 2dae qu. LXXXIII art. 11 ad tertium) leert Dante, dat de zielen in het Vagevuur voor òns bidden. — 9. Na de dood kan de ziel, strikt genomen, niets meer voor zich zelf verdienen. Het gebed der schimmen wat henzelf betreft, kan dus eigenlik alleen zien op enkele akcidentele verlichtingen van hun tocht. Daar de Louteringsberg evenwel onze bekeringsweg in 't aardse leven symbolizeert, treedt in de aanhef van deze Zang d.i. in de eerste terzinen van deze Zang zoals gezegd de diepere zin van de Commedia meer op de voorgrond. De zondaar, die zich bekeert, kan zeer wel bidden om krachtiger voortgang in de deugd èn voor zich zelf èn voor anderen. — 10. De eerste Kring van 't eigenlike Vagevuur. — 11. D.i. in 't Vagevuur. — 12. D.i. op de bewoonde wereld. — 13. Vgl. Vag. Z. IV, 134.

„O moge u Recht en Deernis[14] dra ontlasten,[15]
zodat ge vrij de vleugels uit kunt spreiden,
om naar uw hartewens tot God te vliegen.

Toont ons, langs welke kant wij 't snelste komen
nabij de trap:[16] en zijn er meer dan éne,
wijst ons dan aan, die wij het lichtst bestijgen.

Want hij, die met mij komt,[17] kan door de zwaarte
van Adams vlees, waarmee hij bleef omhangen,
ondanks z'n goede wil maar traagzaam klimmen."

Bij 't antwoord, dat weerklonk op deze woorden,
gesproken door de Leider mijner schreden,[18]
kon ik niet zien, door wie het werd geschonken.

Maar 'k hoorde 'n stem: „Gaat dan ter rechterzijde
met ons op weg; daar zult ge de opgang vinden,
waar ook 'n levend mens omhoog kan stijgen.

En werd ik door de steenklomp niet verhinderd,
die mij de trotse nek als houdt omhalsterd,
zodat ik steeds de blik omlaag moet richten,

'k zou hem, die leeft maar mij geen naam wil noemen,
eerst aanzien, om te weten of 'k hem kende,
en ook om door mijn last zijn ziel te roeren.

'k Was Italîaan, zoon van 'n groot Toskaner:
mijn vader was Wilhelm Aldobrandesco.[19]
'k Weet niet, of onder u zijn naam ooit leefde.

14. „Recht en Deernis" d.w.z. de goddelike Rechtvaardigheid en de menselike voorspraak. — 15. N.l. van de zware steenklompen op hun nek en schouders. Die hier spreekt is Vergilius, als blijken zal uit v. 47. — 16. Zoals gezegd, zijn de opgangen tot de Kringen in het eigenlike Vagevuur: in de Rots uitgehouwen trappen. Dante vraagt, of hij links of rechts moet gaan, om 't vlugst bij de trap te komen naar de tweede Kring. — 17. Dante. 18. Vergilius. — 19. De schim die spreekt is Willem Aldobrandesco's zoon Omberto (v. 67): 'n aanzienlik heer uit Toskane, graaf van Santafiore. (zie

Der vadren bloed en hun roemruchte daden, 61
ze maakten mij zo trots en zo vermetel,
dat ik, niet denkend aan ons aller moeder,[20]

mijn medemensen maatloos diep verachtte: 64
dit werd mijn dood, als Sîena's burgers weten
en ook in Campagnatico[21] elk knaapje.

Omberto ben ik.[22] En de hoogmoed schaadde 67
niet enkel mìj: doch al m'n bloedverwanten
heeft hij omlaag gesleurd in droeve ellende.

Zo moet ik dan deez' zware steenklomp dragen, 70
tot ik eens God verzoend heb bij de doden,
daar ik het bij de levenden verzuimde." —

Al luistrend boog ik 't hoofd diep naar beneden; 73
en eén van hen, maar nìet die had gesproken,[23]
verwrong zich onder 't blok, dat hem zo drukte,

en keek, en riep iets, daar hij mij herkende; 76
en moeizaam hield hij 't oog op mij geslagen,
terwijl ik naast hem voortliep, diep gebogen.

„O," zeide ik hem, „zijt gij niet Oderisi,[24] 79
Agubbîo's roem[25] en de eer dier edle kunste,
die in Parijs „verluchten" wordt geheten?"[26]

Z. VI, 111.) Omberto werd om zijn onverdraaglike trots door de inwoners van Siëna vermoord in Campagnatico: 'n plaatsje in de Maremma bij Siëna. 20. „Ons aller moeder" d.i. de aarde. In z'n trots dacht Omberto er niet aan, dat hij maar 'n gewoon sterveling was als de andere mensen. — 21. „Campagnatico" (spreek uit: Kampanjatiko.), het plaatsje waar hij vermoord werd. 22. De schim zegt, dat hij *Omberto* Aldobrandesco is, om niet verward te worden met Aldobrandino Aldobrandesco, z'n broer, even berucht om z'n aanmatiging en trots. — 23. Omberto Aldobrandesco. — 24. „Oderisi" (spreek uit: Oderizi.): 'n beroemd miniatuur-schilder. — 25. „Agubbîo's roem." (spreek uit: Agoebjo's.) Agubbio is de oude naam voor Gubbio, 'n stadje in 't vroegere hertogdom Urbino en de geboorte-plaats van Oderisi. 26. Miniatuur-schilders werden in Parijs verluchters genoemd.

En hij: „Méer, broeder, flonkeren de bladen, 82
beschilderd door Franciskus van Bologna.[27]
Zìjn roem straalt overal, en waar de mijne?

Ach, zo bescheiden hadde ik niet gesproken, 85
toen ik nog leefde: door mijn fel verlangen
om uit te blinken, dat mij 't hart verteerde.

Voor zoveel trots betaalt men hier de boete. 88
En nog zou 'k hier niet zijn, ware ik niet tijdig
tot God gegaan, toen ik nog kwaad kon plegen.[28]

O ijdle roem van 's mensen kunst en kennis! 91
Hoe kort ombloeit de lauwer onze slapen,
als hij niet groent in onbeschaafde tijden.[29]

In 't rijk der kleuren dacht het veld te houden 94
'n Cimabue,[30] en tans roemt ieder Giotto;[31]
en de eerste ziet zijn gloriezon reeds tanen.

De dichterkrans ontrukte de ene Guido 97
aan de andre;[32] doch misschien is reeds geboren,
die uit het nest verjaagt èn de ene èn de andre.[33]

27. „Franciskus van Bologna": 'n leerling van Oderisi, die z'n meester overtrof. — 28. Oderisi wil zeggen: „Voor mijn hoogmoed heb ik hier te boeten, maar ik zou òfwel in het Voor-Vagevuur zijn, òf misschien wel in de Hel, als ik mij niet tijdig tot God gekeerd had, toen ik nog de vrijheid had te zondigen d.w.z. dus: in m'n aardse leven. — 29. Alle roem van kunst of wetenschap zal voor 'n mens maar heel kort duren, tenzij hij leeft in onbeschaafde tijden, waarin geen kunstenaars of geleerden uitblinken, die door hun groter of tenminste jonger faam de roem van de ouderen aanstonds verdonkeren. (zie v. 96.) — 30. Cimabue" (spreek uit: Tsjimaboe.) van 1240—1309, de beroemdste Italiaanse schilder van z'n tijd; in zekere zin de hekkesluiter van de toenmalige schilderkunst. Vooral in Florence 'n figuur van grote betekenis. Waarschijnlik was hij de leermeester van Giotto. — 31. „Giotto" (spreek uit: Dzjotto.), eigenlik: Ambrogiotto (van 1265 of 1276 tot 1336.) eveneens beroemd Florentijns schilder. Hij was 'n biezondere vriend van Dante en we bezitten van Dante 'n jeugd-portret door Giotto geschilderd. Mag Dante in zekere zin de eerste moderne dichter genoemd worden, Giotto kan de eerste moderne schilder heten. — 32. „De ene Guido (spreek uit: Gwiedo.) aan de andre" dit zijn Guido Cavalcanti, Dante's boezem-vriend gest. plm. 1301 (zie

De roem der wereld is maar wind te noemen,
die nu van hier en dan van ginds ons nadert
en met de richting ook van naam verwisselt.

Zoudt gij beroemder zijn na duizend jaren,
als gij heel oud, dan als gij vóór 't verleren
van de eerste kinderwoordjes waart gestorven?

En toch zijn duizend jaren nog veel minder
bij de eeuwigheid, dan 't opslaan uwer ogen
bij 't wentlen van de traagste sfeer der heemlen.[34]

Hij die me voorgaat,[35] doch zo luttel vordert,[36]
deed heel Toskane eens van z'n naam weergalmen,
en nauw wordt die gefluisterd nog in Sîena,

dat hij bestuurde, toen werd neergebliksemd
het Florentijns geweld,[37] dat in die dagen
zich zo vermetel toonde als nu lafhartig.

Uw roem is als de kleur van gras en kruiden:
ze komt en gaat — en hij ontkleurt ze beiden,
die fris en groen ze eens beiden deed ontspruiten,[38]

Hel Z. X, 63) en Guido Guinicelli, 'n dichter uit Bologna (gest. 1276). Vgl. Vagev. ZXXVI, 92. Dante wil zeggen, dat Guido Guinicelli als dichter overtroffen werd door Guido Cavalcanti. — 33. Volgens sommige kommentators zou Dante hier zich zelf bedoeld hebben als degene, die beiden in dichterroem zou overtreffen. Om de kontekst lijkt het mij waarschijnliker, dat Dante hier spreekt in 't algemeen. — 34. Met „de traagste hemel-ronde" is bedoeld de laatste der negen koncentriese hemel-sferen, de z.g. kristal-hemel of het Primum Mobile. Deze hemel zou voor z'n omloop nodig gehad hebben 36000 jaren!! — 35. Zoals uit v. 121 zal blijken, is deze schim: Provenzano Salvani, heer van Siëna. — 36. Omdat hij, als uiterst hovaardig, 'n zeer zware steenklomp moet torsen. — 37. N.l. in de slag van Montaperti (4 Sept. 1260.), toen de Welfen uit Florence verslagen werden door de Siënezen. Vgl. Hel Z. X. — 38. „En hij" d.w.z. de zon. 'n Fraai beeld. Evenals dezelfde zon de frisse kruiden uit de aarde roept, en ze door z'n hitte later van hun kleur berooft, zo ook zien wij dezelfde tijd, die sommigen eerst beroemd maakte, later door lange duur hen weer in vergetelheid brengen.

En ik tot hem: „De waarheid uwer woorden
kweekt nedrigheid en werpt verwaandheid neder.
Maar zeg me nu: van wie hebt gij gesproken?"

En hij hernam: „Van Provenzan Salvani,[39]
die tans hier boet, omdat hij zich verstoutte
heel Sîena eens naar eigen hand te zetten.

Zo liep hij dan en loopt hij zonder ruste,
nadat hij stierf;[40] en met zo'n munt vereffent
z'n schuld, hij die daarginds zo groot zich waande."

En ik: „Wanneer de ziel, die tot aan 't einde
van 't leven wacht om haar berouw te tonen,
beneden blijft en niet omhoog mag stijgen,

(zo lang als eens heur aardse leven duurde,
komt geen gebed van vromen haar ter hulpe)
hoe werd Salvani hier dan toegelaten?" — [41]

— „Op 't hoogste van zijn roem,"[42] sprak Oderisi,
„is hij, grootmoedig en geen schande duchtend,
eens naar het grote Plein gegaan te Sîena,

39. „Provenzan" (spreek uit: Proventsaan.) Salvani, 'n befaamd Gibbellijns edelman, 'n trots en tieranniek heerser in Siëna; vermoord plm. 1270. — 40. Oderisi zegt, dat Provenzan Salvani al heel spoedig, of dadelik na z'n dood, werd toegelaten in de eerste Kring van 't eigenlike Vagevuur. — 41. Uit v. 127—129 blijkt, dat Salvani, volgens Dante, z'n bekering tot het einde van z'n leven heeft uitgesteld en bovendien gestorven is in de ban. Zij nu die hun bekering uitstelden en stierven in de kerkelike ban, behoren eigenlik te verblijven in het Voor-Vagevuur. (zie Vagev. Z. III, 139—141 en Z. IV, 129—135.) Ook zal er voor Salvani wel niet veel gebeden zijn. Zie v. 110 van deze Zang. Maar hoe komt het dan, dat deze schim onmiddellik of tenminste heel gauw na z'n dood, in de eerste Kring van het eigenlike Vagevuur was toegelaten? (zie v. 124—126 van deze Zang.) In de volgende verzen n.l. van v. 133—138 wordt ons de uitzonderlike reden van dit feit meegedeeld. — 42. N.l. toen Salvani heer en meester was van Siëna.

en heeft toen, om zijn makker los te kopen, 136
die wegkwijnde in 'n kerkerhol van Karel,
'n daad gesteld, die al z'n bloed deed bonzen.[43]

Meer zeg ik niet; en wàt ik zeg is duister. 139
Doch 't duurt niet lang, of door uw medeburgers
wordt dit mijn woord in 't felste licht geheven.[44]

Hèm heeft die éne daad de ban gebroken."[45] 142

43. Deze verzen zien op het volgende: Toen Salvani heer van Siëna was, geraakte een van z'n vrienden in gevangenschap van Karel van Anjou. Om deze vriend los te kopen, had Salvani geen geld genoeg en ging dat geld nu openlik bij elkaar bedelen op het grote Marktplein te Siëna. — 44. De bedoeling van Oderisi met deze profetiese woorden is dit: Eens zult gij, o Dante, door uw eigen stadgenoten en medeburgers verbannen worden; dan zult ge zelf de hand voor 'n aalmoes moeten ophouden (vgl. Parad. Z. XVII, 50—60.) en dan zult ge begrijpen, welk 'n vernedering Salvani zich zelf had opgelegd, om z'n vriend uit de gevangenis vrij te krijgen. — 45. „Die éne daad" d.i. die éne handeling van zich vernederende vriendschap heeft voor Salvani het verbod opgeheven, dat hem weerhield het eigenlike Vagevuur te betreden.

Gepaard als ossen, die in 't trek-juk lopen, 1
ging ik daar met die schim,[1] zo zwaar beladen,
zolang de lieve Meester 't ons vergunde.

Maar toen hij sprak: „Verlaat hem en kom mede, 4
want goed is 't hier, dat elk met zeil en riemen
uit alle macht z'n bootje verder stuwe,"[2]

hief ik mij op uit mijn gebogen houding, 7
zoals bij 't gaan ons voegt, schoon mijn gedachten
nog steeds neerslachtig en mistroostig bleven.[3]

Ik was reeds voortgestapt en volgde willig 10
de schreden van m'n Gids; en beiden toonden
we door ons vlugge gaan, hoe licht we waren.[5]

Toen zeide hij: „Richt de ogen naar de bodem: 13
want 't zal u goed doen en uw weg verlichten,
wanneer ge ziet, waarop uw voeten rusten."[6] —

Gelijk, tot nagedachtenis der doden, 16
de zerken, die hun aardse graven sieren,
in beeldwerk tonen, wat ze vroeger waren,

1. N.l. Oderisi. (zie vorige Zang v. 79 vlgg.) — Dante en Oderisi liepen in diep gebogen houding: Oderisi omdat hij 'n zware steenklomp op z'n schouders droeg, Dante om beter te kunnen luisteren en om gemakkeliker met Oderisi te kunnen spreken. — 2. Op de weg der volmaaktheid moet niemand zich door onnodige dingen laten ophouden. — 3. N.l. door 't zien der voorbeelden van gestrafte hoogmoed, die hem getoond waren in de persoon van Willem Aldobrandesco, Provenzan Salvani, Oderisi, en ook door wat Oderisi hem gezegd had. — 4. Zie v. 4 en 5. — 5. D.w.z. het was duidelik te zien, dat de beide Dichters gemakkeliker liepen. Dit gold echter voornamelik voor Dante, daar deze bevrijd was van de last van z'n hovaardigheid. Vgl. nog v. 118 van deze Zang. — 6. Zoals 'n zeker gedeelte van de rotswand in deze Kring versierd was met beeldhouwwerk, zo ook 'n gedeelte van de bodem. Gelijk uit de volgende verzen zal blijken, waren in de bodem voorbeelden van gestrafte hoogmoed uitgehouwen.

zodat er vaak veel droeve tranen vloeien, 19
als 't hart geslagen wordt door 't droef herdenken,
al voelt de vrome alleen diens felle prikkel,

zo zag ik daar, doch sprekender van trekken[7] 22
door hoger kunst, figuren uitgehouwen
vanaf de rotswand tot de zoom der diepte.[8]

Aan de ene kant zag 'k hem, die door de Schepper 25
het schoonst geschapen was van alle geesten,
gelijk 'n bliksem uit de hemel vallen.[9]

'k Aanschouwde Briareus[10] — aan de andre zijde — 28
van 's Hemels pijl doorboord, in doodsverstijving
loodzwaar en roerloos op de bodem liggend.

Ik zag Apollo[11] daar en Mars[12] en Pallas,[13] 31
gewapend nog, neerzien — rondom hun Vader,[14] —
op de uit elkaar gerukte Reuzen-lijven.[15]

'k Zag Nemrod,[16] aan de voet van 't stout gevaarte,[17] 34
als in verbijstring staren naar de lieden,
weleer in Sennaär zijn trotse slaven.[18]

7. D.i. nog beter gelijkend dan het beeldwerk op de grafzerken. — 8. Het beeldhouwwerk was dus aangebracht over de gehele breedte van de weg. 9. Hier was dus voorgesteld de val van de aartsengel Lucifer. Hij zou het schoonste schepsel geweest zijn uit Gods hand voortgekomen. Vgl. nog Hel Z. XXXIV, 17 en 34. Vers 27 ziet op Apokalyps C. XII, 9. — 10. „Briareus" (spreek uit: Briaruis.) een der Reuzen, die eens de Olympus wilden bestormen. Hij was een der grootste en wanstaltigste giganten (zie Hel Z. XXXI, 97—100.) en werd door Jupiter doodgebliksemd. — 11. „Apollo" als handhaver van wet en orde. — 12. „Mars" de god van de oorlog of van 't geweld in de strijd. — 13. „Pallas" of Minerva als de godin van 't beleid in de krijg. — 14. Jupiter. — 15. D.w.z. na de slag van Flegias (zie Hel Z. XIV, 53.), waarin de Reuzen verslagen werden door Jupiter met hulp van de andere goden. — 16. „Nemrod": Koning van Babylon. Zie Gen. X, 8 en XI, 1—9. Verder Hel Z. XXXI, 67—82. — 17. De befaamde toren van Babel. — 18. Nemrod was als buiten zich zelf van verbazing en schrik, toen hij bemerkte, dat z'n onderdanen en trotse medehelpers bij de toren-bouw elkander niet meer verstonden. „Sennaär" d.i. de Babyloniese vlakte.

O Niobe, wat leed las 'k in uw ogen,
toen 'k in de bodem u zag uitgebeiteld
te midden uwer kindren: veertien doden![19]

O Saul, hoe scheent ge ontzield daar neergezonken
in eigen zwaard op Gelboë's gebergte,
dat sinds die dag noch dauw noch regen laafde.[20]

O dwaze Arachne, ook ù zag 'k daar wanhopig,
reeds half in spin veranderd op de flarden
van 't weefsel, dat u niets dan rampen baarde.[21]

O Roboam, daar was uw beeld niet dreigend:
want siddrend jaagt hij henen op zijn wagen,
eer hij door andren wordt ter vlucht gedreven.[22]

En nog vertoont ons daar het hard plaveisel,
hoe duur Alcmeon eens z'n eigen moeder
het onheilbrengend kleinood liet betalen.[23]

19. Niobe, de vrouw van Amfion, Koning van Thebe (vgl. Hel Z. XXXII, 11.) had veertien kinderen, waarop ze zo trots was, dat ze Latona, de moeder van Apollo en Artemis minachtte. Apollo en Artemis doodden hierom al haar veertien kinderen en Niobe zelf werd veranderd in 'n stenen beeld. (Ovid. Metamorph. b. VI, 146—312) — 20. Toen Koning Saül op Gelboë de slag tegen de Filistijnen verloren had, wierp hij zich uit wanhoop in z'n eigen zwaard. David bad daarom tot Jehova, dat noch regen noch dauw dat oord van ellende meer besproeien mocht. Zie I Koning. XXXI, 4 en II Koning. I, 21. — 21 „Arachne", 'n beroemde Lydiese weefster (zie Hel Z. XVII, 18.) wilde met Pallas 'n wedstrijd aangaan in 't weven. De godin, over Arachne's hoogmoed vergramd, scheurde 't weefsel aan flarden en veranderde Arachne zelf in 'n spin. (Ovid. Metam. b. VI, 1—146.) — 22. Roboam, zoon van Salomon en Koning van Juda, 'n overmoedig tieran. Maar toen het volk ontevreden werd en op zekere keer de ontvanger der belastingen in tegenwoordigheid van de Koning met stenen doodde, beklom deze ijlings z'n wagen, voor nog het opgewonden volk hem zelf op de vlucht dreef. III Kon. XII, 18. — 23. „Alcmeon": zoon van Eriphyle en de ziener Amphiaráos. (zie Hel Z. XX, 31—34.) Om niet gedwongen te worden deel te nemen aan de tocht tegen Thebe, verborg Amphiaraos zich, doch z'n vrouw Eriphyle verried zijn schuilplaats voor 'n prachtig kleinood. Om dit verraad werd de moeder door haar zoon Alcmeon gedood. Zie Aeneïs b. VI, 445 en Ovid. Metam. b. IX, 407. Dit kleinood, door Vulkanus gemaakt voor Venus, noemt

Het liet ons zien, hoe binnen in de tempel
Sennacherib vermoord werd door z'n zonen,
en hoe de monsters 't lijk daar achterlieten.[24]

Het liet ons zien de dood en wrede slachting
van Cyrus door Tamyris, toen ze zeide:
„Naar bloed heb je eens gedorst, bloèd zal je drinken."[25]

Het liet ons zien, hoe Assurs leger vluchtte,
verbijsterd door de dood van Holofernes,
en hoe diens romp het bed met bloed besmeurde.[26]

'k Zag Troje, neergestort in as en puinen:
Ach, Ilion, hoe droef, hoe deerniswaardig
scheen ons uw beeld, zoals 't zich daar ons toonde!

Wie was penseel of tekenstift zo meester,
dat hij met lijn en schaduw wist te tovren,
als daar de fijnste geesten moest verbazen.

Wat dood was, scheen ook dood; wat levend, levend.
Niet méer zag hij, wiens oog in waarheid schouwde
wat ik daar zag, zolang ik liep gebogen. —

O kroost van Eva, nu maar flink hovaardig!
't Hoofd in de nek en niet omlaag gekeken:
want anders ziet ge uw eigen boze paden[27]....

Dante het onheilbrengend kleinood, omdat het ongeluk bracht aan al de vrouwen, die het droegen n.l. Jocaste, Semele, Argeia, Eriphyle. Zie Statius Theb. II, 272. — 24. „Sennacherib": Koning van Assyrië. Na z'n nederlaag tegen de Joden werd hij door z'n beide zonen Adramalech en Sarusar in de tempel van z'n god Nesroch vermoord. IV Koning. XIX, 37. — 25. Cyrus, Koning der Perzen, door Dante als 'n hoogmoedig heerser voorgesteld, werd door Tamyris, Koningin der Scythen, gedood, omdat hij haar zoon had laten ombrengen. Ze liet het hoofd van Cyrus in 'n lederen zak doen, die gevuld was met bloed. Bij die afgrijselike dood zou zij de aangehaalde woorden gesproken hebben. — 26. Het bekende Bijbel-verhaal van de nederlaag en vlucht der Assyriërs na de dood van hun veldheer Holofernes, wie door Judith het hoofd was afgeslagen. Zie Judith. XIV, 1—9. — 27. Op

Méer van de Berg had ik al omgewandeld, 73
méer van z'n weg had reeds de zon doorlopen,
dan mijn gebonden geest vermocht te ontwaren,[28]

toen hij die steeds voorop ging, scherp-aandachtig, 76
te spreken aanhief: „'t Hoofd omhoog geheven!
't Is nu geen tijd om dromend voort te wandlen.[29]

Zie ginds 'n engel, die wil nader komen; 79
zie, hoe heur zware dagtaak heeft voleindigd
de zesde dienstmaagd van de zonnewagen.[30]

Laat eerbied stralen uit uw blik en houding: 82
en blijde voert Gods engel u naar boven.
Bedenk, dat deze dag nooit weer zal keren."[31]

Ik was reeds zo gewoon aan zijn vermanen 85
om toch geen tijd te spillen, dat zijn woorden
ook nu voor mij niet duister konden blijven.

Zo naderde ons de schone hemel-bode, 88
in 't wit gekleed, en van gelaat zo schittrend
gelijk de morgenstar ons tegenflonkert.

de bodem van die eerste Kring van 't Vagevuur stonden immers voorbeelden van gestrafte hoogmoed. — 28. Dante wil zeggen: „We hadden al een heel eind van de eerste Kring afgelegd, de zon had al 'n heel stuk van z'n baan voleind, maar ik had er niets van bemerkt, omdat ik geheel verdiept was in de beschouwing van de beeldgroepen op de bodem van de weg." Vgl. nog Vagev. Z. IV, 10—13. — 29. 't Is nuttig, op de weg der volmaaktheid telkens aangespoord te worden tot groter spoed. — 30. De zesde dienstmaagd van de dag (of van de zonnewagen.) is de zesde Hora. De Horen (persoonsverbeelding der uren.) trokken beurtelings 'n uur de zonnewagen voort. De ouden rekenden met 'n dag van twaalf uren. Daar Dante z'n tocht stelt in de lente, begon de dag ± om zes uur. Als de zesde Hora haar taak dus volbracht had, was het na twaalven in de middag. Dante had zich al twee en 'n half uur opgehouden in de eerste Kring. — 31. Dante wil zeggen: „'n Genade, die men afwijst en niet gebruikt, is verloren voor de eeuwigheid."

Eerst sloeg hij de armen uit en dan de vleugels 91
en zeide: „Komt, we zijn de trap[32] genaderd.
Niet zwaar zal 't voortaan zijn om op te stijgen.[33]

Dan ach, niet velen luistren naar mijn woorden.... 94
O mens geschapen om tot God te vliegen,
hoe werpt 'n weinig wind u reeds ter aarde!"[34] —

Hij leidde ons, waar de rots was uitgehouwen,[35] 97
en trof m'n voorhoofd even met zijn vleugels;[36]
en goede reis beloofde mij Gods engel. —

Gelijk van rechts — om op de berg te komen,[37] 100
daàr waar de kerk[38] ligt, die „de Wèl-bestuurde"[39]
als in bedwang houdt boven Rubaconte[40] —

der helling straffe steilte wordt gebroken 103
door trappen, die gemaakt zijn in de dagen,
toen 't grootboek en de schepel nog niet logen:[41]

zo wordt de weg, die van de tweede Cirkel[42] 106
vrij steil nog daalt, door trappen daar geëffend,
schoon ook de wand van links en rechts nog hindert.[43]

32. De trap naar de tweede Kring. — 33. Vgl. echter v. 108 van deze Zang. 34. D.w.z. kleinigheden zijn in staat uw geest en hart af te leiden van het hemelse. — 35. D.w.z. naar de trap. — 36. De engel wiste met z'n vleugels de eerste P weg van Dante's voorhoofd, en de Dichter was nu geheel gezuiverd van hoogmoed. — 37. „De berg" d.i. de Monte alle Croci vlak bij Florence. — 38. „De kerk" d.i. de kerk van San Miniato, gelegen op genoemde berg. — 39. De Wèl-bestuurde" d.w.z. de wèl-bestuurde stad Florence. Natuurlik bedoelt Dante juist het tegenovergestelde. — 40. Rubaconte" (spreek uit: Roebakonte.): brug over de Arno, tegenwoordig genoemd „Ponte Alle grazie." — Met vers 101 en 102 bedoelt Dante, dat men van de Berg waarop de kerk San Miniato gelegen is, Florence strategies beheerst. — 41. „In de dagen" enz. Dante zinspeelt hier op grote onregelmatigheden in het stadsbestuur omtrent 1300: vervalsing der stadsboeken en der maten. — 42. D.i. van de tweede Kring of Omgang, waar de Dichters nu heengingen. — 43. D.w.z. ofschoon gemakkelik te belopen, was de trap toch nog tamelik smal (zie vers 93.) — Van v. 100—109 geeft Dante, door middel van een zijner uitvoerige vergelijkingen, 'n beeld van de plaat-

We schreden naar de trap en hoorden zingen: 109
„Beati pauperes spiritu....[44] zo strelend,
als door geen mensetaal is uit te drukken.

— Ach, hoe heel anders toch zijn hièr de Kringen 112
dan in de Hel: hièr treedt men onder zangen,
doch ginder onder jammerklachten binnen.[45] —

Reeds stegen we op langs die gewijde trappen; 115
en onder 't klimmen voelde ik mij veel lichter
dan toen ik voortschreed op de vlakke bodem.

Dies zeide ik: „Meester, wat voor last is heden 118
mijn schouders afgelicht, zodat mijn voeten
van geen vermoeienis als 't ware weten."

En hij: „Wanneer de P's, die overbleven 121
op uw gelaat, schoon allengs aan 't verflauwen,
eens, evenals die eerste, zijn verdwenen,

zal goede wil uw voeten dùs beheersen, 124
dat niet alleen geen moeheid deez' meer foltert,
maar 't hun 'n vreugde zijn zal òp te snellen."

Toen deed ik zoals lieden, die onwetend 127
rondlopen met iets vreemds op hunne hoofden,
tot andren hun 'n wenk of teken geven.

selike gesteltenis van de overgang tussen de eerste en de tweede Kring. Hij zegt: „Zoals men, om van rechts op de berg „Alle Croci" te komen, omtrent 't jaar 1300 in de berg trappen had uitgehouwen, die wel gemakkelik, maar nog tamelik smal waren, zo was de opgang van de eerste naar de tweede Kring 'n gemakkelike, maar nogal smalle trap. — 44. „Beati pauperes spiritu" (spreek uit: Beati paupres spiritoe."), d.w.z. „Zalig zijn de armen van geest." Dit zijn de begin-woorden van de eerste der acht Zaligsprekingen van Kristus. Zie Matth. V, 3. De armen van geest zijn hier de nederigen van geest. Telkens bij 't verlaten van 'n Kring horen wij zo'n zaligspreking. Vgl. Z. XXVII, 8—9. — 45. Het gezang dat weerklinkt bij 't verlaten der Kringen, dient tevens als welkomstgroet in de nieuwe Kringen. Vgl. echter Z. IX, 14 vlg.

Dan komt de hand ze zekerheid verschaffen: 130
ze zoekt en vindt, en brengt het werk ten einde
dat niet de taak van 't oog vermocht te wezen. —

En met m'n rechterhand, de vingers open, 133
vond ik op 't voorhoofd nog zès lettertekens,
daar ingesneden door de Sleutel-drager[46]....

Stil zag m'n Leidsman toe en glimlachte even. 136

46. „De Sleutel-drager" d.i. de engel bij de Poort van het eigenlike Vagevuur, die de gouden en de zilveren sleutel in z'n hand hield. Zie Z. IX, 112—120. Toen Vergilius tot Dante gezegd had, dat één der zeven P's was verdwenen (v. 121—123), was het heel natuurlik, dat Dante onwillekeurig de hand naar het voorhoofd bracht.

We waren bovenaan de trap[1] gekomen, 1
waar andermaal de Berg is ingesneden,[2]
de Berg, die door beklimming ieder loutert.[3]

Daar windt zich dus rondom de hoge steilte 4
'n tweede lijst,[4] volmaakt gelijk aan de eerste,
als niet de cirkelboog reeds vroeger draaide.[5]

Geen beeldwerk is te zien en ook geen schimmen.[6] 7
De hoge helling en de vlakke bodem
vertoont de grauwe kleur van rotsgesteente.[7]

„Als wij hier wachten, om 'n schim te vragen, 10
waarheen te gaan, dan vrees ik," sprak de Dichter,[8]
„dat onze keuze lang nog uit zal blijven."[9]

Terwijl hij 't oog strak op de zonne richtte, 13
koos hij tot middelpunt van zijn beweging
z'n rechterzijde en zwenkte met z'n linker.[10]

1. De trap van de eerste naar de tweede Kring. — 2. D.w.z. we waren in de tweede Kring of op de brede ronde weg om de Berghelling, door het inspringen van de Bergwand gevormd. Hier worden de nijdigaards of afgunstigen gestraft. — 3. Hoe hoger men komt op de Louteringsberg, hoe zuiverder en heiliger men wordt. — 4. „Lijst" of kroonlijst, d.w.z. de tweede Omgang. — 5. Daar de Berg naar boven hoe langer hoe minder omvangrijk wordt, worden de Kringen hoe langer hoe kleiner. — 6. Waarom zich hier nog geen schim en ook geen beeldhouwwerk vertoont, zoals in de voorafgaande Kring, zal uit de inhoud van deze Zang vanzelf duidelik worden. 7. De rotssteen is vaal en grauw van kleur. Dante herinnert ons hieraan, omdat grauw en vaal de kleur is van de Nijd. — 8. N.l. Vergilius. — 9. Indirekt geeft Vergilius hier te kennen, dat ze in deze Kring voorlopig geen schimmen zullen zien, die hun inlichtingen omtrent de weg zullen geven, en dat het daarom nog lang zou kunnen duren, eer ze zelf 'n besluit vermochten te nemen om links of rechts te gaan. — 10. De beide Dichters hielden bij 't betreden van de tweede Kring 't gelaat naar 't Noorden. De zon ging naar het Westen (zie Z. XII, 81); de Dichters liepen in de tweede Kring dus van oostelike in westelike richting, zoals ze trouwens voortdurend van Oost naar West de Berg bestegen. (vgl. Z. XI, 49.)

„O lieflik Licht," sprak hij, „dat bij 't betreden 16
van 't nieuwe pad mij hoop schenkt en vertrouwen,
geleid ons, als men hier geleid wil wezen.

Gij zijt der wereld licht, gij geeft haar warmte; 19
en als geen andre krachten zich verzetten,
zijn steeds ùw stralen onze trouwe leiders."[11]

'n Afstand als men hier[12] 'n mijl zou noemen, 22
zoverre waren wij reeds ginds[13] gelopen
in korte tijd door 't overgroot verlangen....[14]

Daar hoorde ik, hoe ons schimmen nader zweefden, 25
die, schoon onzichtbaar, onder heuse woorden
ons noodden aan de stille dis der liefde.[15]

En de eerste stem, die kwam voorbij gevlogen, 28
ze riep op luide toon: „Vinum non habent,"[16]
en achter ons bleef zij nog 't woord herhalen.

En eer de stem geheel was weggestorven, 31
vloog langs ons heen 'n tweede: „'k Ben Orestes:"[17]
maar ook die stem ging in de lucht verloren.

11. Natuurlik ziet Dante hier de zon als 'n symboliese verbeelding van Kristus, wiens genade-licht (als er zich niets tussen stelt.) onze noodzakelike gids is op de weg der volmaaktheid. — 12. „Hier" d.w.z. op de bewoonde wereld. — 13. „Daarginds" d.w.z. in het Vagevuur of op de Louteringsberg. — 14. N.l. door de ijver van Dante om gelouterd te worden, en door het vurig verlangen van Vergilius om Dante hierin van dienst te zijn. — 15. De betekenis van dit vers wordt duidelik door de volgende verzen (v. 28 tot v. 36.) In deze verzen worden n.l. voorbeelden aangehaald van goedheid en liefde als tegenstellingen van afgunst en nijd. — 16. „Vinum non habent" (spreek uit: Wienoem non habent.), d.w.z. „Ze hebben geen wijn." Deze woorden, door 'n voorbijvliegende schim gesproken, sprak Maria eens op de bruiloft te Cana, om haar goddelike Zoon opmerkzaam te maken op de verlegenheid van het bruidspaar. Zie Johannes II, 3. — 17. „Ik ben Orestes." Deze woorden zien op de volgende geschiedenis. Toen Orestes, zoon van koning Agamemnon, door koning Egistus ter dood veroordeeld was, wilde Orestes' vriend Pylades zich voor Orestes uitgeven om z'n vriend te redden. Maar Agamemnons zoon wilde dit grootmoedig offer niet

„O," zeide ik, „wat voor stemmen zijn dit, Vader?"
En juist toen ik dit vroeg, hoorde ik 'n derde,
die zei: „Hebt lief, wier haat u kwaad berokkent."[18]

De goede Meester sprak: „Deze omgang tuchtigt
afgunst en nijd; daarom zijn liefde-lessen
de koorden hier der harde gesel-roede.

De toom doet straks 'n andere klank weerklinken;
ge zult, zoals ik gis, dit zelf ervaren,
eer ge aankomt bij „de trappen der Verzoening".[19]

Maar boor nu vast uw blikken door de ruimte,
en vóór ons zult ge 'n schaar van geesten schouwen,
die allen langs de rotswand zijn gezeten."

Nog meer dan eerst sperde ik m'n ogen open
en keek vooruit, en schimmen zag 'k in mantels,
wier kleur van 't rotsgesteente niet verschilde.[20]

En toen we 'n weinig dichter bij hen waren,
hoorde ik ze roepen: „Bid voor ons, Maria
en Petrus, Michaël en alle Heilgen!"[21]

'k Denk niet, dat tans één mens op aarde wandelt,
zo hard, dat hem geen deernis had gestoken
bij 't zien van wat mijn ogen daar aanschouwden.

aanvaarden en riep op zijn beurt: „Ik ben Orestes!" Vgl. Hyginus fab. 121 en Cicero „De Amicitia" VII, 24. — 18. Vgl. Matth. V, 44. — 19. In deze twee terzinen (v. 37—v. 42) wil Dante het volgende zeggen: Op deze Omgang wordt de zonde van nijd en afgunst getuchtigd met zweep en toom. De liefde-voorbeelden, waarvan de stemmen gewagen, zijn als 't ware de koorden waarvan de zweep of gesel gevlochten werd. De toom echter zal 'n ander geluid doen horen. D.w.z. andre stemmen zullen straks voorbeelden aanhalen van gestrafte nijd en afgunst. (zie Z. XIV, 133 en 139.) Dante zal die stemmen nog horen, voor hij deze Kring verlaat langs de trap naar de derde Kring. Bij die trap zal 'n engel hem weer 'n P van 't voorhoofd wissen en zal hij van alle vlekken van nijd en afgunst gezuiverd zijn. Dit laatste betekent v. 42. — 20. Ze droegen dus grauwe of vaalkleurige boeteklederen. — 21. De schimmen zongen blijkbaar de litanie van alle Heiligen.

Want toen ik hun zo dicht reeds was genaderd,
dat hun gebaren helder tot mij kwamen,
deed bitter leed mij de ogen óverlopen.[22]

Ze schenen mij bedekt met grove pijen;
en de ene steunde de andre met z'n schouder,
terwijl hen allen saam de Rotswand steunde.

Zò staan de blinden in hun schaamle lompen
bij 't kerkportaal, wanneer ze 'n aalmoes vragen;
en de ene neigt z'n hoofd dan over de andre,

om eerder aller deernis op te wekken,
niet enkel door 't geweeklaag van hun woorden,
maar ook door hun gelaat, niet minder smekend.

En evenals de zon niets baat voor blinden,
zo weigert 't hemel-licht ook de arme zielen,
waar 'k u van sprak, de rijkdom zijner stralen:

want aller ogen zijn met ijzren draden
hier dichtgesnoerd gelijk bij wilde sperwers
gedaan wordt, als ze zich niet rustig houden.[23]

En 't scheen mij onder 't gaan, of 'k onrecht pleegde,
daar ik ze zàg, terwijl ze mij nìet zagen:
dies wendde ik mij weer tot de wijze Meester.

Hij wist wel, schoon ik zweeg, wat 'k zeggen wilde
en wachtte dus niet langer op mijn woorden,
doch zeide: „Spreek met hen; maar kort en bondig!"

Vergilius ging naast mij aan die zijde
van de Omgang, waar men naar omlaag kon tuimlen,
wijl 't pad er door geen borstweer was omgeven.

22. Dante weende van smart en medelijden om wat hij daar zag. — 23. Zeer zinrijk is de straf, door Dante hier bedacht voor afgunstigen en nijdigaards. Eens zagen zij niet, of wilden niet zien het goede in hun evenmens; daarom zijn ze hier met 'n tijdelike, maar uiterst pijnlike blindheid geslagen.

Aan de andre kant had ik de vrome schimmen, 82
die door de gruwbre naad hun tranen persten,
zodat ze hun de wangen overstroomden.[24]

Ik wendde mij tot hen en sprak: „O zielen, 85
die zeker eens het hoge Licht[25] ziet stralen,
het enig goed, waar nog uw hart naar hunkert,

moge uw geweten ras door Gods genade 88
gereinigd zijn van schuim, zodat uw denken
er als 'n klare stroom weer door mag vloeien.[26]

En zeg me tans — want 't zal me 'n vreugde wezen — 91
of onder u 'n geest toeft uit Itaalje:
licht kan 't hem dienstig zijn, mij hier te aanschouwen."[27]

— „Mijn lieve broeder, allen zijn we burgers 94
van de éne ware Stad;[28] doch gij wilt weten,
of eén als pelgrim in Itaalje toefde"....

Iets verder dan ik stond, klonk, naar ik meende, 97
dit antwoord op m'n vraag; ik ging dus weder
om beter te verstaan, iets meer naar voren.

En 'k zag 'n schim, die blijkbaar mij verwachtte. 100
En als men vragen zou: „Op wat voor wijze?" —
Welnu: zij[29] hief de kin òp, als 'n blinde.

24. Dante liep dus midden op de ronde weg van de tweede Kring. Rechts ging Vergilius aan de kant van de diepte; links was de steile rotswand, waartegen de schimmen gezeten waren. Langs de kant van de diepte was nergens 'n wal of borstweer, omdat men op de weg der volmaaktheid zich nooit mag overgeven aan zorgeloosheid. — 25. God. — 26. Dante wil zeggen: Moge alle overblijfselen der zonde spoedig als vuil schuim uit uw geweten verdwenen zijn, zodat al uw gedachten weer geheel rein en zuiver worden. — 27. Dante kon de schim waarschijnlik van dienst zijn, door òf zelf voor hem te bidden òf door anderen voor de schim te laten bidden. — 28. „Van de éne ware Stad" d.w.z. van de hemel, ons aller waarachtig vaderland. De aarde is voor de mens maar 'n vreemd land en pelgrimsoord. 29. Zoals uit v. 106 en v. 109 zal blijken, is deze schim 'n vrouw uit Siëna.

Ik sprak: „Ziel, die u buigt om eens te rijzen,[30] 103
waart gij het juist, die me antwoord hebt gegeven,
geef ook uw naam of woonplaats ons te horen." —

— „Ik kwam van Sîena; en met deze schimmen 106
pleeg ik hier boete voor mijn zondig leven,
en schreiend vraag ik, om bij God te komen.

Wijs was ik niet, schoon wel mijn naam zo luidde;[31] 109
want eigen voordeel was mij minder vreugde
dan tegenslag of rampspoed van mijn naasten.

Opdat ge mij niet aanziet voor bedriegster, 112
hoor tans, of ik zo dwaas was als ik zeide,
ofschoon der jaren boog voor mij reeds daalde.[32]

Mijn stadgenoten waren eens bij Colle[33] 115
in strijd gewikkeld met hun tegenstanders;
en 'k vroeg aan God, wat Hij reeds had besloten.[34]

Ze werden daar verslagen, en gedwongen 118
tot smadelike vlucht; en bij dit vluchten
genoot ik als ik nooit nog had genoten.

30. Dante wil zeggen: „Gij die u zelf vernedert, om verheven te worden, of gij die de vernederende straf en boete zoekt om het hoge hemelloon te verkrijgen." — 31. De Italiaanse naam van deze vrouw was Sapia, zoals uit de grondtekst blijkt. Dit woord komt van 't Latijnse akjektief „sapiens", wat „wijs" betekent. In 't gewone Italiaans betekent 't adjektief „wijs" eigenlik „savia". Behalve deze voornaam Sapia weten wij niet veel meer van de hier vermelde vrouw. — 32. Deze versregel betekent, dat Sapia reeds over de helft van de gemiddelde levensduur heen was. Dante stelt de duur van 'n menselik leven gemiddeld op zeventig jaar. Hij vergelijkt 't menselik leven bij 'n boog, waarvan het opgaand gedeelte de eerste helft onzer jaren en het neergaand gedeelte de tweede helft van ons leven verbeeldt. Vgl. zijn Convito (Gastmaal) tratt. IV c. 23 en De Hel Z. I, 1. — 33. „Colle" ('n plaatsje in Toskane op 'n heuvel bij Volterra.) waar in 1296 de Gibellijnen uit Siëna verslagen werden door de Welfen uit Florence. — 34. „Wat toch reeds was besloten" d.w.z. Sapia vroeg aan God de nederlaag der Siënezen, waartoe in Gods voorzienigheid toch al besloten was.

Brutaal sloeg ik m'n ogen naar de hemel
en krijste: „God, nu vrees ik je niet langer":[35]
als eens bij 't eerste vleugje zon de merel.[36]

Aan 's levens einde wilde ik mij verzoenen
met God; en nog zou van mijn vele schulden
niets afbetaald zijn door mijn boetedoening,[37]

wanneer niet in zijn vrome zielebeden
aan mij gedacht had Peter Pettigagno,[38]
dewijl mijn droevig lot zijn deernis wekte.

Maar wie zijt gij, die komt als ondervrager
en, naar ik meen, nog steeds met open ogen,
terwijl uw mond bij 't spreken ook nog ademt?"[39]

En ik: „Ook mij wordt hier nog 't oog gesloten,
schoon niet voor lang; want luttel zijn de fouten
waartoe de nijd en de afgunst 't eens verleidden.[40]

Veel groter angst houdt mij de ziel bevangen
voor 't lijden, dat beneden wordt geleden:
reeds weegt de last van ginds mij op de schouders."[41]

35. Nu Sapia haar hoogste wens vervuld ziet, vreest zij geen enkele straf meer, waarmee God haar ooit zou kunnen treffen. — 36. Dit moet slaan op 'n oud fabeltje van de merel. Deze zou n.l. op 'n mooie zonnige dag in Januarie tot haar temmer (dus niet tot God.) gezegd hebben: „Nou ben ik niet langer bang voor je." Dit fabeltje kan wel ontstaan zijn, omdat de merel bij 't geringste vleugje mooi weer dadelik overmoedig aan 't fluiten slaat. — 37. Sapia wil zeggen: „Daar ik mij pas op 't laatst van m'n leven bekeerde, zou ik eigenlik nog in 't Voor-Vagevuur moeten zijn, wanneer niet enz." — 38. „Peter Pettigagno" (spreek uit: Pettiganjo.), 'n heilig kluizenaar en derde-ordeling van St. Franciskus; 'n man die bij de inwoners van Siëna in hoog aanzien stond. Mogelik had Sapia hem wel eens 'n dienst of weldaad bewezen. — 39. Omdat de ogen van de schim met 'n ijzerdraad toegenaaid waren, kon ze Dante niet al te best zien. — 40. Dante wil zeggen: „Om de zonden van nijd en afgunst zal ook ik in deze Kring gestraft worden, maar slechts voor korte tijd. — 41. Veel meer zorg heeft Dante om de straffen, die in 'n lager Kring („beneden") volbracht worden n.l. in de eerste Kring van het eigenlike Vagevuur, waar de hovaardigen gestraft worden. Dante wil dus zeggen, dat hij eens meer om hoogmoed dan om afgunst ge-

En zij tot mij: „Wie leidde u dan hierboven 139
tot ons, als ge eens omlaag denkt weer te keren?"[42]
En ik: „Die naast me staat en zwijgt en luistert.[43]

Nog leef ik; spreek dus, is 't naar uw begeerte, 142
o uitverkoren ziel, dat ik op aarde
om uwentwil de reisstaf op zal nemen."[44]

En weer de schim: „Hoe nieuw klinkt dit in de oren! 145
Bewijst het niet, hoezeer u God moet minnen?
Gedenk me nu en dan in uw gebeden!

Ik smeek u bij uw diepste zielsverlangen: 148
zet ge ooit de voet weer op Toskaanse bodem,
herstel me dan in eer bij mijn verwanten![45]

Ge zult ze vinden bij dat volk van dwazen,[46] 151
dat bouwt op Talamoon,[47] waar 't meer verliezen
zal lijden dan bij 't zoeken naar Diana....[48]

Doch 't meest verliezen eens zijn admiralen."[49] 153

straft zal worden. Het is hem of hij de steenklomp, die de hovaardigen torsen, reeds op z'n schouders voelt. Zie Z. X 112 vlgg. — 42. „Omlaag" d.i. in de Kring der hovaardigen. — 43. Vergilius sprak niet, omdat hij als schim uit de Hel (uit de Limbus.) de zielen in het Vagevuur toch niet van dienst kan zijn in de bovennatuurlike orde. Zie volgende verzen. — 44. N.l. om tot uw verwanten te gaan om nieuws van u mede te delen en hun 'n gebed voor u te vragen. — 45. N.l. door hun bekend te maken, dat ik niet verloren ging. 46. „Het volk van dwazen" d.i. het volk van Siëna. Zie Hel Z. XXIX, 121 vlg. — 47. „Talamoon" of Talamone: 'n zeehaven in de buurt van Siëna. 48. „Diana": 'n bron of rivier, die onder Siëna moest liggen. naar men meende. — 49. „De admiralen" d.w.z. de vlootvoogden van Talamone. Tot juist begrip van v. 151—154 het volgende: Een der grote dwaasheden van Siëna was geweest de aankoop van de haven van Talamone (in 1305), gelegen in de Maremma. (Dante spreekt natuurlik over het feit als iets toekomstigs.) Daar de haven om z'n ongunstige ligging in de ongezonde Maremma-streek niet voldeed, kwam zij de Siënezen op nog groter verliezen en teleurstellingen te staan, dan hun zoeken naar de onderaardse bron of rivier Diana. Het meeste echter verloren de admiralen, die Siëna er jaarliks heenstuurde; want de meesten, zo niet allen, vonden in het hoogst ongunstig klimaat 'n vroegtijdige dood.

„Wie is hij toch, die onze Berg omwandelt 1
— voordat de Dood hem vleugels heeft gegeven[1] —
en de ogen, naar zijn keuze, sluit en opent?" —

— „Ik weet het niet. Hij is, dìt kan ik zeggen, 4
hier niet alleen.[2] Vraag zelf. Gij zijt hem 't naaste.
Doch doe 't zò heus, dat hij u antwoord geve."

Zo spraken, de een naar de ander toegebogen, 7
twee schimmen[3] daar aan onze rechterzijde,[4]
en hieven 't hoofd toen, om tot mìj te spreken.

En de ene[5] zeide: „O ziel, die nog gebonden 10
aan 't aardse lijf, uw vlucht neemt naar de hemel,
troost ons ter liefde Gods en laat ons horen,

van waar en wie ge zijt; want zulk verbazen 13
verwekt ge door het voorrecht, u geschonken,
als voegt bij dingen die nog nooit gebeurden."

En ik tot hem: „Dwars door Toskane kronkelt 16
'n stroompje,[6] dat ontspringt op Falterona[7]
en dat geen honderd-mijlen-gaans verzadigt.[8]

Dit lichaam draag ik mede van zìjn oevers.[9] 19
Te zeggen, wie ik ben, ware ijdel praten,
daar nog de Faam mijn naam niet wijd verkondigt." —

— „Wordt uw bedoeling goed door mij begrepen" 22
hernam de geest, die 't eerste had gesproken,
„dan moet, waar ge ons van spreekt, wel de Arno wezen."

1. N.l. om weg te vliegen uit het lichaam. — 2. Vergilius. — 3. Vgl. Z. XIII, v. 102. — 4. De eerste schim, die sprak. is 'n edelman Guido del Duca (zie v. 81.); de tweede is Renier de' Calboli uit Forli. Zie v. 88. — 5. Guido del Duca. — 6. De Arno. Maar Dante zal die naam niet noemen. Zie volgende verzen. — 7. 'n Berg in de Apennijnen. — 8. D.w.z. de lengte van de Arno bedraagt meer dan honderd mijlen. — 9. Vgl. De Hel Z. XXIII, 94—96.

En de andre[10] zei tot hèm: „Om wat voor reden, 25
hield hij de naam van die rivier verborgen,
zoals de mens liefst zwijgt van gruwbre dingen?"

De schim,[11] die ondervraagd werd naar dit zwijgen, 28
antwoordde aldus: „Ik weet het niet; maar zeker,
heel zeker, moet zijn naam[12] voorgoed verdwijnen.

Want van z'n oorsprong af op 't Hoog-gebergte,[13] 31
dat zich Pelore[14] ontscheurd ziet en aan bronnen
zo rijk is als maar weinig andre streken,

tot waar hij met zijn golven wil vergoeden 34
wat door de lucht uit zee wordt opgezogen
en op zìjn beurt de stromen weer doet vloeien,[15]

ontvlucht de mens de deugd als slang-gesijfel:[16] 37
òf door de boze drang van lucht en bodem,
òf door de prikkel van zijn kwade driften.[17]

Zò zeer zijn van hun menslikheid verbasterd 40
de volkren, die dit onheilsdal bewonen,
of Circe ze opgevoed had in haar weide.[18]

10. Renier de' Calboli. — 11. Guido del Duca. Zie v. 25.—28. — 12. De Arno. — 13. De Apennijnen. — 14. Pelore of Peloro, gebergte op Sicilië. Het schijnt oudtijds met de Apennijen op het vasteland verbonden geweest te zijn. Zie Aen. III, 410 vlgg. — 15. De betekenis van v. 31 tot en met v. 36 is dus: Vanaf de oorsprong van de Arno tot waar hij uitmondt in de zee, waarvan 't water verdampt tot wolken, die zich als regen ontlasten en zo de rivieren weer voeden d.i. dus: vanaf de oorsprong van de Arno tot z'n einde of in het gehele Arno-dal enz. — 16. Vanaf dit vers tot en met vers 54 volgt 'n barre hekeling van de bewoners van 't Arno-dal. — 17. Dante wil zeggen: De mensen zijn daar zo slecht, omdat hun boze hartstochten hen zo prikkelen, of omdat 't klimaat, de bodem enz. ze als 't ware praedisponeert tot slechtheid. Vgl. Hel Z. XV, 61—63. Ook aan den invloed der sterren moet men hier denken. Zie Z. XVI, 63. — 18. De tovenares Circe veranderde haar gasten in allerlei dieren. Zie Hel Z. XXVI, 91. Aen. VII, 15 vlgg. Hom. Odyss. X, 239.

Dwars tussen vuile varkens[19] eerder eikels 43
verdienend dan 'n spijs bestemd voor mensen,
neemt hij z'n loop en is eerst klein en nietig.

Dan: lager komend vindt hij kleine keffers,[20] 46
die feller blaffen dan ze bijten kunnen;
minachtend keert hij 't hoofd af van zulk volkje.[21]

Alnaar hij daalt en bei z'n oevers wijken, 49
ziet hij, hoe honden worden woeste wolven:[22]
hij, die verwenste sloot, die poel van jammer!

Nog dieper voortgestuwd door duistre kloven, 52
vindt hij de vossen, zo vol loze streken,
dat ze om geen sluwer geest zich meer bekommren.[23]

En zwijgen zal ik niet, schoon die daar[24] luistert: 55
want 't zal hem goed zijn eens terug te denken
aan wat de geest der waarheid hier onthulde.[25]

Ik zie uw kleinzoon[26] als 'n wilde jager 58
ter jacht gaan op die wolven[27] langs de boorden
van de onheilstroom[28]: en siddren doet hij ze allen.

19. Deze vuile varkens zijn de inwoners van het Casentijnse, berucht om hun losse zeden. — 20. Dit zijn de inwoners van Arezzo en omstreken, bekend om hun verwaandheid en aanmatiging. — 21. Bij Arezzo wendt de Arno zich naar 't Westen. — 22. De wolven betekenen de inwoners van Florence, wreed en bloedgierig als wolven. Zie nog v. 59. — 23. De vossen zijn de burgers van Pisa. Ze zijn zo sluw, dat ze door niemands sluwheid vrezen overwonnen te worden. — 24. N.l. Dante zelf. — 25. Als Dante later de rampen van Florence zal moeten aanschouwen (v. 53—68) zullen ze hem niet zo zwaar vallen, daar ze hem al eens voorspeld waren. — 26. „Uw kleinzoon" (anderen willen dat hier 'n neef bedoeld is.) d.w.z. de kleinzoon van de andere schim Renier de' Calboli: d.i. Fulcieri de' Calboli, die in 1302 podesta van Florence werd. Hij vervolgde en onderdrukte de inwoners op de ergerlikste wijze, vooral de Gibellijns-gezinde Witten. Hij ontving grote geldsommen van de Zwarten om de Witten uit te roeien. — Hierop ziet v. 61 en 62. — 27. De Florentijnen. — 28. De Arno.

Verkoper van hun vlees nog bij hun leven, 61
steekt hij ze daarna neer als oude rundren:
door moord op moord zijn eigen eer vermoordend!

Vol bloed verdwijnt hij uit het woud der smarten,[29] 64
zo droef ontredderd, dat z'n oud geboomte
zich niet herstelt, nog in geen duizend jaren." —

Gelijk, als nadrend onheil wordt verkondigd, 67
van schrik 't gelaat verbleekt bij hem die luistert,
uit welke hoek 't gevaar hem aan mag grijnzen,

zo zag ik de andre geest,[30] die diep gebogen 70
te luistren stond, door droefheid als verbijsterd,
toen hij 't verhaalde in zich had opgenomen.

Het woord van de eén en 't aangezicht van de ander 73
drong mij zo fel, om ook hun naam te horen,
dat ik mijn vraag met beden zelfs doormengde.

De geest, die 't eerste mij had toegesproken,[31] 76
ving weder aan: „Gij tracht mij te overreden
voor u te doen, wat ge aan ons beiden weigert.[32]

Doch als in u Gods gunst[33] zo helder schittert, 79
wijl 't Hem behaagt — wil ik niet karig wezen.
Verneem dan wie ik ben: Guido del Duca.[34]

Eens was mijn bloed door afgunst zo bedorven, 82
dat, als ik mensen zag die vrolik waren,
mijn aangezicht 'n grauwe kleur vertoonde.

29. „Het woud der smarten" betekent Florence. Vgl. Hel Z. I, 2. — Bij z'n aftreden of bij z'n dood liet Fulcieri Florence achter in de grootste ontreddering. — 30. Renier de' Calboli. — 31. Guido del Duca. — 32. D.i. onze namen u zeggen, terwijl gij zelf uw naam verborgen houdt. — 33. N.l. dat gij als levend mens het Vagevuur bezoekt. — 34. „Guido del Duca" (spreek uit: Gwiedo del Doeka.) uit Bertinore, vroeger Brettinore. (zie v. 112.) Hij leefde in de eerste helft van de dertiende eeuw. Verder is niet veel van hem bekend.

Van zulk 'n zaad oogst ik de loze halmen[35].... 85
O mens, waarom uw hart gezet op goedren,
die alle deelgenootschap buitensluiten![36]

Dit is Renier, dit is de glans en glorie 88
van 't huis der Calboli's, waarin niet éne
de rijkdom erfde van zijn hoge deugden.[37]

En tussen Po en Berg en Kust en Reno[38] 91
is 't niet alleen zìjn bloed,[39] dat blijft verstoken
van wat ons nodig is tot ware vreugde:[40]

want binnen al die grenzen tiert en woekert 94
zo'n giftig onkruid,[41] dat het lang zou duren,
voordat 'n nijvre hand het had vernietigd.

Waar is Manardi,[42] waar de goede Licîo?[43] 97
Pîer Traversaro,[44] Guido di Carpigna?[45]
O Romagnolen,[46] hoe zijt gij verbasterd!

35. De schim bedoelt: Van zulk 'n zaad van ondeugd oogst ik hier nu slechts stroo, d.w.z. vind ik hier slechts straf in plaats van beloning. — 36. De zin is: Waarom hecht ge uw hart aan aardse goederen en benijdt ge uw evenmens om stoffelike zaken, die, in tegenstelling met de hemelse en geestelike goederen, door vermeerdering van bezitters altijd minder worden. Vgl. Z. XV, 45. — 37. Renier de' Calboli, 'n Welfies edelman uit de stad Forli (gest. 1295.) en beroemd om zijn deugden. — 38. Nauwkeurige aanduiding van de grenzen van de Romagna n.l. in het Noorden de rivier de Po; in het Zuiden de Berg Apennino (zie Hel Z. XX, 65.); in het Oosten de Adriatiese zee en in het Westen de Rivier Reno. — 39. D.i. zijn geslacht of nakomelingen. — 40. D.w.z. godsdienst en deugd. — 41. Het onkruid van misdaad en ondeugd. 42. „Manardi" d.i. Arrigo of Hendrik Manardi uit Brettinoro of Faënza, 'n aanzienlik Gibellijn. Hij zou met Guido del Duca zo bevriend geweest zijn, dat hij bij diens dood de bank, waar ze dikwijls samen op gezeten hadden, middendoor liet zagen, omdat hij niemand waardig achtte op Guido's plaats te zitten. Ook hij leefde in de eerste helft van de 13de eeuw. — 43. „De goede Licio" (spreek uit: Liesjo.) d.i. Licio uit Valbona, 'n deugdzaam edelman uit de eerste helft van de 13de eeuw. — 44. „Pîer" (spreek uit: Pjèr.) Traversaro, hoofd van het Welfies geslacht van die naam, dat vóór de Polenta's in Ravenna heerste. (zie Hel Z. XXVII, 42). Ook hij leefde in de eerste helft van de 13de eeuw. — 45. „Guido di Carpigna"

Wanneer leeft in Bologna weer 'n Fabbro?[47] 100
'n Bernardin di Fosco[48] in Faënza,
hij, edel loof aan nedrig kruid ontsproten?[49]

Toskaan, wees niet verwonderd om mijn schreien, 103
wanneer ik weder denk aan Guy da Prata,[50]
aan onze gastvriend, Ugolino d' Azzo;[51]

aan Frederik Tignoso en diens vrienden;[52] 106
de huizen Traversaar en Anastagîo,
ach, 't een zo wel als 't ander reeds ontluisterd;[53]

als 'k op die edelvrouwen peins en ridders, 109
op 't lief en leed van hofflikheid en liefde,
waar nu zo droef de harten zijn verwilderd.

O Brettinor',[54] waarom vlucht gij niet henen, 112
nadat uw heersershuis[55] reeds is gevloden
met scharen volks, om niet in 't kwaad te stikken?[56]

(spreek uit: Gwiedo di Karpienja.) beroemd edelman uit Montefeltro. — 46. „Romagnolen" spreek uit: Romanjolen. — 47. „Fabbro" d.i. Domenico Fabbro de' Lambertazzi, edelman uit Bologna, die zelfs heer werd van die stad. — 48. Aanzienlike heer uit die plaats. — 49. Deze laatste zou van heel bescheiden afkomst geweest zijn. — 50. „Guy (spreek uit: Gwie.) da Prata": 'n edelman; zo genoemd naar 't kasteel Prata tussen Faënza en Forli, volgens anderen tussen Faënza en Ravenna. — 51. „Ugolino d'Azzo" (spreek uit: Oegolino d'Atso.) hoogstwaarschijnlik uit het beroemd Gibellijns geslacht der Ubaldini's uit Faënza; zoon van Azzo degli Ubaldini en neef van Ubaldino della Pila (Vag. Z. XXIV, 29) en van de bekende kardinaal Ottaviano. (Hel Z. X, 119). Ofschoon Toskaan, woonde hij dikwels op z'n kastelen in Romagna. — 52. „Frederik Tignoso" (spreek uit: Tinjozo.) beroemd edelman uit Rimini met 'n bekende vriendekring. Tignoso betekent ook „kaalkop" of „kletskop". Deze naam zou de jonge edelman uit scherts zich zelf gegeven hebben om zijn prachtige overvloedige blonde haren. — 53. „Anastagîo" spreek uit: Anastadzjo. De huizen Anastagiô en Traversaro (zie v. 98) waren beroemde adelgeslachten uit Ravenna, wier oude luister echter geheel verdwenen was. — 54. Brettinoro (tegenwoordig Bertinoro.) vaderstad van Guido del Duca. — 55. De Duca's, de Manardi's of Bulgari's? — 56. Het is niet zeker welke feiten en gebeurtenissen Dante hier op 't oog heeft.

Bagnacaval doet wèl met niet te telen;[57] 115
maar slècht doet Castrocar' en slechter Conîo,
dat zulke Graven nog zoekt aan te kweken.[58]

Goed worden de Pagani's,[59] als hun duivel[60] 118
zijns weegs zal gaan, ofschoon in later dagen
daarom 't blazoen niet onbevlekt zal heten.

O Ugolin de' Fantoli,[61] beveiligd 121
is ook ùw naam, sinds wij geen zoon meer wachten,
die deez' bezoedlen kan door zijn ontaarding.

Doch ga nu heen, Toskaan; want 't is mij liever, 124
véel liever tans te schreien dan te spreken;
zò heeft ons onderhoud mijn ziel verbijsterd."

We wisten wel, dat deze goede geesten 127
ons hoorden gaan, en juist wijl zij niet spraken,
vertrouwden wij op 't goede pad te wezen.

En toen we alleen weer samen verder togen, 130
kwam als 'n bliksemschicht, de lucht doorklievend,
'n stem ons tegenvliegen, die ons zeide:

57. „Bagnacaval" (spreek uit: Banjakaval.) of Bagnacavallo, kasteel langs de weg van Ravenna naar Bologna, verblijfplaats van het Gibellijns adelgeslacht der Malvicini's. Volgens verschillende kommentatoren stierf dit geslacht làter uit dan Dante hier zegt. — 58. Castrocar' of Castrocaro en Conîo (spreek uit: Koonjo.). Het kasteel van Castrocaro, bewoond door 'n Gibellijnse adellike familie: Conîo, 'n slot, waar 'n Welfies geslacht woonde. Welke personen Dante precies bedoelt en waarom hij zo tegen hen ingenomen is, weet men niet. — 59. De Pagani's waren de heren van Faënza en Imola. — 60. „Hun duivel" is het beruchte hoofd van hun geslacht n.l. Mainardo of Maginardo van Susinana (Hel Z. XXVII, 49—51), gestorven in 1302. — 61. „Ugolino de' Fantoli", 'n deugdzaam edelman uit Faënza. Hij zelf had twee zonen die vóor 1300 kinderloos stierven. Er bestaat dus geen gevaar, zegt de schim, dat uw nakomelingen, bedorven door de slechte tijdzeden, uw naam en geslacht ten schande zullen strekken.

„Alwie me vindt, zal 't leven mij benemen."[62] 133
Toen vlood de stem, die wegrolde als de donder
wanneer opeens de wolken opensplijten.

En nauwliks had ons oor weer rust bekomen, 136
of reeds 'n andre klonk met zulk gedaver,
dat ze op 'n slag geleek vlak na de bliksem:

„Ik ben Aglaurus, die in rots verkeerde."[63] 139
En toen, om me aan de Dichter vast te klampen,
deed ik niet vòor, doch àchterwaarts 'n schrede....

Reeds was de lucht aan alle zijden rustig; 142
toen sprak m'n Gids: „Dat was de strakke teugel,[64]
die steeds de mensen in hun baan moest houden.

Maar ach, gij bijt in 't aas, zodat u de angel 145
van de oude Vijand[65] spoedig heeft gegrepen:
en weinig baat u breidel of vermaning.

De hemel roept u en vertoont al draaiend 148
eeuw in eeuw uit zijn weidse sterre-prachten,
en toch richt gij de blik alleen op 't aardse:

dies slaat u Hìj wiens oog niets blijft verborgen."[66] 151

62. De stem die hier klinkt, herhaalt de woorden, gesproken door Kaïn, die door nijd en afgunst de eerste broedermoorder werd. Zie Gen. IV, 14. — 63. „Ik ben Aglaurus" enz. Aglaurus was 'n dochter van Cecrops, 'n koning van Athene. Ze was jaloers op haar zuster Herse, die bemind werd door Mercurius en werd veranderd in 'n steenklomp. Zie Ovid. Metam. II, 708—832. — 64. „De strakke teugel" zijn de aangehaalde voorbeelden van gestrafte nijd en afgunst, zoals de voorbeelden van opofferende liefde de zweep genoemd werden door Dante. Zie Z. XIII, 38—39. — 65. De Duivel. — 66. D.i. God als alziende en opperste Rechter.

Zoveel als, aan het eind der derde stonde
vanaf de dageraad, de sfeer[1] laat schouwen,
die als 'n spelend kind maar rond blijft draaien,[2]

zoveel dacht mij, tot aan het avend-duister,
de zonne van z'n daagse baan nog over.[3]
Hier[4] was 't al middernacht: ginds[5] daalde de avend.[6]

Het zonlicht raakte ons tussen mond en ogen,
omdat de Berg zò verre was omwandeld,
dat onze weg weer recht naar 't Westen voerde.[7]

Daar werd opeens mijn voorhoofd overtogen
van feller lichtgloed dan ik eerst gevoelde,[8]
en 't vreemd gebeuren sloeg mij met verbazing.

1. „De sfeer" d.i. de schijnbare dagelikse baan van de zon om de aarde. — 2. D.w.z. als 'n spelend en ronddraaiend kind dat nooit moe wordt. — 3. De zon was dus nog drie uur verwijderd van z'n ondergang (zie v. 1 en 2.) — 4. „Hier" d.i. in Italië. — 5. „Ginds" d.i. op de Louteringsberg. — 6. Dante geeft hier weer 'n astronomiese- of kosmografiese tijdsaanduiding. Hij zegt, dat de zon nog zoveel moet afleggen van z'n baan, totdat het avend is, als dat deel van de dagelikse zonnebaan, dat we zien vanaf de dageraad tot na het derde uur van de morgen. Daar de zon in de tijd van dag- en nacht-evening om zes uur op en onder gaat, is het dus op de Louteringsberg drie uur in de namiddag. Dit maakt de dichter nog duideliker door te zeggen, dat het „hier" (in Italië) middernacht is (v. 6): want dan is het te Jeruzalem, 45°/ verder volgens Dante, drie uur in de ochtend en op de Louteringsberg, juist tegenover Jeruzalem, drie uur in de namiddag. Merk op, dat Dante met „avend" bedoelt alles wat overblijft van de dag na 's middags drie uur volgens de M. E. kerkelike tijdrekening het uur van de noon (hora nona), die dan nog gevolgd werd door de Vespers en Kompleten. — De dichters, die weldra de twede Kring zullen verlaten, hebben daar twee uur vertoefd. 7. Daar de zon laag stond, trof z'n licht de beide Dichters niet op het voorhoofd, maar midden in 't gezicht. (op de neus.) Omdat ze verder de Berg vanaf de Oostkant beklommen hadden (zie Z. IV, 53.) met 't gelaat naar 't Westen, dàn langs 't Noorden de Berg rondliepen en nu weer in westelike richting gaan (vgl. nog Z. XIII, 13—15.) hebben ze dus 'n vierde van 't cirkelvlak van de Berg afgelegd. — 8. Eensklaps ziet Dante zich tot z'n verbazing getroffen door 'n nieuwe lichtgloed, die sterker was dan die van de zon. Later zal blijken, dat dit licht uitgestraald wordt door 'n engel.

Fluks hield ik dus de handen boven de ogen, 13
waardoor ik mij 'n zon-beschutting maakte,
die 't overmatig licht wat wist te tempren.

Gelijk wanneer uit watervlak of spiegel 16
naar de overzijde 'n zonnestraal weerschittert,
die naar omhoog schiet op gelijke wijze,

als hij eerst viel, en in dezelfde richting 19
de lijn ontwijkt, waarlangs we 'n steen zien vallen[9]
— naar wetenschap en ondervinding leren —[10]

zo scheen het mij, alsof ik was getroffen 22
door licht, dat vóor m'n voeten werd weerspiegeld;
en ijlings zocht m'n oog de gloed te ontkomen.[11]

„Wat is dat voor 'n licht, o lieve Vader, 25
waarvoor ik 't oog bedek, doch zonder bate,"
vroeg ik m'n Gids, „en dat, naar 't schijnt, steeds nadert?" —

— „Wees niet verbaasd, als 't licht der hemelingen 28
u nog verblindt," verklaarde mijn Geleider.
„Ginds komt, die ons naar hoger Kringen nodigt.

Weldra zal u het zien van zulke dingen 31
niet langer meer 'n last zijn, doch 'n vreugde,
zo ver als uw natuur 't vermag te dragen."

We waren nu Gods afgezant genaderd, 34
die blijde riep: „Bestijgt de gindse treden!
De trap[12] is minder steil dan de andre waren."

9. D.w.z. de loodlijn. — 10. Zowel de wetenschap als de ondervinding leert ons, dat de hoek van uitval gelijk is aan de hoek van inval. — 11. De zin van deze terzine schijnt de volgende: Terwijl Dante met z'n handen z'n ogen zocht te beschermen tegen het sterke licht, dat op zijn voorhoofd viel en dus van boven moest komen, straalde het eensklaps, als teruggekaatst naar beneden, haast even schitterend òp voor zijn voeten, zodat hij de ogen er haastig van afkeerde en zich tot Vergilius wendde. — 12. De trap naar de derde Kring.

Wij stegen òp, van de engel alreeds henen. 37
En achter ons weerklonk gezang: „Beati
misericordes"[13] en: „Heil de overwinner!"[14]

Mijn Gids en ik, alleen weer met ons beiden, 40
we klommen staâg, terwijl ik klimmend peinsde,
hoe 'k van zijn woorden vrucht vermocht te plukken.

Ik wendde mij dus vragend tot de Meester: 43
„Wat meende straks die schim toch uit Romagna,[15]
die van gemeenschap sprak en buitensluiten?"[16]

En hij tot mij: „Die geest kent tans de straffen 46
voor zijn zo zware fout:[17] is 't dan wel wonder,
dat hij ze gispt om u dat leed te sparen?[18]

Omdat de mens nog naar die goedren hunkert, 49
die door gemeenschap altijd minder worden,
daarom ontperst de Nijd ons zoveel zuchten.[19]

Doch als de liefde tot der heemlen hemel[20] 52
al onze wensen naar omhoog zou stuwen,
dan zou in onze borst die vrees niet wezen.

13. „Beati misericordes": Zalig zijn de Barmhartigen. Dit is weer de aanhef van een der zeven Zaligsprekingen. Zie Matth. V, 7. — Barmhartigheid is het tegendeel van nijd en afgunst. — 14. De zegepraal over nijd en afgunst is bij 't verlaten van de tweede Kring geheel bevochten. — 15. De schim uit de Romagna (spreek uit: Romanja.) was Guido del Duca. — 16. Zie Z. XIV, 87. — 17. N.l. de nijd. — 18. Vergilius zegt deze woorden en ook de volgende (van v. 49 tot en met v. 54.) als vertegenwoordiger der mensheid, daar Dante zelf nu niet alleen van z'n nijd en afgunst gezuiverd was, maar ook volgens eigen zeggen (zie Z. XIII, 133—135.) aan nijd en afgunst niet biezonder schuldig stond. — 19. De zin van deze terzine is: Omdat de mens aardse en stoffelike goederen begeert, die steeds verminderen als men ze met anderen moet delen, daarom kan de Nijd licht 'n mens bespringen, als hij ziet hoe door vermeerdering van 'n andermans goed z'n eigen goederen minder worden. — 20. „Der heemlen hemel" d.w.z. de hoogste hemel of het Empyrëum, het eigenlik verblijf van God en de zaligen.

Hoe meer daarboven toch van „'t onze" spreken, 55
te groter deel krijgt ieder aan Gods schatten,
te rijker liefde bloeit in 's hemels klooster."[21]

„Ik voel mij van tevredenheid nog verder," 58
sprak ik tot hem, „dan als ik had gezwegen:
en in mijn geest groeit aldoor groter twijfel.

Hoe immers kan 'n goed, dat meerdren delen, 61
de kring van zijn bezitters rijker maken
dan als 't alleen van weinigen zou wezen?"

En hij tot mij: „Omdat ge uw geestesblikken 64
alleen maar houdt gericht op aardse goedren,
gaart ge uit waarachtig licht slechts duisternissen.

't Oneindig Goed, waar wij geen naam voor weten,[22] 67
zoekt daar omhoog[23] der hemelingen liefde,
als hier de straal al wat z'n licht weerspiegelt.

't Geeft van z'n gloed zoveel als 't vond in andren, 70
zodat, hoe meer hun hart ontstroomt aan liefde,
te meer in hen ook 't eeuwig Goed moet groeien.[24]

Hoe meer elkaar dan ook daarboven kennen:[25] 73
te groter aller goed door groter liefde,
daar zij 't als spiegels in elkaar weerkaatsen.[26]

21. Terwijl op aarde alle aardse goed vermindert als men het moet delen met andren, is dat bij het geestelik goed in de hemel (d.i. God zelf) niet het geval. Hoe meer er in de hemel dat geestelik goed (God zelf) bezitten, hoe rijker ieder afzonderlik daardoor wordt, hoe groter aller onderlinge liefde. Dit alles was voor Dante nog niet heel duidelik, zoals hij in de volgende terzine zegt, en daarom wordt hij door 'n nieuwe en nog sterker twijfel overvallen. — 22. „'t Oneindig Goed" enz. d.i. de Oneindige Liefde d.i. God zelf, wiens Wezen onuitspreekbaar is. — 23. „Daar omhoog" d.i. in de hemel. (het Empyrëum). — 24. De zin dezer verzen is dus: „Hoe meer de engelen en zaligen God beminnen, hoe meer Hij hen bemint en van zijn heerlikheid vervult." — 25. D.i. hoe meer zaligen en engelen er in de hemel zijn. — 26. Omdat Dante, zoals bleek uit v. 61—63, de hemelse goederen met dezelfde maatstaf meet als de aardse goederen, zet Vergilius van v. 64—75 uiteen, hoe

En weet mijn woord uw honger niet te stillen, 76
eens schouwt ge Beatrice,[27] die ten volle
vervullen zal èn deze èn andre wensen.

Doch draag nu zorg, wijl twee reeds van uw wonden 79
genezen zijn,[28] ook de andre vijf te helen,
schoon ze onder zware pijn alleen zich sluiten."[29]

Mee toen ik zeggen wilde: „'k Ben bevredigd," 82
zag ik 'n nieuwe Kring[30] voor mij ontsloten,
en hield 't weetgierig oog m'n mond verzegeld.[31]

Daar was het mij, alsof ik in verrukking 85
plots tot 'n vizoen werd opgeheven
en in 'n tempel-ruim veel volk aanschouwde.

En 'k zag 'n vrouw, die als 'n tedre moeder 88
bij 's tempels ingang stond en droevig zeide:
„M'n kind, waarom hebt Ge ons aldus bejegend?

het mogelik is, dat 'n goed het bezit van meerderen kan zijn en toch zijn bezitters niet armer, maar zelfs rijker maakt, en hoe in de hemel afgunst en nijd onbestaanbaar zijn. Het komt in 't kort hier op neer: God, het hoogste Goed, komt tot de gelukzaligen als de lichtstraal tot 'n spiegel of andere licht-weerkaatsende lichamen. God deelt zich echter mede aan de hemelingen in die mate als zij Hem beminnen of naar Hem verlangen. Ieder is dus volkomen tevreden met wat hij ontvangt, en benijdt dus anderen niet om hun meerdere glorie. Maar ook hiervan afgezien, kan er in de hemel geen afgunst wezen, omdat hoe meer hemelingen er zijn, hoe rijker zij worden, daar zij elkanders glorie door hun groter geworden liefde als honderdduizenden en miljoenen spiegels in eeuwigheid elkander toeschitteren en weerkaatsen. Het spreekt van zelf, dat Dante hier alleen spreekt over 'n accidentele en uiterlike toeneming van de hemelse glorie voor iedere hemeling afzonderlik. — 27. „Beatrice." Spreek uit: Beatrietsje. Dante wil met deze terzine zeggen: „Als ik, Vergilius (het gezond verstand verbeeldend.) u nog niet voldoende bevredigd heb, dan zal Beatrice (de Godgeleerdheid en de bovennatuurlike Openbaring of de Genade.) u deze vraag nog duideliker oplossen, zoals zij al uw andere vragen ook bevredigend zal beantwoorden." — 28. N.l. de wonden, die de hoogmoed en afgunst verbeelden. — 29. De overblijfselen en merktekenen van onze zonden worden slechts uitgewist door berouw en pijnlike straffen. — 30. N.l. de derde Kring, waar toorn en gramschap worden uitgeboet. — 31. Toen Dante in de derde Kring aankwam,

Zie, hoe uw vader en ik zelf u zochten 91
in grote smart." En toen ze niets meer zeide,
verdween opeens wat eerst mijn oog bekoorde.[32]

Toen kwam 'n andre vrouw,[33] en op heur wangen 94
zag ik de tranen, die smart doet schreien
bij drift of grote gramschap jegens andren.

Ze sprak: „Wordt gij de Heer der Stad[34] geheten, 97
wier naam zelfs twist verwekte bij de goden[35]
en die alom der wijsheid licht doet stralen,

Pisistratus,[36] o wreek ons dan op de armen, 100
die met zo hete drift ons kind omsloten!"
En zacht en minzaam scheen de hoge Heerser

met kalm gelaat de vrouwe toe te voegen: 103
„Wat dan gedaan met die ons kwaad toewensen,
als we al zo doen met hen die ons beminnen?" —

Dan zag ik mannen, rood van drift en woede, 106
die grote stenen naar 'n jongling wierpen,[37]
en woest en tierend: „Doodt hem! Doodt hem!" schreeuwden.

zag hij weer allerlei nieuwe dingen, zodat hij aan spreken niet meer dacht. — 32. Wat Dante hier in 'n vluchtig verschijnen en verdwijnen zag, is wat Lukas ons verhaalt (hfdst. XI, 48) n.l. hoe Maria haar goddelik kind terugvond te Jeruzalem in de tempel. De vizioenen, die Dante hier aanschouwen zal, zijn voorbeelden van zachtmoedigheid. — 33. N.l. de vrouw van de Atheense tyran Pisistratus. Zie v. 100. — 34. Athene. — 35. Bij de stichting van Athene wilde Neptunus (Poseidon), dat de stad naar hèm, Athene dat de stad naar hàar genoemd zou worden. Natuurlik won het de godin. Ovid. Metam. VI, 70 vlgg. — 36. Pisistratus (gest. 527 v. Kr.) tieran of heerser van Athene. Bekend om z'n wijs bestier. Z'n vrouw trachtte hem eens over te halen om 'n jongeman te laten doden, daar deze hun dochter gekust had. De geschiedenis wordt verhaald bij Valerius Maximus: Dictorum Tractorumque memorabilium l. V, c. 1. Vgl. Plutarchus Apophth. — 37. In deze en in de volgende verzen van v. 106—v. 115 wordt ons de marteldood verhaald van de H. Stephanus. Handel. der Apostelen. VII, 58—60.

En 'k zag hem zelf, al door de Dood besprongen 109
en neergedrukt, langzaam ter aarde zinken.
Maar open hield hij de ogen naar de hemel

en smeekte de Opperheer in al z'n pijnen 112
— met zulke blikken die het hart vertedren —
dat Hij vergeven zou aan zijn vervolgers.

En toen mijn geest weer tot zich zelf nu keerde 115
en 'k andermaal de werklikheid aanschouwde,
zag ik mijn waan toch niet als lòuter dwaling.[38]

Toen sprak m'n Gids, die mij kon zien gebaren 118
als iemand die zich zelf de slaap ontworstelt:
„Wat deert u, dat ge u nauw ter been kunt houden?

'n Halve mijl ruim zijt ge voortgestrompeld 121
met wankle voeten en geloken ogen,
als een die wijn of slaapzucht heeft bevangen."

En ik: „Indien ge luistert, lieve Vader, 124
zal ik u zeggen, wat mijn oog aanschouwde,
toen mij de voeten als gebonden waren."

En hij: „Ware uw gelaat met honderd maskers 127
bedekt, toch zou niet één van uw gepeinzen,
hoe nietig ook, voor mij verborgen blijven.

Dat wat ge zaagt, moet u begerig maken 130
uw hart te ontsluiten voor die vrede-stroomen,
die aan de Bron der eeuwigheid ontspringen.[39]

38. De Dichter wil zeggen: „Toen ik uit mijn geestverrukking tot de werkelikheid terugkeerde, zag ik in, dat alles maar schijn geweest was, wat ik in mijn verrukking voor werkelikheid had aangezien. Toch was het niet geheel en al en allèen dwaling of schijn geweest wat ik zag, daar de fantazie mij onder de vormen van vizioenen werkelik-bestaande waarheden voor ogen gehouden had, waaruit ik wezenlik bestaande voordelen kon trekken.
39. „De vizioenen die gij gezien hebt," wil Dante zeggen, „moeten u opwekken uw hart niet open te zetten voor toorn en gramschap, maar voor die

Ik vroeg u niet: „Wat deert u toch?” als lieden 133
die met geopend oog tòch niets ontwaren,
omdat de ziel het lichaam is ontvloden:

ik vroeg het, om uw voeten sterk te maken.[40] 136
Zò moet men trage slapers wakker schudden,
als weer het uur voor de arbeid heeft geslagen.” —

Omzichtig gingen wij door 't vallend duister, 139
zo ver ons de ogen nog geleiden konden,
de laatste gloed van de avend-zonne tegen.

En zie, daar zweefde allengs 'n rookwolk[41] nader, 142
zo diep en zwart als 't nachtelike donker.
En nergens was 'n plaats om hem te ontwijken,

die ons èn licht èn zuivre lucht ontroofde. — 145

hemelse vrede en lankmoedigheid, die van God zelf voortkomen als heldere wateren uit 'n eeuwige Bron.” — 40. Vergilius bedoelt: „Ik heb u niet ondervraagd omdat ik niet wist, wat u scheelde: ik heb u niet ondervraagd als sterfelike mensen, die alleen zien als ze leven, maar niets meer zien als ze dood zijn, doch het was alleen om u aan te wakkeren, weer moedig vooruit te gaan en niet meer te dromen en te peinzen. Zie Z. XII, 78. — 41. In deze scherpe, nacht-donkere rook dolen diegenen, die zich in hun aardse leven schuldig gemaakt hebben aan toorn en gramschap. De donkere rook is 'n verbeelding van die toorn en gramschap, die ons verstand en oordeel verduisteren.

Het donker van de Hel en 't nachtlik donker, 1
als maan noch ster te zien is aan de hemel,[1]
verduisterd bovendien door dikke wolken,

zij hingen voor mijne ogen nooit 'n sluier 4
zo ondoorzichtbaar en zo grof van weefsel
gelijk de rookwolk die ons daar omhulde.[2]

Hij duldde niet, dat 't oog ons bleef geopend: 7
m'n wijze en trouwe Leidsman kwam dus nader
en bood z'n schouder, om er op te leunen.[3]

Zoals de blinden hun geleiders volgen, 10
om niet te dwalen en zich niet te stoten
aan wat ze kwetsen of misschien kan doden,

zo ging ik door de rauwe en grauwe nevel, 13
steeds luistrend naar m'n Gids, die steeds vermaande:
„O zie wèl toe, van mij niet af te wijken."[4]

Daar hoorde ik stemmen; en zij alle schenen 16
om vrede en om barmhartigheid te vragen
aan 't Goddlik Lam, dat wegneemt aller zonden.[5]

En aldoor weer klonk de aanhef: *Agnus Dei*;[6] 19
eénzelfde woord en zangwijs voor hen allen,
zodat ze ook allen eén van harte bleken.

1. Omtrent de betekenis en de tekst van dit vers bestaan verschillende opvattingen. — 2. Zie Z. XV, 142—143. — 3. Zoals uit verschillende verzen bleek (Hel Z. VI, 35; Vag. Z. II, 79—81), en nog blijken zal uit Vag. Z. XXI, 131—132, hebben de schimmen slechts schijn-lichamen. Men kan dus zeggen, dat Dante hier, zoals op nog enkele andere plaatsen, met zich zelf in tegenspraak komt. Maar het blijft hem voornamelik te doen om de allegoriese en zedelike betekenis. En deze is hier duidelik genoeg. — 4. Uit v. 9—15 blijkt, dat Dante ter zijde van Vergilius liep, maar 'n weinig achter hem. — 5. Zoals uit v. 24 zal blijken, zijn deze schimmen de gramstorigen. Ze bidden hier om vrede en zachtmoedigheid en om Gods barmhartigheid, en wel tot Kristus bidden zij, het zachtmoedig Lam. — 6. „Agnus Dei" (spreek uit: Anjoes Dei.) d.w.z. „Lam Gods". De schimmen baden niet anders dan: „Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem." d.w.z. „Lam Gods,

Ik vroeg: „Zijn 't schimmen, die 'k hoor zingen, Meester
En hij tot mij: „Zoals ge zegt, zijn 't schimmen,
die hier de boeien hunner gramschap breken."[7]

„Maar wie zijt gij, die onze rook doet splijten[8]
en van ons spreekt als zij te spreken plegen,
door wie de tijd naar maanden[9] wordt berekend?"

Zo werd ik door 'n stem plots toegesproken.
„Beantwoord haar," gelastte mij de Meester,
„en vraag of hier 'n trap geleidt naar boven."

En ik: „O schepsel, dat van schuld U zuivert,
om zuiver wèer te keren tot uw Schepper,
als gij me volgt, verneemt ge wondre dingen." —

— „Ik zal," sprak hij, „zoverre ik mag, u volgen,
en laat de rook niet toe elkaar te aanschouwen,
dan blijven wij toch door 't gehoor verbonden."

Toen nam ik zelf het woord: „Met dit omhulsel,[10]
dat eens de dood ontbindt, stijg ik ten hemel,
en kwam ik hier door alle Hel-verschrikking.

Als God me dus verhief in zijn genade
zo hoog, dat Hij me zelfs zijn Hof wil tonen,
gelijk niet meer geschiedde in latre dagen,[11]

dat wegneemt de zonden der wereld, geef ons de vrede." Vgl. Joh. I, 29. 7. „Die hier enz." d.w.z. die hier zich zuiveren van de smetten van toorn en gramschap. — 8. Dante, met z'n werkelik lichaam, spleet de rook vanéén; de schimmen met hun schijn-lichamen deden dit niet. — 9. In de tekst staat eigenlik „naar kalenden". Met de „kalenden" duidden de Romeinen oudtijds aan de eerste dag van de maand. In Dante's tijd was die oude tijdrekening misschien ook nog bij 't gewone volk in gebruik. In ieder geval zullen de ontwikkelden, die meestal Latijn spraken en schreven, zich officieel van die Latijnse tijdrekening bediend hebben. — 10. D.w.z. met z'n stoffelik en sterfelik lichaam. — 11. Met Gods „Hof" is de hemel bedoeld. Sinds St. Paul (zie Hel Z. 28.) was het niemand meer vergund geweest om als levende de hemel te bezoeken.

verheel niet, wie ge waart voór uw verscheiden, 43
maar spreek en zeg me of 'k hier wel de opgang nader;
zo zal uw woord ons tot geleider wezen." —

— Ik heette Marco; 'k was uit Lombardije: 46
'n man der wereld, schoon de deugd genegen,
waarvoor niet één de boog meer zoekt te spannen.[12]

Om òp te gaan, loopt ge in de goede richting." — 49
Dit zei de schim en ook nog: „Wees me indachtig
in uw gebed, als ge eens bij God zult wezen."

En ik tot hem: „Ik zweer u na te komen, 52
wat gij me vraagt; doch 'k voel me 't hart schier bersten
van twijfel, lukt het niet hem af te schudden.

Eerst was hij enkel en tans is hij dubbel, 55
daar ik uw woord en wat ik elders hoorde,
te samen wis als waarheid op moet vatten.[13]

Wèl is de wereld, als uw woord verzekert, 58
van alle deugd en deugdzaamheid verlaten
en berstensvol van ondeugd en van zonde.

12. De schim, die hier spreekt, is 'n Lombardies edelman uit Venetië met z'n voornaam „Marco" geheten. Zijn familienaam zou volgens enigen Daca, volgens anderen „Grioni" geweest zijn. Hij was overal zeer gezien geweest om z'n hoofse manieren, ridderlikheid enz. 'n Man van wereld-kennis, zoals hij zelf zegt, maar toch deugdzaam. Hij beklaagde er zich over tegen Dante, dat niemand meer moeite doet om deugdzaam te zijn. — 13. De betekenis van deze terzine is de volgende: In Zang XIV, 37—38 had Guido del Duca gezegd, dat de bewoners van de Romagna slechte mensen waren òf door sferiese invloeden òf door eigen verdorvenheid. Nu gaat Marco, 'n Lombardijer, nog verder en zegt, dat àlle mensen slecht zijn. Daar Marco Duca's woorden als 't ware bevestigt en zelfs nog verder uitstrekt, moet het wel waar wezen, wat beide schimmen zeiden. Bij Duca's woorden was echter in Dante's geest 'n twijfel gerezen, wàt wel de oorzaak van die verdorvenheid mocht zijn, daar Duca zich niet beslist had uitgesproken. Die twijfel komt nu bij Marco's woorden als verdubbeld terug. In v. 61 zal Dante dan ook de oplossing van die twijfel definitief aan de orde stellen en de schim zal 'n uitvoerige verklaring geven.

Doch 'k bid u tans de reden mij te wijzen, 61
zodat ook ìk ze zie en andren tone,
daar déze boven zoekt en dìe beneden."[14]

'n Zware zucht, die 't leed in „Ach" verkeerde, 64
ontrees zijn boezem eerst; toen sprak hij: „Broeder,
de wereld is verblind en gij niet minder.[15]

Gij mensen schrijft de grond van alle dingen 67
de hemel[16] toe, alsof deze in zijn wentling
uit louter noodzaak alles mee moest sleuren.

Indien 't zo was, wat bleef in u dan over 70
aan vrije wil? En zou 't nog billik heten
voor 't goede loon, voor 't kwade straf te erlangen?

De hemel geeft de stoot wel aan uw daden 73
— ik zeg niet àlle — doch al zou 't zo wezen,
u blijft 'n licht,[17] om goed van kwaad te scheiden;

en vrije wil, die — weet hij stand te houden 76
in de eerste worsteling met 's hemels machten,[18] —
eens alles overwint door geestlik voedsel.[19]

14. De ene wijt alle kwaad in de wereld aan de sterren en hun invloed; de andere aan de verdorvenheid der mensen. — 15. De schim van Marco wil zeggen: „De mensen zien niet, kùnnen in hun kortzichtigheid niet zien, waar de slechte toestand van de wereld vandaan komt. Gij, Dante, toont u door uw vragen al even kortzichtig als de andere mensen uit die verblinde wereld.
16. „De hemel" d.w.z. de hemel-sferen of de sterren. — Vers 67 en 68 klinken wel wat vreemd na v. 63. — 17. „'n Licht" d.i. ons verstand of onze onstoffelike rede. — 18. „Hemels machten" d.w.z. de sterren of de sferiese invloeden.
19. Met deze twee terzinen (van v. 73 tot en met v. 78) wordt bedoeld: De sterren oefenen invloed uit op de wereld (vgl. Parad. Z. XIII, 64—67.) en op 's mensen daden, maar niet op die van zijn verstand en vrije wil. (zie St. Thomas 1a 2ae qu. 9 art. 5 en 2a 2ae qu. 95 art. 5.) Omdat ook volgens Sint Thomas alle onstoffelike, zuiver spirituele handelingen hun oorsprong nemen in het sensitieve, zou men desnoods kunnen zeggen, dat alle daden, zelfs zuiver geestelike, tenminste dispositieve, afhangen van sferiese invloeden. Wat er van zij: verstand en vrije wil blijven *direkt* toch altijd onafhankelik; en al is het verstand door de erfzonde ook verduisterd en de vrije

'n Hoger Macht[20] dient gij uit vrije keuze, 79
'n hoger Wezen,[21] dat in u doet schittren
't verstand, waarop geen starren iets vermogen.[22]

Verdoolt dan ook de wereld onzer dagen, 82
de reden ligt in u, daar moet ge zoeken;
en ik wil u 'n goede gids me tonen.

De ziel is 't werk van Hem, die haar vol liefde 85
aanschouwt, eer zij bestaat; en ze is als 't wichtje,
dat schreit en lacht in kinderlike buien.[23]

Ze weet van niets dan dat zij voortbewogen 88
en voortgestuwd door de eeuwig-blijde Schepper,
zich gaarne richt tot wat haar blij kan maken.

Haar eerste vreugde geldt maar kleine dingen; 91
ze jaagt ze na, en zou welhaast verdolen,
als gids of toom haar lust niet wist te wenden.

wil verzwakt, toch blijven ze in staat de zinnen te beheersen en indirekt ook de sferiese invloeden. Vooral doet dit de vrije wil. En als we deze maar geregeld voeden door deugd en genade, zal hij alle stoffelike en lagere neigingen, door de sterren beïnvloed, eens zeker te boven komen. Over de sferiese invloeden vgl. nog Van Delft: Dante-verklaring met vertaalde tekst. Deel II Godd. Komedie. Vagevuur blz. 138 vlgg. Deel III De Hemel blz. 146 vlgg.
20. D.i. Gods wil of voorzienigheid. — 21. N.l. het goddelik wezen of God zelf. — 22. De zin van deze terzine is dus: uw verstand als zuiver geestelike potentie (en bijgevolg ook uw eigenlike vrije wil,) zijn alleen onmiddellik onderworpen aan God en niet aan sferiese invloeden. — 23. Vanaf v. 85 tot en met v. 94. schildert de Dichter ons de eerste toestand van de ziel. Onmiddellik geschapen door God, die haar reeds vóór haar schepping bemint, gelijkt ze op 'n pasgeboren kind, dat slechts lacht en schreit alnaar het reageert op prettige of onprettige stoffelike indrukken. De pas geschapen ziel kent noch kwaad noch goed; zij heeft alleen 'n vaag bewustzijn dat ze, door haar Schepper zelf gedreven, streeft naar alles, wat haar goed, d.w.z. aangenaam toeschijnt. (v. 85—v. 90.) Eerst streeft ze alleen naar goed van lager orde d.w.z. naar stoffelike goederen. Maar omdat ze al gauw al te zeer het stoffelike zou najagen, heeft ze 'n toom of 'n leidsman nodig, die haar neigingen en strevingen in 't goede spoor moet houden, of van het kwaad tot het goed moet terug brengen. Zij is n.l. op de eerste plaats geschapen voor het geestelik goed d.i. voor God. Met de toom en leidsman of gids zijn res-

Het voegde dan als toom 'n wet te geven;
er moest 'n koning[24] zijn, die haar voor 't minste
de toren van de ware Stad[25] zou wijzen.

De wetten zijn er, maar wie leert ze volgen?
Niet eén. Want, schoon der kudde hoogste Herder[26]
„herkauwen" kan, hij mìst „gespleten hoeven."[27]

Zo leeft het volk, dat staag z'n eigen Leider
op dingen[28] azen ziet, waar 't zelf naar hunkert,
van déze alleen en taalt niet eens naar andre.[29]

Tans kunt ge zien, hoe 't goddeloos bestieren
de grond is, die de wereld heeft bedorven
en nièt uw aard, die zou verbasterd wezen.[30]

pektievelik bedoeld de wetten en het gezag. (van v. 91 tot 96.) — 24. Met „de koning" bedoelt Dante het geestelik gezag of hoogstens het gezag in 't algemeen. Als Dante hier over 't staatkundig gezag had willen spreken, zou hij zeker niet het woord „koning" maar „keizer" gebruikt hebben. Uit de kontekst blijkt m.i. meer dan duidelik, dat Dante met „koning" het geestelik, kerkelik of pauselik gezag bedoelt. — 25. „De ware Stad" is de hemel. *Wat* of *wie* Dante precies bedoelde met de „toren" is niet duidelik. Misschien Kristus of de Gerechtigheid. „Toren" is in Bijbelse of Middeleeuws-allegoriese taal veelal het symbool van kracht en sterkte. Ook kan men „de toren van de ware Stad" opvatten als de hemel zelf. (deel voor 't geheel.) — 26. N.l. de Paus. (Bonifacius de Achtste.) — 27. Volgens de Mozaïese Wet (Lev. XI, 3 en Deut. XIV, 6 vlgg.) waren alleen rein de dieren, die herkauwden, maar tevens gespleten hoeven hadden; alle andere dieren werden als onrein beschouwd. Zinnebeeldig verstaat St. Thomas (1a 2ae qu. C II art. 6 ad 1um.) onder „herkauwen" het theorethies kennen van goddelike en hemelse dingen; onder „gespleten hoeven" verstaat hij de gaaf van onderscheiding o.m. tussen het goddelike en menselike. Dante zou hier dus willen zeggen: „De Paus (Bonifacius de Achtste) is wel 'n groot jurist en godgeleerde, maar *prakties* houdt hij het goddelike en menselike (vooral de geestelike en wereldlike macht.) niet uit elkaar. Vgl. nog de volgende verzen van v. 106 tot v. 114. Over v. 98-99 bestaan ook andere verklaringen. — 28. De aardse goederen. 29. De hemelse goederen. — 30. In v. 83 van deze Zang was wel gezegd, dat de oorzaak van de slechte toestand der wereld bij de mensen lag: hier wordt de oorzaak aangegeven van de verdorvenheid van de mens zelf. Niet in de menselike natuur ligt de grond. Al is die natuur door de erfzonde ten kwade geneigd, ze is niet geheel bedorven of verbasterd. De enige reden

Weleer had Rome, dat de mensheid redde,[31] 106
twee zonnen,[32] die ons beide wegen toonden:
de weg der wereld en de weg des Heren.

Maar de ene zon verdoofde 't licht van de andre,[33] 109
want éne hand greep zwaard en kromstaf beide;
en wijl ze, aldus vereend, elkaar niet vrezen,

gaan ze onbetwistbaar beiden eens ten onder.[34] 112
Gelooft ge 't niet, geef acht dan op de vruchten,
want iedre boom is aan z'n vrucht te kennen.[35] —

van der mensen verdorvenheid is „de boze leiding" d.i. het pauselik bestier. Al zou Bonifacius de Achtste nog zulk 'n onwaardig Opperherder geweest zijn — wat geenszins het geval geweest is — iedereen voelt, hoe schromelik Dante hier overdrijft en hoe vooringenomen hij is tegen iemand, aan wie hij al z'n ongelukken toeschrijft. — 31. Rome was het centrale punt vanwaar de bekering der wereld uitging. Zie Dante's werkje: „Het Gastmaal" IV, 5. 32. Deze twee zonnen zijn de Paus en de Keizer, of de kerkelike en wereldlike macht. Dante's dichterlike wereld-droom was nog altijd: 'n wereldheerschappij, met de keizer voor het tijdelike en de Paus voor het eeuwige. (de weg van de wereld en de weg van God.) Over de verhouding van Kerk en Staat had men in Dante's tijd nog niet zulke scherpe en duidelike begrippen als tegenwoordig. Waren er in de M.E. mensen die leerden, dat de wereldlike macht onmiddellik afhing van de geestelike macht, anderen leerden, dat de wereldlike macht onafhankelik was van de geestelike macht. Dit laatste beweerde ook Dante, ofschoon hij op sommige plaatsen in zijn werken toch weer zo duidelik mogelik verklaarde, dat de wereldlike macht in sommige zaken aan de geestelike macht onderworpen was. Tot 'n klaar begrip van de indirekte afhankelikheid der wereldlike macht van het geestelik gezag is hij evenwel niet gekomen. — Wat hierover ook nog meer gezegd zou kunnen worden: Dante stelde zich (en terecht) zo vierkant mogelik tegenover het vermengen van deze twee machten en tegen het streven van die geesteliken die zich in zuiver wereldse zaken gezag wilden aanmatigen. — 33. „Maar de ene zon verdoofde 't licht van de andere" d.w.z. de pauselike macht vernietigde de keizerlike macht. Let wel: volgens Dante. — 34. De Paus voegde bij z'n geestelike macht (de kromstaf) nog de wereldlike macht. (het zwaard). Op die wijze gaan beide machten ten gronde, daar ze niet op eigen terrein blijven, elkanders rechten niet ontzien en elkander niet langer vrezen. Men houde in het oog dat dit alles zo is volgens Dante's kerkelik-staatkundig systeem. Vgl. nog Hel Z. XIX, 115—116. — 35. Zie Matth. VII, 16 vlgg.

Men placht in 't land, dat Etsch en Po dooradert,[36] 115
eens ridderzin en hofflikheid te vinden,
vóor Frederik de rosse krijgstoorts zwaaide.[37]

Nu kan er iedereen in vrede reizen, 118
die 't vroeger niet gewaagd had om te komen,
wijl hij niet graag 'n beter mens ontmoette.[38]

Drie grijzaards zijn er nog, in wie 't verleden 121
het heden streng berispt, en die 't betreuren,
dat God hen nog niet riep naar beter leven:

De goede Gerard,[39] Koenraad van Palazzo[40] 124
en Guido da Castel, naar franse zede
wel liefst „de eenvoudige Lombard" te noemen.[41]

Getuig voortaan, hoe zij, de kerk van Rome,[42] 127
die in haar waan kromstaf en zwaard verwarde,[43]
neervalt in 't slijk, haar kleed en last bezoedlend."[44] —

„O Marco," zeide ik, „uw betoog is glanzend; 130
en tans zie 'k in, waarom eens Levi's zonen
van 's Heren erfenis verstoken bleven.[45]

36. D.w.z. in Lombardije en de Romagna, of, beter nog, in geheel Noord-Italië. — 37. „Frederik" d.i. Keizer Frederik de Tweede. Het vers betekent dus: vóór de twisten en oorlogen begonnen tussen Frederik de Tweede en de Kerk. Voor Frederik de Tweede zie Hel XIII, 59. — 38. Dante wil zeggen: In Noord-Italië zijn 't allemaal schurken tegenwoordig. — 39. „De goede Gerard" d.i. Gerard van Trevigi, heer van Camino (gest. 1307.); ook in zijn „Gastmaal" (Convito tr. IV c. 14.) door Dante hoog geprezen. — 40. „Koenraad van Palazzo" (spreek uit: Palatso.), 'n deugdzaam en beroemd edelman uit Brescia. — 41. „Guido" (spreek uit Gwiedo.) dal Castel of Castello, 'n edelman uit Reggio. Hij schijnt wijd en zijd vermaard geweest te zijn en zelfs tot in Frankrijk toe, waar hij „naar franse zede" zegt Dante, „de eenvoudige Lombarder" genoemd werd. In Frankrijk noemde men destijds alle Italianen Lombarden, zoals nu nog de Nederlanders in 't buitenland altijd of meestal Hollanders genoemd worden. — 42. „De Kerk van Rome" d.w.z. de Paus. — 43. Door haar verbinding van de tijdelike en geestelike macht. — 44. Rome's „last" d.w.z. de pauselike waardigheid. — 45. Toen bij de verdeling van Kanaän de twaalf stammen van 't joodse volk

Maar wie toch is die Gerard, die uw woorden 133
als voorbeeld prijzen uit vervlogen dagen
tot gisping onzer eigen ruwe tijden?" —

— „Misleiden wilt ge mij ofwel beproeven," 136
hernam de schim „als gij, schoon zelf Toskaner,
van deze „goede Gerard" niets wilt weten.[46]

Ik weet geen andre naam hem nog te geven 139
dan die zijn dochter Gaîa[47] hem bezorgde. —
God zij met u; niet verder loop ik mede.

Zie 't schemer-licht, dat door de rookwolk glimmert, 142
wordt witter steeds; en 't voegt me dus te scheiden,
eer de engel hier is, die van verre nadert."[48]

Zo sprak de schim, en wilde niet meer horen. 145

ieder 'n eigen stuk land werd aangewezen door Jehova, bleef de stam van Levi als priesterstam hiervan uitgezonderd. De Levieten werden over 48 steden verspreid. Deze maatregel voor de Levieten was genomen, opdat zij zich ongestoord aan Jehova's dienst konden wijden en niet verwikkeld zouden worden in wereldse aangelegenheden. — Zoals we vroeger al opmerkten, is Dante niet tegen alle wereldlik bezit van de Kerk, mits de stoffelike goederen voornamelik gebruikt zullen worden voor de eredienst en de armen; maar hij is tegen overdreven rijkdommen, die niet goed besteed worden, en het zich mengen van geesteliken in allerlei wereldse zaken en stoffelike belangen. Men moet ook in 't oog houden, dat de Levieten, al bezaten zij gezamenlik geen stuk land, toch persoonlik wel wereldlik goed bezaten, zoals huizen, land enz. Zie Bellarminus. De Membris Ecclesiae (Over de leden der Kerk c. XXVI). — 46. Daar „de goede Gerard" in geheel Toskane bekend geweest was, kwam het Marco hoogst onwaarschijnlik voor, dat Dante niets van hem scheen te weten. — 47. „Gaia" spreek uit: Gaja. Behalve de algemeen bekende naam van „de goede Gerard" had Gerard van Trevigi nog 'n tweede naam of bijnaam naar z'n dochter Gaia. Misschien eenvoudig weg „de vader van Gaia". Deze dame schijnt onder deze enkele voornaam algemeen bekend geweest te zijn; volgens sommigen om haar deugden, volgens anderen om haar ondeugden. — 48. De schim van Marco, die z'n zonden van gramstorigheid nog verder heeft uit te boeten, mag niet buiten de rookwolk treden en moet dus verdwenen zijn, eer de lichtende engel verschijnt, die de beide Dichters van de derde naar de vierde Kring zal geleiden.

O lezer, als ge u ooit in 't Hoog-gebergte[1] 1
door nevel vondt verrast en dus moest turen,
gelijk de mol, die vliezen draagt voor de ogen,[2]

herdenk dan, hoe de vuurge zonne-kogel, 4
zohaast de koude mist begon te smelten,
maar flauwtjes door de nevlen wist te boren,

en uw verbeelding moet het licht gelukken 7
zich 't beeld te scheppen, hoe in 't eerst mìjn ogen
de zon herzagen, die ter kimme neigde.[3]

Aldus mijn voeten naast de trouwe voeten 10
van mijn Geleider, trad ik uit de nevel
in 't licht, dat ónder ons reeds was gestorven. —

O Fantazie, die ons soms op uw vleuglen 13
ons zelf ontvoert, zodat 't geschal van duizend
trompetten niet meer doordringt in onze oren,

wie wekt u, als de zinnen u niet wekken? — 16
U wekt 'n licht, geboren in de hemel,
of door z'n eigen kracht of door 'n hoger.[4]

1. In de tekst staat eigenlik „nell alpe." Let op: zonder hoofdletter. Met dit „alpe" bedoelt Dante waarschijnlik die woeste streken in 't Hoog-gebergte van de Apennijnen-keten, die overal „Alpen" heten b.v. Alpe de San Benedetto tussen Siëve en Montone. (Basserman.) Daar voor onze oren het woord „Alpen" in de meest gebruikelike zin 'n andere betekenis heeft, meende ik het woord „Alpe" van de Italiaanse tekst beter met „Hoog-gebergte" weer te geven, terwijl dit hoogstwaarschijnlik ook Dante's bedoeling is. — 2. In de M. E. meende men nog, dat de mol blind of bijna blind was. — 3. Het was ongeveer zes uur in de avond. — 4. Dante stelt zich zelf hier de vraag, waar de machtige werking onzer fantazie of verbeeldingskracht vandaan komt. Volgens de gewone gang van zaken ontstaan onze fantaziebeelden door de werking der uiterlike zinnen of zintuigen. Somtijds evenwel schijnen ze te ontstaan buiten die werking om. In dit laatste geval ontstaan ze volgens Dante door de invloed der sterren of van het licht der sterren. („U wekt 'n licht, geboren in de hemel"). Deze invloed is 'n natuurlike, onmiddellike invloed, voortkomend uit de natuur zelf van de sterren, of God zelf bedient zich van de sterren om op onze verbeelding te werken. In de

Voor mijn verbeelding is het beeld verschenen 19
der vrouw, die om haar wreedheid werd veranderd
in 't vogeltje, dat 't liefste maar wil zingen.[5]

En hierdoor werd mijn geest zo weggetrokken 22
in eigen diepten, dat er niets van buiten
meer komen kon wat zich zag opgenomen.[6]

Toen daalde er naar de diepten der verbeelding 25
'n man-aan-'t kruis met trotse en harde trekken.
En even hard en trots zag 'k hem verscheiden.[7]

Rondom hem stond mèt Esther Assuerus, 28
haar machtige gemaal, en Mardochëus,
zo vroom en goed in woorden en in werken.[8]

En toen dit beeld als uit elkander spatte 31
'n waterbel gelijk, wanneer ze 't water
zich ziet ontgaan, dat eigen vorm haar leende,

kwam voor mijn geestesblikken òp 'n meisje, 34
dat schreiend riep: „Waarom hebt ge in uw woeden,
o koningin, niet langer willen leven?

Ge stierft uit angst Lavinîa te verliezen,[9] 37
nu hèbt ge haar verloren, maar, o moeder,
éer rouwde ik om ùw dood dan om de zìjne." —

volgende verzen verhaalt de Dichter ons, hoe hij in vizioenen voorbeelden ziet van onmatige gramschap. — 5. Dante zinspeelt hier weer op de gruwelike misdaad, bedreven door Filomela en Procne n.l. hoe beide zusters Tereus zijn eigen kind als spijs voorzetten. Om dit gruwelstuk werd de eerste, die de leiding had bij de misdaad en van 'n heftiger temperament was, in 'n nachtegaal veranderd, de tweede in 'n zwaluw. Zie Z. IX, 15 en Ovid. Metam. VI, 421—676. — Bij dit vizioen was Dante's geest eensklaps zo in zich zelf gekeerd, dat niets van de buitenwereld om hem heen, meer tot z'n geest doordrong. — 7. Degene, die Dante hier aan 't kruis zag hangen en sterven, was Aman, eerste minister en gunsteling van Koning Assuerus. — 8. Voor de geschiedenis van Aman, Assuerus, Esther en Mardochëus zie Boek Esther VII. — 9. In 'n derde vizioen zag Dante Lavina of Lavinia (zie Hel Z. IV, 126.) dochter van koning Latinus (ibid. v. 125.) en koningin

Gelijk, wanneer 'n ongewone klaarte 40
het oog bestraalt, de slaap wordt afgebroken,
doch, eer hij henensterft, nog tegenstribbelt,

aldus verzonk het spel van mijn verbeelding, 43
zohaast 'n lichtschijn mij 't gelaat beroerde,
veel sterker dan we hier[10] te aanschouwen plegen.

Ik keek eens rond, waar ik toch wel vertoefde, 46
toen plots 'n stem sprak: „Hier is 't pad naar boven."
En niets trok meer mijn geest, toen ik dat hoorde.

't Ontstak m'n hart in zulk 'n groot verlangen 49
te zien, wie deze woorden had gesproken,
dat ik geen rust vond, eer ik hem ontwaarde.

Maar zie, als bij de zon, die 't oog doet zwichten 52
en door te felle gloed[11] haar beeld omsluiert,
zo faalde ook hier mijn oog voor zoveel schittring.[12]

„Deze is 'n Godsgezant, die, ongebeden, 55
de weg naar boven wijst en met zijn stralen
z'n eigen beeld voor onze blik omsluiert.

Zoals de mens zich zèlf, helpt òns nu de engel: 58
want alwie nood aanschouwt en wacht op vragen,
maakt zich al op tot liefdeloze weigring.[13]

Amata. Deze had Lavinia tot vrouw beloofd aan Turnus, koning der Rutuliërs. Toen de vorstin meende, dat Turnus door Aeneas gedood was en Aeneas haar Lavinia zou ontroven, ontstak zij in zulk 'n woede, dat zij zich zelf verhing. Na de zelfmoord van Amata werd Turnus inderdaad door Aeneas gedood. Hierop ziet v. 39. Over deze gebeurtenissen handelt Vergilius in z'n Aeneïde b. XII, 595 vlgg. — 10. „Hier": op de bewoonde aarde. 11. Die lichtgloed, veel sterker dan we hier zien op de bewoonde aarde, is de lichtgloed die de naderende engel omgeeft. — 12. De engel was van zulk 'n schitterend licht omgeven, dat Dante in 't eerst in 't geheel niets zien kon. Zie v. 57. — 13. De zin van deze terzine is: de engel helpt ons ongevraagd en welwillend, zoals we ons zelf ongevraagd en welwillend helpen. En zo behoort het ook „want alwie" enz. Vers 60—61 is misschien 'n zinspeling op Seneca's gezegde: Die iets lang uitstelde, toonde zich onwillig. (Over de

Tans op zijn dringend woord de voet bewogen[14]
en haastig opgestegen, eer het duistert;[15]
want vóór de nieuwe dag bleef 't ons verboden."

Zo sprak de Meester; en mijn voeten schreden
reeds naar 'n trap[16] gelijklik met de zijne;
en nauwliks waren wij aan de eerste trede,

of 'k voelde op mijn gelaat[17] als 't zachte koeltje
van wiekgeruis en 'k hoorde 'n stem: „Beati
pacifici,[18] die 't kwaad van toorn niet kennen." —

Reeds waren boven ons de laatste stralen,
waarna het duister komt, zo hoog gerezen,
dat ik de sterren zag aan meerdre kanten.[19]

„Welhoe, mijn kracht,[20] gaat gij me tans begeven?"
zo klaagde ik tot mijzelf — want ik gevoelde,
hoe mij de macht tot gaan begon te ontzinken.[21] —

Weldaden.) — 14. D.w.z. richten we nu onze schreden naar de plaats, waar de engel staat en ons uitnodigt naar boven te stijgen. — 15. Bij avend- en nacht-donker kan men op de Louteringsberg niet stijgen, zoals vroeger al gezegd werd. Zie Z, VII, 44 en 52 vlgg. — 16. „'n Trap" d.i. de trap van de derde naar de vierde Kring. — 17. „Op mijn gelaat". Weer wiste dus 'n engel 'n P van Dante's voorhoofd. (de derde.) De Dichter was nu gezuiverd van de smetten van gramschap. — 18. „Beati pacifici" (spreek uit: „pátsjifietsji.) d.w.z. Zalig zijn de vreedzamen. Weer een der zeven Zaligsprekingen. (Matth. V, 9.) Onder de vreedzamen moeten echter verstaan worden: allen die vrij zijn van 'n zondige toorn, of van de toorn als kwaad. Er bestaat immers ook 'n rechtmatige toorn volgens Kristus' woord: „Word gram, maar zondig niet". Vgl. nog Hel Z. VIII, 44, Vag. Z. VIII, 84 en Parad. Z. XXII, 19. — 19. Alleen de hogere gedeelten van de Louteringsberg werden nog beschenen door het laatste avendlicht. Waar de Dichters waren, begonnen zich reeds de sterren te vertonen. „Er waren dus sedert het opstijgen naar de derde Omgang weer ongeveer drie uren verlopen. Het is 28 Maart 1300 ongeveer zes uur 's avends" (Bohl). — 20. „Mijn kracht" d.i. is 't vermogen om zich te bewegen. — 21. Zoals gezegd, kan men 's avends en 's nachts op de Louteringsberg niet voortgaan en klimmen.

We stonden nu daar waar de trap z'n treden 76
niet hoger hief, en bleven staan zo rustig
gelijk 'n schip, dat zich aan de oever legde.

'n Wijle stond ik strak en stil te luistren, 79
of 't oor iets opving in deez' nieuwe Ronde.[22]
Toen wendde ik tot de Gids mij weer en zeide:

„M'n lieve Vader, zeg mij, welke zonde 82
geboet wordt in de Kring, die wij betraden.
Indien de voet al rust, niet ruste uw lering."

En hij tot mij: „Hier juist herstelt de liefde 85
voor 't goede haar tekort aan dure plichten.
Hier slaat opnieuw de riem, die ginds vertraagde.[23]

Dan, om dit alles dieper te doorgronden, 88
verhef de geest tot mij, en van ons toeven
zal vast uw hand wat goede vrucht zich plukken.[24] —

22. „In deez' nieuwe Ronde" d.i. de vierde Kring van 't eigenlike Vagevuur. 23. In de vierde Kring wordt dus gestraft het tekortkomen in liefde voor het goede en de deugd d.w.z. de zonde van traagheid, eén der zeven hoofdzonden, in de theologie „acedia" genoemd. — 24. In de volgende verzen n.l. van v. 91 tot aan het einde van de Zang geeft Dante, evenals in Zang XI van de Hel, 'n overzicht van de zonden die in het Vagevuur worden uitgeboet. Terwijl hij in de Hel alleen aangeeft de verdeling van de zonden in de Onder-Hel, en terloops verwijst naar die in de Boven-Hel, spreekt hij hier tamelik uitvoerig over de zonden van die Kringen, die reeds achter hem liggen, terwijl hij 'n nadere beschouwing van de zonden-indeling in de Kringen, die nog bezocht moeten worden, aan de lezer zelf overlaat. Terwijl hij voor zijn zonden-systeem in de Onder-Hel uitging van Cicero, met verwijzing naar Aristoteles, zo volgt hij voor de gehele indeling van zonden in het Vagevuur de H. Thomas met 'n kleine afwijking. Evenals de H. Thomas brengt Dante alle goed en kwaad terug tot de liefde. (zie v. 102—105). Voor 'n dieper en vollediger inzicht in Dante's zonden-systeem in 't algemeen (zowel voor Hel als Vagevuur) zij hier verwezen naar Karl Witte. (Danteforschungen t. II blz. 121—160; Dante's Sünden-system.) Voor deze en volgende Zang zie ook Philalethes' Göttl. Comödie: Skizze der Psychologie des Thomas von Aquino zu Gesang XVI—XVIII des Purgatoriums.

Ge weet, m'n zoon," sprak hij, „dat nòch de Schepper 91
nòch 't schepsel ooit verstoken bleef van liefde
òf als natuurdrang òf als vrije daden.[25]

Natuurdrang nu is altijd vrij van dwaling, 94
maar niet de wil,[26] die dwaalt: door kwaad te kiezen
of door in 't goede zelf geen maat te houden.[27]

Zolang hij blijft gericht op de eerste goedren[28] 97
en bij de tweede[29] zich weet in te tomen,
is er nooit grond voor zondig welgevallen.

Maar kiest hij 't kwade of streeft hij zelfs naar 't goede 100
met meer of minder drift dan is geboden,
zo keert zich tegen God zijn eigen schepsel.

Hier kunt ge uit leren, hoe alleen de liefde 103
in u het zaad moet zijn van alle deugden,
maar ook van iedre daad, die straffen vordert.[30]

25. Met „natuurdrang" en „vrije daden" door de Dichter genoemd „amore naturale" en „amore d'animo", duidt Dante volgens mijn mening de twee uiterste polen of eindgrenzen aan van het streefvermogen in 't algemeen. Onder „natuurdrang" hebben wij te verstaan de neiging van ieder ding naar zijn eigen of natuurlik goed. Vgl. Il Convito tr. III c. 3. Deze drang is dus in alle wezens, bezield of onbezield, ja ook in de mens, en zelfs in zijn geestelike wil, in zooverre deze noodzakelik het goede-in-'t-algemeen nastreeft of in diens primaire wilswerking, als ik het zo noemen mag. Over deze „natuurdrang" spreekt Dante in deze Zang niet meer, maar komt er pas op terug in de volgende n.l. v. 28, v. 58—60, terwijl hij over de liefde van God in 't geheel niet meer spreekt, nòch in deze nòch in de volgende Zang. Onder de liefde als vrije handeling, die Dante dan beschouwt als grondslag van alle goed en kwaad. moet dus verstaan worden de meest vrije, de eigenlike vrije wil, waarover hij verder nog spreekt in Z. XVIII, 61—66. — 26. „De wil" d.i. de vrije wil, als tegenovergesteld aan natuurdrang. — 27. De Dichter wil met deze hele terzine dus zeggen: De natuurdrang kan niet dwalen of zondig zijn, maar de vrije wil wel. Deze kan n.l. zondigen, òfwel door het kwaad te kiezen, òfwel door het goede na te streven te weinig of te veel d.w.z. we kunnen het hemelse goed (God en de deugd.) te weinig en de aardse goederen te veel nastreven. Zie volgende verzen. — 28. „De eerste goederen" dat zijn de hemelse of geestelike goederen. — 29. „De tweede" dat zijn de aardse of stoffelike goederen. — 30. Uit vers 102 blijkt

Daar liefde nu het oog niet af kan wenden 106
van al wat strekt tot welzijn van heur drager,
blijft ieder ding voor zelf-haat steeds beveiligd.[31]

En daar geen enkel wezen is te denken, 109
dat op zich zelf staat, los van 't Opperwezen,
kan niets of niemand ooit de Godheid haten.[32]

Rest dus, als ik niet dwaal in mijn verdeling, 112
dat wij slechts 't kwaad van de evenmens verlangen:
die troeble bron ontspringt dan op drie wijzen.

Er zijn er, die op eigen aanzien hopen 115
door 's naasten val en dus alleen verlangen,
dat deze van zijn berg wordt neergeworpen.[33]

dus, dat de liefde niet alleen 't beginsel van alle deugden maar ook van alle zonden is. In de volgende verzen (van v. 106 tot v. 139.) zet Dante nu uiteen, hoe de liefde de grondslag vormt voor de verdeling van de straffen in het eigenlik Vagevuur. Niemand kan zich zelf haten of kwaad (als kwaad) toewensen. (van v. 106 tot 108.) Ook God kan men niet haten (van v. 109 tot 111.) Zodoende blijft alleen de evenmens over, die we kunnen haten en kwaad toewensen, en wel op drie manieren. (van v. 115 tot v. 123.) Diegenen nu, die hun evenmens op een van die drie manieren kwaad toewensen, worden respektievelik gestraft in de drie laagste Kringen van het eigenlike Vagevuur. In de vier hogere Kringen worden gestraft, òf die te weinig de hogere goederen zochten (van v. 130 tot v. 132) en wel in de vierde Kring (de Traagheid), òf die de lagere goederen te veel liefhadden: in de drie laatste Kringen. (van v. 136—137.) — 31. Niemand kan zich zelf haten of kwaad toewensen, want wènst hij zich zelf enig kwaad toe, dan beschouwt hij dit nòg als iets goeds voor zich zelf. — 32. Als iemand zich zelf eigenlik niet kan haten, kan hij het evenmin God doen volgens diens Wezen, daar ieder wezen onafscheidelik verbonden is aan „'t eerste Wezen", en God der mensen meest eigenlik goed is. — 33. In deze terzine is sprake van de eerste uiting van verkeerde liefde, die op het kwaad van de evennaaste gericht is n.l. van de hoogmoed, die in de eerste Kring van het eigenlik Vagevuur gestraft wordt. St. Thomas definieert de hoogmoed als 'n ongeregeld streven naar eigen voortreffelikheid. (Appetitus disordinatus propriae excellentiae. St. Th. 2a 2ae Qu. 162 art. 2 concl.) In hoeverre Dante's opvatting van de hoogmoed overeen te brengen is met St. Thomas' meer algemeen luidende verklaring, kan hier buiten bespreking blijven.

Er zijn er, die voor eer en aanzien vrezen,
en gunst en machtsbezit, wijl àndren rijzen,
en in hun nijd ze 't tegendeel dus wensen.[34]

Er zijn er, die door 't onrecht als vergiftigd
van wraaklust branden en van niets meer dromen
dan dat hun medeschepsel wordt vernietigd.[35]

Die driërleie[36] liefde wordt hieronder
zo droef beschreid;[37] hoor nu van de andre liefde,
die 't goede zoekt, doch niet op goede wegen.[38]

— Er is 'n Goed, dat we allen vaag begrijpen,
waar 't hart z'n ruste in vindt en waar 't naar hunkert;
en vurig streven allen 't eens te erlangen.[39]

Als liefde u traag maar trekt om 't aan te schouwen
of tot uw deel te maken, zal déez Ronde,
doch eerst na waar berouw, uw strafoord wezen.[40]

34. Vanaf v. 113 tot en met v. 120 wordt gesproken van degenen, die schuldig zijn aan nijd of afgunst, die in de tweede Kring van het eigenlike Vagevuur getuchtigd wordt. — 35. Met deze derde kategorie van personen bedoelt Dante de gramstorigen, gestraft in de derde Kring van het eigenlike Vagevuur. — 36. Zie v. 114 van deze Zang. — 37. Zoals gezegd, worden in de drie laagste Kringen van het eigenlike Vagevuur („hieronder") de drie uitingen van verkeerde liefde gestraft, die zich richten op het kwaad van de evenmens, alzo de zonden van hoogmoed, nijd en gramschap. — 38. Zie v. 96 en v. 101—103 van deze Zang. — 39. Dat goed, dat oneindige Goed, dat wij als eindige schepselen maar onvolkomen begrijpen, en, juist als eindige schepselen, nooit volkomen kùnnen begrijpen, dat goed is God zelf. In v. 128 zinspeelt m.i. Dante op het bekende en beroemde woord van St. Augustinus: „Gij hebt, o God, ons hart voor U geschapen, en het zal geen rust vinden, vóór het rust in U." — 40. Als iemand in de liefde tot God te traag geweest is, zal hij eens in deze vierde Kring of Cirkel van het eigenlike Vagevuur gestraft worden, doch eerst na vereist berouw. De tragen toch, die in 't geheel geen berouw gehad hebben, worden verwezen naar de z.g. Voor-hel (zie Hel Z. III); en die te laàt d.w.z. eerst op het einde van hun leven berouw toonden, moeten eerst in het Voor-vagevuur vertoeven. Zie Vag. van Z. IV tot en met Z. VIII. Merk nog op, dat Vergilius zich hier tot Dante richt als vertegenwoordiger van het mensdom.

Rest nog 'n ander goed, dat nooit verzadigt; 133
't is nìet de zaligheid, nìet 't goede-als-Wezen,
van al dat andre goed èn vrucht èn wortel.[41]

De liefde, die dìt goed te zeer bevredigt, 136
beweent men daaromhoog in nòg drie Kringen.
Doch hoe we ook hàar drievoudig weer verdelen,

verzwijg ik u, opdat ge zelf leert zoeken."[42] 139

41. Dat „andre goed", dat de mens nooit bevredigt, dat nièt 't hoogste goed, niet God zelf is, zijn de aardse goederen, waarover gesproken werd in v. 96, 98 en 101 van deze Zang. God heet de vrucht en de wortel van al het andere goed, omdat Hij van alle ander goed doel (vrucht) en oorzaak (wortel) is. Ook kan men wortel en vrucht verklaren als oorzaak en beloning van alle ander goed. — 42. Diegenen, die de aardse goederen te veel najoegen, worden dus gestraft in de drie laatste Kringen van het eigenlike Vagevuur. Eerst later zullen we zien, wie die zondaars zijn n.l. de gierigaards en verkwisters (5de Kring), de gulzigaards (6de Kring) en de wellustigen (7de Kring). Op welke gronden deze drievoudige verdeling berust, zegt Vergilius Dante niet, en Dante zal het ons ook niet zeggen.

Ten einde had gebracht z'n weids betogen 1
de diepe Denker; en hij zag nauwlettend
in mijn gelaat, of 'k mij bevredigd toonde.

En ik, opnieuw van felle dorst[1] geprikkeld, 4
ik zweeg ùitwendig, doch ik sprak ìnwendig:
„Misschien, dat hem dit vele vragen hindert."

Maar hij, zo echt 'n vader, hij bespeurde 7
mijn schuchtre wil, die zich niet uiten durfde,
en gaf door spreken[2] ook mij moed tot spreken.

Dies ik: „Mijn blik wordt in uw licht zo krachtig, 10
o Meester, dat ik klaar kan onderscheiden,
wat uw betoog me voorhoudt of ontwikkelt.

Ik smeek u dan, o goede, beste Vader, 13
de liefde mij te ontvouwen, die ge bodem
en wortel noemt van 't goede en ook van 't kwade."

En hij: „Richt dan op mij de scherpste stralen 16
van uw vernuft, en helder zal u blijken
de waan dier blinden, die tot gids zich maken.[3]

De ziel, geschapen met 'n drang tot liefde, 19
ontsluit zich dus voor àl wat kan behagen,
zo ras 't behagen haar tot werking prikkelt.[4]

1. D.w.z. nieuwe kennis-dorst. Zie v. 16—18. — 2. Wat Vergilius zei, deelt Dante ons echter niet mee en laat hij aan onze eigen verbeeldingskracht over. — 3. Nadat Vergilius in de vorige Zang voornamelik uiteengezet heeft, hoe de liefde de grondslag vormt voor de verdeling der zonden, die in het eigenlike Vagevuur geboet worden, zal hij nu, meer in 't algemeen, wezen en werking van de liefde verklaren. Eerst richt hij zich tegen die wijsgeren (Epikuristen?), die de mening zijn toegedaan, dat alle liefde in zich goed is. Hun dwaling komt hieruit voort, dat zij geen onderscheid maken tussen liefde als natuurdrang en als vrije wilsdaad. Eerst spreekt hij dus over de liefde als natuurdrang n.l. van v. 19—33, en daarna pas over de liefde als vrije handeling. — 4. „De ziel kan beminnen alwat behagelik is; maar zij moet door het behagelike in werking gesteld worden, en bijgevolg in gemeenschap komen met het behagelike dat buiten haar bestaat. Hoe komt

Uw kenvermogens brengen van de wereld,
die buiten u bestaat, de beelden over
en wenken dan de wil erheen te komen.

En kòmt de wil, en mèt hem ook de neiging,
dan is die neiging liefde en heeft 't behagen
natuur en ziel opnieuw in u verbonden.[5]

En voorts, gelijk het vuur zich richt naar boven,
als uit z'n aard geneigd daarheen te stijgen,
waar 't in z'n eigen stof het langst kan leven,[6]

zo stijgt de ziel van liefde tot verlangen
— 'n geestelike vlucht — en zal niet rusten,
eer, wat ze liefheeft, haar volmaakt bevredigt[7]....

ze daarmee in gemeenschap? Zie volgende vers." (Haghebaert) — 5. Van v. 19 tot en met v. 27 vernemen wij, hoe door de kenvermogens de wil in werking wordt gebracht. Van onze kenvermogens komen hier vooral in aanmerking de verbeeldingskracht en het verstand. De verbeelding en het verstand verschaffen ons, ieder op zijn wijze, de afdrukken of beeltenissen der dingen, waardoor ze resp. het lagere of hogere, of het zinnelike of geestelike streefvermogen in werking brengen. Merk nogmaals op, hoe Dante hier, sprekende over de wil in 't algemeen, ook het hogere streefvermogen nog altijd beschouwt als natuurdrang. Immers, zoals we vroeger al opmerkten, is zelfs de vrije wil ten opzichte van het goede-in-'t-algemeen niet vrij. Over het tweede objekt van de vrije wil n.l. het goede in 't biezonder, of dìt of dàt bepaald goed, begint Dante eerst te spreken in v. 37—39. De twee laatste verzen van deze terzine d.i. v. 26 en 27 noemen alle kommentators terecht uiterst duister. Waarschijnlik is bedoeld wat Philalethes als uitleg bij deze regels voegt: Door het welgevallen of behagen wordt de mens daadwerkelik gebonden aan datgene waar hij van nature toch al neiging toe heeft. Men kan dus inderdaad zeggen dat de ziel als door 'n dubbele of tweevoudige band met de natuur verbonden wordt: eerst door 'n abstrakte of algemene, dan door 'n konkrete of biezondere band. — Misschien kan Dante ook eenvoudig dit bedoeld hebben: Voor het eerst verenigt zich de ziel met de natuur (de dingen der buitenwereld) door de kenvermogens (de waarneming) en daarna door de streefvermogens (het behagen). — 6. Zoals gezegd werd in Z. IX, 30, nam men in Dante's tijd tussen de aarde en de maan-hemel nog 'n z.g. vuursfeer aan, de eigenlike verblijfplaats van het vuur. Daar kan het vuur als in z'n eigen stof het langst voortbestaan. — 7. In deze terzine schildert Dante de drie opeenvolgende phasen of stadieën van

Zie tans, hoe diep de waarheid blijft verborgen 34
voor al degenen,[8] die als waarheid leren,
dat alle liefde in zich reeds valt te loven.

Want schijnt ook al de grondstof onzer liefde 37
steeds goed te zijn, daarom is ieder stempel
toch nog niet goed, hoe goed het was moog wezen."[9] —

— „Uw woorden en mijn geest, die deze volgde," 40
antwoordde ik hem, „ontdekten mij de liefde,
maar dit doordrenkt mij nog van sterker twijfel.

Want wordt de liefde ons bijgebracht van buiten,[10] 43
en gaat de ziel niet voort op eigen voeten:
't ga recht of krom, — aan hàar is 't niet te wijten."[11]

En hij tot mij: „Ik kan alleen verklaren, 46
wat rede leert; wend u tot Beatrice
voor alles wat alleen geloof kan leren.[12]

Ziet: iedre wezensvorm, steeds onderscheiden 49
van enkel stof en toch ermee verbonden,
bezit 'n zekre kracht, alleen hèm eigen.[13]

de liefde n.l. de neiging of de genegenheid, het verlangen, en de bevrediging. (door het bezit van het begeerde of beminde objekt.) — 8. N.l. de wijsgeren, waarover gesproken werd in v. 18. — 9. Onder de grondstof der liefde of het was kan verstaan worden de liefde in 't algemeen of de liefde in potentie. Deze liefde is altijd goed, omdat men alleen het goede (het goede in 't algemeen) kan wensen. Het stempel is het karakter, dat de liefde ingedrukt wordt door 'n persoonlike konkrete daad. Naar gelang deze daad zich *feitelik* richt op 'n rëeel goed of slecht objekt, zal ook het stempel goed of slecht wezen. — 10. Zie v. 22—23. — 11. D.w.z. als de wil zonder meer van buiten-uit bewogen wordt, kan hij niet vrij heten en is er geen reden voor beloning of straf. — 12. Vergilius wil zeggen: „In zoverre de rede alleen het probleem van de vrije wil vermag op te lossen, zal ik u antwoord geven. Het gehele probleem der menselike vrijheid b.v. in verband met de goddelike Voorbeschikking, kan de rede of de filosofie alleen u niet oplossen: wacht dus op de onderrichting van Beatrice." Zoals reeds meer werd gezegd, is Beatrice de verpersoonliking van de theologie, de openbaring, het geloof of de genade, zoals Vergilius zelf het verstand en de natuurlike rede voorstelt. — 13. Volgens de Aristotelies-scholastieke opvatting (vgl.

We zien haar niet, voor ze aanvangt met haar werking: 52
en hierdoor eerst wordt haar bestaan bewezen,
als 't leven in 'n plant door groen en blaren.

Vanwaar in ons de kennis wordt geboren 55
van de eerste grondbegrippen, blijft in 't duister;
alsook vanwaar de drang der eerste driften.

Ze zijn in u, als in de bij het streven 58
naar honing-puren; en die eerste neiging
verdient daarom noch lòf noch blàam te ontvangen.

Daar nu met hem al de andre zijn verbonden,[14] 61
werd u 'n kracht als raadsman toegewezen
om aan de drempel van 't besluit te waken.

Die kracht[15] is dus 't beginsel, waar de reden 64
van uw verdienste in ligt, en wel naar mate
gij goede of slechte liefde aanvaardt of weigert.

b. v. St. Thomas Summa Th. qu. 76 art. 1) bestaan de stoffelike wezens uit louter stof en 'n wezensvorm (materia en forma). De wezensvorm geeft aan ieder ding zijn formeel „zijn" of „bestaan" d.w.z. z'n bestaan als zodanig. De wezensvorm van 'n eik b.v. geeft aan de eik datgene wat hem juist tot eik maakt, en niet tot wat anders. De wezensvorm van de mens is de geestelike of redelike ziel, wier bestaan als zodanig filosofies is te bewijzen uit haar verstandelike werkingen en de daden van haar vrije wil, zoals gezegd wordt in vers 52—54. Waar onze kennis der eerste waarheden of grondbegrippen (Dante noemt ze „prime notizië" v. 56) vandaan komt, weten we niet, en evenmin vanwaar de eerste bewegingen van het streefvermogen ontstaan. (v. 57) Die eerste bewegingen en neigingen zijn in ons als in de bijen het streven naar honing-maken (v. 58—59) en zij verdienen, als niet-vrij, noch lof noch blaam. (v. 60) Maar met de eerste strevingen of oer-neigingen hangen alle andere neigingen of wilsuitingen samen en ook zij zouden onvrij zijn, als er in ons geen ander vermogen was n.l. de berading (consilium), die de wacht houdt aan de drempel van onze toestemming of definitief besluit. (61—63) Dat wil dus zeggen: er bestaat werkelik 'n vrije wil in ons, die zich uit door ons daadwerkelik kiezen tussen goed en kwaad, en waarin dus de reden ligt voor zedelike beloning of straf. (van v. 64—67) — 14. De zin is dus: Daar nu met die eerste neiging of oer-neiging alle andere neigingen of wilsbewegingen samenhangen, en deze, naar we verwachten zouden, evenmin vrij zouden zijn, werd u 'n kracht enz. — 15. Dit beginsel

Zij, die de bodem aller dingen peilden, 67
ze zagen, hoe u vrijheid was geschonken:
zo lieten zij 'n zedeleer ons achter.[16]

Ook toegegeven dus, dat alle liefde 70
die in uw hart ontgloeit, daar mòet ontgloeien,
behoudt ge toch de macht tot weerstand bieden.[17]

De vrije wil heet steeds bij Beatrice 73
„de hoge kracht": maak dus, dat uw geheugen
die naam bewaart, tot zìj u toe zal spreken."[18]

De maan, die tegen middernacht eerst straalde, 76
verflauwde door haar gloed het licht der sterren,
daar ze als 'n ketel was, die staat te gloeien.[19]

En tegen 's hemels loop[20] nam zij de wegen, 79
die ook de zon doorgloeit, als 't volk van Rome
haar tussen Sard en Kors in zee ziet zinken.[21]

nu is de eigenlike vrije wil (liberum arbitrium), in zover hij n.l. ons naar de aanwijzingen van het verstand vrijwillig doet kiezen tussen handelingen, welk ons het verstand aanwijst als goed of kwaad. — 16. Met hen „die de grond van alle dingen peilden," zijn de wijsgeren bedoeld; ze zagen en erkenden, dat de mens 'n vrije wil bezat en konden zodoende 'n ethiek of natuurlike zedeleer opstellen, die, buiten de vrijheid, voor de mens niet denkbaar is. — 17. Hier komt Vergilius nogmaals terug op de twijfel van Dante: hoe vrijheid mogelik is, daar alle wilsbewegingen ontstaan door werking van uiterlike faktoren. Zie v. 40—45. — 18. Beatrice zal Dante eerst toespreken in het aards paradijs op de top van de Louteringsberg (zie Z. XXX tot XXXIII.) en vervolgens op hun tocht door de sterre-werelden. 19. Bij deze vergelijking van de afnemende maan met 'n ketel moet men denken aan 'n bepaalde soort van italiaanse ketelvormige emmers, die heden nog in gebruik zijn n.l. aan 'n niet al te diepe koperen emmer met 'n afgeronde bodem. Fraticelli heeft in plaats van het woord secchion (emmer) het woord scheggion (hout of steensplinter, tak, stuk rotssteen). De eerste lezing is echter meer gebruikelik. De zin van de terzine is: De gloed van de afnemende maan verduisterde nog het licht van de sterren. — 20. Terwijl de hemel (schijnbaar) van 't Oosten naar 't Westen wentelt, gaat de maan iedere dag (van 't Westen naar 't Oosten) meer naar 't Oosten op. Haar loop gaat dus in tegen de schijnbare beweging van de hemel. — 21. De maan bevond zich in het teken van de Schorpioen. Als de zon nu in dit te-

En de edle schim, om wie zelfs Manto's stede[22] 82
voor Pîetola[23] moet onderdoen in glorie,
had van mijn geest 'n zware last gewenteld.

Ik die zo'n helder antwoord had bekomen 85
op al de vragen, die 'k de Meester stelde,
gevoelde mij, alsof ik wakend droomde.

Doch mijn slaapdronkenheid werd plots gebroken, 88
door schimmen-volk, dat achter onze schouders
zich reeds naar onze kant had voortgedrongen.

Gelijk men langs de Ismenus en de Asópus 91
soms in de nacht 'n woest gerèn aanschouwde,
als Thebe's burgers Bacchus' hulp behoefden,[24]

zò draven in deez' Cirkel òm de zielen 94
— zo verre ik hier 'n deel van hen zag nadren —
gespoord door goede wil en ware liefde.[25]

Al spoedig had die dichte drom van schimmen 97
ons ingehaald, daar hij niet liep, maar rende;
en schreiend riepen reeds de beide voorsten:

ken staat, zouden de inwoners van Rome — als ze tenminste ver genoeg zien konden — de zon zien ondergaan tussen Sardinië en Corsica („Sard en Kors"). Het is zeer waarschijnlik, dat Dante dit zelf gezien heeft. Voor meer biezonderheden: zie Bassermann en Philalethes. — 22. Met „Manto's stede", wordt Mantua bedoeld. Over Manto zie Hel Z. XX, 55 vlgg. — 23. Pietola (spreek uit: Pjètola.), 'n vlek bij Mantua, in 't Latijn Andes geheten. Dat Pietola of Andes is de eigenlike geboorteplaats van Vergilius. — Met „de edle schim" is dus Vergilius bedoeld. — 24. De rivieren Ismenus en Asopus in Boeotië. Als het volk van Thebe regen nodig had voor z'n wijngaarden, kwam het aan de oevers van deze rivieren 's nachts te samen om de hulp van Bacchus in te roepen. Ze schijnen daarbij 'n soort van ren-processie gehouden te hebben. — 25. De Tragen in het goede, die nu met goede wil en ware liefde bezield zijn, moeten in deze cirkel of kring voortdurend ronddraven.

„Maria haastte zich eens naar 't gebergte;[26] 100
en Caesar, om Ilerda te overmeestren,
besprong Marseille en ijlde toen naar Spanje."[27]

„Spoed, spoed dan toch! Spil door gebrek aan liefde 103
geen tijd," zo riepen de andren, die nu volgden,
„want ijver in de deugd verwekt genade." —

— „O geesten, die wellicht door brandende ijver 106
uw traagheid boet en uw verzuimenissen:
de zonden uwer lauwheid in het goede,

mijn makker, die nog leeft — dit is geen logen — 109
wenst òp te gaan, zohaast de zon weer schittert;
zegt dus, waar wij het vlugst bij de uitgang[28] komen."

Die woorden werden door m'n Gids gesproken: 112
en eén der geesten zeide tot de Meester:
„Kom achter ons, daar zult ge uitgang vinden.

We zijn zo vol van drift om steeds te lopen, 115
dat geen ooit stil kan staan; vergeef dus gaarne,
als wij door plichtsbesef onhofflik schijnen.[29]

'k Was in Verona abt van 't Zeno-klooster,[30] 118
toen keizer was de gòede Barbarossa,[31]
van wie Milaan nog steeds gewaagt met tranen.

26. Luk. 1, 39. — 27. Julius Caesar trok ijlings met z'n leger van Rome om Marseille te belegeren. Hij liet het beleg eigenlik over aan zijn onderbevelhebbers en trok zelf in ijlmarsen naar Spanje om Ilerda (het tegenwoordige Lerida.) te bereiken en in te nemen, waar de aanhangers van Pompejus zich bevonden. Lucanus: Pharsalia b. III en IV. — 28. N.l. de trap van de volgende of vijfde Omgang. — 29. De geesten willen zeggen: „We moeten lopen, want het is onze wel verdiende straf en we kunnen ons dus bij u niet langer ophouden." — 30. Deze abt van St. Zeno ('n beroemd oud klooster in Verona.) was 'n zekere Gerard, (gest. 1187), waarvan we verder niets weten. — 31. Keizer Frederik de Eerste, bijgenaamd „Barbarossa" of „Rood-baard" had in 1186 Milaan wegens z'n verzet met de grond gelijk doen maken. Het is niet heel duidelik, of Dante hier in ernst of met spot spreekt van de „goede Barbarossa". Het laatste lijkt wèl zo waar-

Met de éne voet staat reeds in 't graf de ridder, 121
die dra zich om dat klooster zal beklagen
uit bittre spijt, dat 't eens zijn macht gevoelde,

daar hij z'n zoon, mismaakt van lijf en leden, 124
mismaakter nog van ziel, ja zelfs 'n basterd,
deed zitten, waar de wettige abt moest zitten."[32] —

'k Weet niet, of hij toen zweeg of nog iets zeide: 127
zo verre was de schim ons reeds ontvloden;
maar dit verstond ik en onthield ik gaarne.

En die mij steunde en sterkte in alle noden,[33] 130
hij sprak: „Kijk ginds, hoe ons twee schimmen nadren,
die op de Traagheid heftig zijn gebeten."[34]

Ze renden de andren na, terwijl ze riepen: 133
„Dood was het volk — waarvoor de zee eens scheurde —
eer nog zijn erven de Jordaan aanschouwden.[35]

En zij die met Anchises' zoon de ontbering 136
der bange reis niet droegen totaan 't einde,
verkozen zich daarmede 'n roemloos leven."[36] —

schijnlik, omdat hij, ofschoon persoonlik keizersgezind, zich over het algemeen zo veel mogelik indenkt in de gedachten en gevoelens van de personen die hij opvoert. — 32. „De ridder, die met de éne voet al in 't graf staat," is Alberto della Scala, vader van Can Grande della Scala, Dante's grote beschermheer. Deze Alberto gest. 1301? — en Dante stelt z'n tocht in 1300 — had in 1292 z'n kreupele basterd-zoon Jozef met geweld tot abt van St. Zeno doen verkiezen. — 33. Vergilius. — 34. „De schimmen, die het eerst kwamen of voorop liepen (v. 99) hadden voorbeelden van ijver aangehaald; die 't laatste kwamen, haalden voorbeelden van traagheid aan." (Haghebaert) 35. „Dood was het volk" enz. Er wordt hier gezinspeeld op het joodse volk, dat bij z'n vertrek uit Egypte de Rode Zee doortrok en waarvan alleen Josue en Kaleb in het beloofde Land kwamen, omdat de anderen de moed verloren hadden het beloofde Land te veroveren. Num. XXII, 11—12. — 36. Hier wordt gesproken over Aeneas' metgezellen (vrouwen, kinderen, grijzaards), die de vermoeienissen van de reis naar Italië niet konden of niet wilden dragen tot het einde en op Sicilië achterbleven. Zie Aeneas b. V, 751 vlgg.

En toen de schimmen al zo verre waren
dat onze blik ze langer niet kon volgen,
drong in mijn geest 'n nieuw gepeins naar binnen,

waaruit zich telkens nieuwe weer verhieven.
En van het ene doolde ik naar het andre,
tot zich mijn ogen van vermoeidheid sloten....

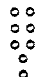
En mijn gepeins ging over toen in dromen.

In 't uur, wanneer de gloed des daags niet langer 1
de kou der koele maan vermag te tempren,
wijl Terra,[1] sòms Saturnus[2] 't hem verhindert;

in 't uur, wanneer de geomant in 't Oosten, 4
vóor de uchtendstond het „hoogst geluk" ziet dagen
langs wegen, die niet lang meer donker blijven,[3]

zag ik in droom[4] 'n stottrend vrouw-mens nadren 7
met loensende ogen en verdraaide voeten,
verminkte handen en verbleekte wangen.[5]

1. „Terra": de aarde (als persoon gedacht.) — 2. „Saturnus": de planeet (eveneens 'n personifikatie.) — 3. Van v. 1 tot en met v. 6 geeft Dante weer 'n uitvoerige omschrijving van de tijd n.l. van het laatste uur van de nacht. In de M. E. beschouwde men de aarde (Terra), de maan (Luna) en Saturnus als zeer koude planeten. In het laatste gedeelte van de nacht kan dus de dag — beschouwd als tijdsduur van 24 uren — de koude van de maan niet verminderen, omdat de aarde (Terra) reeds alle warmte van de zon verloren heeft. Nog minder vanzelf zal de dag de koude van de maan minder kunnen maken, als de grote koude planeet Saturnus boven de horizon staat. (van v. 1 tot v. 4) — Om z'n tijdsaanduiding nog scherper te maken, spreekt Dante in de tweede terzine over de z.g. geomanten. Deze geomanten, ook stipprofeten genoemd, waren M. E. sterrewichelaars of astrologen, die door geometriese figuren te tekenen, beweerden de toekomst te kunnen voorspellen. Het voornaamste hunner figuren was dit:

Ze noemden dit „het hoogste geluk", wellicht omdat men bij 'n dergelike sterre-kombinatie de meeste kans had om biezonder gelukkig te worden. 'n Sterrebeeld van deze vorm is echter niet bekend. — „Men wil er echter onder verstaan: het einde van de Waterman en het begin der Vissen, welke aan de horizont zichtbaar waren, de Ram onmiddellik voorafgaande. Aangezien Dante zijn tocht deed, toen de zon in het laatste sterrebeeld stond, geeft hij volgens zijn gewoonte op astronomiese wijze aan, hoe laat het was, namelik: ruim eén uur voor de ochtendschemering." (Bohl). — 4. Zoals gezegd werd in Hel Z. XXVI, 9, Vagev. Z. IX, 18 houdt Dante de dromen in de ochtend voor waarheidsopenbaringen. — 5. Deze afzichtelike vrouw verbeeldt de verkeerde liefde voor aardse goederen en stoffelik genot (zie v. 50—60). Zij is 'n persoonsverbinding van gierigheid en verkwisting, van gulzigheid en van onkuisheid. Die verkeerde liefde doet zich uiterlik schoon voor (van v. 10 tot v. 25) maar innerlijk is zij afschuw-

Ik keek haar aan; en evenals de zonne 10
de mens verkwikt die in de nacht verkleumde,
zo maakte plots mijn blik de tong haar lenig.

Meteen schonk hij de vrouw heur rechte houding 13
en toverde op de bleke en dorre wangen
'n zoete kleur als liefde zich zou wensen.

Nadat haar dus de tong weer was ontbonden, 16
hief zij te zingen aan op zulk 'n wijze,
dat ik met moeite nìet had toegeluisterd.

Ze zong: „Ik ben de lokkende Sirene, 19
die 't scheepsvolk doe verdolen op de baren:
zo strelend is mijn lied voor mensenoren.

Ulysses wist ik uit zijn koers te drijven 22
door mijn gezang;[6] en wie tot mìj zich wendde
ging zelden heen: zo zoet is mijn bekoren."

Haar lippen hadden zich nog niet gesloten, 25
of aan m'n zijde stond 'n hemel-vrouwe,[7]
fier-opgericht, om de andre te beschamen.

„Vergilîus, o Vergilîus," riep ze toornig, 28
„wie is dat toch?" — en hij kwam nader, de ogen
gestadig op die reine vrouwe richtend.

Ze greep nu de eerste vast en trok van voren 31
't gewaad haar los, zodat de buik zich toonde,
die zo verpestend stonk, dat ik ontwaakte.[8]

lik zoals de rede (Vergilius) en de genade (St. Lucia) ons leren. (van v. 26 vlgg.) — 6. Niet door de Sirene, maar door Circe werd Ulysses van z'n reis afgelokt en zelfs 'n jaar lang opgehouden te Gaëta. Zie Hom. Odyssee b. X, 135 vlgg. en b. XII, 166 vlgg. Hel Z. XXVI, 91. Misschien verwart Dante de Sirene met Circe, mogelik ook beschouwt hij Circe als de Sirene, of vat hij 't woord Sirene op als verleidster in 't algemeen. — 7. Onder deze vrouw verstaan sommigen de Waarheid of de Deugd; anderen (m.i. beter) òf de genade in 't algemeen, òf de genade in 't biezonder. (St. Lucia?) — 8. De zin van deze droom is duidelik: Wat onze verbeelding ons van aardse goe-

'k Sloeg de ogen op; m'n goede Leidsman zeide: 34
„Driemalen minstens heb ik al geroepen:
„Rijs op en kom! De weg gezocht naar boven!"[9]

Ik hief mij op; en over al de Kringen 37
van 't heilig Berg-land stond de hoge morgen.
We gingen voort, de zonne in onze lenden.[10]

Ik kwam als tweede en droeg het hoofd als mannen, 40
die zwaar beladen zijn van hun gepeinzen
en van zich zelf 'n halve brug-boog maken.

Daar hoorde ik spreken: „Komt! Hier zijn de treden," 43
op zulk 'n zachte toon en zoete wijze,
als wij 't niet horen in onze aardse perken.

Met open wieken, schoon als zwanevleugels, 46
wees hij, die aldus sprak, ons nu de treden,
die rezen tussen bei de stenen wanden.

Hij wuifde ons met zijn wieken koelte tegen,[11] 49
terwijl hij allen zalig prees „qui lugent,"[12]
daar hunne zielen eens vertroosting vinden.

deren en stoffelike genietingen voorstelt als iets heel moois, is in werkelikheid dikwels iets heel leliks. — 9. N.l. de trap die van de vierde naar de vijfde Kring leidt. — 10. „Het was nu ruim 6 uur in de ochtend van 29 Maart 1300. De Dichters hadden dus 12 uur doorgebracht op het 4de Terras of de vierde Omgang. Daar zij nu op de derde Omgang (zie Z. XV, 7.) reeds 'n deel van de Berg omgewandeld hadden, ging hun weg niet meer westelik, maar 'n weinig zuid-westelik. De opgaande zon, die, krachtens de zuidelike ligging van de Louteringsberg, meer naar het Noorden stond, moest hen dus vrij juist op de rug schijnen." (Philalethes). — 11. Daar Dante de vierde Kring gaat verlaten, zal hij met deze woorden wel te kennen willen geven, dat de engel hem de 4de P van het voorhoofd wiste. — 12. „Qui lugent" (spreek uit: kwie loedzjent) d.w.z. zij die wenen. Deze woorden met die van het volgende vers vormen de vijfde Zaligspreking: „Zalig die wenen, want ze zullen getroost worden." (Math. V, 5). Deze zaligspreking moet toegepast worden op de tragen in het goede. Hoe? De tragen missen het heilig heimwee naar al wat goed en waarlik schoon en hemels is. Als tegenstelling en als opwekking worden zij daarom zalig geprezen, die vervuld zijn

„Wat houdt ge de ogen toch gestaag naar onder?" 52
ving weer de Leidsman aan mij toe te spreken,
terwijl we iets hoger reeds dan de engel stonden.

En ik: „Tot zulk 'n weifling voert mijn voeten 55
het laatst vizîoen, dat mij zò heeft betoverd,
dat ik m'n geest er niet van los kan maken."[13] —

— „Ge zaagt," vroeg hij, „toch de oude Heks[14] daareven, 58
om wie alleen ze, bòven ons,[15] nog jammren?
Zaagt ge ook, hoe zich de mens van haar ontketent?[16]

Dit zij genoeg. De hiel vast op de bodem 61
en 't oog omhoog naar 't schoon, dat de eeuwge Koning
als lokaas ronddraait in zijn wijde ronden."[17]

Gelijk de valk, die eerst z'n klauwen monstert, 64
dan opziet naar wie roept en vol verlangen
naar 't voedsel, dat hem lokt, de lucht insteigert,

zo deed ook ik en klom — zover als de engte[18] 67
'n doorgang bood voor hem die wil naar boven —
totwaar 'n nieuw terras de Berg omslingert.

Zohaast de vijfde Ronde[19] was betreden, 70
ontwaarde ik vele schimmen, die al schreiend,
voorover languit op de bodem lagen.

van 'n goddelike droefheid: omdat ze nog niet genoeg en uitsluitend hunkeren naar de hemel en God. — 13. Zie vanaf v. 17 tot en met v. 33. — 14. „De oude Heks" d.i. het ongebreideld en bedrieglik zingenot. Dante spreekt van de *„oude"* Heks, omdat het zingenot de mens van oudsher al parten speelt. — 15. D.w.z. in de drie bovenste of laatste Kringen van het eigenlike Vagevuur, waar gierigaards en verkwisters, gulzigen en onkuisaards gestraft worden. 16. N.l. door de hulp van de genade. Zie v. 26—33. — 17. Vgl. Z. XIV 148. De allegoriese en morele zin van deze terzine is dus: Stoot het aardse moedig en krachtig van u af en zie hoe God (de eeuwge Koning) u wenkt met het lokaas der wentelende starrewerelden, die in hun heerlikheid het beeld en het onderpand zijn van de eeuwige gelukzaligheid. — 18. De trap. Zie v. 47—48 van deze Zang. — 19. Hier boeten, zoals later zal blijken, de

„Adhaesit pavimento anima mea"[20] 73
hoorde ik ze klagen met zo diepe zuchten,
dat mij hun woorden nauw in de oren drongen.

„O gij verkoornen Gods, wier bitter lijden 76
gerechtigheid en hoop min pijnlik maken,[21]
wijst ons, waar weer de hoge trappen rijzen." —

— „Indien gij komt als vrijgesteld voor 't liggen, 79
en spoediger de weg verlangt te weten,
dan zoeke uw rechterzijde steeds de diepte."[22]

Zo bad de Dichter en zo riep iets verder 82
'n schim ons antwoord toe; en om die woorden
begreep ik wat die geest nog bleef versluierd.[23]

Dan sloeg ik de ogen op naar mijn Gebieder: 85
en met 'n blij gebaar werd mij geschonken,
waar oog en hart zo vurig hem om smeekten.[24]

Toen ik nu handlen mocht naar welgevallen, 88
boog ik mij neder over 't droeve schepsel,
dat door z'n woord m'n aandacht had getrokken,

en 'k zeide: „O geest, in wien eerst rijpt door tranen 91
wat nodig is om eens tot God te keren,[25]
vergeet om mij 'n wijle uw zware zorgen.

geldzuchtigen d.w.z. schrapers en verkwisters. — 20. „Adhaesit pavemento anima mea", spreek uit: adhaesit pavimentʼ anima mea. Deze woorden betekenen: „Mijn ziel is als vastgekleefd aan de bodem." Ps. CXVIII, 25. — 21. Ofschoon de pijnen in het Vagevuur zwaar zijn, worden ze toch minder gevoeld, omdat de lijdende zielen hun straffen, als rechtvaardig, geduldig verdragen, en ook wijl ze weten, dat het lijden eens zal eindigen. — 22. D.w.z. niet naar de kant van de rotswand, maar naar de kant van de vrije ruimte. 23. Uit de woorden van de schim was op te maken, dat hij nog niet wist, wie Dante en Vergilius eigenlik waren: schimmen of geen schimmen. — 24. N.l. het verlof om met de schim te spreken. — 25. Om met God verenigd te worden, is voor de schim zijn volkomen loutering nodig en deze wordt alleen verkregen door de berouwvolle vervulling van z'n straffen.

Wie waart ge eertijds? Zeg mij, waarom ge uw ruggen
naar boven wendt. En hebt ge ook ginds[26] iets nodig,
vanwaar ik als 'n levend mens ben hier gekomen?"

En hij tot mij: „Waarom aldus de hemel
ons op de rug ziet, hoort ge straks.[27] Voór alles:
Scias quod ego fûi successor Petri.[28]

Ginds tussen Chîaveri en Sîestri[29] kronkelt
'n klare stroom,[30] en juist aan zijn benaming
dankt mijn geslacht de hoogheid van z'n titel.[31]

Maar ruim 'n maand[32] droeg ik „de grote mantel,"[33]
die, zo ge hem voor smetten weet te hoeden,
de zwaarste lasten op 'n veer doet lijken.

Hoe laat, hoe laat, ach mij, kwam mijn bekering!
Maar eens tot Rome's Herder uitverkoren,[34]
ontdekte ik 't logen-spel van deze wereld.

Ik zag, hoe 't harte dáar nooit werd verzadigd,
schoon 't aardse leven hoger niets kon bieden;[35]
'k ontbrandde dus in liefde voor dit leven.[36]

26. „Ginds" d.i. op de bewoonde wereld. — 27. N.l. van v. 118 tot v. 126. 28. Spreek uit: Sjias kwot ègo fwoe soetsjessor Pètri. De woorden betekenen: „Weet dat ik de opvolger was van Petrus." De persoon, die spreekt is Paus Adrianus de Vijfde, in Julie 1276 tot paus gekozen. Vóor zijn pauskeuze was hij kardinaal Ottobuoni uit het beroemde geslacht der Fieschi's. Dante beweert, dat hij vóor zijn verkiezing tot paus zeer geldzuchtig was. Waarop deze bewering van de Dichter steunt is niet bekend. — 29. Chîaveri en Sîesti (spreek uit: Kjáveri en Sjesti.) zijn twee kleine plaatsen in 't gebied van Genua. — 30. De rivier de Lagna. — 31. De Fieschi's voerden de titel van graven van Lagna. — 32. Paus Adrianus de Vijfde was slechts paus 'n maand en negen dagen. — 33. „De grote mantel" was in Dante's tijd het zinnebeeld van de pauselike waardigheid, zoals tegenwoordig de tiaar. Vgl. nog Hel Z. XIX, 69. — 34. „Rome's Herder" d.w.z. bisschop van Rome of Opperhoofd der Kerk. — 35. De schim wil zeggen: Tot hoger roem en macht dan de pauselike macht aanbiedt, kan niemand stijgen, en niettemin bleef ik onbevredigd. — 36. „Dit leven" d.w.z. het eeuwig of hemels leven, waarvan ook de zielen in het Vagevuur verzekerd zijn.

Totop dat tijdstip was mijn ziel ellendig, 112
vervreemd van God en gierig boven mate:[37]
hier word ik nu, zoals ge ziet, getuchtigd.

Wat hebzucht doet, staat hier als afgeschilderd 115
in 't lijden van deze omgekeerde zielen;
want droever straf is op de Berg niet éne.[38]

Gelijk ons oog zich nooit verhief naar boven, 118
doch immer aan het aardse bleef gekluisterd,
zo richt Gerechtigheid het hier naar onder.

Zoals eens hebzucht onze geestdrift doofde 121
voor alle deugd en wij geen deugd dus kenden,
zo houdt Gerechtigheid ons hier gevangen

met handen en met voeten als geketend. 124
En roerloos blijven wij dan ook hier liggen,
zolang 't behagen zal aan 's hemels Rechter." —

Ik was al neergeknield[39] en wilde spreken; 127
maar toen ik aanhief, en alleen door luistren[40]
de schim van de eer-bewijzing iets bespeurde,

vroeg hij: „Waarom aldus de knie gebogen?" 130
En ik tot hem: „Wijl hiertoe mijn geweten
mij om uw waardigheid met reden noopte."[41] —

— „Strek weer de benen en rijs op, mijn broeder," 133
sprak hij, „dwaal niet: ik ben met u en de andren
de mede-knecht van éne Heer en Meester.[42]

37. Zoals gezegd, is van Adrianus' hebzucht histories niets bekend. — 38. Waarschijnlik om de eentonigheid en het pijnlike van dit altoos roerloos voorover liggen op de harde bodem. — 39. Niet alleen de Paus, maar ook koningen en heel voorname personen werden door minderen geknield toegesproken. — 40. Men denke er aan, dat de schimmen in de 4de Kring languit voorover op de grond lagen. — 41. Merk op, hoe Dante de pauselike waardigheid als zodanig hoogachtte en eerbiedigde. Deze passage is als 'n aankondiging van de beroemde verzen in de volgende Zang, v. 85—90. 42. Deze woorden zijn 'n toespeling op 'n plaats uit de Openbaring van

Was 't heilig Evangelie-woord u helder, 136
dat „neque nubent"[43] luidt, ge zoudt bevroeden,
waarom ik dezerwijze heb gesproken.[44]

En ga nu heen; niet langer moogt ge toeven, 139
want door uw blijven hindert gij mijn wenen,
waardoor tot rijpheid komt wat gij reeds noemde.[45]

'n Nicht heb ik daarginds, genoemd Alagîa.[46] 142
Ze is goed en vroom, als zij niet wordt bedorven
door 't kwade voorbeeld mijner bloedverwanten.

Ach, zij alleen blijft mij ter wereld over." 145

Johannes, waar 'n engel tot deze zegt: „Doe het niet. *Ik* ben uw mededienaar." (Joês Apoc. XXII, 9.) De betekenis van Adrianus' woorden wordt door de volgende verzen verduidelikt. — 43. „Neque nubent", spreek uit: nèkwe noebent. Dit betekent: „en ze zullen niet huwen." Mark. XXII, 25. 44. De woorden uit de vorige terzine (v. 133—v. 135.) worden door Paus Adriaan de Vijfde verduidelikt met de bekende Evangelie-plaats, waar Kristus zegt, dat er in de hemel geen huweliken meer zullen bestaan. De Paus nu was op aarde de Bruidegom of echtgenoot van de H. Kerk, maar in de hemel zal dit niet zo wezen. Het pausschap drukt de ziel geen biezonder kenmerk in, zoals het priesterschap. In de hemel zal dus de Paus evenals gewone priesters en leken niets anders zijn dan onderdaan en dienaar van aller Meester, n.l. van God. — 45. Zie v. 91—92. — 46. „Alagîa" (spreek uit: Aladzja.) Alagia de' Fieschi moet de vrouw geweest zijn van Morello Malespina, Dante's beroemde gastheer en beschermer in Lugiana na Can Grande della Scala, „de Windhond". (zie Hel Z. I.) Ze was niet de enige bloedverwant, die Adrianus in het aardse leven nog over was, zoals histories vaststaat, maar wellicht nog de enige die zich om haar pauselike oom bekommerde en van wie hij nog voorspraak en verlichting van zijn lijden verhoopte. Volgens enigen zou deze Alagia eigenlik dezelfde vrouw zijn als die, waar Dante van spreken zal in Zang XXIV, 37 n.l. 'n zekere Gentucca.

Zwaar worstelt wil met wil uit sterker harten: 1
zo hief ik naar zijn wil en niet de mijne
de spons, schoon onverzadigd, uit het water.[1]

Ik stapte voort; en voort stapte ook m'n Leider, 4
steeds over de open plaatsen langs de Helling,[2]
zoals we op muren gaan dicht langs de tinnen.

Want zij, wier wenende ogen 't kwaad uitdrijven, 7
dat heer en koning is van gans de wereld,[3]
bezwaarden heel het pad totaan de diepte.

O wees vervloekt, gij wolfsmoer[4] oud van jaren, 10
die meer aan buit bezit dan de andre dieren
door uw onpeilbre, bodemloze honger!

O hemel, die de dingen hier beneden, 13
al wentlend, naar het schijnt, gestaag verandert,[5]
wanneer komt Hij, voor wie die pest zal vlieden?[6] —

We gingen voort met trage en schaarse schreden; 16
en ingespannen tuurde ik naar de zielen,
die hartverscheurend jammerden en schreiden.

1. De zin van deze eerste terzine is de volgende: Dante's wil, om van de schim Paus Adrianus de Vijfde (zie Z. XIX, 139—141.) nog meer te horen, moet wijken voor de sterkere of betere wil van Adrianus zelf, die niet langer wilde praten, maar door wenen en liggen zijn schuld uitboeten. Eer Dante's weetgierigheid dus voldaan was, verliet hij de schim. Dante vergelijkt zijn nog niet voldane weetgierigheid bij 'n spons die nog niet geheel verzadigd uit het water wordt gehaald. — 2. De beide Dichters liepen vlak langs de Rotswand, waar geen schimmen lagen. Zie de volgende terzine. 3. D.w.z. het kwaad van geldgierigheid. — 4. D.i. hier de geldgierigheid. Vgl. Hel Z. I. 49 vlgg. — 5. Het woord „hemel" is hier genomen voor de hemel-sferen of de sterren. Over de invloed van de sterren op het aardse vgl. Z. XVI, 73 vlgg. — 6. Dit is degene, die in de Hel (Z. I, 100 vlgg.) aangeduid wordt als de Windhond, die de Wolvin op de vlucht drijven en doden zal.

En als bij toeval hoorde ik voór mij roepen: 19
„Maria zoet!" in zulk 'n pijnlik zuchten,
gelijk 'n moeder kreunt in barensweeën.

Toen volgde nog: „Hoe arm ge waart, o Vrouwe, 22
dit leert ons wel de schaamle kribbe en stalle,
waar ge eens in baren moest uw goddlik Kindje."[7]

Dan hoorde ik: „O Fabricîus, goede burger, 25
veel liever bleeft gij arm, maar rijk aan deugden
dan rijk aan geld, doch arm aan goed geweten."[8]

Die klanken klonken mij zo zoet in de oren, 28
dat ik naar voren liep om hèm te ontdekken,
die, naar het scheen, de woorden had gesproken.

En ook herdacht de schim de grote giften, 31
die Nikolaas[9] eens schonk aan jongedochters,
om dezer deugd langs 't pad der eer te leiden.

„O ziel, die zoveel goeds weet aan te halen, 34
zeg, wie ge eens waart," vroeg ik, „en om wat reden
alleen ùw mond verdiende lof laat horen.[10]

Niet onbeloond ook zal uw antwoord blijven, 37
betreed ik weer de korte weg van 't leven,
dat als 'n vogel voortwiekt naar z'n einde."[11]

7. Luk. XI, 7. — 8. Fabricius: Romeins konsul, als gezant gezonden naar Pyrrhus, koning van Epirus, na de slag bij Heraclea (280 v. Kr.); schoon niet rijk, wees hij het geld af, dat Pyrrhus hem aanbood, als hij zijn land wilde verraden. — 9. „Nikolaas" d.w.z. de heilige Nikolaas, bisschop van Mira in Lycië; hij bezorgde aan drie jongemeisjes 'n bruidschat, omdat hij had gehoord, dat hun vader wegens geldelike moeilikheden besloten had z'n dochters aan de schande prijs te geven. — 10. „Alleen ùw mond" enz. d.w.z. òfwel: waarom prijst ge niet met de andere schimmen samen deze veel geprezen en steeds te prijzen voorbeelden van deugd, zoals op de vorige Omgang gebeurde; òfwel: waarom hoor ik uw stem alléen en geen andere? Op de eerste vraag, die Dante de schim stelde n.l. „wie waart gij?" zal geantwoord worden in v. 43; op deze tweede vraag pas in v. 118—123 van deze Zang. — 11. N.l. op de korte weg van het sterfelik leven.

En hij: „'k Wil spreken, nìet wijl ik vertroosting 40
van ginds verwacht, doch wijl zoveel genade
u reeds omblinkt, nog voór ge zijt gestorven.[12]

Ik was de wortel van het boze groeisel, 43
dat heel het kristen-rijk houdt overschaduwd,
zodat geen goede vrucht haast valt te plukken.

Indien Douai en Gent en Brugge en Rijssel 46
eens kònden, o de wraak zou spoedig komen,
de wraak, die 'k afbid van ons aller Rechter.[13]

Hugo Capet werd ik daarginds geheten: 49
aan mij ontsproten Frankrijks laatste vorsten,
die òf Filips òf Lodewijk zich noemden.[14]

12. De schim wil zeggen: Dat ge misschien m'n reputatie herstelt op de bewoonde wereld („ginds") door bekend te maken, dat ik niet verloren ging, zal me weinig troosten. Nog minder troost verwacht ik van uw bemoeiingen bij vrienden of bloedverwanten — de schim wist niet, en zal niet weten, wie Dante eigenlik is — om voor mij te bidden, want mijn bloedverwanten en nakomelingen zijn allesbehalve braaf. De enige reden dus, waarom ik u zal toespreken, is de eerbied voor de grote genade die God u bewees, door u voòr uw aardse dood het land der eeuwigheid te laten bezoeken. De schim die spreekt is Hugo Capet (zie v. 49.) d.w.z. Hugo de Grote, Hertog van Frankrijk en stamvader van het koninklik huis van Frankrijk. (gest. in 't jaar 956.) Met dat „boze groeisel" bedoelt Dante òf het franse koningshuis òf waarschijnliker Filips de Vierde of de Schone, die de kristenheid zo onnoemelik veel kwaad heeft berokkend. — 13. Douai, Gent, Brugge en Rijssel worden hier genoemd in plaats van geheel Vlaanderen. In 1299 had Filips de Schone Guy van Vlaanderen weerloos gemaakt en Vlaanderen feitelik geannexeerd. In 1302 versloegen de Vlamingen de Fransen in de beroemde Gulden-Sporen-slag, maar later werden ze weer overwonnen. Maar ook nu nog, zegt Dante door de mond van Hugo Capet, kan gehoopt worden op 'n spoedige opstand tegen de onderdrukkers. De stamvader van de overwinnaar bidt zelfs, in 'n gevoel van rechtvaardigheid, het uur van straf en rechtmatige wraak af voor z'n eigen nazaat. — Men herinnere zich steeds, dat Dante zijn reis stelt in 't jaar 1300; dus spreekt hij op profetiese toon. — 14. Na de dood van Hendrik de Eerste in 1060 heetten de koningen van Frankrijk uit het Capetingiese huis slechts Filips en Lodewijk.

'n Slager te Parijs was eens mijn vader.[15] 52
Toen 't op 'n einde ging met de oude heersers
— op eén na, die 'n pij werd aangetrokken[16] —

voelde ik de toom der hoge rijksbestiering 55
in mìjne hand gedrukt; en 'k werd zò machtig
door nieuw bezit en door 'n stroom van vrienden,

dat ik m'n eigen zoon zelfs zag verheven 58
op Frankrijks lege troon;[17] en hìj dus opent
de lange rij dier God-gewijde schedels.[18]

Zolang de grote bruidschat van Provence[19] 61
niet aan mijn bloed[20] de schaamte had ontnomen,
vermocht het luttel, doch bedreef geen gruwlen.

15. Er bestond 'n volkssage of volksverhaal, waarnaar de vader van Hugo Capet 'n rijk burger geweest was uit Parijs, van afkomst 'n beenhouwer of slager of veehandelaar. Sommigen verstaan hier het woord „slager" figuurlik. Dante zou dus alleen willen zeggen dat de vader van Hugo Capet 'n bloeddorstig man geweest was. De schim erkent z'n bescheiden afkomst openlik, alleen om te kennen te geven, hoe weinig hij nu nog hecht aan aardse macht en rijkdom. — 16. Dante verwart hier blijkbaar de laatste van de Karolingers met de laatste van de Merowingers. De laatste Karolinger n.l. hertog Karel van Neder-Lotharingen, is geenszins in 'n klooster gestopt, maar maakte nog in 987, toen de zoon van Hugo Gapet, eveneens Hugo geheten, tot koning werd gekozen, met gewapende hand aanspraak op de franse troon. Hij kon z'n aanspraken echter niet tot gelding brengen en stierf in 't jaar 994 in gevangenschap. De laatste der Merowingers, Childerik de Derde, is door Pepijn gedwongen naar 't klooster te gaan. Het lijkt wel wat vreemd, dat Dante zich twee eeuwen vergissen kon. — 17. Volgens Dante aanvaardde Hugo Capet (de oude, zie v. 49.) de troon niet voor zichzelf, maar voor z'n zoon, ook Hugo Capet geheten. De troon was open gekomen door de dood van Lodewijk de Vijfde. (anno 987) — 18. Met deze Hugo Capet begon dus de lange rij der eigenlike koningen van Frankrijk. Zoals men weet werden de koningen in de M. E. gezalfd. — 19. Karel van Anjou (zie Z. VII, 113.) 'n broer van koning Lodewijk de Negende of de Heilige trouwde in 1246 met Beatrice, jongste dochter van Reimond, graaf van Provence. Beatrice erfde Provence als bruidschat en zo kwam dit gewest aan Frankrijk. — 20. „Mijn bloed" d.w.z. mijn geslacht.

Sindsdien begon het roofbedrijf met leugens
en ruw geweld; en spoedig — wis tot boete! —
stal 't ook Ponthîeu, Normandîe en Gaskonje.[21]

'n Karel trok naar Napels;[22] en — tot boete! —
koos hij als offer Konradijn;[23] en Thomas[24]
zond hij ten hemel: andermaal tot boete! —

Ik zie de tijd — en reeds is hij niet verre —
dat Frankrijks grond verlaat 'n nieuwe Karel,[25]
om zìch en zijn geslacht beroemd te maken!

Hij trekt dan uit en draagt als enig wapen
de Judas-speer, maar weet ze zo te drillen,
dat hij Florence de buik zal openrijten.[26]

21. Nadat het huwelik van Beatrice van Provence met Karel van Anjou door allerlei slinkse streken was gesloten en Provence zodoende aan Frankrijk was gekomen, begon het roven pas voor goed. Het graafschap Ponthieu en Gasconje kwamen in 1294 aan de franse kroon. Wat Normandië betreft, vergist zich Dante, daar dit al in 1204 frans bezit werd. — In v. 65 lezen we „tot boete", en dat woord wordt in v. 67 en v. 69 nog eens herhaald. Dit is vanzelf sarkasties bedoeld. Dante wil zo veel zeggen als dat het huis Capet ieder van z'n misdaden nìet door 'n goed werk, maar door een nog groter misdaad tracht uit te wissen. — 22. Deze Karel is Karel van Anjou, de reeds genoemde broer van Lodewijk de Heilige. In 1265 ging Anjou, geroepen door Paus Urbanus de Vierde, naar Italië, om Napels te veroveren op Manfred. Zie Hel Z. XXVIII, 16—17; Z. III, van v. 112 tot v. 118 en Z. VII, 113. — 23. „Konradijn" d.i. Konradijn de Vierde, de laatste der Hohenstaufen, door Karel van Anjou in 't jaar 1268 te Napels ter dood gebracht. — 24. „Thomas" d.i. Thomas van Aquine. In Januarie 1274 verliet de h. Thomas Napels om naar het Koncilie van Lyon te gaan. Onderweg werd hij plotseling ernstig ziek en stierf 7 Maart 1274 in 't klooster Fossa Nuova bij Terracina. Er liep 'n gerucht dat hij op last van Karel van Anjou vergiftigd was, omdat deze vreesde dat Thomas de paus tegen hem zou innemen of zelf misschien paus worden. Men heeft nog nooit 'n goede grond kunnen aanhalen tot staving van deze bewering. — 25. Deze „nieuwe Karel" is Karel van Valois, bijgenaamd „Karel zonder land", 'n broer van Filips de Schone. (1270—1330). In 1301 kwam hij naar Italië, om Sicilië te ontrukken aan de Arragonezen, wat mislukte. Toen werd hij door Bonifacius de Achtste als vredestichter naar Florence gestuurd. — 26. Zonder eigenlik leger verlaat hij Frankrijk, alleen gewapend met de speer van Judas d.w.z. met

Geen land[27] wint hij er mee, maar zonde en schande; 76
en zoveel zwaarder wordt hem die mislukking,
als hij ze in andren aldoor lichter achtte.

En een die vóor hem ging, en ras in boeien 79
z'n vloot verliet, zie 'k eigen kind verkwanslen,
zoals piraten doen met hun slavinnen.[28]

O hebzucht, weet ge ons feller nog te martlen, 82
sinds gij de mijnen zo houdt vastgekluisterd,
dat ze eigen vlees en bloed voor niets meer achten?

Verzinke àl 't kwaad, dat wàs en ooit zal wezen! 85
'k Zie 't Lelie-vaan Anagni[29] binnenstormen,
en in de Paus zie 'k Kristus zelf gekneveld.[30]

het wapen van bedrog en verraad. En hij wist deze te Florence zo goed te gebruiken, dat hij in de stad de grootste onheilen verwekte. Hij bracht n.l. de Zwarten weer op het kussen, de Witten werden vervolgd en verjaagd en er was opnieuw verdeeldheid. Vgl. Hel Z. VI, 64 vlgg. — 27. Zoals gezegd, mislukte z'n tocht tegen Sicilië. Maar ook in Florence wist hij zich niet te handhaven. Heeft hij misschien juist om dat Italiaans avontuur de bijnaam gekregen van Karel zonder land? — 28. Met „een die vóor hem ging" wordt aangeduid Karel van Anjou, zoon van de reeds genoemde Karel de eerste van Anjou. In 1282 al uit Frankrijk vertrokken, werd hij als kroonprins en kommanderend admiraal 5 Junie 1284 door Rudger d'Oria, admiraal van Peter van Arragon (zie Z. VII, 112 vlgg.) in de zeeslag bij Napels gevangen genomen. Enige jaren na de dood van z'n vader keerde hij uit z'n gevangenschap naar Napels terug. (1289) In 1305 huwde hij z'n heel jonge dochter Beatrice uit aan de heel oude en slechte markies d'Este, Azzo de Zevende, (zie Hel Z. XII. 111; Par. Z. XIX, 127—129.) tegen 'n som van 3000 of 5000 goudguldens. — 29. Anagni (spreek uit: Ananjie.) vroeger Alagna, zoals ook in de tekst staat. — 30. Deze terzine en de volgende zien op de gevangenneming van Paus Bonifacius de Achtste te Anagni, 'n gewelddaad die geschiedde op last van Filips de Schone van Frankrijk. (7 September 1303.) Nogaret, Filips' grootzegelbewaarder en Sciarra Colonna (vgl. Hel Z. XXVII, 87.) waren de aanvoerders van het legertje, dat het pauselik paleis bestormde. Met het Lelie-vaan is bedoeld de vlag van Frankrijk, waarop de lelies van de Bourbons stonden. Toen in 1809 Napoleon Paus Pius de Zevende liet gevangen nemen en de gevangene liet wegvoeren, waren op meerdere plaatsen in Rome deze beroemde regels van Dante te lezen, waarover Napoleon zich in de hoogste mate verstoord toonde.

Weer zie ik Hem met hoon en spot verzadigd,
opnieuw gedrenkt met edik en met alsem,
en tussen nieuwe rovers doodgemarteld.[31]

Ik zie de nieuwe bloedige Pilatus,[32]
in niet te stillen honger, ongerechtigd
de gierge klauwen uitslaan naar de Tempel.[33]

O Here God, wanneer zal 'k mij verblijden
bij 't zien van Uw gericht, dat, nog omsluierd,
Uw toorn reeds stilt in uw verborgenheden?[34] —

Wat ik van de éne Bruid des heilgen Geestes[35]
daareven heb gezegd en wat u noopte,
om meerder licht, het woord tot mij te richten,

31. Bij de smadelike bejegening van de Paus stelt Dante zich blijkbaar het toneel van Golgotha voor ogen. Met het woord „rovers" wil Dante ons de twee medekruiselingen voor de geest roepen, maar feitelik bedoelt hij er mee de beledigers en beulen van de Paus, voorn. Nogaret en Sciarra Colonna. Ofschoon Filips' huurlingen de Paus te Anagni niet doodden, waren de beledigingen en vernederingen die ze hem aandeden van zulk 'n aard, dat de hooghartige en hoogbejaarde Bonifacius kort daarop overleed. (11 Okt. 1303.) — 32. „De nieuwe bloedige Pilatus" is Filips de Schone, die, evenals Pilatus zich vergreep aan Kristus, zich nu verstoutte diens Plaatsbekleeder aan te randen. — 33. De „Tempel" of „le Temple", de hoofdzetel of het Hoofd-klooster der Orde van de Tempeliers te Parijs. Niet tevreden met de vernedering en dood van Bonifacius de Achtste, begon Filips aldra, niet volgens de zin van paus Clemens de Vijfde, z'n strijd tegen de Tempeliers. De misbruiken in de Orde waren voor Filips maar 'n voorwendsel, daar hij hun rijke goederen wenste in te palmen. 2 Mei 1302 werd de Orde door het Koncilie van Vienne opgeheven, en op bevel van Filips de Grootmeester (Jakob van Molay) zonder vorm van proces levend verbrand. Filips maakte zich meester van de rijke goederen der Tempeliers, ofschoon deze als kerkelik bezit aan de Kerk toekwamen. — 34. Met deze terzine wil Dante zeggen: wanneer zal mijn gevoel voor gerechte straf eens bevredigd worden, dat in uw Voorzienigheid, ons onbekend, reeds bevredigd moet zijn. — 35. D.w.z. van de H. Maagd Maria, die alleen in eigenlike zin de bruid van de H. Geest genoemd mag worden, omdat zij alleen door zijn goddelike werking is bevrucht met het ongeschapen Woord. Zie v. 19—24.

blijft maar zòlang gevoegd bij onze beden, 100
als 't daglicht duurt, doch wordt het nacht en duister
dan prijzen wij geen deugd, maar gispen zonde.[36]

Dan komt Pygmalion ons in gedachte, 103
die nooit-te-lessen-dorst naar geld en goedren
verrader, dief en broedermoorder maakte.[37]

Dan spreken wij van Midas' droeve ellende, 106
die 't zure loon was voor z'n gulzig vragen,
waarom hij steeds der wereld spot zal wekken.[38]

Van Achan, dom en dwaas, herdenkt voorts ieder, 109
hoe hij Gods buit bestal, zodat het toornen
van Josue hem hier nog schijnt te kwellen.[39]

36. Bij v. 97 keert Dante dus terug tot v. 19—33 (de voorbeelden van edelmoedigheid, grootmoedigheid en armoedsliefde enz. bij Maria, Fabricius en de H. Nikolaas.) en ook tot v. 35—36, waar de Dichter gevraagd had, waarom de schim „alleen" d.i. niet tegelijk met de anderen, of tenminste alleen hoorbaar, de lof hernieuwde van zoveel prijzenswaardige personen. „Zolang het daglicht duurt", herneemt de schim van Hugo Capet, „vermelden wij alleen voorbeelden van edelmoedigheid enz., maar 's nachts van juist tegenovergestelde ondeugden." Eerst van v. 118 tot v. 123 geeft de schim dan het definitieve antwoord op Dante's vraag in v. 35—36. — 37. Pygmalion, koning van Tyrus, die z'n zwager Sichëus, de gemaal van Dido, vermoordde om zich meester te maken van diens schatten. Vgl. Aen. b. I, v. 340 tot v. 365. — 38. Midas, koning van Phrygië, zeer rijk, wilde nog rijker worden. Hij vroeg aan Bacchus dat alles wat hij zou aanraken in goud zou veranderd worden. Z'n verzoek werd ingewilligd, maar nu veranderde alles ook in goud, zelfs z'n eten en drinken, zodat hij zich voor geheel de wereld onsterfelik belachelik maakte. Geheel duidelik is dit laatste niet. Speelde Dante misschien die andere geschiedenis van Midas door het hoofd, waarbij deze ezelsoren kreeg? — 39. „Achan". Deze Achan had bij de verovering van Jericho, tegen Jehova's uitdrukkelik bevel, uit de oorlogsbuit 'n purperen kleed en 'n kleine hoeveelheid goud achtergehouden of weggenomen, (Jos. VII. 1) waarom Josue hem liet stenigen. — De schimmen stellen zich de feiten waar ze over spreken zo levendig voor, dat ze Josue als 't ware in toorn zien uitbarsten tegen Achan. Of wil de Dichter misschien te kennen geven, dat Achan zich ook in deze Kring bevindt?

Beschuldigd mèt haar man wordt ook Saffira;[40]
geprezen 't paard, dat Helîodoor vertrapte;[41]
en om geheel de Berg weergalmt de schande

van Polymnestor, die zijn gast vermoordde.[42]
In 't einde roepen wij: „Vertel eens, Crassus,
hoe 't goud u smaakt. Gij weet het ongetwijfeld."[43]

Zo spreken wij, de een zacht en de ander luide,
alnaar 't gevoel, dat ons tot spreken prikkelt,
nu stiller en dan sterker zich doet gelden.

De deugden, die we hier bij dag verkonden,
prees ik straks niet alléen, doch aan m'n zijde
was niemand toen, die luide heeft gesproken."[44] —

We waren van de schim[45] alreeds gescheiden,
en haastten ons langs 't pad vooruit te komen,
zover als 't onze krachten was gegeven,

toen ik de Berg zo heftig voelde schudden,
alsof hij viel, en mij 'n kou doorrilde
zoals 'n mens, die sterven gaat, doorhuivert.

40. Saffira en haar man Ananias belogen St. Petrus, om wat geld achter te houden. Zie Hand. der Apostelen. V, 1—3. — 41. „Helîodoor" of „Heliodorus", 'n hofbeambte van de Syriese koning Seleucus, wilde in de tempel te Jeruzalem schatten stelen, maar 'n engel verscheen in de gedaante van 'n jonge man, gezeten op 'n paard, dat de heiligschennende rover tegen de grond trapte. II Machab. III, 25—26. — 42. V. 114 en 115 betekenen: Om geheel de Louteringsberg weerklinkt het schandelik verhaal van Polymnestor, koning van Thracië, die z'n rijke gast Polydorus vermoordde om hem te beroven van de schatten, die z'n vader Priamus, koning van Troje, hem had gegeven. Zie Verg. Aen. b. III, 49 vlgg. Ovid. Metam. b. XIII, 429—438. Hel Z. XXX, 18. — 43. Markus Crassus, Romeins Senator en veldheer, berucht om z'n geldzucht. Toen hij in 'n slag tegen de Parthen gesneuveld was, goten de overwinnaars hem gesmolten goud in de mond, zeggende: „Naar goud heb je gedorst, drink het nu." — 44. Van v. 118 tot en met v. 123 heeft Hugo Capet dus eindelik definitief Dante's vraag beantwoord van v. 35—36 uit deze Zang. — 45. Hugo Capet.

O neen, zelfs Delos[46] schudde nooit zo krachtig,
eer zich Latona daar het leger spreidde,
waarin zij „'s hemels ogen-paar" zou baren.[47]

'n Luid geroep steeg op langs alle kanten,
zodat de Meester zich tot mij weer wendde
en sprak: „Vrees niet, zolang ik u zal leiden."

En: „Gloria in excelsis Deo,"[48] zongen
de schimmen àllen, als mijn oor getuigde,
daar waar de kreet het helderst was te horen....[49]

Wij bleven roerloos staan en in verwachting
— zoals de herders, die hem 't eerste hoorden —
totdat èn schok èn lied ten einde waren.

Toen hebben wij de heilge tocht[50] hernomen,
steeds turend naar de schimmen op de bodem,
teruggekeerd tot hun gewoon gejammer.[51]

En geen onwetendheid in heel mijn leven
wist ooit mijn weetlust driftiger te prikklen
— zwerft mijn geheugen niet op valse wegen —

46. „Delos" in de Griekse Archipel moet eertijds 'n eiland geweest zijn, dat veel geteisterd werd door aardbevingen. Zie Verg. Aen. III, 73 vlgg. — 47. Aan de aardbevingen op Delos moet 'n einde zijn gekomen, toen Latona er haar tweeling Apollo en Artemis (Diana) baarde. Dante noemt Apollo en Diana de twee ogen van de hemel, omdat Apollo 'n verbeelding van de zon en Diana van de maan was. — 48. „Gloria in excelsis Deo" (spreek uit: Gloorja in eksjelsies Deo.) d.w.z. „Ere zij God in den hoge." Dit zongen de engelen bij de geboorte van Kristus. Luk. II, 14. — 49. De zin van de terzine is dus: Naar wat ik in mijn nabijheid hoorde, zongen alle geesten: „Gloria in excelsis Deo." — 50. Dante noemt z'n tocht langs de Berg 'n „heilige tocht", omdat men de Berg beklom om zich te louteren. — 51. De schimmen in de vierde Kring lagen wenend voorover op de grond. Zie Z. XIX, 71—72.

dan tòen mijn geest naar kennis scheen te hunkren;[52] 148
maar om ons vlugge gaan durfde ik niets vragen
en uit mijzelf wist ik geen licht te ontsteken. —

Ik ging dan voort, in vrees en vol gepeinzen. 151

52. De zaak, waarover Dante vol twijfel en onrust nadacht, was het schudden van de Berg. Dit beven zal hem ecrst verklaard worden door de schim van de dichter Statius in de volgende Zang n.l. in v. 58—60.

HET VAGEVUUR — ZANG XXI

De zieledorst, die niets vermag te lessen 1
tenzij het water, waar als hoogste gave
die vrouw uit Samaria eens om smeekte,[1]

die dorst verschroeide mij en joeg m'n voeten 4
langs 't eng en moeilik pad[2] in 's Meesters sporen,
schoon 't goddlik Wraak-gericht mijn deernis wekte.[3]

En zie, zoals ons Lukas heeft beschreven, 7
hoe Kristus onderweg aan twee der jongren
verscheen, toen Hij uit 't graf was opgerezen,[4]

zo kwam 'n schim[5] ons achterna gelopen, 10
die tuurde naar de zielen aan z'n voeten,
en die de Gids en ik niet eer bespeurden

dan toen hij sprak: „God geve u vrede, broeders." 13
We keerden vlug ons om, terwijl Vergilîus
de schim z'n groet hergaf zoals betaamde.

Dan zei m'n Gids: „Naar 't heilig Hof daarboven 16
geleide u in zijn vree de onfeilbre Rechter,
die mìj verwees naar de eeuwge ballingsoorden."[6]

1. „De ziele-dorst" is het natuurlik menselik verlangen naar waarheid, 'n verlangen, dat alleen volkomen bevredigd wordt door de bovennatuurlike openbaring en de hemelse aanschouwing. Dante vergelijkt deze openbaring bij het bovennatuurlik water, waarover Kristus sprak tot de Samaritaanse vrouw. Zie Joês. IV, 13—14. Die natuurlike drang naar waarheid of kennls is hier bij Dante in 't biezonder zijn verlangen om te weten, waarom de Louteringsberg geschud heeft. Zie vorige Zang v. 127. — 2. De weg was smal en moeilik begaanbaar, omdat de schimmen allen languit op de grond lagen. Zie Z. XIX, 72. — 3. Dante wil zeggen: „Het verlangen naar waarheid en zelf-heiliging dreef me voort, ofschoon 't medelijden met de rechtvaardig gestrafte zielen mij eigenlik aanspoorde om nog wat bij hen te blijven." — 4. Nadat Kristus uit het graf gestegen was, verscheen Hij aan twee zijner twee en zeventig leerlingen. Een dezer was Cleophas. Vgl. Luk. XXIV, 13 vlgg. — 5. Deze schim, zoals eerst uit v. 91 zal blijken, is de schim van de Romeinse dichter Statius uit de eerste eeuw n. Kr. Volgens Dante was hij in 't geheim kristen geworden. — 6. N.l. de Limbus of het Voorgeborchte van de Hel. —

En hij[7]: „*Waarom* en *hoe* gaat gij zo haastend? 19
En zijt ge schimmen, Gode nog niet waardig,
wie bracht u dan zo hoog reeds langs Zijn trappen?"[8] —

— „Als ge op de tekens let," hernam de Meester, 22
„door de Engel ingegrift,[9] moet ge ook begrijpen,
dat deze[10] eens wonen zal in 't huis der zaalgen.

Maar wijl de Vrouw, die dag en nacht blijft spinnen, 25
nog altijd niet de draad heeft afgesponnen,
die Clotho wond voor hèm als voor ons allen,[11]

dies is zijn ziel, en ùwe en mìjne zuster,[12] 28
om hier te klimmen, niet alleen gekomen,
dewijl zij nog niet ziet naar ònze wijze.

Zo werd ik zelf de Helle-muil[13] onttrokken, 31
om hem 'n gids te zijn; en 'k wil dit blijven,
zolang mijn wetenschap hem licht kan schenken.

Maar zeg ons, als ge 't weet, waarom daareven 34
de Berg zo heeft geschokt en alle schimmen
van hier totaan het strand[14] eén kreet aanhieven?"

7. De schim, die de beide Dichters achterna was gelopen. — 8. De geest wil zeggen: „Alle schimmen in deze Kring liggen roerloos op de grond: *waarom* en *op welke manier* beweegt gij beiden u dan zo vlug? En indien gij geesten zijt, die Gods aanschouwing nog niet verdient, wie heeft u dan reeds de Berg zo hoog opgevoerd?" — 9. D.w.z. de zeven P's die de Engel op Dante's voorhoofd gegrift had en waarvan er nu nog drie over waren. — 10. Dante. 11. Dante spreekt hier over twee der drie Parcen of Schikgodinnen n.l. Láchesis en Clotho. Clotho windt de levensdraad van iedere mens bij zijn geboorte op het rokken en begint te spinnen. Láchesis spint de draad dan verder ten einde, terwijl Atropos hem doorknipt. — 12. „En ùwe en mìjne zuster": omdat alle zielen te samen God tot Schepper of Vader hebben. — 13. D.i. uit de Hel of juister nog: uit de Limbus of de eerste Helle-kring. 14. „Van hier tot aan het strand" d.w.z. van deze Kring op de Berg totaan z'n uiterste rand of het strand van de zee.

Door deze vraag trof hij mijn zielsbegeerte 37
als 't oog der naald[15]; en door mijn vast vertrouwen
bleef ook mijn dorst reeds minder onbevredigd.

De schim[16] hief aan: „Deez' Berg, van God geheiligd, 40
kent niets wat strijdig is met orde en regel,
of zelfs met zijn gewoonten en gebruiken.

Vrij blijft hìer[17] land en lucht van iedre storing; 43
alleen wat God hier bracht en wéer gaat nemen,
verwekt zo'n schok en kreet; geen andre dingen.[18]

Daarom dan ook valt op de Berg geen regen 46
en ook geen rijp of dauw, geen sneeuw of hagel,
dan tot de smalle Trap[19] met zijn drie treden.[20]

Hier ziet het oog geen zware of lichte nev'len; 49
nòch 't flitsend bliksemlicht, nòch Thaumas' dochter,
die ginds zo menigmaal van plaats verwisselt.[21]

15. De vraag die Vergilius stelde, paste zo nauwkeurig bij wat Dante zelf wilde vragen, dat zijn dorst naar kennis hem al minder scheen te kwellen, alleen reeds door z'n vast vertrouwen, dat op Vergilius' vraag het juiste antwoord zou gegeven worden. — 16. Statius. — 17. In 't eigenlike Vagevuur. — 18. Zoals de schim (Statius) in de volgende verzen nog duideliker zal zeggen, is er op dat gedeelte van de Louteringsberg, waar het eigenlike Vagevuur begint, geen plaats voor storingen in de natuur of voor weersveranderingen. Als er iets dergelijks gebeurt, zoals b.v. het schudden van de Berg, dat Dante juist had waargenomen, dan gebeurt dit, omdat God terug neemt wat Hij zelf bracht d.w.z. omdat God 'n ziel, die Hij geschapen en als boeteling op de Berg gebracht heeft, weer tot Zich neemt d.i. naar de hemel roept. — 19. „Dan tot de smalle Trap" d.w.z. tot de Poort van 't eigenlike Vagevuur. Zie Z. IX, 76. — 20. Vers 48 is waarschijnlik 'n zinspeling op het bekende Bijbelwoord: „Smal is de weg, en nauw de poort naar de hemel." Van v. 46 tot v. 57 verhaalt Dante, hoe bij de ingang tot het eigenlike Vagevuur alle atmosferiese invloeden ophouden. (Bassermann.). — 21. „Thaumas' dochter" is Iris of de regenboog, die, door haar vaste stand tegenover de zon, mèt deze telkens van plaats verwisselt. Zie Verg. Aen. b. IX, 5. — „ginds" d.w.z. lager op de Berg en op de bewoonde wereld.

Maar ook geen droge damp verheft zich hoger
dan tot de hoogste der genoemde treden,[22]
de voetbank voor Sint Pieters Stedehouder.[23]

De Berg kan làger licht of heftig schudden:
dat doet de wind, die zich verschuilt in de aarde —
ik weet niet hoe — maar hìer gebeurt het nimmer.[24]

Hier beeft hij enkel, als zich één der schimmen
gezuiverd voelt en opstaat om te stijgen;
dan rijst met haar de jubelroep der andren.[25]

De wil alleen wijst uit wìe werd gezuiverd;
want voelt de ziel zich vrij om voort te schrijden,
dan drijft en helpt de wil haar ook tot handlen.[26]

Wèl wil ze al éer; doch 't willen blijft gebonden,
wijl 't goddlik Recht haar dùs de straf doet wensen,
gelijk ze vroeger vrij het misdrijf wilde.[27]

22. Volgens de M. E. meteorologie verwekten de droge dampen in tegenstelling met de natte, die regen, sneeuw enz. verwekken, bliksemvuur, meteoren enz., zodra ze in kontakt komen met de vuursfeer; maar ook deze droge dampen, die lichter zijn en hoger stijgen dan de natte, komen op de Louteringsberg niet verder dan tot het eigenlike Vagevuur. — 23. D.w.z. de Engel met de gouden sleutel en de zilveren (zie Z. IX, 103 vlgg. en Hel Z. I, 134.), wiens voeten rusten op de drempel van de eigenlike Vagevuur-Poort. — Die Engel als priester of biechtvader is de plaatsvervanger van Petrus, aan wie Kristus op de eerste plaats de sleutelmacht gaf. — 24. Dante wil zeggen: Meer naar onder schudt en schokt de Berg misschien wel eens; hier in 't eigenlike Vagevuur nooit. Dit schudden van de Berg (of aardbevingen in 't algemeen) werd toegeschreven aan de wind (droge wind) of droge damp, die in de grotten en diepten der aarde zich schuilhoudt. Deze opvatting over aardbevingen huldigde de M. E. meteorologie. Hoe de wind (of droge dampen.) daar kwam, enz., daarover bestond verschil van mening. Vandaar zegt Dante: „hoè weet ik niet." — 25. N.l. „Gloria in excelsis Deo." Zie vorige Zang v. 136. — 26. Als de ziel volkomen gezuiverd is, dan blijkt dat aan haar eigen wil, die, nu geheel vrij om te gaan (waar hij wil.), de ziel ook aanspoort en helpt om op te staan en op te gaan. — 27. „Wèl wil ze al éér" d.w.z. ook vóór haar zuivering wil de ziel wel naar de hemel, maar 't is alleen 'n betrekkelik willen, daar zij op de eerste plaats en absoluut wil voldoen aan de goddelike Gerechtigheid door haar verdiende straf

En ik, die in dit lijden lig bedolven
vijfhonderd jaar en meer, ik voelde eerst heden
in mij de vrije drang naar blijder oorden.[28]

Vandaar de schok en 't lied der vrome geesten
rondom de Berg ter ere van hun Koning,
die dra hen voeren moog naar 't feest der heemlen!"

Zo sprak de schim; doch wijl 'n drank bij 't drinken
te zoeter smaakt, als groter dorst ons prikkelt,
kan ik niet uiten, hoe zijn dronk mij laafde.

„Tans zie ik, wat voor net," hernam de Meester,
„u hier omstrikt, en hoe 't wordt afgeworpen;[29]
waarom de Berg zo beeft en gij zo jubelt.

Doch wie ge eens waart, zoude ik nu gaarne weten.
En mocht uw woord mij tevens openbaren,
waarom ge al eeuwen lang hier hebt gelegen." —

— „Ten tijde, dat door de arm van de Allerhoogste
de goede Titus[30] wraak nam voor de wonden,
waar 't bloed uit vloot, door Judas snood verraden,[31]

uit te boeten, zoals ze eens absoluut het kwaad heeft gewild. — 28. De schim (Statius gest. 96 n. Kr.) zegt, dat hij al over de vijfhonderd jaar in deze Kring der Geldzuchtigen (de vijfde) heeft gelegen. In de volgende Zang v. 92—95 zal hij mededelen, dat hij bovendien meer dan vierhonderd jaar in de vierde Kring, of die der Tragen, heeft geboet. De overige driehonderd jaar moet hij dus om andere zonden in de lagere Kringen hebben doorgebracht. — 29. „Wat voor net" d.w.z. uw absolute wil (volgens de termen der school „voluntarium simpliciter") om de straftijd volledig door te maken; „en hoe 't wordt afgeworpen" n.l. hoe door de volbrachte zuivering of algehele voldoening aan de Goddelike Gerechtigheid wordt voldaan. 30. „De goede Titus" d.i. de zoon van keizer Vespasianus, later zelf keizer, en om z'n zacht karakter bijgenaamd „het welbehagen van het menselik geslacht." — 31. In 't jaar 70 veroverde Titus Jeruzalem op de Joden, waarbij de stad verwoest werd. Dante stelt deze inname en verwoesting voor als 'n strafgericht voor de dood van Kristus.

droeg ik daarginds," liet zich de schim weer horen, 85
„de naam het langste in duur en 't rijkste aan glorie,[32]
en was ik wèl beroemd, maar niet gelovig.[33]

Zo lieflik klonk de toon van mijn gezangen, 88
dat mij, de Tolosaner, Rome wenkte
en met de myrthe-krans de slapen sierde.[34]

Nog altijd is bij 't volk mijn naam in ere. 91
Ik zong van Thebe[35] en van de grote Achilles,
doch met m'n tweede last ben ik bezweken.[36]

Het voedsel voor mijn dichtvuur heeft geschonken 94
die goddelike vlam, die door haar gloeien
wel meer dan duizend andre heeft ontstoken.

Van de Aeneïde spreek ik, die mij moeder 97
en voedster is geweest bij mijn gedichten;[37]
en zonder haar woog al m'n werk geen drachme.[38]

En had ik mogen leven met Vergilîus: 100
'n jaarkring langer dan mijn schuld verdiende
zoude ik mijn ballingsoord met vreugde gunnen."[39]

32. N.l. de naam van „dichter". — 33. D.w.z. „Ik miste in die tijd nog het waar geloof." — Eerst later zou hij zich bekeren. — 34. De schim, die hier spreekt, is, zoals al eer gezegd, de dichter Papinius Statius. (45—96 n. Kr.) Uit het feit, dat Dante Toulouse zijn geboorteplaats noemt, blijkt dat hij de dichter verwart met de retor van die naam n.l. Statius Ursulus, die inderdaad te Toulouse werd geboren, terwijl Papinius Statius geboortig is uit Napels, wat ten tijde van Dante nog niet bekend was. Onder de regering van keizer Domitianus werd hij in dichterlike wedstrijden meermalen als overwinnaar gekroond. — 35. Statius' hoofdwerk is de Thebaide, 'n epos in twaalf boeken, dat handelt over de strijd tussen Oedipus' zonen. — 36. Z'n tweede groot werk over Achilles bleef onvoltooid door de vrij vroegtijdige dood van de dichter. — 37. De Aeneïde, het beroemde Vergiliaanse epos, dat Statius als epies dichter het meest schijnt geïnspireerd en gevormd te hebben, en dat volgens Statius ontelbare andere dichtwerken in de loop der eeuwen geïnspireerd heeft. — 38. „Drachme": 'n klein geldstukje van weinig waarde. — 39. Deze woorden zijn, letterlik opgevat, in de mond van Statius 'n onmogelikheid. Hij wil alleen hyperbolies te kennen geven, hoe

Vergilîus zag mij aan bij deze woorden,
en 't was, alsof hij zwijgend: „Zwijg nu!" zeide. —
Maar ach, we kunnen niet àl wat we willen.

Want lach en traan ze volgen van nature
de ontroering, die ze wekt; en bij de oprechtsten
zien wij ze vaak zich 't minst gehoorzaam tonen.[40] —

Toch glimlachte ik als hadde ik hem begrepen.
Toen zweeg de schim[41] en staarde mij in de ogen,
wijl daar de ziel zich 't zuiverst in weerspiegelt.

„Welaan, moogt ge eens uw tocht gelukkig einden,"
hernam de geest, „doch waarom zag ik even
dat zonnig lachje op uw gelaat verschijnen?"

Nu voelde ik mij van links en rechts besprongen:
de één[42] drong tot spreken, en tot zwijgen de ander;[43]
ik zuchtte dus en.... zag mijn nood begrepen:

„Spreek," zei de Gids, „en wees toch niet zo angstig
te spreken; spreek vrij uit, en doe hem kennen,
wat hij u vraagt in zulk 'n groot verlangen."[44]

En ik tot hem: „O geest uit de oude tijden,
ge waart misschien verwonderd, wijl ik lachte;[45]
doch meer verbazing moge u tans vervullen.

Hij immers die mijn blikken richt naar boven[46]
is die Vergilius, die eens zo krachtig
u zingen deed van mensen en van goden.

groot zijn verering is voor Vergilius. (70 v. Kr.—19 n. Kr.). Volgens Rensburg zou Statius hier niet 'n gewoon jaar, doch 'n zonnejaar bedoeld hebben. (acht en twintig van onze jaren.) — 40. Dante wil zeggen: de meest oprechte mensen kunnen het minst hun aandoeningen van vreugde en smart bedwingen en verborgen houden. — 41. Statius. — 42. Statius. — 43. Vergilius. — 44. Door v. 100—102 had Statius indirekt, maar niettemin intens te kennen gegeven, hoe gaarne hij Vergilius persoonlik zou gekend hebben. 45. Zie v. 109 van deze Zang. — 46. D.w.z. hij die hier mijn Gids is om mij te geleiden naar de top van de Louteringsberg. (het aards paradijs.)

En gaaft ge 'n andre reden aan mijn lachen,
verwerp die dan als schijn en wees verzekerd,
dat slechts uw woord die glimlach mij ontlokte."[47] —

Reeds boog de geest zich diep, om 's Meesters knieën
te omvatten, maar Vergilius zeide: „Broeder,
laat af, want gij en ik zijn schimmen beiden."[48]

En, opstaand, sprak de geest: „Nu moogt ge ervaren,
hoe ik tot u in liefde blijf ontstoken,
daar ik, ons beider schijn-lichaam vergetend,

'n schim bejegen als 'n tastbaar wezen." —

47. D.w.z. Dante had slechts geglimlacht, omdat Statius Vergilius zo hemelhoog verhief zonder te weten, dat deze zelf tegenwoordig was. — 48. Toen Statius zich boog, om, als 'n mindere aan z'n meerdere, Vergilius hulde te betonen door diens knieën te omvatten (vgl. Vagev. Z. VII, 15.), maakte Vergilius hem erop attent, dat dit niet mogelijk was, omdat ze beiden schimmen waren. Vgl. Vagev. Z. II, 79—81. maar ook Vag. Z. VI, 75! —

Reeds was Gods engel achter ons gebleven, 1
die ons geleid had naar de zesde Ronde
en van mijn hoofd 'n merk weer had gestreken.[1]

En hun, die naar gerechtigheid verlangen 4
had hij verheugd 't „Beati"[2] toegezongen,
doch reeds bij „Sitiunt"[3] de spreuk beëindigd.[4]

En ik, veel lichter dan op de andre treden, 7
ging reeds zo snel, dat ik als zonder moeite[5]
de vlugge Geesten[6] naar de hoogte volgde.[7]

Nu hief Vergilîus aan:[8] „De liefde ontstoken 10
door echte deugd wekt altijd wederliefde,
indien heur vlam zich maar vertoont naar buiten.[9]

1. Dante vermeldt hier z'n overgang van de vijfde naar de zesde Kring als 'n feit, dat al voorbij is. Hij herinnert ons er aan, hoe ook hier weer 'n engel het merk of teken: P (de vijfde.) van zijn voorhoofd gewist heeft. 2. „Beati" d.w.z. „Zalig." — 3. „Sitiunt" (spreek uit: Siétsioent.) dit betekent: „Zij dorsten." — 4. De betekenis van deze terzine is de volgende: Evenals bij 't verlaten van de vorige Kringen was ook bij de uitgang van de vijfde Omgang (de Kring van de Geldzuchtigen.) door de engel 'n gedeelte van een der acht Zaligsprekingen aangehaald n.l. 'n gedeelte van de vierde Zaligspreking, die luidt: „Zalig die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, want ze zullen verzadigd worden." (Matth. V, 1.) De engel had echter alleen maar gezegd: „Beati qui sitiunt." (Zalig zij die dorsten.) of misschien „Beati qui justitiam sitiunt." („Zalig zij die dorsten naar de gerechtigheid.") De overige woorden van de Zaligspreking (schoon in gewijzigde vorm.) zullen eerst gezegd worden aan het einde van de zesde Kring, waarheen de Dichters nu langs de trap opklimmen. (Zie Z. XXIV, 151—154) De Zaligspreking, uitgesproken aan het einde van de vijfde Kring, is als 'n tegenstelling bedoeld van de geld-dorst, die gestraft wordt in de vijfde Kring. 5. Dante steeg op de trap van de vijfde naar de zesde Kring gemakkeliker dan op de vroegere trappen, 1e omdat hij bevrijd was van 'n bepaalde zonde (geldzucht) en 2e omdat weer 'n pijnlike wonde op z'n voorhoofd gesloten was en 3e werden de trappen, zoals al in Z. IV, 90 gezegd is, steeds minder steil. — 6. Statius en Vergilius. — 7. Zoals uit v. 17 duidelik zal blijken, zijn de dichters nog altijd op de trap van de vijfde naar de zesde Kring. — 8. Vergilius richt hier het woord tot Statius. — 9. D.w.z. mits de liefde zich ook uiterlik kenbaar maakt.

Sinds de ure, dat in Afgronds Voorgeborchte[10]
ook Juvenalis[11] in ons midden daalde,
die uw genegenheid mij heeft ontsluierd,

was mijn welwillendheid voor u nog groter
dan ooit voor andren, die ik nooit aanschouwde.
Daarom zal deze trap zo kort me schijnen.

Doch zeg me tans — en wil me als vriend vergeven,
mocht ik wat al te vrij de teugels vieren —
o zeg mij toch, zoals 'n vriend zou spreken:

hoe was in uw gemoed nog plaats te vinden
voor gierigheid bij zulk 'n schat van kennis
als ge u door noeste vlijt hadt opgezameld?"

Dit woord ontlokte Statîus eerst 'n lachje;
toen zeide hij: „Al wat ge zegt, o Meester,
is voor m'n hart 'n heerlik blijk van liefde.

In waarheid vele malen zien we dingen,
die ons voor twijfel valse gronden geven,
omdat de ware grond ons blijft verborgen.

Uw vraag bewijst me, dat ik naar uw mening
— misschien wel om de Kring, waar ik vertoefde[12] —
aan schraapzucht schuldig was in 't andre leven.

10. D.w.z. in de Limbus, waar de deugdzame heidenen en ongedoopte kinderen verblijven. — 11. „Juvenalis" d.i. Decimus Junius Juvenalis, de grote Satiren-dichter van de Romeinen. Zijn geboorte- en sterfjaar zijn onbekend. Sommigen stellen zijn geboortejaar in 67 n. Kr. en zijn sterfjaar in 130 of 147. Hij was 'n tijdgenoot van Statius (gest. in 95 n. Kr.) en een van diens bewonderaars. Zo prijst hij in z'n zevende satire v. 82 vlgg. Statius om zijn Thebaide, waarin deze op zijn beurt Vergilius had geprezen. Men begrijpt nu, waarom Dante Juvenalis tot Vergilius laat zeggen, hoe Statius hem, de dichter van de Aeneïde, bewonderde en vereerde. — 12. D.w.z. de Kring die de Dichters zo juist verlaten hebben t.w. de vijfde Kring of die, waar de Gierigaards en Verkwisters voor hun zonden boeten.

Weet dan, dat ik te ver juist bleef verwijderd 34
van gierigheid, en duizenden van maanden
mijn weelde en overdaad deez' straf bezorgden.[13]

En had mijn arme ziel zich niet gebeterd, 37
toen ik het woord begreep, dat ge eens, als gloeiend
van gramschap tegen 't mensdom, òp deed klinken:

„Waartoe verleidt ge niet de stervelingen, 40
vervloekte gouddorst?"[14] — ach, ook ìk zou zwoegen
in 't wentel-spel der grimmige toernooien.[15]

Toen zag ik, dat de handen ook tot geven 43
te wijd zich oopnen kunnen, en ik treurde
zogoed om déze als om mijn andre feilen.

Hoevelen staan eens op met naakte schedel[16] 46
om hun onwetendheid:[17] dat ook verkwisting
berouw behoeft in leven en in sterven.

En weet, dat schuld, die van 'n andre zonde 49
het tegen-beeld ons biedt, met deez' te samen
hier[18] als 'n boze plant eerst moet verdorren.[19]

13. Statius wil zeggen: Niet om gierigheid, maar om de tegenovergestelde ondeugd, n.l. verkwisting, werd ik in die Kring gestraft, duizenden maanden lang of, zoals hij al in Z. XXI, 67—68 gezegd had, meer dan vijf eeuwen. 14. Deze woorden van Vergilius zijn uit de Aeneïde b. III, 56—57. Statius vat hier het woord „gouddorst" vanzelf op in 'n andere zin dan Vergilius, n.l. in de zucht naar goud, niet om het op te stapelen, maar om het te verdoen in zwelgpartijen enz. — 15. Statius verwijst hier naar de straf in de vierde Helle-kring. Gierigaards en verkwisters wentelen daar in 'n halve kring ieder 'n zware steen voort en botsen daar telkens op elkaar. Zie Hel Z. XVII, 22 vlgg. Dante spreekt hier van die straf als van „de grimmige toernooien." — 16. Zie Hel VII, 51—57. De gierigaards zullen eens uit hun graf opstaan met dichtgenepen vuist, de verkwisters met uitgerukte haren of naakte schedel. — 17. D.i. t.z. door schùldige onwetendheid. — 18. „Hier" n.l. op de Louteringsberg. — 19. Statius wil met deze terzine dus zeggen: Op de Louteringsberg moet iedere zonde en haar tegenovergestelde ondeugd samen in één Kring of op één Omgang geheel uitgeroeid worden of afsterven als 'n plant die door felle zonnegloed langzaam verdort. — Hoe

Wanneer ik dus, om mij van schuld te loutren, 52
bij hen vertoefde, die voor hebzucht boeten,
dan was dit om het tegen-beeld dier zonde."[20] —

— „Doch toen uw vers bezong de wrede zwaarden, 55
die eens Jocaste dubble wonden sloegen,"[21]
hernam de Dichter van de Herderszangen,[22]

„bleek niet — wijl Clio nog uw snaren stemde[23] — 58
dat u gewonnen had als zijn getrouwe
't Geloof,[24] waarbuiten ons geen deugd kan helpen.[25]

Indien 't zo is, wat zon of wat flambouwen[26] 61
verjoegen dan uw nacht, zodat uw zeilen
het scheepje van de Visser konden volgen?"[27]

En hij tot mij: „Gij hebt mij 't eerst gewezen, 64
hoe 'k in Parnassus' grotten mij kon laven,
en toen, na God, mij 't eerst het licht ontstoken.[28]

deze stelling van één straf voor twee tegenovergestelde zonden overeen te brengen is met Dante's vroeger besproken zonde-verdeling en zonde-systeem voor het Vagevuur, mogen wijzeren dan ik beslissen. Terecht merkt Philalethes bij deze verzen op, dat zij die de z.g. Aristoteliese midden-weg als de eerste grondslag van de Ethiek vooropstellen, altijd en uitsluitend gierigheid en verkwisting als voorbeeld aanhalen, en nooit andere ondeugden. 20. N.l. verkwisting. — 21. D.w.z. toen gij, Statius, uw Thebaïde schreeft, die handelt over de broederkrijg tussen Etéocles en Polynices, de zonen van Oedipus en Jocaste. — 22. D.i. Vergilius. — 23. Bij de aanvang van zijn Thebaïde (I, 41) had Statius Clio, de heidense Muze der geschiedenis, nog aangeroepen, wat hij (in die tijden, wel te verstaan), zeker niet gedaan zou hebben, als hij al kristen geweest was. Zie echter v. 88 vlgg. — 24. N.l. het ware of kristelike geloof. — 25. D.w.z. ditzelfde ware geloof, waarbuiten goede werken niet baten om het bovennatuurlik geluk in de hemel te bekomen. — 26. D.w.z. welke bovennatuurlike verlichting of natuurlike onderrichtingen. — 27. D.i. zodat ge veilig het scheepje van Petrus kont volgen, d.i. de geloofsleer der Kath. Kerk. — 28. Statius bedoelt: Gij hebt mij 't eerst ontvonkt tot de poëzie; en later, na God, tot het geloof. Op welke wijze dit laatste gebeurde, wordt gezegd in de volgende verzen.

Ge deedt als hij, die wandelt in het donker 67
en achter zich 'n licht draagt, dat zijn voeten
de weg niet wijst, doch wel die van z'n volgers.

Gij hebt gezegd: „Herschapen wordt de wereld. 70
Gerechtigheid keert weer met de eerste tijden.
'n Nieuw geslacht daalt neder uit de heemlen."[29]

Door u poëet, werd ik door u ook kristen. 73
Maar om uw oog 'n sterker beeld te geven,
wil ik mijn schets met heldre tinten kleuren:[30]

Reeds droeg alom de wijde wereld-akker 76
het zaad van 't waar geloof, eens uitgeworpen
door dienaars van dat Rijk, dat nooit zal einden.

En wat de nieuwe leraars[31] ons verkondden, 79
klonk als ùw woord, waarvan ik juist gewaagde;[32]
en 't werd mij lief te toeven in hun woning.

Ik ondervond, hoe heilig ze allen waren, 82
zodat, toen Domitîanus hen vervolgde,[33]
mijn oog hun leed niet zien kon zonder tranen.

29. Deze woorden geven in gewijzigde vorm de beroemde verzen weer uit de vierde Ecloga (herdersdicht) van Vergilius, waarmee deze zinspeelt op 'n nieuwe, gelukkiger tijd, 'n terugkeer als 't ware van het eerste tijdperk der mensheid volgens de mythologie. (het z.g. gouden tijdvak.) In de eerste tijden van de Kath. Kerk, en ook nog lang in de Middeleeuwen, werd in deze verzen van Vergilius 'n soort van voorspelling gezien, die de komst van Kristus aankondigde, en velen beschouwden Vergilius dan ook (vooral in de Middeleeuwen) enigszins als 'n voorloper en heraut van het Kristendom. — 30. De zin is: bij deze enkele aanduiding zal ik het niet laten, maar ik zal u mijn geschiedenis wat uitvoeriger verhalen. — 31. De bisschoppen en priesters. — 32. Zie v. 70—73 van deze Zang. Statius past de woorden van Vergilius: „'n Nieuw geslacht daalt uit de hemel neder" toe op de eerste Kristenen, en vooral op hun priesters en bisschoppen. — 33. De vervolging der kristenen onder keizer Domitianus (81—96), zoon van Vespasianus, was de tweede grote vervolging. Volgens sommigen begon hij de vervolging pas in 't jaar 94.

En al de jaren, dat ik ginds nog leefde,
was ik hun vriend; en hun oprechte wandel
deed mij verfoeien ieder ander stelsel.

En éer ik in mijn dicht[34] naar Thebe's stromen[35]
de Grieken bracht, ontving ik reeds het doopsel,
maar hield uit vrees m'n kristendom verborgen

en werd nog lange tijd beschouwd als heiden.
Doch 't was die lauwheid, die mij ruim vier eeuwen
omdolen deed door deze vierde Cirkel.[36]

Gij nu, die mij de sluier hebt geheven,
die 't heil,[37] waar 'k u van spreek, weleer verhulde,
zeg mij, daar deze trap[38] vooreerst niet eindigt,

zeg, als ge 't weet, waar de oude vrienden toeven:
Terentîus, Plautus, Varro en Cecilîus?[39]
Zijn ze in de Hel? Zo ja, in welke Ronde?"[40] —

— „Zij allen, ìk en Persîus[41] en nog velen,"
hernam mijn Gids, „zijn bij de Griekse Zanger,
die meer dan de anderen de Muzen voedden.[42]

34. De Thebaïde. — 35. De rivieren Isménus en Asópus. Zie Z. XVIII, 91. Statius wil met deze verzen zeggen: ik was al gedoopt, vóór ik mijn Thebaïde schreef, of tenminste vóór ik het negende boek voltooide, waarin verhaald wordt, hoe de Grieken aan de Ismenus en Asopus kwamen. — 36. In de vierde Kring worden de Tragen gestraft. Vgl. Z. XXI, 67—68. — 37. D.i. het waar geloof. — 38. N.l. de trap, die de Dichters leidt van de vijfde naar de zesde Kring. — 39. Met „de oude vrienden" Terentius en Plautus zijn bedoeld Terentius, 'n blijspeldichter (195—159 v. Kr.) en Plautus eveneens 'n blijspeldichter (254—184 v. Kr.). Met Varro en Cecilius zijn waarschijnlik bedoeld P. Terentius Varro, 'n minder bekend poëet, en Cecilius Statius, eveneens 'n minder bekend dichter van komedies. Volgens sommigen is met Varro bedoeld (m.i. minder waarschijnlik.) M. Terentius Varro, een der geleerdste Romeinen, proza-schrijver en dichter. (116—26 of 27 v. Kr.) — 40. D.w.z. in de hoeveelste Kring van de Hel? — 41. Persius, 'n jong-gestorven dichter. (34—62 n. Kr.). Er bestaan van hem nog zes zeer scherpe hekeldichten. — 42. Homerus.

In de eerste Cirkel van de blinde Kerker[43] 103
wordt menigmaal nog van de Berg gesproken,
die steeds nog onze voedsters houdt verenigd.[44]

Daar is Euripides en Antifonte, 106
Simonides en Agathon en andren
uit Griekenland, wier hoofd de myrthe eens tooide.[45]

Daar ziet men van de vrouwen uit uw zangen 109
Antigone, Deïfile, Argeia,
en, even droef als vroeger nog, Ismene.[46]

Daar ziet men die „Langeia" wist te wijzen; 112
de dochter van Tiresias en Thetis;
en verder Deidamìa met haar zusters."[47] —

Reeds zwegen wederom de beide Dichters, 115
en keken weer oplettend in de rondte,
bevrijd van 't klimmen door de nauwe steilte.[48]

43. D.i. in de eerste Helle-kring of Limbus. — 44. „De Berg" is de Parnassus; „onze voedsters" zijn de Muzen. — 45. Van de hier genoemde Griekse dichters is 't meest bekend Euripides (480—406 v. Kr.), een der drie grootste Griekse treurspeldichters. — „Antifonte", 'n weinig bekend tragicus, evenals Agathon, geb. 448 v. Kr. Simonides van Cheos, 'n beroemd lierdichter. (559—469 v. Kr.) In plaats van Antifonte vermelden sommige teksten de bekende Anacreon. — 46. Van de hier en in de volgende terzine genoemde vrouwen komen de beide laatsten, Thetis en Deidamìa, alleen voor in de Achilleïs; de andere in de „Thebaide." „Antigone": de bekende dochter van Oedipus. Deïfile en Argeia zijn dochters van koning Adrastus, de bewerker van de Tocht tegen Thebe. „Ismene": zuster van Antigone, ook in de Onderwereld nog altijd schreiend om de dood van haar verloofde Atys, die, in de strijd dodelik gewond, in haar armen was gestorven. (Thebaide b. VIII.). — 47. „Die „Langeia" heeft gewezen" is Hypsipyle (zie Hel Z. XVIII, 92.), die de dorstige Andrastus en zijn Argivers de bron Langeia aanwees om te drinken, waarbij het zoontje van Lycurgus, dat zij zoogde, door 'n slang werd gedood. De dochter van Tiresias, die in de Thebaide voorkomt, is de bekende tovenares Manto, die Dante al in de Hel geplaatst had. (zie Hel Z. XX, 55.) Ofwel heeft Dante daar niet meer aan gedacht, ofwel de dochter van Tiresias in de Thebaïde voor 'n andere dochter van de tovenaar aangezien. Thetis was de moeder van Achilles; Deidamìa z'n vrouw. Over Deidamìa zie nog Hel Z. XXVI, 62. — 48. De Dichters zijn

En achter bleven vier der dienaressen 118
van 't zonnespan, terwijl almee de vijfde
de vuurge dissel-spits naar boven richtte.[49]

Toen zeide weer m'n Gids: „Het zal ons voegen 121
bij 't omgaan van de Berg, als naar gewoonte,
de rechterschouder buitenwaarts[50] te wenden."

Zo werd gewoonte dan ons tot geleidster 124
en togen wij op weg met minder zorgen,
wijl ook die waarde ziel[51] ons inzicht deelde.

Zij[52] liepen voor; en ik, alleen, liep achter, 127
met aandacht luistrend naar hun wijze woorden,
die veel mij leerden van de kunst der verzen.

Doch 't zoet gesprek werd haastig afgebroken, 130
toen plots 'n grote boom de weg versperde,
vol appels, schoon van kleur en lieflik geurend.

Gelijk de spar naar boven steeds vermindert, 133
van tak tot tak: zò deze naar beneden;
ik gis: opdat er niemand in zou klimmen.

Terzijde, waar de Rots het pad begrensde, 136
viel van de hoge steilte 'n helder water,
dat van omhoog het groene loof besproeide.

Toen zich de Dichters bij de boom bevonden, 139
klonk in het dichte groen 'n stem, die zeide:
„Van deze spijs en drank zult gij niets nutten."[53]

langs de nauwe rots-trap nu aangekomen in de zesde Kring. — 49. De dienaressen van de Zonne-wagen zijn de gepersonifieerde uren. Ze worden de Horen genoemd. Iedere Hore moet 'n uur lang de Zonne-wagen helpen voorttrekken. Vier uren zijn nu verlopen sinds het begin van de Dag. De vijfde Hore richt de dissel van de Zonne-wagen met z'n spits omhoog d.w.z. dat ze de zon nog moet stuwen tot z'n hoogste punt. (om twaalf uur.) — 50. D.w.z. naar de kant van de diepte. — 51. Statius. — 52. Statius en Vergilius. — 53. In deze Kring wordt, zoals we aanstonds zullen zien, geboet voor de zonde van gulzigheid of onmatigheid in spijs en drank.

Nog sprak de stem: „Méer dacht weleer Maria 142
aan Bruid en Bruidegom dan aan voldoening
van eigen mond,[54] tans pleitend voor u àllen.[55]

Tevreden toonden zich Oud-Rome's vrouwen 145
met enkel water;[56] en veel wijsheid gaarde
zich Daniël, omdat hij spijs versmaadde.[57]

Als goud zo schoon was 's werelds eerste morgen, 148
toen honger eikels lekkernijen maakte
en dorst tot nektar worden deed elk beekje.[58]

Sprinkhaan en honig waren eens de spijzen, 151
die in de wildernis de Doper voedden:
daarom is hij zo groot en zo verheven,

als u door 't Evangelie wordt verkondigd."[59] 154

54. Omdat men, zoals gezegd, in deze Kring gulzigheid en onmatigheid in spijs en drank uitboet, worden voorbeelden van matigheid aangehaald. Het eerste voorbeeld is Maria's gedrag op de bruiloft te Cana. Niet uit verlangen naar 'n kostbare dronk, maar om de Bruid en de Bruidegom uit de verlegenheid te helpen, vroeg Maria aan Jezus om het water in wijn te veranderen. — 55. Maria is tans de voorspraak van alle mensen op aarde en van alle zielen in het Vagevuur. — 56. Volgens Valerius Maximus (b. II c. 1) was het gebruik van wijn bij de oud-Romeinse vrouwen onbekend. — 57. Zinspeling op de geschiedenis van Daniël en zijn gezellen aan het hof van koning Nabuchodonosor. (Daniël I, 8 vlgg.) — 58. Zinspeling op het gouden tijdvak der mensheid bij de klassieke schrijvers. Vgl. Ovid. Metamorph. b. I, 103 vlgg. — 59. Vlg. Matth. III, 4 en XI, 11.

Terwijl ik strak m'n ogen hield gevestigd 1
op 't groene loof, als zij te turen plegen,
die achter 't vogelnet hun tijd verspillen,

sprak wederom die méer mij was dan vader[1]: 4
„Kom nu, m'n zoon; de tijd, ons toegemeten,
behoren wij toch beter te benutten."

Niet minder vlug dan 't hoofd keerde ik de voeten 7
naar beide Dichters;[2] die zo schoon weer spraken,
dat mij het gaan in 't minst geen moeite kostte.[3]

Daar hoorde ik „Domine, labia mea"[4] zingen 10
op zulk 'n droeve en zulk 'n zoete wijze,
dat mij de zang èn vreugde èn smart verwekte.

„Wat stemmen hoor ik toch, o lieve Vader?" 13
hief ik weer aan. En hij: „Allicht zijn 't schimmen,
die hier de knoop van straf en schuld ontwarren."

Gelijk de pelgrims in gepeins verzonken — 16
als ze onbekenden onderweg passéren
en even opzien zonder stil te houden —

zo kwam ons achterop, doch vlugger stappend, 19
'n vrome stoet van ingetogen zielen,
die in 't voorbijgaan even naar ons keken.

En aller ogen stonden hol en donker 22
in 't wit gelaat: ook waren zij zo mager,
of enkel vel zich om hun beendren plooide.

1. Vergilius. — 2. Statius en Vergilius. — 3. Zie Z. XXII, 128—129. — 4. Klagend zingen de geesten hier het zestiende vers van de vijftigste Psalm of tenminste de eerste helft van het vers. Dante geeft alleen de drie eerste woorden: „Domine, labia mea". (spreek uit: Domne, labja mea.) Deze woorden betekenen: „Heer, mijne lippen." Het gehele vers luidt: „Heer, ontsluit mijne lippen; en mijn mond zal uw lof verkondigen." Zeer passend laat Dante deze woorden spreken door onmatigen in spijs en drank.

'k Denk niet, dat Erisichton[5] eens zo hevig
totop de huid verdroogd was door de honger,
toen hij van deze 't ergste had te vrezen.

„Ziedaar," zei 'k tot mijzelf als in gedachten,
„de lieden, die Jeruzalem verloren,
toen Mirjams mond zelfs eigen kind niet spaarde."[6]

Hun ogen leken ringen zonder stenen.
Wie OMO leest op mensen-aangezichten,
had hier terstond de M reeds onderscheiden.[7]

Wie zou geloven — als hij 't „hoe"[8] niet kende —
dat ruisend water en 'n geurende appel
bij schimmen zulk 'n felle lust kon wekken.[9]

Ik stond geheel verbaasd om zulk 'n honger,
daar mij de reden nog niet was ontsluierd
van deze magerheid en droef verschilfren.[10]

En zie, vanuit de diepte van zijn schedel
richtte één de blik naar mij en tuurde en gluurde
en riep toen luid: „Wat gunst gebeurt mij heden?"[11]

5. „Erisichton": zoon van de Thessaliese koning Triopas, had 'n eik omgehouwen, toegewijd aan Ceres. Door de vertoornde godin werd hij gestraft met zulk 'n razende honger, dat hij z'n eigen dochter verslond en tenslotte zich zelf opat. Daarop doelt v. 27. Zie Ovid. Metam. b. VIII, 739 vlgg. 6. Tijdens het beleg van Jeruzalem (in 't jaar 70 na Kr. door Titus.) was er zulk 'n hongersnood in de stad, dat volgens het verhaal van Flavius Josephus 'n vrouw, Maria of Mirjam geheten, haar eigen kind verslond. — 7. De grote M van het Italiaanse schoonschrift uit de latere M. E. gelijkt op twee naast elkaar staande half-bogen met de opening naar onder. Zet men nu, om het woord „OMO" ('t Latijnse „homo", dat „mens" betekent, maar op z'n Italiaans uitgesproken „OMO" luidt) te vormen, in beide open halfbogen 'n kleine o, dan heeft men de ruwe omtrek van 'n menselik gelaat. (Witte) Met 'n beetje goede wil is dat OMO inderdaad op 't gezicht van 'n mens wel te lezen, vooral als die mens heel mager is, daar dan de O-vorm maar vooral de M-vorm veel sterker naar voren komt. — 8. Zie Vagev. Z. XXV, 20 vlgg. — 9. Vgl. v. 67—69 van deze Zang. — 10. De grote droogte maakte de huid ruw en schub- of schilferachtig. — 11. De geest die hier spreekt, is, zoals uit v. 48 zal blijken, Forese Donati, 'n broer van de

Nooit hadde ik hem herkend aan zijne trekken;
maar door zijn stem kwam mij opnieuw voor ogen,
wat op zijn aangezicht als lag vernietigd.[12]

Zij was de vonk, die 't kennis-licht weer wekte;
en, hoe vermagerd ook en hoe veranderd,
Forese was 't, die 'k hier in de ogen blikte.

„O sla geen acht op deze dorre schilfers,
die mij de huid ontkleurden," bad de lijder,
„noch op 't gemis-aan-vlees, dat mij mismaakte;

doch spreek mij van u zelf en beide schimmen,[13]
die langs de Berg u tot geleide dienen,
en draal niet langer om mij toe te spreken." —

— „Uw aangezicht, dat bij uw dood mijn tranen
besproeiden, doet me tans niet minder schreien,"
antwoordde ik hem, „zo deerlik is 't gehavend.

Bij God, zeg toch, wat u zo deed vermagren,
doch vraag me niets; ik sta geheel verbijsterd;
en kwalik spreekt, wie liever zelf zou vragen."

En hij tot mij: „Door de eeuwge raadsbesluiten
dringt in dat water en die boom daarginder
'n vreemde kracht, waardoor ik dùs vermager.

Al deze schimmen, die zo klagend zingen,
herwinnen hier hun deugd in dorst en honger,
wijl ze eens de lust der keel te driftig volgden.

De zin naar spijs en drank wordt hier geprikkeld
door 't geurend ooft en door de water-druppels,
die ruisend op de groene lovers vallen.

beruchte Corso Donati, bekend partijhoofd der Zwarten te Florence, en van Dante's vrouw Gemma Donati. Hij beschouwt het als 'n grote gunst, z'n zwager Dante hier te aanschouwen, ofschoon hij, zoals uit de volgende verzen blijken zal, niet weet of Dante nog leeft, of al dood is. — 12. N.l. zijn persoonlikheid. — 13. Statius en Vergilius.

En nìet voor éne keer zien wij bij 't rennen 70
door deze Kring aan ons de straf voltrokken. —
Stràf, zeg ik, maar ik moest vertroosting zeggen:

want naar de Boom drijft ons diezelfde liefde, 73
die Kristus blijde 't „Eli"[14] uit deed roepen,
toen Hij ons vrijkocht door zijn bloed en wonden."

En ik tot hem: „Forese, sinds de wereld 76
door u verwisseld werd voor beter leven,
is nog geen vijftal jaren zelfs verstreken.

Indien u pas 't vermogen werd ontnomen 79
om langer kwaad te doen, als de ure u wenkte
van 't waar berouw, dat ons met God herenigt,

hoe zijt ge dan hierboven reeds gekomen? 82
Ik meende u nog in lager oord te vinden,
daar waar men tijd door tijd heeft uit te boeten."[15]

En hij tot mij: „Dat ik na luttel jaren 85
reeds proeven mag de zoete lijdensbeker,[16]
bewerkte Nella[17] door haar vele tranen.

14. Kristus aan het kruis riep: „Eli, Eli, lama sabactani" d.w.z. mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?" (Matth. XXVII, 46.) Kristus riep deze woorden met grote vreugde, omdat Hij ons door Zijn verlatenheid en dood wilde verlossen. Zo willen de schimmen hier met vreugde honger en dorst lijden, omdat ze weten daardoor eerder bij God te komen. — 15. De zin van v. 76—84 is deze: Sinds Forese's dood zijn er nog geen vijf jaren verlopen. (v. 76—78.) Maar Forese's bekering had eerst plaats in z'n sterfuur. (v. 79—81) Als Forese's intieme vriend en zwager kon Dante dit zeker weten. Hoe komt het dan, dat Forese zich reeds op de zesde Omgang bevindt? (v. 82) Immers, die hun bekering uitstellen tot hun sterfuur vertoeven volgens Dante in 't Voor-Vagevuur (v. 83) en wel zo lang als de tijd duurde, dat de bekering werd uitgesteld. Dit laatste betekent v. 84: „daar waar men tijd door tijd heeft uit te boeten." Vgl. nog Vagev. Z. IV, 130 vlgg. — De reden van Forese's ongewoon-vroege opgang wordt door hem zelf gegeven in de volgende verzen. — 16. De straffen in het eigenlike Vagevuur zijn voor de schimmen wel pijnlik, maar ook aangenaam, omdat ze daardoor voldoen aan Gods rechtvaardigheid en des te eerder bij Hem zullen zijn. 17. „Nella": Forese's vrouw.

Door haar verzuchtingen en vrome beden 88
onthief ze mij aan 't oord van 't droeve wachten[18]
en werd ik ook verlost uit andre Kringen.[19]

En nog te meer wint zij Gods gunst en liefde 91
— mijn weduwe, die 'k sterk en trouw beminde —
als zij meer eenzaam blijft in goede werken.

Want 't Barbarije van Sardinîe's bergen 94
is in zijn vrouwen zediger en kuiser
dan 't Barbarije, waar ik haar moest laten.[20]

Wat moet ik méér nog zeggen, lieve broeder? 97
Ach, voor mijn blik ligt reeds de toekomst open,
waarin dìt uur niet bijster oud zal heten,

en 't bij beschreven wet zal zijn verboden 100
aan 't onbeschaamde vrouw-volk uit Florence,
zich met ontblote boezem te vertonen.[21]

Wat vrouwen, 't zij bij Moren 't zij bij Turken, 103
behoefden ooit voor meer gepaste kleding
of priesterlik vermaan of straffer middlen?

18. „'t Oord van 't droeve wachten": het Voor-Vagevuur. — 19. D.w.z. de andere Omgangen van het eigenlike Vagevuur. — 20. Barbarije (in 't Italiaans Barbagia.) is 'n heel woeste bergstreek op Sardinië, waar 'n ruw bergvolk woonde en de vrouwen rondliepen met onbedekte boezem. De vrouwen in Florence (dat andere Barbarije v. 96.) liepen in Dante's tijd blijkbaar nog onbehoorliker gekleed. Sommige schrijvers beweren, dat het gedrag dier Sardiniese vrouwen overigens onberispelik was. Haar kleding zou dus meer voortgekomen zijn uit ruwheid en gebrek aan beschaving dan wel uit erger beweegredenen. In 't laatste geval bedoelt Dante dan, dat de vrouwen uit Florence die uit Barbarije navolgden in hun objektief-onbehoorlike kleding, maar niet in hun subjektieve zedelikheidsbegrippen. — 21. Dante zinspeelt hier blijkbaar op de een of andere verordening te Florence tegen de onzedelike klederdracht der vrouwen. Het is niet bekend op welke verordening de Dichter hier doelt.

Maar stond die schaamtelozen[22] goed voor ogen, 106
wat hun bereid wordt door de vlugge hemel:
reeds ging de mond voor weegeroep hun open.[23]

En toont zich hier 't vooruitzien geen misleider,[24] 109
dan treuren ze al, éer nog de baard voelt wassen
hij die men nu nog sust met wiegeliedjes.[25]

Ach, broeder, speel niet langer de onbekende, 112
want ìk niet enkel, maar geheel deez' schare
tuurt naar de plek, waar gij de zon verduistert."[26]

Dies ik tot hem: „Als zich uw geest herinnert, 115
hoe gij met mìj en ik met ù verkeerde,
moet die gedachte ook heden u nog hindren.[27]

Doch die me vóor gaat,[28] nam mij uit dat leven[29] 118
eergistren[30] met zich mede, toen dìens zuster —
'k wees naar de zon[31] — zich als 'n bol vertoonde.[32]

22. „Die schaamtelozen" zijn de vrouwen uit Florence. — 23. Zinspeling op de rampen die Florence zouden treffen na 1300. — 24. Vgl. Hel Z. XXVIII, 78. — 25. Dante wil zeggen: die onbeschaamde vrouwen en moeders zullen treuren, eer hun zoontjes, die nu nog in de wieg liggen, het eerste baardhaar voelen groeien. — 26. Forese en de andere schimmen zijn er nu zeker van, dat Dante nog 'n werkelik lichaam heeft. — 27. Deze woorden mogen voor Forese en Dante's tijdgenoten duidelik geweest zijn, voor ons zijn ze het niet. Dante zinspeelt hier misschien op 'n tijd-in-z'n-leven, waarin hij en Forese zich overgaven aan 'n al te weelderig tafelgenot. Anderen menen, dat Dante doelt op onaangenaamheden met Forese vanwege z'n vrouw Gemma Donati. — 28. Vergilius, die Dante tot gids strekte. — 29. „Uit dat leven." Met deze woorden volgt niet, dat Dante zich totaan z'n bekering (als ik het zo noemen mag.) of tot 1300 aan onmatigheid was blijven schuldig maken. Waarschijnlik wil hij zeggen: Uit dat *ongelukkige aarde* leven, dat ook nog enige tijd ontluisterd werd door mijn zonde van gulzigheid, voerde enz. Met „die me voorgaat," is Vergilius bedoeld. — 30. Zie Hel Z. I en II. — 31. De Zuster van de Zon (Apollo) is de Maan (Diana.). — 32. Dus toen het volle maan was. Bij volle maan was Dante z'n tocht begonnen. Zie Hel

Hìj is 't die mij met dìt mijn aards omhulsel,[33] 121
getrouw hem volgend, door de Diepte leidde,
door de eeuwig-donkre Nacht der ware doden.[34]

Vandaar hief mij zijn hulpe naar hierboven, 124
zodat ik, klimmend steeds, de Berg omwandel,
die recht maakt, wat de wereld eens misvormde.[35]

Zo lang zegt hij mijn Gids te zullen blijven, 127
tot ik eens wezen zal bij Beatrice:
daar moet ik zonder hem ten hemel stijgen.[36]

Vergilîus is 't, die mij dit laatste zeide — 130
en 'k wees naar hèm — en de ander is de Dichter,
om wie de Berg aan alle kanten schokte,

toen hij diens ziel haar vlucht naar God liet nemen."[37] 133

Z. XX, 127. — 33. D.i. z'n stoffelik lichaam. — 34. N.l. door de duisternis van de Hel. De ware doden zijn de verdoemden. — 35. D.w.z. die de zielen zuivert van de vlekken hunner aardse zonden. — 36. Dante zal Beatrice aanschouwen op de top van de Louteringsberg in 't aards paradijs. Zie Z. XXX. — 37. Die schim is Statius, om wie de Berg zo heftig schokte, toen de schim opstond, om de Kring der Geldgierigen te verlaten en naar de hemel te gaan. Zie Z. XXI, 127 vlg.

Ons spreken deed aan 't gaan, ons gaan aan 't spreken 1
geen schade; doch we spraken en we liepen,
gelijk 'n schip met blij-gebolde zeilen.

De schimmen, die nog éens gestorven schenen[1], 4
verbaasden zich, toen hun verzonken ogen
de zekerheid gewerd, dat ik nog leefde.

En ík, mijn onderhoud vervolgend[2], zeide: 7
„Die schim[3] stijgt niet zoo vlug wellicht naar boven
als hij wel wenst, terwille van dien ander.[4]

Doch zeg me, indien ge 't weet: Waar is Piccarda?[5] 10
En ziet m'n oog bij hen, die mij begluren,
misschien ook schimmen, onze blikken waardig?" —

— „Mijn zusterke, waarvan ik niet zou weten, 13
of 'k haar méer braaf dan schoon behoor te noemen,
viert op de hoge Olymp haar blijde zege."[6]

Zo sprak hij eerst. En toen: „'n Naam te noemen 16
is ons vergund, wijl door gemis aan voeding
de trekken van 't gelaat als zijn verstorven.[7]

Hier deze schim — hij wees reeds met de vinger — 19
is Buonagiunta, Buonagiunt' uit Lucca;[8]
en die daarginds, wel 't droevigst uitgemergeld,

1. In tegenstelling met de andere schimmen op de Louteringsberg, die er in zekere zin normaal en gezond uitzagen, waren de geesten in de zesde Kring zo mager, alsof ze voor de tweede maal gestorven waren. — 2. N.l. z'n gesprek met Forese. Zie v. 1—3 en vorige Zang. — 3. Statius. — 4, Vergilius. 5. „Piccarda" n.l. Piccarda Donati, 'n zuster van Forese. — 6. „Op de hoge Olymp." d.w.z. in de hemel. Dante zal Piccarda nog ontmoeten in het hemels Paradijs en wel in de maan-hemel. Zie Parad. Z. III, 19. — 7. Daar het vasten de schimmen haast onkenbaar gemaakt heeft, is 't wel nodig, hen bij de naam te noemen. In tegenstelling met vele schimmen uit de Hel, wordt dit door de schimmen in 't Vagevuur niet kwalik genomen. — 8. „Buonagiunta" spreek uit: Bwonadzjoenta. Om de schim zo duidelik mogelik aan te duiden, voegt Dante er nog bij: „Buonagiunt' uit Lucca." (spreek uit: Loekka.) Deze Buonagiunta uit Lucca is de dichter Buonagiunta degli Ur-

sloot in zijn armen eens Gods heilge Kerke. 22
Van Tours was hij, en boet nu door onthouding
voor witte wijn en paling van Bolsena."[9]

Vele andren noemde hij me nog, om beurten; 25
en allen schenen zij verheugd hierover,
want nergens zag ik een, die donker blikte.

'k Zag Bonifaas, wiens staf zovele zielen 28
te weiden had,[10] en Ubaldin' di Pila[11]
vergeefs de mond ontsluiten door de honger.

Ik zag de Heer Markies, die eens, mìn dorstig, 31
zich in Forlì de buik met wijn mocht vullen
en niettemin zich nooit verzadigd voelde.[12] —

biciani, 'n tijdgenoot van Dante. In z'n werkje: „De Vulgari Eloquio" (Over de Volkstaal) b. I hfdst. 13 spreekt Dante over hem. Deze dichter schijnt 'n biezonder goede vriend geweest te zijn van lekker eten en drinken. Er bestond 'n geestig gezegde op hem: „Hij wist makkelik goede rijmen te vinden, maar nog makkeliker goede wijnen." — 9. De schim, door Dante gezien in de nabijheid van Buonagiunta, was paus Martinus de Vierde (paus van 1281—1285.) Als Paus was hij de gemaal der H. Kerk. Geboren in Brie in Champagne, bezat hij 'n prebende ('n kerkelike waardigheid met geldelike inkomsten) te Tours. Ernstige geschiedschrijvers weten op zijn gedrag geen aanmerkingen te maken. Toch liep er 'n volksverhaaltje, dat hij biezonder gesteld moet geweest zijn op paling uit het meer van Bolsena, klaar gemaakt in zeldzame witte wijn. Bij z'n dood maakte 'n grappemaker het volgend Latijnse spotversje:

> Gaudent anguillae, quod mortuus est homo ille,
> qui quasi morte reas excruciabat eas.

D.w.z. De palingen dansen van plezier, omdat de man nu dood is, die hen achtervolgde en folterde, alsof zij de dood schuldig waren. — 10. „Bonifaas" d.i. Bonifacius de' Fieschi, die als aartsbisschop van Ravenna (1274—1294?) 'n uitgestrekt geestelik gebied bezat. — 11. „Ubaldin" (spreek uit: Oebaldien) d.i. Ubaldino degli Ubaldini van Pila ('n kasteel). Hij was de vader van de aartsbisschop Rugieri (zie Hel Z. XXXIII, 14.) en 'n broer van Octaviano degli Ubaldini „de Kardinaal". (zie Hel Z. X, 120.) — 12. De „Heer Markies" d.i. de markies de' Rigogliosi uit Forli. Hij was 'n befaamd bekerlikker. Men verhaalde van hem, dat z'n hofmeester eens zeide: „Heel Forli spreekt er schande van, dat gij zo drinkt." — „Zeg de mensen dan," antwoordde de adellike drinkebroer, „dat ik ook altijd dorst heb."

Doch als 'n man, eerst kijkend en dan keurend 34
wie 't meest hem lijkt, koos ik de schim uit Lucca,[13]
die 't meest belust scheen 't woord tot mij te richten.

Hij mompelde iets; en 'k weet niet, of ik hoorde: 37
„Gentucca"[14] dàar waar 't felst de pijnen woedden
van 't strafgericht, dat hem zo droef ontluistert.[15]

Ik zeide: „O ziel, die om met mij te spreken 40
zo vurig schijnt, spreek dan op zulk 'n wijze,
dat wat ge zegt èn u èn mij bevredigt." —

— „Er leeft 'n vrouw, al draagt ze nog geen sluier,"[16] 43
dus hief hij aan, „die u mijn land en stede
eens lief doet zijn, hoe grof ze op hen ook schimpen.[17]

Met dit profeties woord gaat ge aanstonds henen. 46
En hebt ge mis verstaan door mijn gemompel,
dan zullen eens de feiten zelf wel spreken.

Doch zeg me tans: aanschouw ik hier de Dichter 49
der „nieuwe rijmen"[18] met hun aanhefregel:
„Gij vrouwen, die van liefde weet te spreken?"[19]

13. D.i. Buonagiunta degli Urbiciani. — 14. „Gentucca" (spreek uit: Dzjentoekka) is de naam van 'n voorname en deugdzame dame uit Lucca, waarmee Dante in zijn ballingschap kennis maakte. Dante is tweemaal in Lucca geweest op z'n zwerftochten: in 1305 of 1306 en in 1314. In dit laatste jaar was hij de gast van zijn beschermer Uguccione della Faggiuola. Daar de Dichter de Commedia-tocht stelt in 't jaar 1300 klinken de woorden van Buonaqiunta als 'n voorspelling. Over de eigenlike betrekking tussen Dante en Gentucca is verder niets bekend. — 15. De straf („het strafgericht") der Gulzigaards bestaat voornamelik in honger en dorst lijden. — 16. D.w.z. Gentucca is op 't ogenblik nog maar 'n kind of 'n jong-meisje. Immers alleen de gehuwde vrouwen en weduwen (zie Z. VIII, 74.) droegen destijds 'n sluier. — 17. De stad Lucca en haar burgers hadden 'n heel slechte naam. Vgl. Hel Z. XXI, 40—41. — 18. Met „de nieuwe rijmen" zijn bedoeld gedichten volgens „de nieuwe zoete stijl" (zie v. 58.), 'n nieuwe dichtkunst in de Italiaanse letteren van Dante's tijd: de z.g. Florentijnse Dichtschool. Toen Dante op ongeveer achttienjarige leeftijd als dichter optrad, bestonden er in Italië twee lyriese dichtscholen: de Siciliaanse en de z.g. Doktrinaire Dichtschool. De Siciliaanse dichtschool gaf niets anders dan de konventionele

En ik tot hem: „'k Ben een, die zing, als Liefde 52
mij 't hart ontroert; en op diezelfde wijze
als ze in mij spreekt, tracht ik het weer te geven."[20]

— „O broeder, tans zie 'k eerst," sprak hij, „de banden, 55
die mìj[21] en „il Notajo"[22] en Guittone[23]
vèr van „de nieuwe zoete dichtkunst" hielden.

Tans zie ik, hoe uw pennen vlijtig volgen, 58
wat door de Liefde u zacht wordt voorgefluisterd.
Maar de onze wisten nooit zo ver te komen.

En wie tans hoger roem nog zoekt te garen, 61
hij ziet niet meer van de ene stijl naar de andre!"[24] —
En als bevredigd, sprak de schim niet verder.

Provençaalse troubadours-poëzie, maar met 'n Italiaanse inhoud. De Doktrinaire school behield ook de Provençaalse vormen, doch verdiepte zich in geleerde allegoriese liefde-bespiegelingen. Ze was meer gekunsteld en verstandelik dan natuurlik en gemoedsrijk. De Florentijnse school nu verhief zich tot nog hoger geestelike opvatting der Liefde, doch op de eerste plaats langs de meer natuurlike weg van het gevoel, waardoor ook haar uitdrukkings-vormen persoonliker en natuurliker werden. De eigenlike grondlegger van deze nieuwe liefde-lyriek is Guido Cavalcanti, 'n jeugd-vriend van Dante (zie Hel Z. X, 61—63.), Dante zèlf haar hoogste vertegenwoordiger. — 19. Deze woorden zijn de begin-regel van Dante's eerste Canzone, opgenomen in zijn Vita Nuova hfdst. 19. — 20. In deze terzine leert Dante wezen en ontstaan van alle lyriek. — 21. Buonagiunta uit Lucca (zie v. 19—20 van deze Zang), 'n vertegenwoordiger van de Siciliaanse Dichtschool in Toskane. 22. „Il Notajo" (dit betekent eigenlik „de Notaris"). Onder deze bijnaam was algemeen bekend Giacomo da Lentini, eveneens 'n hoofdvertegenwoordiger van de Siciliaanse School, maar in het Zuiden van Italië. — 23. „Guittone" d.i. Guittone of Guido van Arezzo (zie Z. XI, 97.) hoofdvertegenwoordiger van de z.g. Doktrinaire Dichtschool of geleerde allegoriese dichtkunst. Ofschoon hij door Dante blijkbaar nog bij de ouderen gerekend wordt, mag hij toch de voorloper heten van de Florentijnse School. — 24. De betekenis dezer twee regels is: Alwie tegenwoordig meent nog hoger roem te zullen behalen dan de dichters uit de Florentijnse school, moet wel blind zijn, daar hij het verschil niet opmerkt tussen oude en nieuwe stijl. De nieuwe dichtkunst toch overtreft de oudere zozeer, dat er geen stijging meer mogelik is.

Gelijk de voglen,[25] aan de Nijl verwintrend, 64
soms in de lucht zich tot 'n drom verzaamlen
en dan in lange rij snel henen vliegen,

zo zag ik daar de drom, die ons omringde, 67
het hoofd plots wenden en hun pas versnellen,
licht als 'n veer door magerte en verlangen.[26]

En als 'n man, die uitgeput van 't draven, 70
z'n makkers draven laat en zacht gaat lopen,
totdat het zwoegen van z'n borst vermindert,

zo liet Forese ook gaan de schaar dier vromen 73
en kwam met mij toen achteraan en zeide:
„Wanneer gebeurt het mij u weer te aanschouwen?" —

— „Ik weet niet," antwoordde ik, „hoe lang 'k zal leven, 76
doch niet zo spoedig zal ik weder komen,
of met m'n hart zal 'k eer aan de oever wezen:[27]

de stad[28] toch, die me als woonplaats werd gegeven, 79
maakt zich van dag tot dag méer los van 't goede
en vliegt, naar 't schijnt, haar ondergang reeds tegen."

En hij: „Nu ga! Die 't schuldigst is aan alles,[29] 82
zie 'k aan de staart van 't wildste ros gebonden
naar 't Dal gesleurd, waar niemand wordt ontzondigd.[30]

Bij iedre sprong holt sneller, almaar sneller, 85
de wilde hengst, totdat hij hem vertrappelt
en schandelik verminkt z'n lijk laat liggen.[31]

25. De kraniks of kraanvogels. — 26. D.w.z. door het vurig verlangen om zich te louteren. — 27. Dante wil zeggen: „Of ik lang of kort zal leven, weet ik niet, maar dit weet ik wel: ik zal in werkelikheid niet aan dat strand („de oever") van de Louteringsberg aankomen, of met m'n hart of m'n verlangen zal ik er toch al eerder zijn. — 28. Florence. — 29. N.l. Forese's broeder, Corso Donati. Aan hem waren voor het grootste gedeelte de rampen te wijten, die Florence sinds 1300 troffen. — 30. Met het Dal, waar van geen zonde meer vergiffenis bekomen wordt, is de Hel bedoeld. — 31. Van v. 82 tot v, 87 verhaalt Forese het vreeslik uiteinde van z'n broer Corso (zonder

Niet lang meer draaien deze grote radren[32] — 88
hij blikte omhoog — of helder zal u blijken,
wat u mijn woord niet helder wist te maken.

En blijf nu, waar ge zijt; want in deez' Kringen[33] 91
is tijd 'n kostbaar goed, en veel zou 'k derven,
als 'k zij aan zij met u zo voort bleef wandlen."[34]

Gelijk somwijlen uit 'n schaar van ruiters, 94
die optrekt, één zich in galop verwijdert,
belust op de eer van 't eerste samenstoten,[35]

zo liep Forese heen met grote stappen 97
en bleef ik achter met de beide Schimmen,
die ginder eens zo'n hoge titel[36] droegen.

En toen hij ons zo verre was ontlopen, 100
dat de ogen hem niet scherper onderscheidden,
dan eerst mijn geest zijn laatste woorden volgde,[37]

vertoonde zich met dikke en groene takken 103
opnieuw 'n appelboom, niet eens zo verre,
doch zichtbaar eerst, toen wij die kant insloegen.[38]

'k Zag aan z'n voet veel volk de handen heffen, 106
en 't riep — ik weet niet wàt — omhoog naar 't lover,
als kleine kinderen in dwaas begeren

diens naam te noemen.) Bij sommige schrijvers wordt het uiteinde van het beruchte partijhoofd der Zwarten, de ongelukkige Corso Donati op enigszins andere wijze voorgesteld. — 32. „Deze grote radren" zijn de hemelsferen. Corso Donati is gestorven in 1307 of 1308. — 33. „In deez' Kringen" d.w.z. op de Omgangen van het eigenlike Vagevuur. — 34. Hoe sneller hij n.l. stijgt, hoe eerder hij gelouterd zal wezen. — 35. Dante spreekt hier dus van ruiters, die ten strijde trekken. — 36. D.w.z. Ik bleef achter met Statius en Vergilius die eens in de wereld zulke grote geleerden en dichters waren. 37. D.w.z. Dante kon de schim van Forese nog maar moeilik onderscheiden, zoals hij van te voren diens profetiese woorden maar half had begrepen. 38. Men herinnere zich, dat de weg, die de Dichters bewandelden, 'n cirkelvormige weg was.

soms om iets smeken en geen antwoord krijgen, 109
terwijl 't begeerde, tot nog scherper prikkel,
omhoog gehouden wordt en niet verborgen.

En als ontgoocheld vloden reeds de schimmen, 112
toen wij de grote boom reeds nader kwamen,
die afwijst zoveel tranen en gebeden.

„O gaat voorbij en wacht u wèl te nadren! 115
De boom, dien Eva schond, bevindt zich hoger;
en deze hier is maar 'n loot van gene."[39]

Dit riep — ik weet niet wie — vanuit de twijgen; 118
zo gingen dus èn ik èn beide Dichters
opeengedrongen langs de rand der steilte.

„Gedenkt," riep nog de stem, „ook die vervloekten, 121
der wolken kroost, die eens verhit door 't drinken
als dubbel-wezens zich op Theseus wierpen.[40]

Gedenkt de Joden, die 'n dronk bekoorde, 124
maar Gedeon niet wilde als medestrijders,
toen hij naar Madîan trok vanaf de heuvlen."[41]

39. De betekenis van deze terzine is: Wacht u wel deze boom aan te raken, want deze (en die andere? in deze Kring zie Z. XXII, 131) is 'n loot van de Boom der Kennis van goed en kwaad, waarvan Eva heeft gegeten. Deze Boom zult ge vinden op de top van de Berg in 't aards paradijs. Zie Z. XXXII. Daar de Boom der Kennis van goed en kwaad de aanleiding was tot gulzigheid, kwam van hem voort de boom (of beide bomen) in deze Kring, en wel als instrument tot bestraffing van de Onmatigen. — 40. „Die gevloekten" zijn de Centauren, de dubbel-wezens: half paard en half mens. De Centauren waren zonen van Ixion en Nephele. (Deze laatste was 'n personifikatie van de lucht of nevel of wolken.) Op 'n feest, waar ze door wijn verhit waren, geraakten zij in strijd met Theseus en Herkules en werden zij door beiden overwonnen, niettegenstaande zij de sterkte van 'n paard verenigden met de sluwheid van 'n mens. Vgl. Ovid. Metamorph. b. XII, 210—530. — 41. Toen Gedeon tegen de Madianieten optrok en naar Jehova's bevel maar weinig mannen mocht meenemen, voerde hij z'n soldaten eerst naar 'n bron of beek om te drinken. Zij nu, die de grootste ijver hadden om te strijden, dronken haastig uit de hand, de anderen zetten zich op de knieën

Zo schoven wij als voort langs één der zijden,[42]
en hoorden van de onmatigheid gewagen
en van de droeve straffen, op haar volgend.

En toen ons stille pad zich weer verruimde,[43]
toen gingen wij wel meer dan duizend passen,
doch ieder in gedachte en zonder spreken.

„Hoe gaat gij drieën daar alleen zo peinzend?"
riep onverwachts 'n stem, zodat ik beefde
als dieren door de schrik plots schuw en schichtig.

Ik wende 't hoofd om, daar ik weten wilde,
wie 't was, die sprak; en nooit werd in 'n oven
metaal of glas gezien zo rood en gloeiend

als ik 'n engel zag, die tot ons zeide:
„Wilt gij omhoog, dan hier de bocht genomen.
Hierlangs gaan allen, die de vrede zoeken."[44]

Zijn stralengloed had mij 't gezicht verdonkerd,
zodat ik afsloeg achter beide Meesters,
als zij die hun gehoor als leidsman volgen.

En evenals de Meilucht, zwaar beladen
met zoete geur van bloemen en van kruiden,
stil aanzweeft en de dageraad verkondigt,

zo zweefde er langs mijn voorhoofd zachte koelte
en mée de lichte beving van 'n vleugel,
die als 'n geur van ambrozijn verspreidde.[45]

om goed te kunnen drinken. Die uit de hand dronken, waren maar driehonderd in getal en dezen alleen nam Gedeon met zich mede. Zie Rechters VII, 4—7. 42. D.i. langs eén der zijden van de Omgang, en wel aan de kant van de Berg. — 43. D.i. toen ze weer midden op de weg kwamen, waar de grote boom ze niet dwong vlak langs de Berg-wand te gaan. — 44. D.w.z. door hun loutering. — 45. Bij 't verlaten van deze Kring voelde Dante weer, hoe 'n engel met ruisende vleugelslag andermaal 'n P van zijn voorhoofd wiste.

En 'k hoorde 'n stem:[46] „O zalig wie genade 151
zozeer verlicht, dat zij om aardse spijze
nooit door te grote drift hun geest verduistren,

maar hongren steeds op de enig-ware wijze."[47] 154

46. N.l. van diezelfde engel. — 47. Evenals bij 't heengaan uit de vorige Kring 'n engel 'n gedeelte van de vierde Zaligspreking had aangehaald (vgl. Z. XXII, 1—7 en Matth. V, 6), evenzo geeft de engel bij 't verlaten van deze Kring (de Zesde) 'n ander deel van die Zaligspreking, maar met z'n eigen woorden en wat uitvoeriger. Hij zegt n.l. „Zalig zij, die zich niet overgeven aan onmatigheid, maar alleen hongeren zoals 't behoort d.w.z. altijd matig blijven in hun verlangen naar stoffelik voedsel. (v. 150—154).

't Was nu geen tijd met klimmen nog te talmen, 1
wijl Zonne en Nacht alree de middag-cirkel
voor Stier en Schorpioen had vrijgelaten.[1]

Daarom als een wiens voeten nimmer rusten, 4
doch staag hun weg gaan — wat ook moog verschijnen —
als hen maar drijft der noodzaak scherpe prikkel,

zo gingen wij de holle steen-weg binnen, 7
de een vòor en de ander nà, de trap bestijgend,
waar de engte scheidt hen die naar boven klimmen.[2]

En lijk het uiversjong,[3] de wieken reppend 10
uit vliegenslust, toch niet van 't nest durft vliegen
en ras dan ook de vleugels weer laat zinken,

zag ik opeens mijn kennislust ontstoken 13
en weer geblust,[4] tot ik in 't eind gebaarde
als een die klaar staat om het woord te nemen.

En hoe gehaast hij liep, m'n goede Vader 16
beeindde 't spreken niet, doch zei: „Vraag spoedig!
Want staat de boog niet strak totaan het ijzer?"[5]

1. Astronomies-omschrijvende tijdsaanduiding. — „Daar de zon voor de Louteringsberg in het teken van de Ram stond, kwam het volgende sterrebeeld, n.l. de Stier, ongeveer om twee uur 's middags in de Meridiaan. Op het tegenovergestelde halfrond (voor Jeruzalem) kwam dan de Schorpioen, die tegenover de Stier staat, eveneens in de meridiaan, nadat de Nacht (het middernachtelik uur.) deze reeds ongeveer twee uur verlaten had. Was het dus ongeveer twee uur in de namiddag, dan hadden Dante en Vergilius in de zesde Kring, die ze zo juist hadden verlaten, ongeveer drie à vier uur doorgebracht. Vgl. Z. XXII, 118—120." (Philalethes.) — Daar het grootste gedeelte van de dag dus voorbij was en men 's avends en 's nachts op de Louteringsberg niet kon klimmen, moesten de Dichters dus wat haast maken, zoals door de vergelijking van v. 4—6 wordt verduidelikt. — 2. Men kon dus op de trap (van de zesde naar de zevende Kring.) niet naast elkander lopen. — 3. „Het uiversjong" d.w.z. het jong van de ooievaar. — 4. Dante voelde telkens 'n hevig verlangen ontvlammen, om Vergilius iets te vragen, maar door de vrees om hem zo dikwels lastig te vallen, voelde hij zijn begeerte ook telkens weer uitdoven. Vgl. Z. XVIII, 4—6. — 5. Als de boog tot de ijzeren punt van de pijl gespannen staat, is hij zo strak mogelik ge-

Toen deed ik onvervaard de lippen open
en sprak terstond: „Hoe kan men toch vermagren
waar geen behoefte ooit dringt naar enig voedsel?" —

— „Als gij herdacht," sprak hij, „hoe Meleager[6]
bij 't branden van 'n tak ook zelf verbrandde,
zou deze zaak uw geest zo wrang niet schijnen.

En als ge in 't oog hieldt, hoe bij 't minst bewegen
uw beeltenis steeds meetrilt in de spiegel,
zou wat u duister dunkt, zelfs helder wezen.[7]

Maar om op uw gemak er in te komen,
zie: daar is Statius; en 't is mijn bede,
dat hìj nu heler zij van uwe wonden."[8] —

— „Als ik hem[9] 't oog ontsluit voor eeuwge dingen,[10]
schoon in ùw bijzijn,"[11] liet zich Statîus horen,
„vergeef het mij, daar 'k u niets weet te weigren."[12]

spannen. Vergilius bedoelt dus, dat Dante als berst van verlangen om onderricht te worden. — 6. Meleager; een der Argonauten en doder van het Calydoniese zwijn. Bij zijn geboorte legden de Parcen of Schikgodinnen 'n tak of 'n stuk hout in het vuur en voorspelden, dat het kind maar zolang zou leven als die tak of dat stuk hout zou bestaan. Meleagers moeder Althea doofde het vuur, haalde het hout er uit en verborg het op 'n veilige plaats. Toen Meleager echter z'n beide ooms, twee broers van z'n moeder, in 'n twist om z'n geliefde gedood had, haalde zij in haar woede het hout weer te voorschijn en wierp het opnieuw in het vuur. Zodra het hout vlam vatte, werd Meleager door 'n innerlik vuur verteerd, verkwijnde en stierf. Zie Ovid. Metam. b. VIII, 445—525. — 7. Door deze vergelijking en het voorafgaande voorbeeld wil Vergilius Dante duidelik maken, hoe de schim-lichamen niet door intrinsieke oorzaken (hier voedsel-onthouding), maar door uiterlike oorzaken konden vermageren. Zie v. 79—108. — 8. N.l. van de wonden van uw twijfel en onwetendheid. — 9. Dante. — 10. „Eeuwge dingen" d.w.z. dingen, die Dante hier in de eeuwigheid aanschouwt, of dingen door de Eeuwige (God) gewrocht. — 11. Vergilius' bijzijn. — 12. Statius verontschuldigt zich tegenover Vergilius, dat hij het wagen zal in diens bijzijn 'n uiteenzetting te geven van zulke moeilike vraagstukken. Deze verontschuldiging is alleen maar 'n beleefdheidsfraze van de leerling tegenover de Meester. Want niet Vergilius, als vertegenwoordiger van de bloot-natuurlike rede, maar Statius, als vertegenwoordiger van de kristelike filosofie, is alleen in staat, Dante's

Toen ving hij aan: „Indien uw geest mijn woorden, 34
o zoon, aanhoren wil en binnen laten,
dan zullen zij uw vraag[13] 'n lichtbaak worden. —

't Volmaakte bloed, dat door geen dorstige adren 37
verzwolgen wordt, maar overblijft — als spijzen
van tafel weggeruimd — erlangt in 't harte

'n kracht om nieuwe leden eens te vormen, 40
zoals het bloed, dat de adren blijft doorvlieten,
nù reeds verandren kan in ledematen.

Opnieuw verfijnd, stroomt het dan af in delen, 43
waar eer van dient gezwegen dan gesproken,
en drupt op ander bloed in 't vrouwlik bekken.[14]

moeilikheden tot 'n volkomen bevredigende oplossing te brengen. — 13. Dante's vraag, hoe de schimmen in het Vagevuur mager kunnen worden. — 14. Vanaf v. 37 tot en met v. 78 geeft Dante 'n uiteenzetting van de menselike generatie. Aan de Oudheid en de M. E. was het niet bekend, dat het menselik lichaam is opgebouwd uit cellen en zijn oorsprong vindt in de vereniging (versmelting) van twee geslachtscellen: eén mannelike en eén vrouwelike, waaruit door herhaalde celdeling alle lichaamscellen ontstaan. Volgens de opvatting dier tijden ontstond 'n menselik lichaam onder de invloed der sterren uit de vereniging van twee vloeistoffen: vrouwelik bloed en mannelik zaad. De vorm-kracht werd toegeschreven aan het mannelik zaad, waarin men echter niets anders zag dan 'n struktuurloze stof, ontstaan uit het bloed. Ter verduideliking van deze drie terzinen dient het volgende: Voor de bereiding van bloed waren volgens de Middeleeuwers vier digesties of verwerkingen nodig. De eerste zou plaats hebben in de maag, de tweede in de lever, de derde in het hart, de vierde in de ledematen zelf. Eerst na de derde en vierde verwerking was er sprake van zuiver of volmaakt bloed. Uit het bloed nu, dat na de vierde verwerking niet meer nodig was voor het lichaam zelf, zou het sperma ontstaan of het mannelik zaad. Zie Albertus Magnus: De Animalibus (over de dieren.) b. III tr. I c. 5 en 6; tr. II c. 8 en b. XV tr. II c. 6. Verder St. Thomas S. Th. P. I qu. 119 art. I en II; Dante's Gastmaal IV, 21. Volgens Dante begint de vorming van het sperma blijkbaar reeds bij de derde verwerking in het hart (v. 39—40.), ofschoon de voltooiing plaats vindt na de vierde verwerking in de ledematen. Met de woorden „opnieuw verfijnd" is de vierde verwerking bedoeld; de delen „waar eer van dient gezwegen dan gesproken" zijn de mannelike geslachtsdelen; „het vrouwelik bekken" is de baarmoeder.

Daar wordt het bloed van man en vrouw verenigd: 46
lijdzaam toont 't ene zich en werkzaam 't andre,[15]
uit kracht dier edle plaats,[16] waar 't werd geboren.

Aldus gepaard,[17] gaat 't mannlik bloed in werking, 49
door stolling eerst en verder door bezieling
van wat zìjn stof 'n vaster vorm verleende.[18]

De vorm-kracht — die tot ziel reeds is verheven 52
als van 'n plant, doch hièrdoor onderscheiden,
dat zìj op weg eerst is en déze aan de oever, —

bewerkt tans ook, zoals bij zee-poliepen, 55
beweging en gevoel, en voor de krachten,
wier kiem zij is, gaat zij organen vormen.[19]

15. Volgens de Middeleeuwers was bij de menselike generatie het vrouwelik bloed geheel passief. — 16. Het hart. Zie v. 39—40. — 17. D.i. verenigd met het vrouwelik bloed. — 18. De Ouden en de Middeleeuwen kenden niet het vrouwelik ei; wèl natuurlik de vrouwelike menstruatie. Vandaar dat ze bij de voortplanting aan bloed dachten. Dat versmolten bloed had echter geen struktuur, geen cellen, want die kenden ze niet; maar omdat ze nu bij het embryo wel struktuur en vaste substantie waarnamen, meenden zij, dat het sperma door z'n taaie stof het vrouwelik bloed tot stolling bracht en daarna (formeel wellicht en niet temporeel) als bezielend beginsel op de vrouwelike stof inwerkte. — 19. De zin van v. 52 tot en met v. 60 is deze: De vorm-kracht van het semen wordt tot 'n ziel (anima vegetativa) als die van 'n plant; hiérin van deze onderscheiden, dat de ziel (levensbeginsel) van 'n plant blìjft, wat ze is; dus haar eind-stadium („de oever") bereikt heeft, terwijl de plantaardige ziel, waarvan hier bij de menselike generatie sprake is, 'n transitories stadium voorstelt, daar ze weer zal overgaan in 'n ziel van hoger orde: de dierlike ziel. (het dierlik levensbeginsel of de anima sensitiva.) Hoe die overgang plaats heeft, zegt Dante niet, ofschoon hij het wel zal zeggen bij de overgang van dierlike ziel tot redelike ziel (anima rationalis.) In z'n verklaring van 't ontstaan der anima vegetativa wijkt Dante, letterlik gesproken, af van St. Thomas, die leert, dat de anima vegetativa reeds van 't begin af aanwezig is in de materie door de moeder geleverd, maar in latente, als 't ware slapende, toestand, waaruit ze dan gewekt wordt (door de kracht van het semen?) zodra de kiem voedsel tot zich begint te nemen. De vegetatief-levende materie wordt door de aktieve kracht van het zaad veranderd in 'n sensitief-levende kiem. (anima sensitiva.) Zie Summ Theol. P. I. qu. CXVIII, art. III ad quart. Zakelik is er wellicht niet zo'n groot

Eerst nu, m'n zoon, komt tot haar rijkste ontplooiing
de vorm-kracht, zelf ontkiemd in 't mannlik harte,
van waar Natuur voor ieder lid blijft zorgen.

Doch hoe van dièr nu komt 'n menslik wezen,
ontgaat u nog: dit is 'n punt zo duister,
dat 't eens 'n wijzer man[20] dan gij deed dolen,

zodat hij in zijn leer 't begripsvermogen
losmaakte van de ziel en 't van haar scheidde,
omdat hij 't aan geen zintuig zag gebonden.[21]

Ontsluit uw borst de waarheid, die u nadert,
en vat het wèl: zohaast de hersenvorming
bij de ongeboren vrucht voltooid mag heten,

ziet Hij, die 't àl beweegt, met stralende ogen
naar 't heerlik pronk-stuk der natuur, en ademt
'n nieuwe geest er in, vol kracht en leven;

'n geest, die wat hij vindt aan àndre werking
in eìgen wezen trekt; eén ziel zo vormend,
die leeft en voelt en in zich zelf kan schouwen.[22]

onderscheid tussen St. Thomas en Dante. Het is zelfs niet onmogelik, dat de Dichter hetzelfde bedoelt als de Wijsgeer, doch het alleen minder scherp, minder vakkundig of schools uitdrukt. — Poliepen (v. 55) zijn echte dieren, maar met het uiterlik van planten. Ze behoren tot de groep der Anthozöa. (bloem-dieren) Voor v. 58—60 zie v. 37 vlgg. — 20. Volgens enigen: Aristoteles; veel beter: de wijsgeer Averroës. (1126—1198.) Vgl. Hel Z. IV, 66. 21. In z'n traktaat „De Anima" (over de Ziel) leert Averroës, dat er maar één enkel verstand bestaat, en wel buiten de mens. Totaan z'n dood echter kan de mens aan dat verstand deelachtig worden, zoals alle plaatsen op de wereld aan het zonlicht. Tot deze mening kwam Averroës, omdat hij voor het onstoffelik begripsvermogen in de mens geen enkel orgaan wist aan te wijzen. — 22. Van v. 70 tot en met v. 75 schildert ons Dante het ontstaan der redelike ziel. Ofschoon de ziel als geestelike substantie ondeelbaar is en overal waar ze verblijft, gehéel verblijft, toont zij haar werking vooral in de hersenen: „haar hof" zegt Vondel in Lucifer. (1e bedr. v. 120.) Onmiddellik dus nadat de hersenvorming voltooid is bij het foetus, wordt door 'n goddelike scheppingsdaad de redelike ziel ingestort. St. Th. Summ Theol.

En om niet al te zeer verbaasd te wezen, 76
denk aan de zonnewarmte, die, verbonden
met 't sap der druiven, zich in wijn verandert.[23] —

En blijft eens Lachesis[24] niets meer te spinnen, 79
dan scheidt de ziel van 't stof, en in haar krachten
draagt zij èn God èn mens gelijklik mede.[25]

Wèl blijven dan de mindre krachten zwijgen, 82
doch haar verstand, haar wil en haar geheugen
zijn in hun werking sterker dan te voren.[26]

En onverwijld en op 'n wondre wijze 85
daalt ze uit zich zelf dan neer op één der oevers,[27]
en ziet zich daar voor 't eerst haar weg gewezen.[28]

Qu. CXVIII art. II ad secundum in fine. Volgens St. Thomas bevat de redelike ziel in zich de sensitieve en vegetatieve krachten, terwijl het vegetatieve en sensitieve levensbeginsel verdwijnt of wordt opgelost. Volgens Dante neemt de redelike ziel de nog aanwezige werkzaamheid der vegetatieve en sensitieve vermogens in zich op, nochtans zodanig, dat ze maar eén ziel blijft (Vgl. Z, IV, 5—6) met vegetatieve, sensitieve en spirituële of zuiver geestelike vermogens. Dit laatste wordt bedoeld met de woorden: „en in zich zelf kan schouwen." (v. 75.) — 23. Met deze vergelijking wil Dante zeggen: De redelike ziel verenigt zich met de vegetatieve en sensitieve vermogens en wordt 'n nieuwe eenheid, zoals wijn ontstaat uit druivesap en zonnewarmte. — 24. „Lachesis": de tweede der schikgodinnen, die 's mensen levensdraad afspint. Zie Z. XXI, 25—26. — 25. D.w.z. na de dood van het lichaam behoudt de ziel al haar vermogens, zowel de hogere als de lagere („God en mens") maar niet op de zelfde wijze. — 26. De lagere vermogens blijven alleen in potentie, virtualiter aanwezig; daar er geen lichaam meer is, kunnen ze ook niet werken; de hogere d.w.z. het verstand, de vrije wil en het geestelik geheugen blijven niet alleen, maar werken zelfs sterker dan vroeger, wijl ze in het stoffelik lichaam geen belemmering meer vinden. vgl. St. Th. Summ. Theol. P. III Supplementum. qu. LXX art. I. — 27. N.l. aan de oever van Acheron of Tiber. Zie Hel. Z. III, 120—123 en Vagev. Z. II, 101—105. Ook zij die onmiddellik naar de hemel gaan in Dante's gedicht, komen waarschijnlik toch eerst aan de voet van de Louteringsberg in 't bootje van de Engel, om eerst 'n schimlichaam aan te nemen. — 28. Vgl. Hel. Z. XXVII, 12 vlgg. en Vagev. Z. V. 104 vlgg. Volgens sommigen is de uitspraak in dit vers in formele tegenspraak met wat op de geciteerde plaatsen gezegd werd, respektievelik door

Zohaast is zij niet door 'n plaats omschreven,[29] 88
of van haar uit straalt weer het vorm-vermogen,
zo schoon en sterk als eens in de aardse leden.[30]

En evenals de lucht van regen zwanger 91
door spiegling van het zonlicht op de wolken
zich ons vertoont in bonte praal van kleuren:

zo wordt de dampkring daar tot diè gestalte, 94
die bij der ziele komst wordt ingestempeld,
en wel uit kracht van 't vroegre vorm-vermogen.

En dan, in alles op de vlam gelijkend, 97
die 't vuur steeds volgt, waar 't ook 'n weg zich bane,
gaat mèt de geest de nieuwe vorm steeds mede. —

De ziel, die weder zichtbaar is geworden, 100
wordt schim genoemd, en vormt zich dan de organen
voor ieder zintuig, dat uwe ogen schouwen.[31]

Vandaar ons spreken en vandaar ons lachen; 103
vandaar ons schreien en vandaar ons zuchten,
zoals de Berg u meer dan eens kon leren.

Guido da Montefeltro en Buonconte. — 29. Volgens St. Thomas zijn de zielen, ontdaan van hun lichaam, niet gebonden aan 'n bepaalde plaats. Toch passen bepaalde plaatsen min of meer bij de aard of waardigheid der geesten. We zeggen dus van hen, dat ze zich op 'n bepaalde plaats bevinden, zoals we van God zeggen, dat Hij in de hemel woont. Zie Summ. Theol. Suppl. ad P. III qu. LXIX art. 1 in corpore. Dante had als dichter voor z'n geesten-wereld bepaalde stoffelike plaatsen nodig. — 30. De vorm-kracht, die het aardse lichaam voortbracht en opbouwde, (zie v. 40 vlgg.) treedt weer in werking om schim-lichamen op te bouwen. Vgl. echter Z. III, 31 vlgg. Deze schim-lichamen bestaan niet volgens de Katholieke leer. Maar ook die schim-lichamen had Dante vanzelf nodig om ons de zielen voor ogen te brengen. Nog valt op te merken, dat Dante de vorming zijner schimlichamen blijkbaar ontleend heeft aan St. Thomas, waar deze de vorming beschrijft van lichamen door geesten aangenomen. Zie St. Th. P I qu. LI art. 2 ad tertium. — 31. Zoals uit meerdere plaatsen der Commedia valt op te maken, bezaten de schimmen alleen de organen voor de hogere zintuigen: zoals het gehoor en het gezicht.

Alnaar begeerten dus of andre driften 106
ons prikklen, ziet ge hier de schim verandren.
En dìt was 't feit,[32] dat uw verwondring wekte." —

We hadden nu de laatste Kring[33] betreden 109
en ons reeds omgewend ter rechterzijde,
vol aandacht weer voor nieuwe martelingen.

Daar schiet de rotswand vlammen uit naar buiten, 112
en uit de diepte blaast 'n wind naar boven,
die 't vuur verdrijft en 't pad beschermt voor hitte.

We moesten dus wel gaan langs de open zijde[34] 115
en nà elkaar: gìnds vreesde ik voor de vlammen,
en hièr was angst voor 't vallen in de diepte.

De Leidsman zeide toen: „Wèl is het nodig 118
op deze plaats het oog in toom te houden:
'n kleine misstap kon groot jammer baren"....[35]

„Summae Deus clementiae",[36] hoorde ik zingen, 121
diep in de felle gloed der rode vlammen,
wat mij niet mìnder naar de brand deed turen.

En in de vuur-zee zag ik geesten lopen: 124
waarom ik keek naar hèn en naar mijn stappen,
nu eens op diè en dan op déze lettend.

Nauw hadden zij de lofzang uitgezongen, 127
of „vìrum non cognosco,"[37] klonk het luide.
Dan rees het lied opnieuw met zachter stemmen.

32. „En dìt was 't feit" d.w.z. ons veranderen, in casu ons vermageren. Zie vorige Zang. — 33. De zevende Kring, waar de wellust geboet wordt. — 34. De kant langs de diepte. Zie v. 117. — 35. De allegoriese of morele zin is: Door de geringste tekortkoming komt men soms tot de grofste ongebondenheden. — 36. „Summae Deus clementîae" (spreek uit: Soemmé Deoés clemensjae.) Deze woorden betekenen: „God van 't hoogste mededogen." 't Zijn de begin-woorden van 'n kerkelike hymne, waarin om de kuisheid gevraagd wordt. Eigenlik luidt de aanhef: Summae Parens (Vader) clementiae. — 37. „Virum non cognosco" (spreek uit: Wieroem non conjosko.)

Aan 't einde riepen zij: „Diana ijlde 130
verstoord naar 't woud, om Helice te straffen,
die 't zoete gif van Venus had gedronken."[38]

En wéer gezang, en ook nog andre namen 133
van jonge vrouwen en gehuwde mannen,
als maagdlikheid en huwlikspliCht ze vragen.

Zò, meen ik, zingt en roept die drom van zielen 136
geheel de tijd, dat hen de vuurgloed pijnigt:
en door die medicijn en die verzorging

moet ook de laatste wonde zich eens sluiten.[39] 139

betekent: „Ik beken geen man." Deze woorden werden gesproken door Maria tot de aartsengel Gabriël, toen deze haar het goddelik moederschap aankondigde. Zie Luk. I, 34. — 38. Diana, de godin van de jacht, verjoeg uit haar gevolg de nymf Callisto („Helice") die zich door Jupiter had laten verleiden. Later werd zij door deze veranderd in het sterrebeeld de grote Beer. Zie Ovid. Metam. b. II. 409—508. Parad. Z. XXXI, 32. — 39. De gebeden en de vuurgloed moeten bewerken, dat de laatste wonde of de laatste smetten, door de onzuiverheid achtergelaten, worden weggenomen bij de schimmen.

Terwijl we, de één na de ànder, verder togen 1
langs de oever[1], hoorde ik vaak de goede Meester:
„Zorg wèl uw nut te doen met mijn vermaning."[2] —

De zonne trof mij op de rechter schouder, 4
en vulde heel het Westen met zijn stralen,
zodat hij 't hemelsblauw in wit verkeerde.[3]

Mijn schaduw deed het vuur nog roder schijnen; 7
en onder 't gaan zag ik verscheiden schimmen
opmerkzaam turen naar het vreemd verschijnsel.

't Was hun 'n grond om over mij te spreken; 10
en onderling begonnen ze al te fluistren:
„Dit lichaam schijnt geen schim-lichaam te wezen."

En enklen drongen zich, zover ze konden, 13
naar onze kant, schoon steeds omzichtig blijvend,
niet dàar te komen, waar geen vuur zou foltren.[4]

„O gij die 't voetspoor houdt dier beide schimmen,[5] 16
allicht uit traagheid nìet, uit eerbied eerder,
beantwoord mij, die smacht van dorst en hitte.

Niet mìj alleen is antwoord hier van node, 19
doch àllen dorsten feller naar uw spreken
dan Moor of Indiër naar ijs-koud water.[6]

1. N.l. de zoom van de diepte. — 2. Vergilius waarschuwde Dante nog telkens voor de diepte en 't vuur. Zie vorige Zang v. 118-120. — 3. Daar de zon Dante's schouder raakte, stond hij dus al vrij laag en was reeds aan 't ondergaan, zoals ook blijkt uit de kleurverandering van de westelike hemel. Het was ongeveer vijf uur in de namiddag. „Daar de Dichters de zon aan hun rechterhand hadden, gingen zij in zuidelike richting. Ze hadden dus in de derde, vijfde en zesde Kring 'n vierde van de Berg-omtrek afgelegd, daar ze bij 't betreden van de tweede Kring juist naar het Westen gingen." (Philalethes) Zie Z. XIII, 13-15. In de vierde Kring hadden de Dichters nìet gelopen. Zie Z. XVII, XVIII en XIX. — 4. De schimmen komen niet buiten het vuur, door hun verlangen om zo gauw mogelik hun boete te volbrengen en des te spoediger in de hemel te zijn. — 5. Statius en Vergilius. — 6. Misschien is Dante op deze vergelijking gekomen door 'n plaats uit Ver-

Zeg ons, hoe gij de zonne weet te keren
gelijk 'n muur, als had de grote Jager[7]
u steeds nog niet gevangen in zijn netten."

Zo vroeg mij eén van hen; en 'k had me zeker
geopenbaard, was niet m'n geest getrokken
door nieuwe dingen, die me alsdan verschenen.

Want midden door de vuur-zee zag ik komen
'n tweede geesten-schaar, de blik naar de eerste;[8]
en vol verwachting spanden zich mijn ogen.

Van weerskant ijlden zij elkander tegen;
en in 't voorbijgaan kuste de ene de ander,
bevredigd door dit vluchtig vriendschapsteken:

aldus beroert in 't donkre mieren-leger
het ene diertje 't andre met z'n snuitje,
benieuwd wellicht naar weg of lotgevallen. —

Zohaast het vriendschapsteken is gewisseld[9]
en eèr de voet nog rijst voor de eerste schrede,
poogt de ene en de andre groep om 't luidst te roepen;

de nieuwe schare: „Sodom en Gomorrha!"
„Pasiphaë kroop in de koe," roept de andre,
„opdat de stier haar vuile lust zou stillen."[10]

gilius (Georg. 6. IV, 425.) waar deze spreekt over „de dorstige Indiers", ofschoon Vergilius daarmede alleen bedoelde, dat het bij de Indiers zeer heet is. — 7. De dood. — 8. De schimmen uit v. 9 vlgg. — 9. Zie v. 32. — 10. De pas aangekomen schaar, die „Sodom en Gomorrha" roept, bestaat uit schimmen, die boete doen voor zonde van *tegen-natuurlike* wellust. Vgl. Hel Z. XI, 50 en Z. XII, 14. De schaar, die al aanwezig was, riep, dat Pasiphaë (gemalin van Koning Minos. Zie Hel Z. XII. 12.) zich in 'n koe verschool om 'n stier tot zich te lokken. Sommigen hebben gemeend, dat Dante met deze schaar van boetelingen insgelijks schimmen bedoeld heeft, die zich eens schuldig maakten aan 'n andere tegen-natuurlike wellust n.l. aan de z.g. zonde van bestialiteit. Uit het vervolg van deze Zang echter (zie b.v. v. 82.) blijkt duidelik, dat Dante in deze schaar van boetelingen diegenen plaatst, die boete doen voor overmatige *natuurlike* wellust. De naam

En dan — als kraniks,[11] ijlings henenvliegend 43
deels naar 't woestijn-land, deels naar Rifa's bergen,[12]
deez' wars van koude en gene schuw van hitte —

verdwijnt nu de ene schaar en nadert de andre; 46
en schreiend keren zij naar 't vroegre zingen[13]
en naar de kreten, die hun 't meest betamen.[14]

En als te voren, kwamen mij ter zijde 49
de schimmen, die me al eer gebeden hadden;
en strak tot luistren stonden hun gezichten.

Ik, die tans andermaal hun wensen kende,[15] 52
verhief m'n stem: „O zielen, van Gods vrede —
hij kome nog zo laat, — toch reeds verzekerd,

noch jòng noch òud liet ik mijn ledematen 55
ter wereld achter, doch ik draag ze mede
verenigd met hun bloed en hun gewrichten.

Ik stijg ten hemel om niet blind te blijven.[16] 58
'n Vrouwe omhoog[17] verwerft mij deez' genade:
mijn sterflik deel te dragen door ùw wereld.

Pasiphaë moet dus opgevat worden als 'n symbool van onmatige geslachtsdrift, die de redelike mens verlaagt tot redeloze dier. Daar de naam Pasiphaë als het ware vanzelf het beeld van 'n bepaalde tegen-natuurlike zonde van wellust (bestialiteit) voor de geest roept, kan men niet zeggen, dat dit voorbeeld door Dante gelukkig gekozen is. — 11. Kraanvogels. — 12. Met het woestijn-land is bedoeld of Lybië of de woestijnen van Afrika in 't algemeen; met Rifa's bergen wordt aangeduid het Oeral-gebergte. Dante wil met deze vergelijking eenvoudig zeggen: Zoals kraanvogels, die deels in noordelike, deels in zuidelike richting d.w.z. dus die zich in tegenovergestelde richting van elkaar verwijderen, zo enz. — 13. Zie Z. XXV, 121 vlg. — 14. Zie v. 40—43. Ieder der twee scharen heft 'n kreet aan, die 't meest beantwoordt aan de zonde, waarvoor ze hier boete doet. — 15. Zie v. 8, v. 9, v. 13 vlgg. en v. 50 van deze Zang. Uit v. 49—50 blijkt, dat Dante met de schimmen-schaar, die hij het eerst gezien had, is meegelopen. — 16. D.w.z. ik ga naar de hemel, om het goddelik licht te zien en niet langer, zoals voór mijn tocht, verblind te blijven door de zonde. — 17. Met deze Hemel-vrouwe kan bedoeld zijn de H. Maagd, de h. Lucia of Beatrice.

Maar zij uw liefste wens ras ingewilligd, 61
en biede u zoet verblijf de schone hemel,
die 't wijdst van ruimten is en vol van liefde![18]

En tans — opdat mijn pen méer bladen vulle[19] — 64
zegt wie gij zijt en ook die tweede schare,
die ijlings heenloopt achter uwe ruggen."[20]

Niet meer verbijsterd staat de bergbewoner 67
en staart in 't rond en weet geen woord te spreken,
als hij ter stad komt, boers en onbeholpen,

dan iedre schim verbaasd stond rond te staren. 70
Doch toen de ontsteltenis weer was geweken,
die zich in sterke zielen spoedig matigt,

liet hij, die 't eerst mij vroeg,[21] z'n stem weer horen: 73
„Welzalig gij, wiens hart aan onze kusten
ervaring inscheept voor 'n beter leven.

Die niet met òns gaan,[22] pleegden eens de zonde, 76
waarom zelfs Caesar op zijn zegewagen
het spot-woord „Koningin" werd toegezongen.[23]

18. Deze „Hemel-ronde" is de hoogste eindeloze hemel of het Empyrëum, het eigenlik verblijf van God, de engelen en de zaligen. — 19. D.w.z. opdat ik eens voor mijn Commedia over rijker stof mag beschikken. — 20. De schimmen uit v. 29. — 21. Zie v. 16 vlgg. — 22. De schaar uit v. 29. — 23. Toen Julius Caesar als jongeman verbleef aan het hof van Nicomedes, koning van Bithynië, zou er tussen hem en die vorst 'n zondige verhouding bestaan hebben. 'n Zekere Octavianus schold Caesar daarom eens uit voor „koningin". 'n Dergelijke toespeling veroorloofden zich ook Caesars soldaten bij zijn triomftocht na de Galliese oorlogen, en wel in 'n spotliedje (C. Suetonius Tr. Vita C. J. Caesaris c. 49.) Het woord „Koningin" komt daarin niet voor en Dante schijnt beide gevallen verward te hebben. Gezien deze passage, lijkt het wel wat op tegenspraak, dat Dante Caesar bij de deugdzame heidenen plaatste in de Limbus. Zie Hel Z. IV, 123. — Zoals gezegd, boeten dus in deze schaar de schimmen, die eens zondigden door tegennatuurlike wellust.

Zo gaan ze heen, hun droevig „Sodom" roepend, 79
— gelijk ge 't hoorde reeds — tot zelf-berisping;
zo helpen zij het vuur nog door hun schaamte.[24]

Hermafrodieties waren ònze zonden;[25] 82
en daar we als mens niet in de perken bleven,
doch als de dieren onze lusten volgden,

daarom hoort ge ons, als wij van de andren scheiden, 85
tot eigen schand, de naam van 't vrouw-mens[26] roepen,
dat in 'n houten beest zich zelf verbeestte.[27]

Nu weet ge wat we doen en eens misdeden. 88
En was 't uw wens ons aller naam te horen,
er is geen tijd; en 'k zou ze zelf niet kennen.[28]

Omtrent mìjn naam, zal ik uw wens vervullen: 91
'k ben Guido Guinicell',[29] die mij reeds louter,
wijl ik berouw had vóor mijn laatste stonde."[30]

Wat bij Lycurgus' smart de beide zonen 94
eens deden bij het weerzien van hun moeder,[31]
dat deed ook ik — al deed ik ook niet alles[32] —

24. Deze regel kan men m.i. tweevoudig verstaan: Ofwel door hun grote schaamte voelen zij de pijn van het vuur nog heviger; òfwel door die schaamte zal het vuur hen niet zo lang folteren als het doen zou zonder dat grote schaamte-gevoel. — 25. Zoals we in de tiende noot van deze Zang zeiden, bevinden zich in deze schaar de boetelingen voor overmatige natuurlike wellust. Zij noemen hun zonden hermafrodieties (wat zoveel als tweeslachtig betekent.) naar aanleiding van het volgende: De nymf Salmacis verliefde zozeer op de schone jongeling Hermafroditus, 'n zoon van Merkurius en Venus, dat ze niet tevreden met 'n gewone geslachtsvereniging, de goden bad haar blijvend met hem te verenigen tot eén wezen. Zie Ovid. Metamorph. b. IV, 285 vlgg. — 26. Pasiphaé. — 27. Zie v. 41—42. — 28. Zo groot is n.l. het aantal boetelingen voor overmatige natuurlike wellust. — 29. „Guido Guinicell'" (spreek uit: Gwiedo Gwinietsselli.) Over deze dichter zie Z. XI, 91 vlgg. — 30. Het schijnt, dat Guinicelli tot op het laatst van z'n leven als niet heel deugdzaam bekend gestaan heeft, daar hij het hier nodig oordeelt er op te wijzen dat hij hier in het eigenlike Vagevuur is en niet in het Voor-Vagevuur. — 31. Toen Lycurgus, koning van Namea in Thracië,

toen 'k hèm bij eigen naam zich hoorde noemen, 97
die eens mijn vader[33] was en van nog grotren,
wier hart ooit zong in zoete liefde-rijmen.[34]

En 'k werd als doof en stom en liep als dromend; 100
want lang, heel lang hield hij mijn blik gevangen,
al durfde ik om het vuur niet nader komen.

Toen ik verzadigd was van hem te aanschouwen, 103
beloofde ik hem, alwat hij mij zou vragen,
met woorden, die 'n ieder doet geloven.[35]

En hij tot mij: „Door alles wat ik hoorde, 106
blijft in mijn geest zo'n schittrend licht-spoor achter,
dat Lethe 't noch kan delgen noch verduistren.[36]

Doch als uw mond de waarheid heeft bezworen, 109
noem mij de reden dan van zoveel liefde,
als gij me toont door blikken en door woorden."

En ik tot hem: „Het zijn uw zoete rijmen, 112
die ons, zolang „de nieuwe stijl" zal duren,
steeds uw geschriften dierbaar zullen maken."

z'n zoontje Ofeltas door 'n slang gedood zag tengevolge der nalatigheid van z'n slavin Hypsipyle (zie Hel Z. XVIII, 88 en Vagev. Z. XXII, 112.) en Hypsipyle daarom wilde doden, herkenden haar eensklaps als hun eigen moeder 'er beide zonen, die zich bij Lycurgus bevonden. Zij ontroerden hevig, stortten tranen en omarmden hun moeder. Zie Statius Thebaide b. V, 720 vlgg. — 32. Toen de schim zich bekend maakte als Guinicelli ontroerde Dante wel hevig, maar hij had niet de moed hem te omhelzen, omdat hij nog niet de moed had in het vuur te gaan. Zie v. 102. — 33. Zoals we al eerder zeiden, was Guinicelli de voorloper van de z.g. Florentijnse dicht-school. — 34. Wie Dante met die voornamer minne-dichters bedoelt is moeilik te zeggen. Misschien Guido Cavalcanti en enkele andre dichtvrienden uit z'n jeugd. Deze uitspraak doet enigszins vreemd aan, als we ons herinneren, hoe Dante zich in de Limbus plaatste bij de vijf grootste dichters der wereld. Zie Hel Z. IV, 100—103. — 35. Dante bekrachtigde dus z'n belofte met de sterke bewoordingen als van 'n eed. Zie v. 9. — 36. „Lethe": de bekende rivier der heidense onderwereld, die de vergetelheid bracht. Zie Z. XXXI, 11—12. „Lethe" is hier eenvoudig 'n persoonsverbeelding voor vergetel-

— „O broeder," sprak hij, „die 'k u met de vinger
ginds aanduid — en meteen wees hij naar voren —
toonde in zìjn moedertaal zich groter meester.[37]

Hij was in 't ridder-dicht en 't lied der minne
ons aller heer; laat vrij de dwazen beuzlen,
als zij die van Limoges[38] veel hoger prijzen.

Meer dan de waarheid streelt 'n naam hun oren;
en naar die maatstaf bouwen zij 'n mening,
eer nog de rede of kunst 'n oordeel uitte.

Zo ging 't in de oude tijd al met Guittone,[39]
die ieder prees, omdat hij wèrd geprezen,
tot hem de waarheid trof uit meerdre monden.

Doch, ziet ge 't hoge voorrecht u geschonken,
dat u vergunt het klooster te betreden,
waar Kristus abt is over de uitverkoornen,[40]

bid dan voor mij 'n enkel Onze-Vader,
zover 't ons nodig blijft in deze wereld,
waar ons geen zonde meer van God kan scheiden."[41]

heid in 't algemeen. — 37. Degene, die Guinicelli hier met de vinger aanwijst, is blijkens v. 142 de provencaalse troubadour Arnaud Daniël. Dante noemt meerdere malen diens naam in z'n „De Vulgari Eloquio" (Over de Volkstaal) en prijst de dichter vooral om zijn meesterschap over de vorm. Volgens Dante schijnt hij ook ridder-verhalen gedicht te hebben (zie Vocabolario Dantesco Blanc-Carbone sub voce „Prosa."), waarvan evenwel niets meer over is. — 38. „Die van Limoges" (spreek uit: Limootsj.) daarmede is bedoeld Gerold van Berneuil uit Limoussin, eveneens 'n troubadour. (in 't laatst van de twaalfde eeuw.) Dante noemt hem in z'n bovengeciteerd werkje l. II c. 2. „de zanger der rechtschapenheid." Zowel tijdgenoot als nazaat wijken af van Dante's mening omtrent deze twee dichters. — 39. „Guittone" (spreek uit: Gwiettone.) is Guido van Arrezzo, waarover in Z. XXIV, 56. In z'n „De Vulgari Eloquio" l. II c. 6 spreekt Dante over deze dichter, maar niet op loffelike wijze. — 40. Met „het klooster, waar Kristus abt is" wordt natuurlik de hemel bedoeld. Vgl. nog Z. XV, 57. — 41. Guido Guinicelli bedoelt, dat Dante de twee laatste vragen uit het Onze Vader: „En leid ons niet in bekoring, maar verlos ons van de

En toen, licht om 'n ander plaats te gunnen,
die bij hem stond,[42] verdween hij in de vlammen,
gelijk 'n vis in 't water naar de bodem.

Ik kwam de schim, die mij was aangewezen[43]
iets naderbij en zeide, dat mijn liefde
ook reeds zijn naam 'n schone plaats bereidde.[44]

En openhartig ving hij aan te spreken:[45]
„Dyn vraghe hovesc clinckt so soet my, here,
dattic myn naeme swygen can noch berghen.

Ic ben Arnaud,[46] bevaen met pyn of blidscap;
peyns ende treure om dwaes-verspeelde daghen,
ende nu schouwe naer de blyde morghen.

Kwade" achterwege kan laten, omdat de zielen in het Vagevuur niet meer kunnen zondigen. Zie Z. XI, 22 vlg. — 42. Daar de schimmen met Dante en diens tochtgenoten: Statius en Vergilius in dezelfde richting liepen, moest Guido Guinicelli Arnaud Daniël, die waarschijnlik vóór hem liep, z'n eigen plaats, die de tweede in de rij was, inruimen, opdat hij met Dante kon spreken. (Philalethes) — 43. Arnaud Daniël. — 44. N.l. in zijn hart. — 45. De volgende acht verzen geeft Dante in het provencaals als 'n hulde aan de troubadours, wier poëzie van zulk 'n invloed was op de italiaanse litteratuur. Ik heb gemeend dat deze verzen het best in oud-vlaams werden weergegeven, waaraan bereidwillig en tot m'n groot genoegen voldaan is door Antoon van de Velde. Voor wie liever 'n nieuw-nederlandse vertaling verlangt, kunnen deze regels dienen:

> En openhartig ving hij aan te spreken:
> „Uw hoofse vraag klinkt mij zo zoet in de oren,
> dat ik mijn naam noch kàn noch wìl verbergen.
>
> Ik ben Arnaud, die aldoor ween en jubel;
> Ik mijmer droef om dwaas-verspilde dagen.
> Ik zie vol vreugd naar 't lang-verbeide morgen.
>
> Doch ù bezweer ik bij die kracht-van-boven,
> waardoor ge eens opstijgt naar de hoogste trede,
> gedenk ter goeder uur mijn bitter lijden."

46. „Arnaud," spreek uit: Arnò.

Doch dy beswere ic, byder maght des hemels,[47] 145
waarmee ghy opvaert naer de hoogste trede,[48]
wil myn torment ter goeder uur ghedencken."

Toen dook hij in de vuur-zee, die hem loutert. 148

47. D.w.z. door Gods genade. — 48. D.i. de hoogste trede van de laatste trap van het Vagevuur m.a.w. bij uw binnengaan in het aards paradijs en bij uw opvaart naar 't hemels paradijs.

Gelijk wanneer de morgenstralen blinken 1
daar waar het bloed des Scheppers werd vergoten,
en de Ebro voortijlt onder 't Schaal-gesternte,

terwijl de Ganges dampt in 't middag-gloeien: 4
zò stond de Zon[1]; en 't licht was dus aan 't dalen,
toen blij Gods engel[2] zich aan ons vertoonde.

Niet bij het vuur stond hij, doch bij de diepte, 7
en zong ons toe: „Beati mundo corde,"[3]
met rijker galm dan stijgt uit ònze kelen.

En toen: „Niet verder gaat ge, vrome zielen, 10
als eerst u 't vuur niet grijpt. O treedt dan binnen,
en blijft niet doof voor 't zingen uit de verte."[4]

Zo sprak Gods bode, toen we voor hem stonden, 13
en bij z'n woorden rilde ik van ontzetting
als een die levend wordt in 't graf geworpen.[5]

Afwerend strekte ik mijn gevouwen handen; 16
en 'k staarde in 't vuur, en mijn verbeelding toonde:
wier lichaam ik zag branden op de mutserd.

1. In deze verzen geeft Dante weer een van zijn gebruikelike astronomies-geografiese tijdsaanduidingen. Hij wil zeggen: Op de Louteringsberg daalde de avend. (Het was ongeveer zes uur in de namiddag 29 Maart 1300.) Want als op de Louteringberg de avend daalt, gaat voor de Kalvarieberg („daar waar het bloed des Scheppers werd vergoten") de zon op; in Spanje (de Ebro) is het dan middernacht en de Weegschaal staat er in de Meridiaan; en in Indië (bij de Ganges) is het middag. — 2. De engel die de Dichters de trap zal wijzen naar de top van de Louteringsberg. — 3. „Beati mundo (spreek uit: moendo) corde" d.w.z. „Zalig zijn de zuiveren van hart." Begin-woorden van de zesde Zaligspreking. Zie Matth. V, 8. De zin van die woorden in deze Kring is duidelik. — 4. De engel wil zeggen: „Let op het zingen aan de andere kant van de vlammen. Die stem zal u de weg wijzen om bij de trap te komen. Zie v. 55—57. — 5. D.w.z. als 'n sluipmoordenaar die levend begraven werd. Zie Hel Z. XIX, 49—50.

Toen bogen zich tot mij de goede Meesters,[6]
en 'k hoorde, hoe Vergilius me zeide:
„M'n zoon, hier kan wel smart zijn, doch geen sterven.

Bedenk, bedenk... En als ik eens u veilig
te leiden wist op Gerîons gruwbre schouders,[7]
wat zal ik hier dan doen, nu 'k God reeds nader?

Geloof me toch: ook als deez' vlammen-oven
u meer dan duizend jaren hield omkerkerd,
geen haartje van uw hoofd zou hij verschroeien.

En mocht uw geest wellicht mijn woord mistrouwen,
ga tot de vlam en maak u zelf gelovig
door 't boordsel van uw kleed bij 't vuur te houden.[8]

Schud af, schud af wat u de ziel beangstigt.
Kom nader en treed onverschrokken binnen!"
Doch ik bleef staan, schoon tegen mijn geweten.

En toen Vergilîus zag, hoe 'k mij niet roerde,
sprak hij welwat onthutst: „Zoon, wees indachtig,
dat déze muur[9] u scheidt van Beatrice." —

Gelijk eens Pyramus, toen hij ging sterven,
bij Thisbe's naam z'n ogen op haar richtte
in de ure toen de moerbei werd gepurperd,[10]

6. Statius en Vergilius. Zie Z XXI. — 7. „Bedenk, bedenk...." Vergilius wil, dat Dante zich herinneren zal àl de gevaren, waaraan hij hem reeds onttrokken heeft, maar uit bescheidenheid breekt hij af en herinnert alleen even aan de gevaarlike tocht op Gerions rug. Zie Hel. Z. XVII, 91 vlgg. 8. Dante zou dan ondervinden, dat zijn kleed wel warm worden zou, maar niet verbranden. — 9. D.w.z. deze muur van vlammen. — 10. De twee gelieven Pyramus en Thisbe hadden elkander eens beloofd samen te komen onder 'n moerbezieënboom. Thisbe kwam het eerst aan doch vluchtte weer, toen ze plotseling 'n leeuwin zag. Bij haar vlucht wondde zij zich zelf en verloor haar sluier, die met bloed bevlekt was. Toen Pyramus nu kwam en de bebloede sluier vond, alsmede het spoor van de leeuwin zag, werd hij wanhopig. Hij doorstak zich zelf, terwijl zijn opstuwend bloed de witte moerbei besproeide, die sinds dat uur 'n rode kleur heeft. Nadat Thisbe bij

zo zag ook ik, verwonnen en vertederd,
m'n Leidsman aan, toen ik de naam maar hoorde,
die steeds weer opwelt uit mijn diepste wezen.

De Meester schudde 't hoofd, terwijl hij zeide:
„Hoe nu? Toch blijven?"... En hij glimlachte even
als tot 'n kind, dat blijde is met 'n appel.

Toen, vóor mij uit, trad hij de vuurzee binnen
en vroeg aan Statius het laatst te komen,
daar deze ons op de tocht eerst hield gescheiden.[11]

Eens in de vlam, had ik mij graag geworpen
in smeltend glas om even af te koelen:
zo mateloos was van dat vuur de hitte.

Tot mijn vertroosting sprak de lieve Vader
gestadig onder 't gaan van Beatrice:
„Me dunkt," sprak hij, „'k aanschouw alreeds haar ogen."

Ons leidde 'n stem,[12] die zong aan de overzijde;
en, stéeds haar volgend, raakten we uit de vlammen
daar waar men andermaal omhoog kon stijgen.[13]

„Venite, benedicti Patris mei,"[14]
klonk 't in 'n licht, dat zich daarginds vertoonde
en door z'n gloed me dwong het oog te sluiten.

de moerbezieënboom teruggekomen was, vond ze Pyramus roerloos en bloedend op de grond liggen. „Ik ben Thisbe!" riep ze jammerend. Bij 't horen van die geliefde naam sloeg de ongelukkige Pyramus nog eens de ogen naar zijn geliefde op en stierf. Ovid. Metamorph. IV, 55 vlgg. — 11. Totnogtoe was de volgorde bij 't lopen geweest: Vergilius, Statius en dan Dante. Omdat Vergillius Dante in het vuur bemoedigend wilde toespreken, (zie v. 52—54.) verzocht hij Statius met Dante van plaats te verwisselen. — 12. Waarschijnlik de stem van de engel (zie v. 6.) die zich reeds aan de andere kant van de vlammen bevond en de Dichters uitnodigde om hogerop te gaan. — 13. N.l. langs 'n trap, die naar de top van de Berg leidde. — 14. Deze woorden betekenen: „Komt, gezegenden mijns Vaders" Matth. XXV, 34. Deze woorden zal Kristus bij het laatste Oordeel eens richten tot de uitverkorenen. De engel spreekt hier deze woorden tot de drie Dichters als 'n uitnodiging, om het aards paradijs binnen te gaan.

DE LOUTERING VAN DE ZEVENDE KRING, Zang XXVII, vers 49 vlgg.

„De zon verdwijnt en de avend komt reeds nader," 61
zong nog de stem „toeft niet, maar rept uw schreden,
zolang het Westen zich nog niet omsluiert."

De trap ging recht omhoog door 't rots-gesteente 64
en had die richting, dat ik voór mijn voeten
de laatste zonnestralen onderschepte.[15]

'n Klein tal treden waren pas bestegen, 67
toen we aan het slinken van de schaduw zagen,
dat 't zonlicht onder ging, ìk en m'n Meesters.

En eer in zijn onmetelike ruimten 70
de horizon eén aanblik had bekomen,
en eer de Nacht de wereld had omsluierd,

maakte elk van ons 'n trede tot z'n sponde,[16] 73
niet wijl de lust ontbrak om nog te klimmen,
doch wijl de Berg het klimmen ons belette.[17]

Zoals de geiten, die eerst dartel sprongen 76
hoog op der bergen top, na 't gretig grazen
heel tam en rustig worden bij 't herkauwen

in stille schaduw, onder 't zonne-branden, 79
terwijl de herder op z'n staf gebogen,
met kalme blikken toeziet en blijft waken;

en evenals de scheper in de velden 82
de nacht geduldig doorbrengt bij z'n kudde,
vol zorg, opdat geen roofdier haar verstrooie —

15. De Dichters gaan in oostelike richting: juist in de tegenovergestelde richting dus als Dante en Vergilius gingen op de morgen, toen zij de Louteringsberg voor 't eerst bestegen. Zie Z. III, 16 vlgg. Ze zijn dus ruim de helft van de omtrek van de Berg omgetrokken. (Bassermann) — 16. Ieder der drie Dichters legde zich op 'n afzonderlike trede van de trap om te rusten. — 17. Zoals al meerdere malen werd gezegd, kon de Berg niet beklommen worden, wanneer het donker was. Zie Z. VII, 44.

zo waren wij toen met ons drieën samen: 85
ik als het geitje en zij gelijk de herders,
ommuurd ten allen kant door 't rots-gevaarte.[18]

Van buiten kon er weinig binnen komen, 88
maar door 'n nauwe spleet zag ik de sterren
veel blinkender dan anders en veel groter.[19]

Zo mijmerend en naar de sterren spiedend, 91
greep mij de slaap, de slaap, die meerdre malen
de dingen kent, eer wij ze feiten heten.[20]

En in het uur wellicht, dat uit het Oosten 94
de Berg eerst wordt bestraald door Cytheréa,[21]
die steeds te gloeien schijnt van minneweelde,

meende ik in droom 'n jonge en schone vrouwe 97
te zien, die door 'n lieflik landschap dwaalde;
en bloemen plukkend zong zij deze woorden:

„Wie naar mijn naam benieuwd is, moge weten, 100
dat 'k Lea[22] ben en met deez' schone handen
steeds bezig om mij zelf 'n krans te vlechten.

Ik smuk mij hier, om aanstonds voor de spiegel 103
verheugd te wezen; doch m'n zuster Rachel[23]
blijft heel de dag voor 't spieglend glas gezeten.

18. De trap was smal uitgehouwen in het rots-steen. Boven zich zagen de Dichters 'n klein gedeelte van de hemel-ruimte. — 19. Omdat de lucht om het hoger gedeelte van de Berg vrij was van damp en door geen stormen werd gestoord. Zie Z. XXI, 46 vlgg. en Z. XXVIII, 85 vlgg. Of omdat de Berg zich zo hoog verhief? — 20. Aan de slaap in de morgenstond werden in de M.E. dromen toegeschreven met voorspellend karakter. Vgl. Hel Z. XXVI, 7. — 21. „Cytheréa": andere naam voor Venus. Deze benaming komt van Cythéra (tegenwoordig Cerigo), 'n eilandje in de griekse archipel ten Zuiden van Laconië. Het was 'n biezondere zetel voor de eredienst van Aphrodite of Venus. Met „Cytheréa" is hier de morgenster bedoeld. Vgl. nog Z. I, 19 en noot 12 aldaar. — 22. „Lea," 'n dochter van Laban, en de eerste vrouw van de aartsvader Jakob. — 23. „Rachel": Lea's zuster, en tweede vrouw van Jakob. In tegenstelling met Lea, die zwak van gezicht

Is zìj verliefd op 't schone van haar ogen,
ìk wens mij zelf te tooien met de handen.
Mìj schenkt het werken rust en hàar 't aanschouwen."[24]

En reeds bij de eerste scheemring van de morgen,
die voor de pelgrims rijst zoveel te blijder
als zij steeds minder ver van huis vertoeven,

ontvlood de duisternis naar alle kanten
en ook mijn slaap met haàr; en opgerezen,
zag ik de grote Meesters[25] reeds reisvaardig.

„De zoete vrucht, die aan zovele twijgen
gezocht wordt door het zwoegend menseharte,
die vrucht zal heden dan uw honger stillen."[26]

Vergilîus was 't, die mij deez' woorden zeide;
en nooit zag ik geschenken aangeboden,
die mij zo diep verblijdden als dit spreken.

En wens op wens om boven reeds te toeven
bestormde mij, zodat bij iedre schrede
tot sneller opvaart mij de vleuglen groeiden.

Nadat de trap ten einde was geklommen
en ons de hoogste trede droeg, toen richtte
Vergilius de blik op mij en zeide:

„Het vuur, dat dooft,[27] en 't vuur, dat nooit zal doven,[28]
hebt gij aanschouwd, mijn zoon. Nu staan we beiden
waar door mìjn geest geen licht meer wordt ontstoken.[29]

was, had Rachel prachtige en sterke ogen. Zie Gen. XXIX. — 24. Rachel en Lea uit het O. V. zijn, evenals Maria en Martha uit het N. V., (zie Luk. X, 38—42.) de zinnebeelden of personifikaties van het beschouwende en werkende leven. De bloemen betekenen de goede werken. De ogen van Rachel als de weerglans der ziel: de ingekeerdheid en de zelfbeschouwing. De spiegel betekent God. — 25. Vergilius en Statius. — 26. Met „de zoete vrucht" wordt bedoeld het waarachtig geluk, dat door de mens overal wordt gezocht, en maar al te vaak waar het niet te vinden is. Vgl. Parad. Z. XI, 1 vlgg. — 27. Het Vagevuur. — 28. De Hel. — 29. De natuurlike

Tot hier heeft u geleid mijn zorgzaam weten: 130
kies voortaan eigen wil u tot geleider;
ten einde zijn de steile en smalle wegen.

Ziedaar de zon, die u op 't voorhoofd schittert; 133
ziedaar het gras, de bloemen en 't geboomte,
die zonder zaad uit deze bodem spruiten.[30]

Totdat vol vreugd de stralende ogen[31] nadren, 136
die wenend mij eens voerden aan uw zijde,[32]
kunt gij hier rusten of de hof doorwandlen.[33]

Verwacht van mij geen woord meer en geen teken. 139
Uw wil is waarlik vrij, gezond, rechtschapen,
en hem niet volgen zou 'n zonde wezen.[34]

Ik kroon u dan met diadeem en mijter."[35] 142

rede alleen kan niet langer leiding geven. Het is nu de tijd voor genade en openbaring. — 30. Zie volgende Zang v. 97 vlgg. — 31. De ogen van Beatrice. — 32. Zie Hel Z. II, 116. — 33. Heenwijzing naar het beschouwende en werkende leven. — 34. Door de verlichting van de natuurlike rede en door z'n louterende gang langs de Vagevuursberg is Dante's wil vrij van de zonde, vrij van de smetten der zonde en volkomen gezond; en het zou zonde zijn, 'n wil, die het goede kent, niet te volgen. — 35. Met deze plechtige woorden, de laatste die hij tot Dante spreekt, bedoelt Vergilius: „Alvorens u over te geven aan de bovennatuurlike leiding van Beatrice, verklaar ik u in de natuurlike orde (abstrakt gedacht) voor volkomen onafhankelik. Zowel in de stoffelike als geestelike dingen der natuurlike orde zijt gij uw eigen koning en priester. De diadeem is 't symbool van de koninklike waardigheid; de mijter het zinnebeeld van de bisschoppelike waardigheid, die de volheid van het priesterschap bevat.

Vol heimwee ìn en òm het woud[1] te dwalen, 1
het goddlik woud,[2] dat met z'n prachtig lommer
de prille morgen voor het oog verzachtte,

ontweek ik onverwijld de zoom[3] der diepte 4
en doolde langzaam, langzaam door de vlakte,
waaruit alom de zoetste geuren wolkten.

'n Zachte luchtstroom, vrij van wisselingen,[4] 7
omwuifde bij het voortgaan mijne wangen
niet sterker dan het zachtste lente-koeltje.

En al de bladerkens, die aanstonds trillen, 10
bewoog de milde luchtstroom naar dìe zijde,
waar 't eerst Gods Berg z'n schaduwen laat zinken.[5]

Toch zag men 't loof zo diep niet neergebogen, 13
dat 't lieve vogel-volk in 't groen der kruinen
weerhouden werd zijn kunstig lied te kwelen.

Maar vreugdevol begroette 't met gezangen 16
de nieuwe dageraad in 't dichte lommer,
dat als de bas hun lichte wijsjes schraagde.

Zo loopt van twijg tot twijg 'n zwaar gesuizel 19
door 't duistre dennewoud langs Chîassi's stranden,[6]
als Aeolus[7] Sirocco's kerker opent.

1. Zie vorige Zang v. 134. — 2. Dit goddelik woud met z'n omgeving op de top van de Louteringsberg is het aards paradijs. Dante noemt het 'n goddelik woud, omdat het zo heerlik en schoon is en door God geplant als verblijfplaats voor het eerste mensepaar. — 3. De rand van de Berg, die aan de diepte grensde. — 4. De top van de Louteringsberg verheft zich zo hoog als de grens van de vuur-sfeer. Er bestaan daar geen atmosferiese veranderingen meer. Zie Z. XXI en deze Zang v. 97 vlgg. — 5. D.w.z. naar het Westen. — 6. „Chiassi"(spreek uit: Kjassie.): 'n oude havenstad, tans geheel verdwenen, nabij Ravenna aan de kust van de Adriatiese zee en beroemd door 'n prachtig woud van pijn-bomen. — 7. Aeolus, de stamvader der Aeolieërs. Hij woonde op het mythiese eiland Aeolia als bewaker der winden. Alleen de wind die moest waaien liet hij vrij, de andere bleven geketend. Zie Aen. I. 52 vlgg. De Sirocco is de bekende vochtig-hete Zuid-

M'n trage voet was reeds zo ver gevorderd 22
in 't oude woud, dat ik niet weer zou vinden
de plek, waar ik er binnen was gekomen.

En zie, mijn gang weerhield opeens 'n beekje,[8] 25
dat naar de linkerzijde[9] met z'n golfjes
de kruiden boog, die langs z'n boorden groeiden.

De watren, die daarginds[10] het helderst blinken, 28
ze zouden bij dit beekje troebel heten,
daar in zijn golfjes niets ons blijft verborgen,

al stromen ze ook door schaduw en door schemer, 31
diep onder 't eeuwig lommer, dat geen stralen
van zon- of maan er ooit laat binnen glijden.

M'n voeten rustten, maar m'n ogen dwaalden 34
de beek al over, om verrukt te aanschouwen
het frisse groen van allerlei gewassen.

En mij verscheen — zoals opeens soms dingen 37
verschijnen, die om 't vreemde van 't gebeuren
elk ander beeld ons uit de geest verdrijven —

'n vrouw, die heel alleen daar liep te zingen 40
en links en rechts maar van de bloemen plukte,
waarmee geheel haar weg als was beschilderd.[11]

oostelike wind in Zuid-Italië. — 8. Zoals uit v. 130 van deze Zang zal blijken, is dit stroompje de Lethe. — 9. De beek liep, vóor Dante, van rechts naar links. Daar Dante van het Westen naar het Oosten ging (zie Z. XXVII, 64—67.), stroomde het beekje van het Zuiden naar het Noorden. — 10. Op de bewoonde wereld. — 11. Over deze vrouw, die Mathilde heette (zie Z. XXXIII, 119.) lopen de gevoelens uiteen. Volgens de meeste nieuwere uitleggers was zij misschien een der vriendinnen van Beatrice, waarover gesproken wordt in Vita Nuova. Volgens oudere kommentators was deze vrouw de bekende gravin Mathilde van Toskane (gest. 1115.), bekend om haar grote werkzaamheid ten voordele van paus Gregorius de Zevende in diens strijd tegen keizer Hendrik de Vierde. Volgens sommigen kan Dante 'n vrouw, die zo ijverde voor het wereldlik bezit van de paus ten nadele van de keizer, moeilik 'n rol toebedeeld hebben in het aards paradijs. — Zo-

„O, schone vrouw, die aan het vuur der liefde 43
u zelf verkwikt — wil ik op 't uitzicht bouwen,
dat steeds van 't hart getuignis pleegt te geven[12] —

gelieve 't u iets naderbij te komen," 46
zo smeekte ik tans, „naar de oever van dit beekje,
opdat ik uw gezang vermag te volgen.

Gij brengt Prosèrpina mij weer te binnen, 49
en wàar en hòe ze was, toen hàar heur moeder
verloor, en zìj de bloemen van de lente."[13] —

Gelijk 'n vrouw zich wendt en keert bij 't dansen, 52
de voetjes op de grond aaneengesloten,
waarvan zij 't ene nauw beweegt vòor 't andre,

zo, zwevende over 't rood en goud gebloemte, 55
kwam zij tot mij, en deed als 't jonge meisje,
dat in heur kuise schroom de blik laat zinken.

En mijn verlangens schonk zij stilte en vrede 58
door zò te nadren, dat de zoete klanken
ook met hun volle zin nu tot mij zweefden.

Zohaast zij zich bevond, waar 't lieflik stroompje 61
de groene kruiden met z'n golfjes drenkte,
behaagde 't haar het oog op mij te richten.

als Lea en Rachel in *droom* (zie vorige Zang.) de symbolen waren van het werkende en beschouwende leven, zo zijn hier in *werkelikheid* Mathilde en Beatrice, die dadelik zal verschijnen, de symbolen van het werkende en beschouwende leven. Gravin Mathilde nu, afgezien van haar verhouding tot paus en keizer, is zeker bij uitstek geschikt voor 'n symbool van het werkende leven. Ik zie dus niet in, waarom Dante deze laatste onmogelik bedoeld kan hebben. — 12. Cicero in z'n rede tegen Piso zegt letterlik: „Het gelaat is 'n zwijgend spreken der ziel." — 13. Prosèrpina, 'n dochter van de godin Ceres, werd door Pluto geschaakt, toen zij eens bezig was met bloemen plukken in de liefelike vlakte van Henna op Sicilië. Pluto nam haar mede naar de duistere onderwereld. „Zo," zegt Dante, „verloor heur moeder haàr, en zìj de lente." Zie Ovid. Metam. b. V. 385 vlgg.

Ik denk niet, dat er rijker stralen flitsten
van onder Venus' wimpers, toen Cupido
haar tegen zijn bedoelen 't hart doorschichtte.[14]

Zoet lachte zij me toe van de overzijde,
terwijl heur hand steeds nieuwe bloemen plukte,
die 't hoge Land[15] laat bloeien zonder zaaisel.

Drie passen hield het stroompje ons maar gescheiden,
doch zelfs de Hellespont — waar Xerxes vluchtte
en die nog altijd trotse geesten breidelt[16] —

werd nooit Leander tot zo groot 'n gruwel,
wijl 't water Sestos scheidde[17] van Abydos,
als mij deez' beek, die heel geen doortocht leende.[18]

En zij hief aan: „Gij komt als vreemdelingen;
en mooglik om mijn glimlach in deez' gaarde,
eens tot de wieg van 't mensdom uitverkoren,

verwondert ge u en voedt uw geest zelfs twijfel;
doch licht verschaft u 't psalm-vers „Delectasti",
daar dit uw brein van nevlen kan bevrijden.[19]

14. Toen Venus eens haar zoontje Cupido liefkoosde, raakte hij haar hart tegen zijn bedoeling met 'n pijl, waarop zij in liefde ontvlamde tot Adonis. Zie Ovid. Metam. b. X v. 525 vlgg. — 15. Zie v. 97 vlgg. Het hoge Land is de top van de Louteringsberg. — 16. Xerxes, koning der Perzen, liet de Hellespont (zeestraat tussen Azië en Europa.) eens afsluiten met kettingen, doch verslagen door de Grieken, moest hij, daar de kettingbrug door storm vernield was, er zelf over heen vluchten in'n arm vissersbootje. Zo wordt deze stroom tot 'n voorbeeld, dat alle trotse harten tot bescheidenheid stemt. — 17. Leander woonde in Abydos aan gene zijde van de Hellespont, en zijn geliefde Hero in Sestos aan deze zijde. Om Sestos te bezoeken, moest hij dus telkens de Hellespont overzwemmen. Zie Ovid. Heroiden (Heldinne-brieven), XVII, 125 en 173. — 18. De beek was wel smal (zie v. 70.) doch misschien diep, en, in ieder geval, het was de Lethe; en zonder verlof mocht Dante dit water niet overtrekken. — 19. De zin van v. 76 tot v. 81 is: „Ge zijt er verbaasd over, dat ik zo blijde ben in deze plaats, waar Adam en Eva zondigden en het mensdom meesleurden in hun val; doch dàarover verheug ik mij natuurlik niet, doch alleen over de schoonheid van Eden." Ma-

En gij die vóor me staat[20] en mij mocht vragen,[21] 82
zeg, of ge meer misschien verlangt te weten,
want tot ùw onderricht ben ik gekomen." —

— „Het water," zeide ik haar, „en 't ruisend lover 85
bekampen in mijn geest wat ik pas leerde
en wat in strijd dus is met déze dingen."[22]

En zij tot mij: „'k Zal u de gronden wijzen, 88
waaraan ontspruit wat uw verbazing wekte;
en uit uw brein zal ik de nacht verdrijven.

Het hoogste Goed, slechts door Zich zelf bevredigd, 91
schiep gòed de mens; en deze tuin der vreugden
gaf God hem als 'n pand van de eeuwge vrede.[23]

Door eigen schuld mocht hij maar kort er toeven.[24] 94
Door eigen schuld verkeerde zoete weelde
in bittre smart en onschuldslach in tranen. —

Opdat de storingen[25] — in lager oorden 97
verwekt door dampen uit de grond en 't water,
die naar vermogen steeds de warmte volgen[26] —

thilde verwijst dan naar Psalm XCI, vers 5, dat luidt: „Gij hebt mij verblijd, o Heer, door wat Gij gemaakt hebt, en in de werken uwer handen zal ik mij verheugen." — 20. Dante. — Vergilius en Statius houden zich voortaan zwijgend achteraf. — 21. Zie v. 43 vlgg. — 22. Dante wil zeggen: Statius heeft me juist geleerd (zie Z. XXI, 46 vlgg.) dat de meteorologiese verschijnselen niet verder gaan dan de Poort van 't eigenlike Vagevuur. Hoger dan die Poort komt dus geen damp meer, geen wind enz. En nu zie ik water (dat uit dampen ontstaat.) en hoor ik het ruisen der bomen (dat door wind moet ontstaan.): Wat ik hier zie schijnt dus in tegenspraak met wat ik hoorde. 23. „Van de eeuwge vrede" d.i. van het hemels geluk. — 24. Door de zondeval werd de mens uit het aards paradijs verdreven. Volgens Dante vertoefde hij er maar 'n korte tijd. Zie Parad. Z. XXVI, 139. — 25. N.l. de atmosferiese en meteorologiese storingen zoals regen, wind, bliksem enz. — 26. In Dante's tijd weet men die storingen vooral aan de dampen, die opstegen uit de aarde en het water. Ten onrechte meende men, dat die dampen door de zon werden aangetrokken. („de warmte volgden.")

de mens geen zwarigheden zouden baren; 100
daarom rijst deze Berg zo hoog ten hemel
en is vanaf de Poort[27] voor storing veilig.

Doch wijl de lucht tot in haar verste lagen 103
met de eerste hemel-sfeer[28] staag medewentelt
— als ze op heur vaart maar nergens wordt weerhouden —

daarom treft die beweging ook deez' hoogte, 106
die vrij in 't klare luchtruim is gelegen,
en doet het woud door 't dichte lover ruisen.

En iedre plant die meetrilt, heeft 't vermogen, 109
dat zij de lucht met kiemen als bezwangert,
die deze al draaiend rondstrooit allerwegen.

Ook 't ander half-rond[29] wordt op deze wijze 112
bevrucht en baart naar luchtstreek en naar bodem
'n grote keur van allerlei gewassen.

Men zou daarginds,[30] ware er mijn woord vernomen, 115
niet zo verbaasd staan om de vele planten,
die schijnbaar zonder zaad de grond ontspruiten.

Nog moet ge weten, dat dit heilig Eden,[31] 118
waarin ge toeft, vol is van ieder zaaisel,
en vruchten kent als ginds geen hand ooit plukte. —

Het water[32] dat ge ziet, ontspringt geen ader, 121
gevoed door dampen die de kou doet stollen,[33]
en is geen stroom die aanzwelt of vermindert,

27. „De Poort" d.i. de Poort van het eigenlike Vagevuur. Zie Z. IX, 76 en Z. XXI, 46 vlgg. Van v. 97 tot en met v. 103 heeft Mathilde verklaard, dat Statius gelijk heeft gehad. In de volgende verzen zal zij verklaren, waarom de bomen van het paradijs-woud toch hun kruinen bewegen. — 28. „De eerste hemel-sfeer", het Primum Mobile, draait van het Oosten naar het Westen. Zie v. 11 en 12 van deze Zang. — 29. De bewoonde wereld. — 30. Eveneens de bewoonde wereld. — 31. Het aards paradijs. — 32. Het beekje van v. 25. — 33. Zie Z. V, 110—111.

doch 't welt vanuit 'n bron,[34] die nooit verandert
en door Gods wil zoveel zich toe ziet vloeien
als langs twee zijden hem wordt afgenomen.[35]

Hìer stroomt het heen als met 'n kracht begiftigd,
die 't beeld der zonden wegwist uit 't geheugen,
gìnds brengt het alle deugden weer voor de ogen.

't Wordt Lethe hìer, dàar Eunoë geheten;[36]
doch van z'n werking kan geen mens getuigen,
wie hìer en gìnds niet eerst z'n dronk verkwikte.

Het gaat in smaak alle andre smaak te boven.
En schoon uw dorst genoeg gelest mag heten,
ook als ik nu niets verder meer ontsluier,

wil ik u gaarne nog 'n toegift schenken.
Niet minder toch zal u mijn woord behagen,
als 'k meer u geef dan ik u eerst beloofde.[37]

Mischien aanschouwden zij, die in 't verleden
de heilstaat van de gouden eeuw[38] bezongen,
in hun Parnassus deze tuin van weelde.

34. In geestelike zin wordt met deze bron misschien bedoeld Kristus. Zie I Cor. X, 4. — 35. De bron verdeelt zich n.l. in Lethe en Eunoë. Zie v. 130. 36. Lethe: de bekende rivier der onderwereld, waaruit de schimmen dronken, om het verleden te vergeten. 't Woord „Lethe" betekent vergetelheid. Zoals de Lethe de herinnering aan onze zonden uitwist, wekt de Eunoë juist het beeld van onze goede werken. — Het woord „Eunoë" is in de klassieke antieke litteratuur niet te vinden. Bij Pausanias „Beschrijving v. Griekenland" b. IX. hfdst. 39, 8. vinden we wel vermeld naast het water van de Lethe dat van de Mnemosyne. Mnemosyne betekent herinnering. — 37. Mathilde had Dante alleen beloofd 'n verklaring te geven, waarom hij in 't aards paradijs water zag, en waarom de woud-bomen ruisten. In de volgende verzen oppert zij de vraag, of de antieke dichters in hun Parnas niet 'n herinnering gehad hebben aan het verloren paradijs. — 38. B.v. Ovidius. Metam. b. I, 89 vlgg.

Hier ging der mensheid dag in onschuld open. 142
Hier is 't steeds lente en groeien alle vruchten.
Hier vloeit de nektar-bron,[39] die ze allen loven." —

Ik boog me gans naar achter tot mijn Dichters[40] 145
en zag nu, hoe ze beiden met 'n lachje[41]
geluisterd hadden naar die laatste woorden. —

Toen trok m'n blikken weer de schone vrouwe. 148

39. De nektar: de beroemde drank der goden. — 40. Statius en Vergilius.
41. Vergilius en Statius behoorden eens ook tot de beroemde dichters der oudheid, en nu, op de top van de Louteringsberg, glimlachen zij om al die kinderachtige waanbeelden van Parnassus, nektar enz.

Al zingend — als 'n vrouw die gloeit van liefde — 1
beeindde zij haar rede[1] met de woorden:
„Beati quorum tecta sunt peccata."[2]

En zoals nymfen, die vereenzaamd dolen 4
door 't groen der wouden — déze vol verlangen
naar zonneschijn en die de zonne ontwijkend —

aldus ging zìj stroom-op aan de overzijde; 7
en ìk liep mede aan deze kant van 't beekje,
heur kleine stap met kleine stappen volgend.

We liepen samen nog geen honderd schreden,[3] 10
toen de oevers beide zich gelijklik bogen
en zich mijn weg opnieuw naar 't Oosten keerde.[4]

Niet lang nog waren wij zo voortgelopen, 13
of 'k zag de schone vrouw tot mij zich wenden,
terwijl ze sprak: „Scherp oog en oor, m'n broeder!"

En zie, daar schoot opeens 'n glanzend lichten 16
alom door 't wijde woud naar alle kanten,
zodat ik dacht aan 't lichten van de bliksem.

Maar wijl de bliksems komen en verdwijnen, 19
en deze lichtgloed bleef en stadig groeide,
vroeg ik mij twijflend af: „Wat mag dìt wezen?"

'n Zoete melodie doorliep de ruimten 22
der wonder-klare lucht; en vlammende ijver
deed mij toen gispen Eva's stout vermeten.

1. Zie vorige Zang v. 144. — 2. „Beati quorum (spreek uit: kworoem.) tecta sunt (spreek uit: soent.) peccata," d.w.z. „Zalig zij wier zonden zijn bedekt." Ps. XXXI, 1. Met deze woorden drukt Mathilde haar vreugde er over uit, dat de herinnering aan Dante's zonden spoedig zal weggenomen zijn door zijn onderdompeling in de Lethe. Zie Z. XXXI, 94. — 3. D.w.z. we hadden ieder nog geen vijftig stappen gezet. Let op 't getal: 100! Het getal der volmaaktheid. — 4. Het beekje stroomde eerst van het Zuiden naar het Noorden. (zie v. 28 van de vorige Zang.) Het stroomde nu dus naar het Oosten.

Want waar eens aarde en hemel willig bogen, 25
daar duldde eén enkle vrouw, schoon pas geschapen,
in haar hovaardigheid geen enkle sluier.[5]

En had ze deze in vrome zin gedragen, 28
de niet te noemen weelde van dit Eden
had eerder en ook langer mij verzadigd.[6] –

Terwijl ik voortschreed tussen de onderpanden 31
van de eeuwge zaligheid,[7] als in verrukking,
en vol verlangen naar nog meerdre vreugden,

werd voór ons, onder 't dak der groene twijgen, 34
de lucht zo licht alsof er vuren brandden,
en 't zoet geluid bleek zoet gezang[8] te wezen. –

O heilge Muzen, als ik koude of honger 37
om u ooit duldde of slapeloze nachten,
tans is er grond van u mijn loon te vordren.

Tans moet de Helicon[9] zijn bron ontsluiten, 40
Urania[10] mij met haar koor geleiden,
om zulk 'n stoffe in poëzie te hullen.[11] –

5. De heldere lichtgloed en de liefelike muziek verhoogden de schoonheid van het paradijs-woud voor Dante dermate, dat de vermetele kenniszucht van Eva hem als het ware vertoornde. Door deze vermetelheid immers ging zoveel heerlikheid voor ons verloren. – 6. Dante wil zeggen: „Als Adam en Eva niet gevallen waren en er dus geen erfzonde was geweest, zou ik niet eerst nu, maar reeds vanaf m'n eerste jeugd en voor geheel m'n leven waarschijnlik de heerlikheden van het aards paradijs gesmaakt hebben." 7. De onderpanden van de eeuwige zaligheid" d.w.z. de heerlikheden van het aards paradijs waren als 'n voorsmaak van de hemelse vreugden. Zie Z. XXVIII, 92–93. – 8. Zie v. 51. – 9. „De Helicon" is 'n gebergte of berg in Boeotië, en toegewijd aan Apollo en de Muzen. Daar ontspringt de z.g. bron der poëzie: de Hippocrene. – 10. „Urania": de Muze van de sterrekunde of der hemelse dingen. – 11. In Hel Z. II, 7 en XXXII 10–11 had Dante de Muzen in 't algemeen aangeroepen, in Vag. Z. I, 8–12 vooral Calliopeia, de Muze der epiese poëzie; hier Urania, de Muze der hemelse dingen. En waarlik heeft Dante wel hemelse bijstand nodig om de verheven zaken, die hij wil gaan behandelen, op waardige wijze te behandelen.

Toen scheen het of er zeven gouden bomen 43
voor 't oog verrezen in de wijde verte,
die hèn en óns nog van elkander scheidde.

Maar toen ik zo nabij reeds was gekomen, 46
dat, wat ik vaag eerst zag en 't oog deed dwalen,
door de afstand niets meer miste van zijn vormen,

zei mij de kracht, die ons leert onderscheiden,[12] 49
al spoedig, dat het „zeven luchters"[13] waren
en dat de stemmen daar „Hosanna"[14] zongen.

Van boven vlamde 't luchter-goud veel klaarder 52
dan ooit de maan bij wolkeloze hemel
te middernacht, als half de maand reeds scheidde.[15]

Geheel verbaasd wendde ik mij tot Vergilîus, 55
maar in de trekken van de goede Meester
las ik als antwoord vast niet mìn verbazing.[16]

Weer sloeg ik de ogen op de hoge luchters, 58
die zich zò traag naar onze kant bewogen,
dat jonge bruiden 't nog gewonnen hadden.[17]

De vrouwe[18] riep me toe: „Gloeit dan uw harte 61
alleen zo vurig voor die heldre lichten?
En ziet ge niet, wat achter deze u nadert?"

12. „De kracht" enz. d.w.z. ons onderscheidingsvermogen. — 13. Onder deze zeven gouden luchters, ontleend aan Openb. I, 12 en IV, 5, verstaan de meeste uitleggers de zeven gaven van de H. Geest, of zekere zeer biezondere goddelike voorrechten. Deze zijn: Wijsheid, verstand, raad, sterkte, wetenschap, godsvrucht en vreze des Heren. Vgl. Isaias II, 2—3. Convito IV, 21. — 14. „Hosanna" is 'n hebreeuws woord, dat betekent „overwinning", „zegepraal" enz. — 15. Het licht der fakkels glansde dus zo helder als de volle maan in 'n rijke sterrenacht. — 16. Vergilius, die de natuurlike rede vertegenwoordigt, is hier vanzelf even verbaasd als Dante. — 17. De jonge bruid verlaat met grote schuchterheid de ouderlike woning om naar haar bruidegom te gaan. — 18. Mathilde.

DE ZEVEN LUCHTERS EN DE VIER EN TWINTIG GRIJSAARDS, Z. XXIX, vers 50 vlgg.

Toen zag ik achter hen, als achter gidsen, 64
'n schare in 't wit gekleed,[19] ons nader komen.
Nooit glansde er zulk 'n wit op deze wereld.

Het water flonkerde aan de linkerzijde 67
en gaf mijn linkerzijde telkens weder —
wanneer ik keek — gelijk 'n klare spiegel.[20]

Toen ik zo ver op de oever was gekomen, 70
dat ons de smalle beek alleen nog scheidde,
en 'k stil bleef staan, om beter toe te schouwen,

zag 'k, hoe de lichten zich vooruitbewogen, 73
het luchtruim achter zich vol kleuren latend,
alsof penselen lange strepen trokken.

De lucht omhoog was dus in zeven banen[21] 76
verdeeld, met kleuren als waarmee de zonne
z'n boog versiert en Delia haar gordel.[22]

Hoe ver de banen zich naar achter strekten, 79
zag 'k niet, doch 'k schatte, dat de buiten-banen
tien schreden van elkaar verwijderd bleven.[23]

19. Wie deze in 't wit geklede schaar vormen, volgt later. — 20. Het water schitterde zo helder door het licht van de brandende luchters. — 21. Volgens enigen betekenen deze zeven kleur-banen in de lucht de zeven sakramenten; volgens anderen dat wat men in de theologie aanduidt als de vruchten van de H. Geest. Om verschillende redenen lijkt mij het een zowel als het andere zeer onwaarschijnlik. Niet onwaarschijnlik dunkt het mij, dat de luchters met hun licht- en kleurstrepen als 'n eenheid zijn op te vatten, zodat ze beide samen de zeven gaven van de H. Geest verbeelden. — 22. „De boog" van de zon is de regenboog. Delia is 'n mythologiese naam voor de maan. Met Delia's gordel is dus bedoeld de halo of lichtkrans, die we soms rondom de maan zien. — 23. In de getallen-symboliek is tien het heilig getal, dat de volmaaktheid betekent. In de Divina Commedia speelt het getal tien en 't getal drie 'n grote rol. Waar de zeven luchters de zeven gaven van de H. Geest betekenen, wijst het getal tien hier op de volmaaktheid die wij bereiken door de zeven gaven van de H. Geest.

En onder 't licht-gewelf, als ik 't u maalde, 82
zag 'k, twee aan twee, omkranst met witte lelies,
nu vier en twintig grijzaards[24] nader komen.

Ze zongen allen: „Onder Adams dochtren 85
zijt gij gezegend; en gezegend blijven
in eeuwigheid uw schoonheid en uw luister!"[25]

Toen van 't gebloemte en van de groene kruiden, 88
juist tegenover mij aan de andre zijde,
verdwenen was de stoet dier uitverkoornen,

verschenen in hun plaats — als aan de hemel 91
soms ster op ster ontluikt — 'n viertal dieren:
en elk van hen omkranst met groene twijgen.[26]

Van deze vier droeg ieder drie paar vleugels, 94
bezaaid met ogen;[27] en als Argus' ogen
nog leefden, zouden ze op déze ogen lijken.[28]

24. Volgens de uitleggers betekenen deze vier en twintig grijsaards de vier en twintig boeken van het O. T. Vgl. Openb. IV, 4. Voor de lelie-kronen zie aant. bij v. 148. — 25. Deze woorden (vgl. Luk. I, 28 en 42.) worden gericht volgens enigen tot Maria, volgens anderen tot de Kerk, volgens derden tot Beatrice. De context spreekt m.i. het sterkst voor Beatrice, doch dan als personifikatie van de genade. Zie aant. bij v. 108. — 26. Deze vier dieren verbeelden de vier Evangelieën. Het zijn de vier dieren (ontleend aan Ezechiël I, 4 vlgg. en Apoc. IV, 6 vlgg.) en als vaststaande symbolen bekend n.l. de mens (van z'n stoffelike zijde beschouwd), de leeuw, de stier en de arend. De mens stelt de Evangelist Mattheus voor, omdat deze zijn evangelie begint met de menselike afstamming van Kristus. De leeuw verbeeldt Markus, omdat deze begint met de predikatieën van Johannes de Doper, die klinken als 't gebrul van de leeuw door de woestijn. De stier beduidt Lukas, omdat deze aanvangt met het offer van Zacharias. De arend verzinnebeeldt Johannes, omdat deze zijn evangelie begint met de godheid van Kristus. — Het groene lover, waarmee de dieren omkranst zijn, verbeeldt de onvergankelike levenskracht van Kristus' leer, en tevens, dat deze de vervulling is van de verwachtingen der profeten en het onderpand onzer eeuwige zaligheid. Groen is de symboliese kleur der hoop. — 27. De dieren zijn gevleugeld om de snelheid te kennen te geven, waarmede het Evangelie over de aarde verbreid werd; en de vleugels zijn vol ogen, om de ijver en waakzaamheid voor te stellen van de eerste Evangelie-verkondigers of de

Om hun gedaante u nader te beschrijven, 97
ben ik niet kwistig, lezer, met mijn verzen,
wijl zwaarder zorg mijn gulheid dwingt te wijken.

Doch lees Ezechiël,[29] die ze ook u schildert, 100
zoals hij ze eens zag komen uit het Noorden
met wind, met wolken en met bliksem-lichten.

En in diens boek vindt gij ze weergegeven 103
als hier; alleen wijk ik en Sint Johannes
in mening van hem af omtrent de vleuglen.[30]

De ruimte tussen 't viertal dieren vulde 106
'n zegekar, die op twee wielen rustte
en door 'n Griffioen werd voortgetrokken.[31]

Hoog hield hij op èn de ene èn de andre vleugel, 109
juist tussen midden-baan en zijde-banen,[32]
zodat hij geen der zeven kliefde of schaadde.

wijsheid in de Evangelieën opgesloten. — 28. Argus, 'n mythologiese figuur, was door de godin Hera als wachter aangesteld bij Io, die in 'n koe was veranderd. Argus had honderd ogen en was als 't ware alziende. Vgl. Ovid. Metam. I, 624 vlgg. — 29. Hfdstk. I, 4 vlgg. — 30. Bij Ezechiël hebben de dieren maar vier, bij Johannes (Openb. V, 6 vlgg.) zes vleugelen. Dante volgt Johannes. — 31. Het apokalypties vizioen, of liever gezegd de reeks vizioenen, die Dante ons schildert in deze laatste zangen van het Vagevuur verbeelden volgens het algemeen gevoelen der kommentators de geschiedenis en de lotgevallen der Kerk. Men moet echter niet vergeten, dat die geschiedenis en lotgevallen niet òp en òm zich zelf beschreven worden, doch in verband met Beatrice: Zij is het middelpunt, het hoogtepunt, de hoofdpersoon van dit alles, zij het dan vanzelf ook als personifikatie van de goddelike liefde en van Gods genade jegens Dante. Onder de zegewagen verstaan enkelen het pausschap, de meesten de Kerk zelf. Vroeger verstond men onder de twee wielen verbeeld de kennis der Kerk van het O. en N. Verbond. Tegenwoordig verstaan velen onder de twee wielen het leergezag der Kerk in haar twee voornaamste organen n.l. de sekuliere en reguliere geestelikheid. Ik wil er hier terloops op wijzen, hoe in Parad. Z. XII, 106 vlgg. Dante St. Franciskus en St. Dominikus aanwijst als de twee wielen van de strijdwagen der Kerk. — Onder de Griffoen moet Kristus verstaan worden, het geheimzinnig dier, half arend en half leeuw. Zie aant. bij v. 114. — 32. De licht- of kleur-banen door de brandende luchters gevormd

Z'n wieken rezen hoger dan m'n ogen;
z'n leden waren goud zover ze 'n arend
en wit met rood zover ze 'n leeuw behoorden.[34]

Denk niet, dat Rome met zo'n zegewagen
eens de Afrikaner of Augustus eerde;[35]
naast hèm toont zich de Zonnekar zelfs schamel,

de Zonne-kar, op Terra's vrome beden
door 't hemel-vuur vernield, toen hij verdoolde
en heimlik Jupiter z'n recht deed gelden.[36]

Naast 't rechterwiel bewogen zich drie vrouwen[37]
in rondedans. Zo gloeiend-rood was de eerste,
dat gij ze in 't vuur haast niet zoudt onderscheiden.

De tweede was alsof haar vlees en beendren
uit 't zuiverste smaragd gesneden waren;
en wit als verse sneeuw geleek de derde.

in de lucht. Zie v. 73 vlgg. — 33. Van de zeven licht-banen bevond de vierde zich dus juist tussen de twee omhoog stekende vleugels van de Griffoen; de twee drietallen elk naast éen der vleugels aan de zijkanten. — 34. De gouden arend-ledematen betekenen Kristus' goddelike natuur; de witte met rood gemengde leeuwe-ledematen zijn menselike natuur. Het wit en rood kan doelen op Kristus' vlekkeloze heiligheid en bloedig lijden. Overigens is deze plaats 'n zinspeling op Cant. Cant. V, 10: „Mijn geliefde is wit en rood." — 35. „De Afrikaner" is Scipio Africanus, door wie Hannibal overwonnen werd. — Augustus is Oktavianus, die de romeinse burger-oorlogen tot 'n einde bracht. — 36. Toen Faëton door z'n onbesuisd rijden met de zonnewagen de grootste rampen dreigde te veroorzaken, smeekte Terra (de Aarde) Jupiter om hulp. Deze slingerde z'n bliksemschicht naar de vermetele wagenmenner, die neerstortte in de Eridanus. (de rivier de Po) Ovid. Metam. II, 272 vlgg. Voor Faëton vgl. Hel Z. XVII, 106—108; Vagev. Z. IV, 71—72 en Parad. Z. XVII, 1—3. Vers 120 is heel duister. Sommigen menen dat het doden van Faëton voor Jupiter 'n aanleiding was om spoedig geheel het mensdom te straffen. — 37. Deze drie vrouwen betekenen de drie goddelike deugden: de liefde (rood), de hoop (groen) en 't geloof (wit). Merkwaardig is 't, dat Dante de liefde 't eerst noemt.

Soms scheen de vrouw in 't wit de dans te leiden, 127
dan die in 't rood; en naar de zang der leidster
bewoog zich 't drietal, traag of vlug van voeten.[38]

Ter linkerzijde dansten er vier vrouwen, 130
gehuld in purper, op de maat van éne,
in wier gelaat 'n drietal ogen blonken.[39]

En na de groep, zoals hij werd beschreven, 133
zag ik twee grijzaards, van gewaad verschillend,
maar eender door hun houding, streng en nobel.

De een bleek Hippocrates als heer te erkennen, 136
de grote Meester, door Natuur geschonken
tot welzijn van haar meest geliefde wezens.[40]

Juist voor het tegendeel bestemd scheen de andre, 139
wijl hij 'n zwaard[41] droeg met 'n glans en scherpte,
dat 't mij zelfs rillen deed aan de overzijde.

38. Bij de drie goddelike deugden treedt nu eens het geloof, dan weer de liefde meer op de voorgrond, maar de hoop volgt altijd eén van beiden. — 39. Deze vier vrouwen verbeelden de vier kardinale deugden (Rechtvaardigheid, Sterkte, Matigheid en Voorzichtigheid.) Ze zijn in 't purper gekleed, omdat zij van de menselike deugden de voornaamste of hoofd-deugden zijn. Purper is de kleur der koningen. Volgens sommigen zijn zij in 't purper, omdat alle zedelike deugden hun eigenlike waarde ontlenen aan de liefde. Maar dan hadden ze eerder in 't rood gekleed moeten zijn. — De voornaamste der zedelike deugden is de Voorzichtigheid. Zij heeft niet twee, maar drie ogen. Deze drie ogen verbeelden: goede raad, goed oordeel en goed bevel. Nog beter wellicht wordt door deze drie ogen verbeeld, dat de Voorzichtigheid moet omvatten: verleden, heden en toekomst. Vgl. Dante's Gastmaal IV, 27. Deze vrouw met drie ogen is weer eens 'n bewijs, hoe moeilik het is, de symboliese zin recht te doen geworden zonder de reële poëtiese voorstelling min of meer te schaden. — 40. In deze twee grijzaards ziet men over 't algemeen St. Lukas en St. Paulus of juister 'n verbeelding van Lukas' boek Handelingen der Apostelen en de veertien Pauliniese brieven. Volgens Coll. IV, 14 zou Lukas geneesheer geweest zijn. Daarom noemt Dante de eerste grijzaard 'n leerling van de beroemde Griekse geneesheer uit Cos: Hippocrates (geb. 460 v. Kr.) die 'n zegen der mensheid geweest is. Met v. 138 worden de mensen bedoeld. Waardoor de eerste grijzaard geneesheer bleek (v. 136) zegt Dante niet. — 41. St. Paulus, die onthoofd werd,

Nòg zag 'k er vier, die mij zeer nedrig schenen.[42]
En eenzaam, achter allen, volgde 'n grijzaard,
in slaap verzonken, doch met scherpe trekken.[43]

En alle zeven droegen witte kledren
als de eersten uit de stoet, doch om hun slapen
zag ik geen lélieën tot kroon gestrengeld,

maar ròzen met nog ander rood gebloemte.[44]
Wie verderaf stond, had terecht gezworen,
dat boven aller wimpers vlammen gloeiden. —

En toen de Kar recht over mij zich toonde,
weerklonk 'n donderslag; en heel de schare —
zo leek het mij — werd 't verdergaan verboden;

want roerloos bleef ze staan met de eerste vaandels.[45]

wordt gewoonlik voorgesteld met 'n zwaard. Dante schijnt hier met het zwaard te bedoelen de scherpte waarmede Paulus de zonde en de dwaling bestreed. — 42. Onder deze vier figuren wil men aangeduid zien de niet-Pauliniese kleinere brieven van het N.T. n.l. de brieven van Petrus, Johannes, Jakobus en Judas. — 43. Deze eenzame grijsaard, als in droom en toch scherp van trekken verbeeldt de H. Johannes, de ziener van Pathmos, of beter zijn eschatologies vizioen, de Apocalyps of Openbaring. Terecht merkt van Poppel op, dat eigenlik niet de personen in de feeststoet optreden, maar de symbolen hunner geschriften; op die manier komt Johannes zelfs driemaal voor in de stoet n.l. als Evangelist (v. 92), als briefschrijver (v. 142) en als schrijver van de Apocalyps. (v. 143—144.) — 44. De figuren uit het O. V. droegen leliekronen, de figuren uit het N. V. kronen van rozen en andere rode bloemen. Het O. V. vond zijn voornaamste grond in het geloof aan de Openbaring, het N. V. is de vervulling der Wet d.i. de liefde. — 45. De zeven brandende luchters. Zie v. 50 vlgg.

Toen 't Zeven-sterrebeeld van de eerste hemel,[1]
dat — nimmer ondergang of opgang kennend
noch andre wolken dan der zonde nevel —

aan ieder ginds[2] z'n plicht indachtig maakte,
zoals bij ons[3] het aardse Pool-gesternte
de stuurman 't roer leert richten naar de haven,

toen dus de Lichten stònden,[4] keerden allen,
die tussen Griffioen en Luchters liepen,
zich naar de Zegekar als tot hun vrede.[5]

En één van hen[6] zong als 'n hemel-bode:
„Veni, sponsa, de Libano!"[7] drie malen,
terwijl na hèm ook de andren 't nog eens zongen.

1. In de eerste zeven verzen van deze Zang maakt Dante 'n vergelijking tussen de zeven gouden luchters, die de Paradijs-stoet openen en de zeven sterren, die op aarde het Poolgesternte vormen van de kleine Beer. Hij noemt de zeven luchters het Septentrio of Zeven-gesternte van de eerste of hoogste hemel d.i. van het Empyrëum, de verblijfplaats der Godheid. Men herinnere zich, dat de zeven Luchters de zeven Gaven van de H. Geest verbeelden. De zeven Gaven van de H. Geest kunnen in ons alleen maar verdwijnen of verloren gaan door de zonde. Dat hemelse Zeven-gestarnte wijst de paradijs-stoet de weg, die hij moet volgen. De zeven Gaven van de H. Geest wijzen de mens zijn richting aan in het volmaakte leven, zoals het Pool-gestarnte op aarde de schepelingen de weg wijst om veilig en gelukkig de haven te bereiken. — 2. „Ginds" d.i. in 't aards paradijs. — 3. „Bij ons" d.w.z. op de bewoonde wereld. — 4. Zie laatste vers van de vorige Zang. — 5. Tussen de Griffoen en de zeven Luchters liepen de vier en twintig in 't wit geklede grijzaards (zie vorige Zang v. 83.) Dezen verbeelden, zoals gezegd, de boeken van het O. T. Zij wendden zich tot de Wagen (de Kerk) als tot hun vrede. Dit laatste betekent dus, dat de Aartsvaders en Profeten, of het O. T. in 't algemeen, hun hoop en verwachtingen bevredigd zagen in de Kerk, gesticht door Kristus. — 6. Volgens de meeste uitleggers wordt Salomon bedoeld in verband met de aanhaling uit het Hooglied (zie v. 11) en ook omdat zo pas gesproken is van de vier en twintig grijzaards. (de boeken van het O. T.) Met het oog op v. 143 van de vorige Zang en v. 17 van deze Zang schijnt het mij ook niet onmogelik, dat St. Johannes bedoeld is, de schrijver van de Apocalyps. — 7. „Veni, sponsa de Libano" Deze woorden uit het Hooglied (IV, 8) betekenen: „Kom, O bruid, van de Libanon." Het is hier 'n feestelike uitnodiging tot Beatrice om uit de

Gelijk op de Oordeelsdag Gods uitverkoornen
snel zullen opstaan uit hun donkre graven,
met nieuwe stemmen 't Alleluja zingend,

aldus verhieven zich op 's hemels Wagen
ad vocem tanti senis[8] zeker honderd
dienaars en boden van het eeuwig leven.[9]

„Benedictus qui venis,"[10] zongen ze allen,
en — òm en òp de Wagen bloemen strooiend —
„Manibus o date lilia plenis!"[11]

'k Zag menigmaal bij 't krieken van de morgen,
als 't Oosten blonk in roze-rode kleuren
en elders zich de lucht reeds helder toonde,

het zon-gelaat omsluierd opwaarts rijzen,
zodat ik door het tempren van de dampen
geruime tijd z'n aanblik kon verduren:

aldus, omgeven door 'n wolk van bloemen,
opwarrlend uit de handen van Gods englen
en ìn en òm de Wagen nedervallend,

verscheen 'n Vrouwe[12] mij met witte sluier,
waarom de olijftak, onder groene mantel;
en in 'n kleed, alsof 't van vlammen gloeide.[13]

hemel (de Libanon) neer te dalen in het aards paradijs. — 8. „Ad vocem (spreek uit: vootsjem.) tanti senis." Dit betekent: Op de stem van zo'n verheven grijzaard. Dit is 'n zinspeling op Openb. I, 10. „audivi.... vocem magnam": ik hoorde 'n luide stem. — 9. Engelen uit de hemel. — 10. „Benedictus (spreek uit: „Bènediktoes.") qui venis": gezegend gij die komt. Deze woorden zijn 'n gewijzigde toepassing van de woorden, die het volk Kristus toezong bij z'n blijde inkomst te Jeruzalem: „Gezegend hij die komt in naam des Heren." Zie Matth. XXI, 9. De woorden slaan hier 't meest waarschijnlik toch op Beatrice, al behield Dante de taalkundig-mannelike vorm „benedictus." — 11. „Manibus (spreek uit: maniboes.) o date lilia plenis." Deze woorden betekenen: „Strooit lelieën met volle handen." Bekende woorden uit de Aeneïs VI, 854. — 12. Beatrice. — 13. Zij is dus getooid met de kleuren van de drie goddelike deugden: wit, groen en rood. Merk

En schoon er vele jaren reeds vervlogen,[14] 34
sinds mij haar bijzijn ziel en zin ontroerde,
alsof mijn hart door vreugde was gebroken,

toch voelde ik weer, voor haar mijn oog aanschouwde, 37
als door verborgen krachten uit hàar wezen,
de grote macht van de eerste jonge liefde.[15]

En niet zohaast mijn ogen had getroffen 40
de hemel-kracht, die 't hart mij reeds doorpriemde,
eer nog mijn knapentijd werd afgesloten,[16]

of 'k wendde mij naar links in zoet vertrouwen, 43
zoals het kindje haastig loopt naar moeder,
wanneer 't door vrees of droefheid wordt bevangen.

En 'k dacht te zeggen tot de goede Meester: 46
„Mij blijft geen druppel bloed meer, die niet siddert;
van de oude vlam herken ik nog de sporen."[17]

Maar hij, Vergilius, was reeds verdwenen. 49
Vergilius, mijn allerliefste Vader,
Vergilius, aan wie 'k m'n heil betrouwde.

En alle pracht, door Eva eens verloren, 52
weerhield niet, dat opnieuw de tranen gutsten
langs mijn gelaat, door frisse dauw gereinigd.[18]

op, hoe Dante deze keer de kleur van 't geloof het eerst vermeldt. Vgl. Z. XXIX, 122. — 14. Zoals uit Z. XXXII, 1—2 zal blijken, was Beatrice al tien jaar geleden gestorven. — 15. Beatrice was zelf nog omhuld door de bloemen-wolk der engelen en haar gelaat door 'n sluier. Van z'n jonge liefde verhaalt Dante ons in zijn „Vita Nuova" (Nieuw Leven). — 16. Zoals Dante ons in genoemd werkje verhaalt, ontwaakte de liefde voor Beatrice bij hem, toen hij negen jaar oud was. De knapenleeftijd werd gerekend te eindigen op veertienjarige leeftijd. — 17. 'n Letterlike vertaling van Vergilius' woorden: „Agnosco veteris vestigia flammae." Aen. IV, 23. — 18. Deze verzen betekenen: „Al de pracht van het aards paradijs, die ik hier zie en die door Eva, aller mensen moeder, verloren ging, kon niet verhinderen, dat 'n stroom van tranen m'n wangen weer besproeide, die Vergilius op last van Cato had gereinigd. Zie Z. I, 124 vlgg.

„O Dante, ging Vergilîus ook al henen, 55
ween nu niet meer, bewaar, bewaar uw tranen,
want om 'n ander zwaard[19] hebt gij te schreien." —

Als de admiraal op voor- en achtersteven 58
vaak zien komt naar het volk van de andere bodems,
terwijl hij allen aan hun plicht herinnert,

zag 'k op de linkerzijde van de Wagen[20] — 61
waarheen ik keek, toen ik mijn naam er hoorde
die hier uit noodzaak nu staat opgetekend —

de schone Vrouwe, pas mijn oog verschenen, 64
omsluierd door der englen bloemen-hulde,
van de overzij der beek naar mij zich wenden.

Ofschoon de sluier, die haar 't hoofd omhuifde 67
en die omkranst werd door Minerva's lover,[21]
haar niet geheel aan mij nog openbaarde,

voer ze als 'n koningin, zo fier van houding, 70
met spreken voort, als hij die bij z'n rede
de felste woorden achterhoudt tot 't einde.[22]

„Zie wèl! Wèl ben, wèl ben ik Beatrice. 73
Gewaardigt ge u om naar de Berg te komen?
En weet ge 't tans, dat hier de mens zich zaligt?"[23]

M'n blikken zonken in het heldre water, 76
doch, mij herkennend, keek ik naar de zoden:
want zwaar drukte op m'n hoofd de last der schaamte.

19. N.l. Beatrice's scherpe berisping, die hem nog te wachten staat. — 20. Dus aan de kant, waar Dante stond met de vier vrouwen, die de kardinale deugden voorstellen. — 21. „Minerva's lover" d.w.z. het olijfgroen. De olijf was de heilige boom, Minerva toegewijd. — 22. Die felle woorden zullen we vooral horen in de volgende Zang. — 23. Deze woorden bevatten 'n bestraffende ironie. Dante wist vanzelf zeer goed, dat de mens alleen door zich te bekeren en weer tot God te wenden gelukkig wordt, maar hij had veel eerder moeten komen.

Zo hard dunkt aan 'n zoon z'n eigen moeder 79
als zìj aan mìj: wèl onbeschrijflik bitter
is ieder kind de strenge moederliefde.

Zij zweeg; en plots begon het koor der englen 82
te zingen: „In te Domine speravi,"[24]
maar zong niet verder voort dan „pedes meos."[25]

Zoals de sneeuw-laag tussen de oude stammen 85
hoog op Itaalje's rug[26] bevriest tot klompen,
als uit Slavonië de winden waaien,[27]

doch, weer ontdooiend, heel en al verdruppelt, 88
als 't schaduwloze land er over ademt,[28]
en op de kaars gelijkt die smelt door hitte,

zo was ik zonder tranen eerst en zonder zuchten, 91
eer zìj[29] nog zongen die bij al hun liedren
het maatgezang der eeuwge sferen volgen.[30]

Doch toen uit 't zoete lied mèer deernis ruiste 94
dan of hun mond de woorden had gesproken:
„Ach, Vrouwe toch, waarom hem dùs vernederd?"

24. „In te Domine speravi." Deze woorden zijn de aanhef van de 30e Psalm en betekenen: „In u, Heer, heb ik gehoopt." — 25. Het negende (achtste) vers van deze psalm luidt aldus: „Nec conclusisti me in manibus inimici; statuisti in loco spatioso *pedes meos*" d.w.z. „Gij hebt mij niet overgeleverd in de handen van m'n vijand; gij hebt de ruimte geschonken aan mijn voeten." Daar de engelen zongen om Dante te bemoedigen en op te wekken tot vertrouwen in God, zongen zij de psalm maar tot en met het tiende vers, daar het volgend gedeelte van het lied niet meer Gods hulp en bijstand tot onderwerp heeft. — 26. „Op Itaalje's rug" d.w.z. op 't hoog-gebergte van de Apennijnen. — 27. De winden uit Slavonië zijn de koude en scherpe noordoosten-winden. — 28. „Het schaduwloze land" is het land waar de zonnestralen loodrecht neervallen d.w.z. Afrika. „Als 't schaduwloze land er over ademt" wil dus zeggen: als de warme zuiden-winden waaien. — 29. De engelen. — 30. Volgens Plato en Pythagoras zou het rondwentelen der hemel-kringen 'n soort muziek voortbrengen: de z.g. harmonie der sferen. Dante zegt hier, dat het zingen der engelen zich harmonies aansluit bij de muziek der sferen. Vgl. Broere's Dithyrambe.

versmolt het ijs, dat 't hart me hield ompantserd, 97
tot zucht en traan en zocht zich uit m'n boezem
vol angst 'n uitweg door m'n mond en ogen. —

Nog altijd stond zij op dezelfde zijde[31] 100
van 's hemels Zegekar; en tot de schare
der hemelingen sprak zij deze woorden:

„De dag der eeuwigheid houdt u steeds wakker, 103
en nacht noch slaap vermag uw oog te ontroven
eén schrede, die de tijd zet op zijn banen;

mijn antwoord zoekt dus eerst het oor van gene, 106
die nog zo droef steeds schreit aan de overzijde,[32]
opdat berouw en schuld gelijk zou wezen.[33]

Niet slechts door 't wentlen van de grote radren,[34] 109
die ieder zaaisel tot hun doelwit stuwen,
alnaar z'n gidsen zijn de hoge starren,[35]

maar door de rijkdom van Gods gunstbewijzen, 112
die op ons reegnen uit zo hoge wolken,
dat onze blik ze nimmer kan bereiken,

was deze in de eerste bloei[36] reeds zo gezegend 115
van aanleg, dat zijn ziel in alle deugden
de schoonste en rijpste vrucht had kunnen dragen.

Maar zoveel slechter wordt de grond en woester 118
door niet-bebouwing en minwaardig zaaisel,
als hem eerst groter groeikracht is geschonken.

31. D.i. aan de linkerzijde. Zie v. 61. Sommige teksten spreken niettemin uitdrukkelik van de rechterzijde. — 32. N.l. aan de overzijde van de beek. 33. Vanaf v. 103 tot en met v. 108 zegt Beatrice, dat ze haar antwoord op de eerste plaats geeft voor Dante, en niet voor de engelen, die in het licht der eeuwigheid alle tijdelike dingen kunnen kennen. — 34. De hemel-sferen. 35. Over de invloed van sferen en sterren zie Z. XVI. — 36. Het blijft minstens zeer opmerkenswaardig, dat in 't Italiaans dezelfde woorden staan, die de titel zijn van Dante's eerste werkje n.l. Vita Nuova of Nieuw Leven. Zie echter Bassermann: Fegefeuer Anhang Z. XXX, v. 115 bl. 345.

'n Zekre tijd[37] was mijn gelaat zijn sterkte;
en door de schoonheid van mijn jeugdige ogen
hield ik hem aan mijn zijde op 't pad der deugden.

Doch nauw hield ik m'n voeten op de dorpel
van 't tweede tijdperk,[38] waar 'k van leven ruilde,[39]
of hij ontvluchtte mij en gaf zich andren.[40]

Toen ik van mens tot engel was verheven[41]
en 't schone en 't goede rijker in mij bloeiden,[42]
werd ik hem minder lief en welgevallig.

Naar boze paden richtte hij de voeten,
de schijn-gestalten van 't geluk najagend,
die nooit vervullen wat ze steeds beloven.

En 't baatte niet Gods licht[43] voor hem te vragen,
waardoor 'k hem nacht en dag terug bleef roepen:
zo weinig ging mijn zorg hem nog ter harte.

Hij viel zo diep, dat al wat hem kon redden,
onmachtig bleek; en dit alleen bleef over:
te tonen hem de wereld der verdoemden.

Om hèm bezocht ik dus de Poort der doden;[44]
en tot de gids, die hem hierheen geleidde,[45]
verhief ik mijn gebeden onder tranen.[46]

37. N.l. gedurende haar leven op aarde. — 38. Dante (Het Gastmaal tr. IV c. 24) verdeelt het menselik leven in vier tijdperken. Het tweede tijdperk begint met het vijf en twintigste levensjaar. — 39. „Van leven ruilde" d.w.z. toen ik het tijdelike leven met het eeuwige verwisselde. Daar Beatrice in hetzelfde jaar geboren is als Dante n.l. in 1265, is haar sterfjaar dus 1290. 40. Met deze woorden begint Beatrice over Dante's afwijkingen te spreken. Hoeverre die gegaan zijn en van welke aard ze geweest zijn, is niet bekend. Naar Beatrice's woorden in deze en de volgende Zang dunken ze mij toch ernstiger geweest te zijn dan velen menen. — 41. N.l. toen ik gestorven was. — 42. De schoonheid en de heiligheid van Beatrice waren in de hemel groter dan op aarde. — 43. N.l. de goddelike genade om zich te bekeren. — 44. D.w.z. de Hel of, beter gezegd, het Voor-geborchte. — 45. Vergilius. — 46. Zie Hel Z. II, 116.

't Onwrikbaar Godsbesluit ware overtreden, 142
als ooit de Lethe-stroom doorwaad en 't water
geproefd was zonder tol of zonder schatting

van diep berouw, dat zich ontlast in tranen."[47] 145

47. Ofschoon Dante zich van de zeven hoofdzonden, en daarmede van al z'n zonden, gezuiverd heeft en reeds in 't aards paradijs vertoeft, heeft hij naar Gods raadsbesluit nog 'n biezondere boete te vervullen alvorens in Lethe en Eunoë herboren te worden als 'n nieuw mens, die zich z'n oude zonden niet meer herinnert en in wie de herinnering aan alle vergeten goede daden herleeft. (Bertrand) Waarin die boete voor Dante bestaat, wordt beschreven in de volgende Zang.

„O gij nog toevend over 't heilig beekje,"
zo richtte zij de spitse van haar woorden,
wier snede reeds zo scherp me was gebleken,[1]

opnieuw naar mij, en zonder dralen volgde:
„Zeg, zeg of 'k waarheid sprak[2]; na zulk betichten
betaamt het uw bekentenis te horen."

Zozeer was ik ontdaan en in verwarring,
dat mij de stem begaf — toen 'k wilde spreken —
eer nog 'n hoorbre klank m'n mond ontsnapte.[3]

Zij wachtte 'n wijle en vroeg: „Waarom dat treuzlen?
Geef antwoord, want het droeve spoor van 't kwade
nam Lethe nog niet weg uit uw geheugen."[4]

Ontsteltenis en angst dooreengemengeld,
ze stuwden zulk 'n „ja" mij naar de lippen,
dat tot verstaan ook de ogen nodig bleken.

Gelijk 'n handboog, als te grote spanning
de pees doet springen, knakt in 't midden,
en dan de pijl maar nauw het doel zal raken,

zo werd ik onder foltrend leed gebroken
en barstte los in zuchten en in tranen,
terwijl de stem mij in de keel bleef stokken.

En zij weer: „Bij 't verlangen, dat ik wekte,
toen ik uw ziel het Goed beminnen leerde,
waarbuiten niemand hoger zich kan wensen,

1. In haar rede van de vorige Zang had Beatrice zich rechtstreeks tot de engelen en slechts zijdelings tot Dante gewend, ofschoon hij ook toen al de scherpte van haar berispingen gevoeld had. Nu keert zij zich rechtstreeks tot Dante, en de Dichter vergelijkt haar direkte en indirekte toespraak tot hem met de *punt* en de *snede* van 'n zwaard. — 2. Zie vorige Zang v. 106 vlgg. — 3. Voor dit vers en v. 21 zie Aeneis II, 774 en III, 48 waar letterlik staat: „Vox faucibus haesit." d.i. „de stem stokte mij in de keel." — 4. Dante is nog altijd niet ondergedompeld in de Lethe, waar zelfs de herinnering aan de zonde verdwijnen moet.

wat ketens vondt ge toch en welke grachten 25
dwars op uw weg,[5] die u de hoop ontrukten
om op het pad der deugd vooruit te komen?

Wat voor genietingen en wat voor winsten 28
beloofde u 't uiterlik dier andre goedren,[6]
dat ze u als dwongen er naar toe te vliegen?"

Nadat 'n bittre zucht mijn borst ontglipte, 31
vond ik nauw stem om haar bescheid te geven
en moeizaam kwam het woord mij van de lippen.

Al wenend zeide ik haar: „Het goed der wereld 34
verlokte met haar schijngenot mijn voeten,
zohaast uw lief gelaat mij had begeven."[7]

En zij: „Wanneer ge zoudt verzwijgen of ontkennen, 37
wat tans uw mond belijdt, toch zoude uw zonde
niet mìn bekend zijn aan de grote Rechter.[8]

Doch als in 's hemels hof des zondaars lippen 40
vrijwillig eigen schuld en kwaad belijden,
dan schuurt de slijpsteen tegen 't scherp der snede.[9]

Nochtans, om groter schaamte mee te dragen 43
na zulk 'n dwaling en om eenmaal sterker
te staan, als weer 't Sirenenlied[10] zal lokken,

werp af, wat u zo schreien doet en luister: 46
zo zult ge horen, hoe op àndre paden
u leiden moesten mijn begraven leden.

5. Het beeld is ontleend aan het Middeleeuwse krijgswezen. Om de vijand in z'n opmars te belemmeren werden er soms dwars over de weg grachten gegraven of ketens gespannen. — 6. „Andre goedren." Zie v. 23 en v. 34. — 7. N.l. na de dood van Beatrice. — 8. God. — 9. De zin van deze terzine is: Wanneer de zondaar voor de rechtbank der hemelingen zijn schuld toegeeft, wordt het vonnis minder streng geveld of maakt de slijpsteen het zwaard der goddelike gerechtigheid minder scherp. — 10. De verlokkingen van de wereld en de zinnen. Zie Z. XIX, 19.

Nooit schonk Natuur of Kunst u zulk behagen 49
als 't schone kleed, dat eens mijn ziel omhulde,
en dat reeds lang verging tot stof en aarde.[11]

En als u door mijn dood die hoogste weelde 52
te loor moest gaan, wat stoffelike goedren
vermochten dan uw hart nog aan te trekken?

Wèl paste 't u, toen de eerste pijlen snorden 55
van 't werelds schijn-geluk, u op te richten
om mij te volgen, die reeds de aarde ontvluchtte.

Nìet pastte 't u de wiek te laten hangen, 58
om van 'n meisje of ander wuft genoegen
nog meerdre slagen lijdzaam af te wachten.[12]

Tot twee of driemaal geeft 'n jonge vogel 61
u kans, maar die al lang de pluimen sieren,
zult gij met pijl of net vergeefs belagen."[13]

Als kindren, die de schaamte deed verstommen, 64
met neergeslagen ogen staan te luistren,
bewust van schuld en van berouw doordrongen,

zo stond ook ik. En zij: „Als door te hòren 67
u leed geviel, hef dan de baard naar boven:
want groter leed wacht u vanuit uw ogen."[14]

11. Natuur noch Kunst bracht ooit zulk 'n bekoorlik meesterwerk voort als mijn stoffelik lichaam, dat nu reeds vergaan is. — 12. De zin van v. 49 tot en met v. 60 is deze: Door de dood van Beatrice had Dante moeten leren, dat alle stoffelik goed en schoonheid kort van duur en vergankelik is. En toen de eerste pijlen van de aardse schijn-goederen hem troffen, had hij zich tot de gestorven geliefde moeten richten met haar zuiver geestelike schoonheid in de hemel. (van v. 52—57.) Maar Dante vergat Beatrice en liet zich betoveren door de lichamelike schoonheid van andere vrouwen en ook door andere kortstondige ijdele dingen, zoals het al te driftig najagen van wereldse grootheid, wetenschappelike vermaardheid en letterkundige roem. — 13. Zie Boek der Spreuken I, 17. — 14. Beatrice wil zeggen: „Als ge aanstonds mijn bovenaardse schoonheid zult zien, zult ge tot uw spijt bemerken, hoe dwaas ge hebt gehandeld door u bij m'n dood van mij af te

Met minder weerstand worden machtige eiken
omvergerukt òf door 't inheemse stormen
òf door de wind die blaast uit Jarbas' landen,[15]

dan ik op haar bevel de kin oplichtte;
en daar zij met de baard 't gelaat bedoelde,
proefde ik volop het bittre der berisping.[16]

En niet zohaast hief ik het hoofd naar boven,
of 'k zag hoe de eerstgeboornen van Gods schepping[17]
niet langer meer met bloemen om zich strooiden.

M'n ogen, nog wat schuchter en beangstigd,
ontwaarden, hoe m'n Vrouwe 't Dier beschouwde,
dat eén persoon verbeeldt in twee naturen.[18]

En schoon gesluierd en aan de overzijde,
scheen zij haar vroeger schoon méer te overtreffen
dan dìt eens de andren overtrof op aarde.[19]

De prikkel van 't berouw stak mij zo hevig,
dat alwat eens mijn liefde 't meest bekoorde,
tans in mijn ziel de grootste weerzin wekte.

En zulk 'n wroeging beet me toen in 't harte,
dat ik in onmacht viel; en hòe 't gebeurde,
weet zìj alleen[20] die zelf mij deed bezwijmen.

wenden." — 15. Misschien wil Dante zeggen, dat de stormen meestal uit het Noorden kwamen en minder vaak uit het Zuiden. Met koning Jarbas' landen is Libye bedoeld in Afrika. Over Jarbas zie Aen. b. IV, 196 vlgg. 16. Door 't woord „baard" te gebruiken had Beatrice willen zeggen, dat Dante 'n volwassen man was en gehandeld had als 'n kind. Sommige scherpzinnige(!) kommentators merken op, dat Dante nooit 'n baard heeft gedragen. — 17. De engelen. — 18. De Griffoen met z'n lichaam van arend en leeuw verbeeldt Kristus' ène persoonlikheid in 'n goddelike en menselike natuur. Beatrice stond als in beschouwing gekeerd naar de God-mens. — 19. De bovenaardse schoonheid van Beatrice overtreft haar vroegere aardse schoonheid méer dan deze eens de schoonheid van alle andere vrouwen op aarde overtrof. — 20. Beatrice.

Toen 't hart der zinnen kracht mij had herschonken, 91
zag ik de vrouw — mij eerst alleen verschenen —
vlak boven mij. „Houd vast!" hoorde ik haar roepen.[21]

Ze had me tot de keel in 't nat gedompeld, 94
en achter zich mij door het water trekkend
gleed ze als 'n spoel zo licht de golven over.

Als ik nu was nabij de zalige oever, 97
hoorde ik 't „Asperges me,"[22] zò zoet gezongen,
dat ik 't niet zeggen kan, laat staan beschrijven.

Toen deed de schone vrouw haar armen open, 100
sloeg ze om mijn hoofd en duwde 't in de Lethe,
zodat het water in de mond mij stroomde.

Ze hief mij op en deed me, rein door 't baden, 103
meedansen met het viertal schone vrouwen,[23]
waarvan mij elk bedekte met heur armen.

„Hìer zijn we nymfen, en daarboven sterren.[24] 106
Eer Beatrice nog ter wereld daalde,
had God ons tot haar dienst reeds aangewezen.

En tans gaan we u geleiden tot hàar ogen; 109
maar om hun luister zullen 't oog u scherpen
de drie daarginds, die nog veel dieper schouwen."[25]

21. Toen Dante weer tot bewustzijn kwam, bevond hij zich tot aan de hals in de Lethe (zie v. 94.) en zag boven zich de vrouw, die hij het eerst gezien had in het aards paradijs n.l. Mathilde (zie Z. XXVIII, 37—40.); en deze riep hem toe haar vast te houden. — 22. „Asperges me" (spreek uit: asperdzjes mè.) betekent: „Ge zult mij besproeien." De engelen zongen dus waarschijnlik het negende vers van de vijftigste psalm: „Ge zult mij besproeien met hysop en ik zal gezuiverd zijn; Ge zult mij wassen en ik zal witter zijn dan sneeuw." — 23. De vier kardinale deugden. — 24. Hier op de top van de Louteringsberg zijn wij bewoonsters van het heilige woud, aan de hemel staan we als sterren. Zie Z. I, 24 en Z. VIII, 91—93. De allegoriese of morele zin is: Op de wereld veraangenamen wij het leven door weldoende werkzaamheid, in de hemel zijn wij uw rustige en eeuwige luister. — 25. Van v. 106 tot en met v. 111 is de zin: Wij, de zedelike deugden, bestonden al

Zò zongen zij; toen leidden mij de Schonen 112
totaan de borst van 't Dubbel-dier,[26] waar toefde
mijn hoge Vrouw, 't gelaat gekeerd naar 't onze.

Dan zeiden zij: „O spaar nu niet uw ogen! 115
We hebben u geplaatst voor die smaragden,
vanwaar eens Amors pijlen tot u snorden."[27]

Door duizend wensen, gloeiender dan vlammen, 118
verhief mìjn oog zich tot héur stralende ogen,
die over de Griffoen verzonken lagen.

Niet anders blinkt het zonlicht in 'n spiegel 121
dan in hàar ogen 't Dubbel-wezen vonkte,
nu eens als leeuw dan wederom als arend.[28]

Bedenk, o lezer, of ik mij verbaasde, 124
toen ik de Griffoen, zèlf niet bewegend,
wèl in hàar ogen telkens zag verandren.

Terwijl m'n ziel vol vreugde en vol verwondring 127
de spijze proefde, die ons steeds verzadigt,
en niettemin steeds weer de honger prikkelt,[29]

voór Beatrice (de kristelike leer.) op aarde verscheen en waren door God reeds bestemd om haar eens te dienen. (v. 106—108.) We kunnen u dus tot de Griffoen en Beatrice leiden; maar om u dieper alles te doen begrijpen en het allerhoogste te doen verstaan, moet ge u wenden tot de drie schone vrouwen bij het rechterwiel (zie Z. XXIX, 121.) d.w.z. de drie goddelike deugden, die dieper schouwen dan wij. — 26. De Griffoen met leeuw- en arendgestalte. — 27. De smaragden, van waaruit de liefde (Amor) Dante eenmaal trof, zijn de ogen van Beatrice. De vergelijking gaat niet uit van de kleur, doch van de biezondere glans van de smaragd, en vooral van het geheel biezonder hem toegeschreven vermogen iets op de allerklaarste wijze weer te geven. In de M. E. werden aan de smaragd nog verschillende andere biezondere krachten toegeschreven. — 28. Dante zag in de ogen van Beatrice de Griffoen nu eens als leeuw dan weer als arend weerspiegeld, omdat de Godgeleerdheid of Godsbespiegeling Kristus nu eens beschouwt als mens en dan als God. — 29. Het genieten van geestelike goederen bevredigt en verzadigt de mens zeer zeker, maar op zo'n wondervolle wijze, dat het nooit walging of afkeer wekt, doch 't verlangen steeds levendig

zag 'k de andre drie,[30] die door hun houding toonden 130
van hoger rang te zijn,[31] naar voren treden
blij dansend op de maat der englen-koren.

„Richt, Beatrice, richt uw heilige ogen," 133
zo klonk hun hemels lied, „op uw getrouwe,
die zoveel wegen ging om ù te zoeken.

Hef dan om onzentwil voor hem de sluier 136
van uw gelaat, opdat hem tans verschijne
uw tweede schoonheid, die nog bleef verborgen"[32] —

O weerglans van het Licht, dat nooit zal doven,[33] 139
wie heeft zich ooit in schaduw van Parnassus
zo bleek gezwoegd of zo diens dronk genoten,[34]

dat zelfs zijn geest zich nog onmachtig voelde, 142
als hij beproeven wilde ùw lof te zingen,
waar 't lied der englen-koren u omhulde,

toen ge onverhuld daar stondt aan de open hemel![35] 145

houdt. De diepste grond hiervan ligt in God, het oneindig Goed, dat als zodanig onuitputtelik is. — 30. De drie goddelike deugden. — 31. Ze zijn n.l. van bovennatuurlike orde. — 32. Door die tweede schoonheid verstaan sommigen de schoonheid van Beatrice's glimlach, terwijl haar eerste schoonheid dan zijn hare ogen, wier glans Dante door de sluier heen reeds tegemoet schitterde. Volgens anderen (m.i. beter) betekent de tweede schoonheid Beatrice's bovenaardse schoonheid in haar geheel en ongesluierd, in tegenstelling met haar vroegere aardse schoonheid. — 33. Beatrice, als de wijsheid, de openbaring, de genade enz. is maar 'n straal of weerglans van het Licht der eeuwige Wijsheid. Zie Boek der Wijsheid III, 16. — 34. Heenwijzing naar de verfrissende bronnen op de Parnassus. Mogelik verwart Dante deze beek met de dichterbron op de Helicon de z.g. Hippocrene. — 35. De zin van v. 140 tot en met v. 145 is deze: Wie heeft zich als dichter zozeer geoefend, wie is zo dichterlik begaafd, dat hij in staat is op waardige wijze de lof te bezingen van Beatrice, toen zij aan de open hemel zich ongesluierd vertoonde, omruist door het loflied der englen-koren. Voor de vertaling van v. 144 zie v. 132 van deze Zang en Bassermann Fegefeuer Anhang Z. XXXI, v. 143 bl. 347.

Om hun tienjarig dorsten tans te lessen,
hield ik mijn ogen òp in zulk 'n spanning,
dat de andre zinnen als vernietigd schenen.[1]

En de ogen waren links en rechts met muren
omheind om niets te zien: zo krachtig lokte
mij weer met 't oude net haar hemels lachje,

toen eensklaps met geweld door die godinnen[2]
mijn hoofd naar links[3] geduwd werd; en ik hoorde,
hoe éne zei: „Tè strak spant gij de blikken."[4]

En die gesteltenis, die komt in de ogen,
als zij wat lang in 't felle zonlicht staarden,
deed mij 'n korte tijd 't gezicht verliezen.

Maar toen ik weer kon zien, al was 't ook weinig —
'k zeg weinig, vergeleken bij het vele,
waar ik met zulk geweld van was gescheiden[5] —

zag ik de glorie-stoet der hemelingen
naar rechts gewend, en keren op z'n schreden
met de ogen naar de zon en naar de Luchters.

1. Toen Beatrice haar sluier had opgeheven, verzonken Dante's ogen in zulk 'n diepe aanschouwing, dat de andere zintuigen buiten werking gesteld werden. Zie Z. IV, 1—13. Zo trachtte hij z'n tienjarige dorst, z'n hevig verlangen naar Beatrice te lessen. Dante stelt z'n reis in 1300 en Beatrice was gestorven in 1290. — 2. De drie goddelike deugden. — 3. Dante stond met het gelaat naar Beatrice (zie Z. XXXI, 116.), de drie goddelike deugden stonden rechts van de Wagen (zie Z. XXIX, 131.); voor Dante stonden ze dus links. — 4. De betekenis schijnt te zijn: Verdiep u niet al te zeer nog in het goddelike; ook het menselike vraagt uw aandacht. In de volgende symboliese handelingen en gebeurtenissen zullen Dante o.a. de treurige tijdsomstandigheden der Kerk worden verbeeld. Het woord, door een der goddelike deugden (de Liefde?) gesproken, is dus hetzelfde ongeveer als het woord van Thomas a Kempis: „Men moet God soms verlaten om de mensen." — 5. De schone dingen, die Dante nu weer zag, zoals het woud, de stoet enz. noemt hij weinig vergeleken bij de ogen van Beatrice waarin de Griffoen

Gelijk 'n legerschaar, die tracht te ontkomen, 19
zich onder 't schild verbergt en zwenkt met 't vaandel,
eer hij geheel verandren kan van richting,

zo trok dàt deel van 't heilig hemel-leger, 22
dat voór de Wagen liep, eerst langs ons henen,
eer nog de Wagen zelf de dissel keerde.[6]

Weer wendden zich de Vrouwen[7] naar de wielen 25
en de Griffoen bewoog de heilge Wagen,
schoon geen der vleugels ook maar even trilde.

De schone vrouw,[8] die mij door 't beekje leidde,[9] 28
en Statius[10] en ik, wij drieën volgden
het wiel, welks spoor de kleinste ronde maakte.[11]

Zò ging 't door 't diepe woud, geheel verlaten 31
door schuld van hàar, die 't woord der Slang geloofde;[12]
en englen-zang verzelde er onze schreden.

Driemalen de afstand, die 'n pijl kan halen, 34
zoverre waren wij reeds voortgeschreden,[13]
toen Beatrice van de Wagen daalde.[14] —

werd weerspiegeld. — 6. De betekenis van v. 16 tot en met v. 24 is deze: De stoet, die zich in westelike richting bewoog, wendde zich nu weer naar het Oosten. Om dit in goede orde te kunnen doen, zwenkten eerst rechtsaf diegenen die zich voor de Zegewagen bevonden. Daarna de Zegekar zelf. Om het plasties voor te stellen, gebruikt de Dichter 'n vergelijking van 'n leger, of legerafdeling, die terugtrekt voor de vijand. Wat het vaandel of de vaandel-Kar (carroccio genaamd) was voor het leger, is de Zegekar voor de paradijs-stoet. — 7. D.w.z. de vier kardinale en de drie goddelike deugden. — 8. Mathilde. — 9. Die mij door de Lethe trok. Zie Z. XXXI. 94. — 10. Vergilius als vertegenwoordiger der bloot-natuurlike rede was verdwenen. Statius als vertegenwoordiger van de kristelike filosofie was gebleven, schoon hij eigenlik ook niet meer van biezondere betekenis was. Doch hij bevond zich op weg naar de hemel. In dit bij uitstek symbolies en allegories gedeelte van de Div. Comm. is Dante m.i. niet overal even gelukkig met de uiterlike struktuur van het Gedicht. — 11. Het rechterwiel, daar de stoet rechts zwenkte. — 12. Door Eva's schuld moest de mens het paradijs verlaten en werd hem de toegang voor altijd ontzegd. — 13. Dus

Daar hoorde ik plots door allen „Adam"[15] momplen; 37
toen schaarden zij zich om 'n Boom, van bloesems
en ander groen beroofd aan al z'n twijgen.[16]

De kruin, die, naar hij stijgt, z'n weelge takken 40
àl breder openspreidt,[17] hadde om z'n hoogte
zelfs de Indiër verwonderd in diens wouden.[18]

„Gezegend gij, Griffoen, die nooit de snavel 43
in 't hout slaat van deez' Boom, zo zoet bij 't proeven,
doch straks als vuur zo heet voor de ingewanden."[19]

Dìt riepen die de forse Boom omringden; 46
en 't Dier met twee gestalten sprak déez' woorden:
„Zò blijft het zaad van ieders Recht beveiligd!"[20]

ruim 't derde van 'n mijl. — 14. Beatrice verlaat de Wagen, omdat er aanstonds dingen mee gaan gebeuren, waarbij zij niet betrokken is. Beatrice vertegenwoordigt het geestelike of goddelike in de Kerk, en niet het menselik element. — 15. Evenals Dante Eva reeds vermeldde (v. 32) als oorzaak van de rampen, die de wereld en de Kerk later zouden treffen, zo laat hij hier de hemelingen het woord „Adam" fluisteren, als 'n stille klacht over de vreselike gevolgen van zijn ongehoorzaamheid. — 16. In reële zin is deze boom de Boom van kennis van goed en kwaad. Zie Gen. II, 9 en III, 3, en Z. XXIV, 116. In allegoriese zin verbeeldt de Boom het romeinse rijk, dat ten tijde van Kristus' komst, door het algemeen bederf geleek op 'n boom zonder bloesems en bladeren. — 17. Evenals bij de boom in de Zesde Kring (Zang XXII, 131—135), werd de kruin van deze boom naar boven steeds breder. De allegoriese zin is niet heel duidelik. Misschien bedoelt Dante, dat het Imperium Romanum, voortgezet in het éne ideale kristelik Keizerrijk volgens de opvattingen van Dante, zich over de gehele wereld moest uitbreiden. — 18. Navolging van Vergilius' Georg. II, 122—124. Voor deze wonderbare boom, vgl. nog Daniël IV, 7 vlg. — 19. De zin is: Kristus (de Griffoen) heeft in tegenstelling met zijn opvolgers de Pausen (altijd volgens Dante) steeds de tijdelike of keizerlike macht geëerbiedigd. Het moge zoet schijnen aan de geestelikheid zich in tijdelike zaken te mengen: later zal zich hun rechtsaanmatiging op de pijnlikste wijze wreken. — 20. Kristus wil zeggen: als de geestelike macht zich niet bemoeit met de tijdelike, blijven

En toen opeens zich naar de dissel draaiend 49
trok 't deze naar de Boom, geheel ontluisterd,
en bond aan deze, wat déez' toebehoorde.[21] –

Gelijk bij ons de planten – als naar de aarde 52
het grote licht[22] straalt uit het hemel-teken
dat achter 't sterrebeeld verschijnt der Vissen[23] –

van leven zwellen en opnieuw zich tooien 55
met eigen kleurepronk, eer nog de Zonne
z'n rossen voortzweept naar 'n nieuw gestarnte,[24]

aldus, met zwakker kleur dan die der rozen 58
en sterker kleur dan van 't viooltje, bloeide
opnieuw de Boom, die bloem en blad eerst miste.[25]

alle rechten van beide het best gewaarborgd en beveiligd. – 21. Deze terzine betekent: De Griffoen bond aan de Boom de dissel, die gemaakt was uit het hout van die Boom. In allegoriese zin betekent de dissel het kruis. Volgens 'n oude legende zou het kruis vervaardigd zijn uit het hout van de Boom van kennis van goed en kwaad. Zoals we zeiden, betekent de boom het romeinse Rijk. Kristus maakte dus het romeinse Rijk deelachtig aan de genade van het kruis. In de dissel kan men ook zien de pauselike waardigheid of het primaatschap der Kerk, door Kristus aan Rome verbonden, opdat het kristendom zich gemakkelik over de wereld zou verbreiden. – 22. De Zon. – 23. Het sterrebeeld, dat in de Diereriem op de Vissen volgt, is de Ram. Dante wil dus zeggen: in de tijd van de lente-evening. – 24. Het sterrebeeld: de Stier. – 25. De zin van deze verzen is de volgende: Door Kristus' komst werd het romeinse Rijk geestelik herboren. De kleurensymboliek van rozen en viooltjes is niet bepaald duidelik. De meeste uitleggers menen, dat hier de purperachtige kleur van bloed is bedoeld. Het is dus 'n zinspeling op het bloed van Kristus, die door het storten van z'n bloed het romeinsche Rijk (de wereld) het ware leven schonk. Daar de roos het symbool is van grootheid en weelde, en het viooltje het zinnebeeld van eenvoud en bescheidenheid, is het niet onmogelik, dat Dante hier gedacht heeft aan het vrij eenvoudig en nederig begin der Kath. Kerk. – 26. Ter ere van Kristus voor de stichting van z'n kerk zingen de engelen nu 'n loflied. De zang is zo verheven van inhoud, dat Dante de zin niet begrijpt. Men herinnere zich hier Augustinus' scherpzinnig gezegde: „Ware de stichting en de uitbreiding van het kristendom geèn wonder, dan zou het juist

Het lofgezang, door de englen aangeheven,
verstond ik niet[26]: zò klinkt geen lied op aarde;
en 'k hoorde de englenzang niet tot het einde.[27]

Kon ik u schildren, hoe de gruwzame ogen
bij Syrinx' fabel eens in sluimer vielen,
die ogen, die hun dienst zo duur betaalden,[28]

als kunstenaar, die naar 'n voorbeeld schildert,
zoude ik u schetsen, hoe 'k in slaap geraakte.
Hij moge 't doen, die 't waarlik weer kan geven!

Zo ga ik dan tot mijn ontwaken over,
u zeggend, hoe 'n licht[29] het waas verscheurde
van 't sluimren met de kreet: „Ontwaak! Wat doet ge?"[30] —

Zoals — waar de Appelboom z'n bloesems toonde,
eer eens zijn vrucht, die englen zelfs doet hunkren,
het eeuwig bruiloftsfeest bereidt daarboven[31] —

Sint Jakob, Sint Johannes en Sint Pieter
de slaap begaf — bij 't horen van de woorden,[32]
die vaak veel dieper slaap te breken wisten[33] —

het grootste aller wonderen zijn. — 27. Dante wil zeggen, dat hij voor het einde van de lofzang in slaap viel. (zie volgende verzen.) Onder deze slaap zien we verbeeld de diepe rust en vrede, die de kristelike leer bracht aan het menselik hart. — 28. Dit ziet op het volgende: De honderd-ogige Argus, aangesteld tot bewaker van Io, werd door Merkurius in slaap gebracht, terwijl hij hem de fabel vertelde van Syrinx, 'n rivier-nymf, die in 'n riet werd veranderd. In z'n slaap werd Argus door Merkurius doodgeslagen. Zie Ovid. Metam. I, 689 vlgg. — 29. Wat voor licht dit was, zegt Dante niet. Misschien de glans van Beatrice's ogen? Of het licht dat de Griffoen uitstraalde, die ten hemel steeg. (zie v. 95.) — 30. Deze woorden werden waarschijnlik geroepen door Mathilde. Zie v. 88—90. — 31. Vanaf v. 73 tot en met v. 90 schildert Dante zijn ontwaken door het te vergelijken met het ontwaken der drie Apostelen op de berg Thabor. Zie Matth. XVII, 1 vlgg. Mark. IX, 1 vlgg. Luk. IX, 28 vlgg. De Appelboom beduidt Kristus in aansluiting met het Hooglied II, 3. „Als 'n appelboom onder de wilde bomen, zo is mijn vriend." De bloesems betekenen de korte tijdelike verheerliking van Kristus op de Thabor, die als 'n voorspel is van z'n eeuwige verheerliking in de hemel („zijn vrucht, die" enz.). — 32. Kristus' woorden: „Staat

en 't drietal zag, hoe plots verdwenen waren 79
vanuit hun kring èn Mozes èn Elias,
terwijl 't gewaad des Meesters was veranderd,[34]

aldus zag ik, nadat ik plots ontwaakte, 82
alleen de heilge vrouw,[35] die langs het beekje
m'n leidster was, diep over mij gebogen.

Vol twijfel riep ik: „Waar is Beatrice?" 85
En zij: „Zie ginds waar ge onder 't nieuwe lover
haar vindt gezeten boven de oude wortel.[36]

Zie ook degenen, die haar nog omringen, 88
want de andren volgen de Griffoen ten hemel[37]
met zangen, die nog dieper zijn en schoner."[38]

Ik weet niet, of ze meer nog tot mij zeide, 91
want in m'n ogen straalde opnieuw de Vrouwe,[39]
die voor al 't andre sloot mijn geest en zinnen.

Geheel alleen zat ze op de naakte bodem, 94
wijl ze achterbleef als hoedster van de Wagen,
die 'k door het Dubbel-dier zag vastgebonden.[40]

En òm haar stonden in gesloten cirkel 97
de zeven Nymfen, hoog de Luchters houdend,
die veilig zijn voor storm uit Noord en Zuiden.[41]

op, vreest niet!" Matth. XVII, 7. — 33. Kristus had door z'n woord zelfs doden opgewekt. — 34. „Zijn klederen werden wit als sneeuw." Matth. XVII, 2. — 35. Mathilde. — 36. De zin dezer verzen is: De geopenbaarde waarheid of kristelike leer (Beatrice) bevindt zich in 't hernieuwde romeinse Rijk, maar boven z'n oude wortel (oorsprong) n.l. Rome. — 37. Kristus bleef niet altijd zichtbaar bij z'n Kerk. — 38. D.w.z. dieper en schoner nog dan de gezangen uit v. 61—62. In de reeks der mysteriën is 'n opgaande lijn. Het volgende mysterie sluit in zich al de diepten van het voorafgaande. — 39. Beatrice. — 40. De allegoriese betekenis van deze terzine kon ongeveer wezen: In de allereerste tijden van de Kerk moest uitsluitend de Genade het bovennatuurlike (Beatrice), de Kerk (de wagen) beschermen, en moesten alle menselike elementen en hulpmiddelen zoveel mogelik uitgeschakeld blijven. Daarom zit Beatrice daar zo eenzaam en op de naakte bodem. — 41. Maar de zeven nymfen (de drie goddelike en de vier zedelike deugden)

BEATRICE BIJ DE BOOM, Zang XXXII, vers 86 vlgg.

„'n Korte tijd zult ge in dit woud verblijven;[42] 100
dan zal naast mij tot eeuwge woon u wezen
dat Rome, waar zelfs Kristus leeft als burger.[43]

Welaan, tot heil der wereld, boos van leven, 103
richt de ogen naar de Kar; en wat ge aanschouwde,[44]
zult ge eens, daár[45] weergekeerd, getrouw vermelden."

Zò Beatric';[46] en ik, haar toegenegen, 106
en mij voor haar bevelen nederbuigend,
ik richtte geest en ogen, waar zìj wilde.

Nooit sloeg met zulk geweld de bliksem neder 109
uit dreigende onweersluch t— wanneer de regen
neergutst vanuit de hoogste hemelstreken[47] —

als ik plots naar de Boom zag nederschieten 112
de vogel van Jupijn,[48] die, mèt de bloesems
en 't nieuwe lover, ook de schors vernielde.

blijven vanzelf wel bij Beatrice en de Wagen, en ook de zeven luchters, die de zeven gaven van de H. Geest verbeelden, en hier tevens ook de zeven Sakramenten kunnen voorstellen. Die bovennatuurlike lichten van de H. Geest kunnen geen aardse stormen of driften ooit geheel uitdoven. De nymfen nemen de luchters in de hand. Dit betekent misschien, dat de allereerste kristenen hun deugden tot de hoogste volkomenheid trachtten op te voeren. De nymfen vormen 'n gesloten kring rond Beatrice, om haar als 't ware beter te beschermen en haar luistervoller te vereren. — 42. De allegoriese zin van dit vers is: Ge zult nog 'n korte tijd in het aardse leven zijn. — 43. „Dat Rome, waar" enz. is de hemel, waarvan Kristus naar z'n goddelike natuur Keizer, doch naar z'n menselike natuur (abstrakt gedacht) eenvoudig medeburger is. — 44. In de volgende verzen van deze Zang wordt ons de geschiedenis der Kerk verbeeld, en wel van haar droevigste zijde n.l. in de grote vervolgingen onder de romeinse keizers, de ketterijen, het vermengen van de geestelike en tijdelike macht en eindelik het rampzalig verblijf der Pausen te Avignon. — 45. „Daar" d.i. op de bewoonde wereld. — 46. „Beatric'", spreek uit: „Beatrietsj." — 47. D.i. aan de uiterste grens van de dampkring, onder de maan-hemel, is de z.g. vuur-sfeer, het eigenlik verblijf van het vuur. Hoe dichter bij de vuur-sfeer de onweders ontstaan, hoe heviger ze zijn. — 48. „De vogel van Jupijn" is de arend, toegewijd aan Jupiter. Hij verbeeldt de romeinse keizers. Vgl. Parad. Z. VI, 1 vlgg. De neerschietende adelaar verbeeldt speciaal de vervolgingen der romeinse kei-

Met al z'n kracht wierp hij zich op de Wagen, 115
die sidderde als 'n schip in 't stormgebulder,
wanneer de golven stuur- en bakboord beuken.

Toen zag ik, hoe zich binnen de open ruimte 118
der Zegekar 'n Vos[49] had neergeworpen,
gespeend, naar 't scheen, van ieder krachtig voedsel.

Doch hem berispend om z'n vuile zonden, 121
dwong hem de Vrouw zo snel zich weg te maken
als 't mergeloos gebeente maar gedoogde.

En toen — vanwaar hij eerst was neergestreken[50] — 124
zag 'k de Arend weder in de Wagen dalen,
waar hij 'n deel liet liggen van z'n vedren.[51]

En, als vanuit 'n hart vervuld met jammer, 127
klonk uit de hemelen 'n stem, die zeide:
„Mijn scheepje toch, wèl zijt ge droef beladen!"[52]

Toen leek het mij, dat tussen beide wielen 130
de bodem spleet, en 'k zag 'n Draak[53] opspringen,
die met z'n staart de vloer der Kar doorboorde.

En evenals 'n wesp, die heeft gestoken, 133
trok hij de boze staart terug en sleurde
de vloer gedeeltlik mee,[54] vol lust zich kronklend.

zers in de eerste tijden van het kristendom. Het beeld is blijkbaar ontleend aan Ezechiël XVII, 3—5. — 49. De kommentators zien in deze magere vos de ketterijen en dwalingen tegen de leer der Kerk Vgl. Hoogl. II, 15 en Jôes VI, 50. — 50. D.w.z. van boven uit de lucht. — 51. Onder de veren van de Arend in de Wagen achtergelaten, verstaat men de stoffelike schenkingen en gaven van de wereldlike Macht aan de Kerk. Waarschijnlik heeft Dante biezonder op 't oog gehad de fameuze schenking van keizer Konstantijn. Vgl. Hel Z. XIX, 116—117. — 52. Reeds voór Dante's tijd bestond de sage, dat bij die schenking door Konstantijn 'n engel uit de hemel heeft geroepen: „Wee, wee, heden is vergif in de Kerk gedruppeld." (Bohl). — 53. Over de betekenis van deze Draak zijn verschillende meningen. Sommigen zien er in Mahomed, anderen de oosterse scheuring, weer anderen de Hebzucht of de Duivel zelf. — 54. Deze woorden maken m.i. de mening wel aannemelik van

Wat restte nog, werd — als 'n vruchtbre bodem 136
met hondsdraf — zò bedolven onder pluimen,
wellicht uit rein en vroom gemoed geschonken,

dat 't ene en 't andre wiel en ook de dissel 139
in minder tijd erin verdwenen waren
dan voor 'n zucht de mond zich even opent.[55]

Aldus misvormd schoot, wat God zelf eens maakte, 142
plots zeven koppen uit naar alle zijden:
drie op 't lemoen en eén op elk der hoeken.[56]

Op de eerste stonden horens als bij de ossen; 145
doch 't voorhoofd van het viertal droeg maar éne.[57]
Geen menslik oog aanschouwde ooit zulk 'n monster.

En veilig als 'n burcht op hoge bergen, 148
troonde op de Kar 'n onbeschaamde Deerne,[58]
met wulpse blikken gretig om zich loerend.

hen, die in de Draak Mahomed zien of het oosterse Schisma. — 55. Vanaf v. 136 tot en met v. 141 wil Dante zeggen: De hebzucht naar stoffelike en aardse goederen verbreidde zich over geestelikheid en leken. De schenking van Konstantijn — zoals al meer gezegd: 'n historiese fabel — had de noodlottigste gevolgen, ofschoon ze waarschijnlik goed bedoeld was. (v. 137—138) 56. De rest van de Wagen verandert onder de invloed van de bedorven wereld en van de Hel uiterlik in het Apokalypties Monster met zeven koppen. Zie Openb. XIII, 1. Vgl. Hel Z. XIX, 106 vlgg. De zeven koppen betekenen hoogstwaarschijnlik de zeven hoofdzonden, en wel in tegenstelling met de drie goddelike en de vier zedelike deugden. Als men nagaat, dat de dissel of 't lemoen het kruis symbolizeert (zie v. 49 vlgg.) wordt het enigszins begrijpelik, waarom drie koppen op 't lemoen verschenen. Welke zonden precies Dante zich dacht als tegenhangers der drie goddelike, welke als tegenstellingen van de zedelike deugden, is moeilik te zeggen. — 57. De hoorn is het symbool van sterkte. De zonden die Dante zich dacht als tegenstellingen van de goddelike deugden, hadden 'n veel noodlottiger invloed dan de andere zonden. — 58. In plaats van Beatrice (de genade, de openbaring enz.) verschijnt eensklaps op de misvormde Wagen 'n verachtelik vrouwspersoon. Hierin hebben wij te zien de pauselike kurie of het pauselik hof, dat zich in Dante's tijd (altijd volgens Dante) geheel en al, enkel en alleen, in beslag liet nemen door wereldlike en wereldse zaken. Het beeld der Deerne is

DE LICHTEKOOI EN DE REUS, Zang XXXII, vers 151—152

En dreigend overeind stond aan haar zijde 151
'n Reus,[59] opdat geen ander haar zou nemen;
en keer op keer omarmden zij elkander.

Maar toen de Hoer de wilde en hitsige ogen 154
op mij[60] sloeg, gaf de ruwe en woeste Minnaar
'n geesling haar van 't hoofd totaan de voeten.

Toen vol van achterdocht en dol van woede 157
ontbond hij 't Kar-gedrocht en trok 't zo verre
in 't struikgewas, dat dit tot schild mij diende

zo voor de Lichtekooi als 't nieuwe Monster.[61] 160

ontleend aan Openb. XVII, 1. —. 59. De Reus betekent het franse koningschap, speciaal Filips de Schone, die de pauselike kurie geheel beheerste en naar z'n hand zette. — 60. Dante in tegenstelling met de franse koning vertegenwoordigt als Gibellijns-gezinde de keizerlike macht. Zodra de kurie dus meer toenadering zocht bij de Keizer, moest zij het bij Filips de Schone ontgelden. — 61. Ten slotte wist Filips het zover te brengen, dat Clemens de Vijfde de pauselike kurie in 1305 van Rome verlegde naar Avignon. De boom waarvan de misvormde Kar wordt losgemaakt, betekent nu speciaal Rome; „'t Kar-gedrocht" of „'t nieuwe Monster": de slecht bestuurde en ontredderde Kerk. Het struikgewas betekent Avignon. De misdaden der pauselike kurie, de rampen der Kerk bleven voor Dante in Italië grotendeels verborgen in het franse Avignon. Bij deze geweldige hekeling van kerkelike toestanden door Dante moet men, als meer gezegd, twee dingen niet vergeten: 1e. dat Dante nooit de Kerk zelf of haar instellingen aanvalt of berispt, doch alleen personen met hun werkelike of vermeende gebreken en zonden; en 2e. dat de hevige fulminaties van 'n verbitterd dichterhart nooit zonder meer als objektieve historiese feiten aanvaard mogen worden, al zijn het daarom nog niet altijd historiese leugens of fabels.

„Deus, venerunt gentes,"[1] zo begonnen 1
de Vrouwen tans, òf drie òf vier, om beurten
'n zacht gezang, terwijl ze droevig schreiden.

Van deernis zuchtend, hoorde Beatrice 4
het zingen aan zo bleek, dat zelfs Maria
eens bij het kruis maar weinig mèer verbleekte.

Toen de andre Maagden haar de beurt nu schonken 7
van spreken, hief zij recht zich op haar voeten,
en met 'n kleur als vuur sprak zij de woorden:

„'n Weinig tijds, et non videbitis me; 10
en wederom, mijn allerliefste zusters,
'n weinig tijds, et vos videbitis me."[2] —

Toen liet zij alle zeven voór zich komen 13
en achter zich, alleen door stil te wenken,
die vrouwe[3] en mìj en mèt ons ook de Wijze.[4]

Zo schreed ze voort; en nauw had ze op de bodem 16
de tiende stap gezet, naar ik vermoedde,[5]
of met hàar ogen zocht ze reeds mìjn ogen.

1. „Deus, venerunt gentes" (spreek uit: Dèoes, vènèroent dzjentes.) d.w.z. „God, de heidenen zijn gekomen." Begin-woorden van Psalm LXXVIII, waarin de verovering en plundering wordt beschreven van Jeruzalem door de heidenen. De zeven schone vrouwen zingen deze Psalm, omdat de inhoud van toepassing is op de treurige toestand van de Kerk. — 2. „Et non vidèbitis me" betekent: „En ge zult me niet zien." „Et vos videbitis me" betekent: „En gij zult me zien." Woorden van Kristus tot z'n Jongeren, waardoor Hij hun z'n aanstaande dood en verrijzenis aankondigt. Joës XVI, 16. Waarschijnlik wil Beatrice zeggen: „Nog 'n weinig tijd, en de zonden en gebreken van de kinderen der Kerk zullen zo toegenomen zijn, dat de genade en de deugd als 't ware verdwenen schijnt; maar spoedig zullen betere tijden aanbreken. — 3. Mathilde. — 4. Statius. — 5. Let op het symbolies getal tien (zie Z. XXIX, 81.); de betekenis zal wel zijn: op de door God bepaalde, dus volmaakte tijd.

„Verhaast uw tred," sprak zij met kalme blikken, 19
„opdat ge beter mij vermoogt te aanhoren,
zolang ik weer tot u het woord zal richten."

En toen ik was, waar ik te zijn behoorde, 22
vroeg zij: „Waarom geeft ge u geen moeite, broeder,
terwijl ge naast me gaat, mij te ondervragen?"

En zoals zij die, tot hun meerdren sprekend 25
en door hun eerbied al te zeer verwonnen,
het woord niet levend van hun lippen krijgen,

aldus nauw hoorbaar hief ik aan te spreken: 28
„O Vrouwe, die bekend zijt met mijn noden,
het is u ook bekend, wat zij behoeven."

En zij tot mij: „ Ik wens, dat ge u van schaamte 31
en vrees voortaan volkomen zult bevrijden
en niet meer spreken zult als zij die dromen;

want, schoon het Vat, door 't sluw Serpent gebroken, 34
niet ìs, doch wàs;[6] maar wie de schuld draagt[7] wete,
dat voor geen zoenspijs vreest de Wraak van boven.[8]

6. In Z. XXXII, 130 vlgg. was gezegd, dat de Draak de Wagen (de Kerk) gedeeltelik had vernield. Hier wordt de Kerk aangeduid met het woord Vat, dat in de taal der Bijbel veel voorkomt. Zo wordt b.v. St. Paulus genoemd „het Vat der uitverkiezing." Zie Hel Z. II, 28. De gehele passus is gedeeltelik 'n toepassing van Openb. XVII, 8 waar we lezen: „Het Dier, dat gij gezien hebt, wàs en ìs niet." Dante wil dus zeggen: De Kerk wàs eens, doch ìs niet meer. Natuurlik kan de Dichter niet bedoelen, dat de Kerk niet meer bestaat. Hij wil dus alleen maar zeggen, dat de Kerk niet meer bestaat zoals ze vroeger bestond of m.a.w. dat de gelovigen of kinderen der Kerk niet meer zo deugdzaam zijn als in de eerste tijden van het kristendom, en dat men niet meer leefde zoals men behoorde te leven.
7. De koning van Frankrijk, Filips de Schone. Tegelijk kunnen bedoeld zijn de pausen Bonifacius de Achtste en Clemens de Vijfde. — 8. In de grondtekst staat letterlik: „wete, dat Gods wraak zich niet bezorgd maakt over 'n bord wijnsoep." Dit ziet dan op het volgende: Zodra in de M. E. 'n moordenaar op het graf van z'n slachtoffer 'n zeker soort wijnsoep gebruikt had, durfden de verwanten van de vermoorde geen bloedwraak meer uitoefenen. —

Niet voor altijd blijft de Arend zonder erven, 37
al liet hij ook zijn vedren in de Wagen,
die dùs 'n onding werd en buit voor vreemden.[9]

Reeds ziet mijn oog – ik wil 't u niet verhelen[10] – 40
de sterren, die de tijden ons verkonden,
de tijden, die geen macht vermag te keren,

waarin „Vijf honderd tien en vijf", gezonden 43
van God, de Hoer het leven zal ontnemen
en ook de Reus die eenmaal met haar boelde.

En als mijn woord u luttel overtuigde, 46
wijl 't duister blijft als die van Sphinx en Themis,[11]
en naar hun trant zelfs uw verstand verbijstert,

9. Zie Z. XXXII, 125. De betekenis van v. 37 en 38 is deze: De keizerlike macht heeft, door z'n grote giften aan de Kerk, deze al te machtig gemaakt en zich zelf als 't ware gedood. Vanaf de dood van Keizer Frederik de Tweede (in 1250) tot aan de verkiezing van Hendrik de Zevende van Luxemburg in 1309 zijn er als 't ware geen keizers meer geweest. Maar met Hendrik van Luxemburg zullen er weer echte keizers komen. – Met „vreemden" wordt voornamelik bedoeld de koning van Frankrijk, Filips de Schone.

10. Van v. 40 tot en met v. 45 bedoelt Dante, dat er 'n redder zal komen. Deze redder schijnt wel dezelfde te zijn als degene, die aangeduid werd als de Windhond. (Hel Z. I, 101. en Vag. Z. XX, 13) en waarin velen Can Grande della Scala willen zien, heer van Verona en keizerlik kommissaris in Boven-Italië. Het is echter alles zeer duister en onzeker. Men zou eigenlik het meest geneigd zijn aan 'n keizer te denken. Hendrik de Zevende van Luxemburg? Misschien heeft Dante zelfs geen bepaalde persoon op 't oog gehad. De Dichter duidt de nieuwe redder of leider aan met 'n getallenraadsel „Vijfhonderd, tien en vijf", (zoals in Openb. XIII, 18) de Antikrist of Nero aangeduid wordt door 't getal 666. In romeinse cijfers geschreven luidt 515 DXV. Niet als getal beschouwd en met omzetting van V en X geeft het ons 't latijnse woord „Dvx" dat leider of aanvoerder betekent.

11. „Themis": de godin van het recht. De Sphinx (hier is de griekse Sphinx bedoeld) was 'n mythologies wezen: 'n gevleugelde leeuw met het hoofd en de borst van 'n vrouw. De Sphinx en Themis waren befaamd om hun duistere uitspraken.

ras worden u de feiten tot Najaden, 49
die 't diepe raadsel voor uw blik onthullen,[12]
schoon zonder scha voor kudde en voor gewassen.[13]

Doch gij let wel en draag mijn woorden mede, 52
zoals ze zijn, voor wie nog leven noemen
wat éer 'n rennen naar de dood moet heten.[14]

En als ge schrijft, vergeet dan niet te schrijven, 55
hoe gij met eigen oog de Boom aanschouwde,
die tweemaal werd ontbladerd en ontbloesemd.[15]

Alwie deez' Boom besteelt of hem beschadigt, 8
beledigt door z'n laster-daad de Hemel,
die tot zijn dienst hem heilig heeft geschapen.[16]

Wijl van zijn vrucht eens at, riep de eerste Vader[17] 61
vijf duizend jaren ruim in droef begeren
tot Hem, die aan zich zelf die zonde eens strafte.[18]

12. Dante wil zeggen: „Alleen de feiten zelf zullen in staat blijken u mijn orakeltaal duidelik te maken. De Najaden zijn waternymfen. Op welke grond Dante ze 't vermogen toekent moeilike orakelspreuken op te lossen, is onbekend. Men vermoedt, dat Dante tot deze bewering gekomen is door 'n korrupte lezing van 'n plaats bij Ovidius (Metam. VII, 759). Vele oude handschriften hadden daar het woord „Naiades" wat moest wezen „Laiades." De vertaling van die plaats bij Ovidius luidt dan: „De Laide (de zoon van Laios d.i. Koning Oedipus) heeft vroeger onbegrijpelike spreuken door z'n vernuft opgelost." — 13. Dit ziet op het volgende: Toen Oedipus eens 'n duister orakel of raadsel van Themis had opgelost, was de godin daarover zo vergramd, dat zij 'n wolf (of 'n vos?) zond in de velden van Thebe, die grote verwoestingen aanrichtte op het land en onder de kudden. Ovid. Metam. VII, 763 vlgg. Dante wil dus zeggen: „Als de feiten mijn duistere taal helder zullen maken, zult ge geen onheilen zien, doch het tegendeel." — 14. Dit wil dus zeggen: Maak het bekend aan allen, die nog in het aardse leven zijn. — 15. Eens door Adam en eens door de Arend (de romeinse keizers). Zie Z. XXXII, 112. — 16. De allegoriese zin is: Wie zich vergrijpt aan de wereldlike macht, vergrijpt zich aan God zelf, daar God de wereldlike macht naàst de geestelike heeft ingesteld tot heil der mensen en tot glorie van zijn Naam. Zie Het Gastmaal tr. IV, c. 4 en c. 5. — 17. Als voorbeeld van gestrafte ongehoorzaamheid aan God wordt nu Adam aangehaald, die het eerst Gods Boom schond en wel in werkelikheid door het eten van de ver-

Uw oordeel slaapt, vermoogt ge niet te vatten, 64
waarom de Boom zich heft tot zulk 'n hoogte
en almaar wijder spreidt z'n forse takken.[19]

Was 't pover denken niet als Elsa-water[20] 67
voor u geweest, en uw genot in 't denken
als Pyramus wiens bloed de moerbei kleurde,[21]

ge hadt uit al de dingen om u henen 70
in Gods verbod het hoogste recht gelezen
en dus begrepen, wat die Boom betekent.

Doch wijl ik zie hoe zich uw geest versteende 73
en door 'n donkre steen-kleur werd omtogen,
zodat mijn taal voor u te fel nog bliksemt,

wens ik, dat gij mijn woord, zo niet geschreven, 76
toch in uw geest gedrukt zult mededragen,
zoals de palm de pelgrimsstaf omlovert."[22]

boden vrucht. — Dante rekent van Adams zondeval tot Kristus' Hellevaart 5232 jaren. (Witte) — 18. Kristus die de straf voor Adams zonde op Zich nam. — 19. Waarom de Boom zo hoog was en naar boven steeds breder werd: zie de verklaring hiervan bij v. 40—43 van de vorige Zang. — 20. De Elsa is 'n beekje in Toskane tussen Pisa en Florence, waarvan het water de eigenaardigheid bezat, de voorwerpen die er in ondergedompeld werden, met steen-gruis te bedekken. — 21. Voor de geschiedenis van Pyramus zie Z. XXVII, 37. — 22. De zin van v. 67 tot en met v. 78 is dus: Ofschoon Dante reeds in de Lethe gezuiverd was, toch waren nog niet alle uitwerkselen van de zonde weggenomen. Evenals het water uit de Elsa-beek de voorwerpen enigermate versteende, evenals het bloed van Pyramus de moerbei verkleurde, aldus werd Dante's brein door z'n onvolmaakt oordeel versteend en door z'n behagen daarin als verkleurd of bevlekt, zodat hij nog niet volkomen begreep, waarom God niet wilde, dat iemand de Boom aanraakte; zodat hij ook de diepere of zedelike betekenis van die Boom niet vatte en Beatrice's stralende woorden hem eer verblindden dan verlichtten. Maar al kon hij dan ook, op aarde weergekeerd, alles wat hij gehoord had, niet op volkomen wijze beschrijven, omdat hij het niet volkomen begrepen had, toch moest hij alles in z'n geest trachten te prenten als 'n herinnering aan buitengewone dingen, zoals de pelgrim z'n pelgrimsstaf omkranst met palmgroen als 'n herinnering aan het heilig Land en de heilige Plaatsen, die hij bezocht had. — Over de juiste tekst en zin van v. 74 be-

En ik tot haar: „Gelijk in was het zegel 79
van 't ingeprente beeld niet meer verandert,
zo staat tans in m'n brein uw woord gestempeld.

Doch waarom vliegen uw beminde woorden 82
zo hoog uit mijn gezicht, dat ze aldoor sneller
me ontgaan, naar ik ze sneller tracht te volgen?" —

— „Opdat ge kennen zoudt," sprak zij, „de meesters 85
door u gevolgd; opdat ge zoudt begrijpen,
hoe ver hun leer de mijne na kan snellen;[23]

opdat ge zien zoudt, hoe der mensen wegen 88
van 's Heren weg zo verre zijn verwijderd
als 't aardrijk van de snelste sfeer der heemlen."[24]

En ik tot haar: „'t Staat mij niet meer voor ogen, 91
dat ik mij van uw leiding ooit vervreemdde;
en ook 't geweten laat z'n stem niet horen."

Glimlachend sprak ze weer: „Indien 't geheugen 94
u niets meer zegt daarvan, bedenk dan even,
hoe pas de Lethe u nog de lippen laafde.

En als we uit rook terecht tot vuur besluiten, 97
dan is ook uw vergeten hier 'n teken,
dat zich uw wil van mij naar elders richtte.[25]

staat groot verschil van gevoelen. — 23. Beatrice wil zeggen: „Ik heb zo diepzinnig gesproken om u te tonen, dat de ijdele wereldse wetenschappen, die ge met zulk 'n overdreven ijver beoefend hebt, niet in staat zijn zich tot de hemelse wijsheid en haar verborgenheden te verheffen." — 24. De menselike kennis is zo ver verwijderd van de goddelike wijsheid, als de aarde van de verste bewegende hemel-sfeer. (Primum Mobile) — 25. Dante had tot Beatrice gezegd, dat hij zich van geen schuld bewust was. (v. 91—v. 93) Beatrice brengt hem nu in herinnering, dat hij pas uit de Lethe had gedronken. De Lethe nu nam de herinnering weg aan alle kwaad. Zonder werkelik kwaad gedaan te hebben, behoefde niemand in de Lethe gedompeld te worden. Daar Dante zich nu enerzijds van geen kwaad bewust was en het anderzijds vaststond, dat hij in de Lethe was gedompeld en van z'n water had gedronken, was dit 'n zeker teken, dat hij werkelik kwaad had bedreven.

Doch voortaan zal mijn woord zich ongesluierd
vertonen, in zoverre 't wordt gedwongen
voor uw kortzichtigheid zich zelf te onthullen." —

In trager opgang, doch met rijker stralen
verhief de zon zich reeds ten middag-cirkel,
die, naar ons standpunt, telkens mee verandert.[26]

Zoals de gids aan 't hoofd der schare lopend,
blijft staan, als hij wat vreemds vindt op zijn schreden,
zo stonden plots ook stil de zeven vrouwen

aan 't eind van 't woud waar bleke schaduw beefde,
als onder welig groen en forse takken
ginds de Alpen spreiden over koele beekjes.[27]

En 't leek me toen, of voor der vrouwen voeten
Euphraat en Tigris,[28] aan eén bronne ontwelden
en traagzaam scheidden, zoals vrienden scheiden.

„O aller mensekindren licht en luister,[29]
welk water is dit toch, dat aan eén ader
ontspringend zich verdeelt in twee rivieren?"

En op mijn bede hoorde ik: „Vraag 't Mathilde!
Zij lere 't u!" — Toen sprak, zoals zou spreken
degeen die van 'n schuld zich heeft te kwijten,

26. Het was middag; de zon kwam in de meridaan. Z'n licht is dan krachtiger, maar z'n gang schijnt trager. De meridaan wisselt vanzèlf naar gelang de plaats, waar we ons bevinden. Symbolies of allegories betekent deze tijdsaanduiding, dat het hoogtepunt van Dante's bekering is aangebroken. — 27. D.w.z. aan het einde van het woud was de schaduw niet meer zo diep als binnenin. (zie Z. XXVIII, 31 vlgg.) De Dichter vergelijkt die schaduw bij het schemerdonker boven de beekjes in de bossen op de Alpen. 28. Euphraat en Tigris zijn twee van de vier stromen, die volgens Gen. II, 10—14 het aards paradijs besproeiden. Daarom gebruikt Dante deze twee namen om Lethe en Eunoë aan te duiden. De allegoriese zin wordt niet overal zuiver gedekt door de reële betekenis. — 29. Beatrice. Vgl. Hel Z. II, 76—78.

de schone vrouw: „Dit laatste en andre zaken[30]
zijn hem door mij verklaard, en ik weet zeker,
dat hij ze niet vergat door 't Lethe-water."[31]

En Beatrice weer: „Door zwaarder zorgen,[32]
die menigmaal 't geheugen ons benemen,
is hem misschien z'n geestesoog verdonkerd.

Maar zie ginds de Eunoë zijn oorsprong nemen.
Leid hem er heen; en wek als naar gewoonte
ten leven weer zijn half-gestorven krachten."[33]

Als 't nobel hart, dat nooit 'n uitvlucht zoekend,
zich eigen wil steeds vormt naar die van andren,
zohaast deez' kenbaar wordt door enig teken,

zo had de schone vrouw mijn hand gegrepen
en schreed al voort, terwijl ze op heuse wijze
aan Statius beval: „Kom mee met deze!"[34] —

Bleef mij te schrijven ruimer plaats nog over,
o lezer, 'k zou naar krachten ook bezingen
de zoete dronk, die nooit mij had verzadigd.[35]

Doch wijl de bladen, die 'k terzijde legde
voor 't tweede Lied,[36] reeds al hun regels dragen,
mag ik de toom der kunst niet langer vieren.

30. Zie v. 116 en Z. XXVIII, 130 vlgg. — 31. De Lethe wist alleen de herinnering uit aan onze zonden, niet aan andre dingen. — 32. Misschien Dante's brandend verlangen om met Beatrice naar de hemel op te gaan. — 33. Beatrice wil zeggen: „Dompel hem tans ook in de Eunoë, waardoor de herinnering aan al z'n goede werken zal herleven, 'n herinnering die àl z'n halfgestorven zielekrachten weer op zal wekken. — 34. Evenals Statius in de Lethe ondergedompeld was, ofschoon het ons niet werd verhaald, zo moet hij ook in de Eunoë ondergedompeld worden. — 35. De dronk uit de Eunoë. 36. Het tweede deel van de Goddelike Komedie of het Vagevuur.

Ik keerde weer vanuit de heilge golven:[37] 142
herboren als gewassen in de lente
met al de schoonheid van hun jeugdig lover,

rein en bereid te stijgen naar de sterren.[38] 145

37. De Eunoë. — 38. Evenals de Hel eindigt ook het Vagevuur op het woord „sterren", dat hier de hemel betekent of het hemels paradijs. — Vier dagen had Dante doorgebracht op de Louteringsberg. Vgl. Z. II, Z. IX, Z. XIX en Z. XXVI.